

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DISERTAČNÍ PRÁCE

Rod Benešoviců ve 13. století
The Benešovici in the 13th century

Ing. Mgr. Gabriela Dykastová

Školitelka: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

Studijní program: Historie ve veřejném prostoru

Studijní obor: Historie ve veřejném prostoru

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma *Rod Benešoviců ve 13. století* vypracovala pod vedením školitelky samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 16. ledna 2025

.....

Gabriela Dykastová

Poděkování

Ráda bych poděkovala především své školitelce, paní prof. PhDr. Kateřině Charvátové, CSc., za její čas, vstřícnost, trpělivost, připomínky a korektury celého textu. Za její pomoc a cenné rady budu navždy vděčná. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu a trpělivost v průběhu přípravy, a především poté při dokončování práce.

ABSTRAKT

V rámci disertační práce je věnována pozornost dějinám rodu Benešoviců ve 13. století. Benešovici byli mocným rodem, z něhož pocházeli významní církevní hodnostáři, úředníci ve službách moravských markrabat a českých králů i udatní bojovníci. 13. století bylo pro Benešovice zlatým věkem, během kterého se rod dostal na výsluní, rozšiřoval svůj rodový majetek a jednotliví jeho členové se v různé míře zapojovali do politického dění. S příslušníky rodu Benešoviců se ve středověku setkáváme v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Nicméně za hlavní rodovou majetkovou základnu můžeme po celé 13. století pokládat především Opavsko.

Práce má několik výzkumných cílů. Prvním cílem je identifikovat jednotlivé členy rodu a zjistit jejich vzájemné příbuzenské propojení. Práce si také klade za cíl zjistit, jaké postavení a úřady zastávali členové rodu u královského a markraběcího dvora. Další výzkumnou otázkou je rodový majetek, jeho proměny a držba ve 13. století. S rodovým majetkem také souvisí budování rodových sídel. Zkoumán je též vztah rodu s církví a zisk církevních obročí pro Benešovice. Cílem je také zmapovat pohyb členů rodu v rámci prostoru a času. Z tohoto důvodu jsou zkonstruovány itineráře jednotlivých Benešoviců.

Práce v prvních třech kapitolách představuje první tři generace Benešoviců. Poté je zmapován jejich majetek včetně pozůstatků jejich sídel a majetkových sporů. Následně je věnována pozornost jejich politickým postojům, konfliktům a získaným úřadům. Nakonec jsou vypracovány jejich itineráře.

KLÍČOVÁ SLOVA

Benešovici, 13. století, šlechta, dějiny šlechtických rodů, Opavsko

ABSTRACT

The dissertation focuses on the history of the Benešovici family in the 13th century. The Benešovici family was a powerful family from which came important church dignitaries, officials in the service of Moravian margraves and Czech kings as well as brave warriors. In the Middle Ages, members of the Benešovici family can be found in Bohemia, Moravia and Silesia. However, the main property base of the family throughout the 13th century can be considered mainly the Opava region.

The thesis has several research objectives. The first aim is to identify the members of the family and to establish their mutual kinship. The thesis also aims to find out what positions and offices members of the family held at the royal and margrave's court. Another research question is the family property, its changes and possession in the 13th century. The building of family residences is also related to family property. The relationship of the family with the church and the gain of church rites for Benešovici are also investigated. The aim is also to map the movement of the members of the family within space and time. For this reason, itineraries of members of the Benešovici are constructed.

The dissertation in the first three chapters presents the first three generations of the Benešovici family. Then their property is mapped, including the remains of their settlements and property disputes. Subsequently, attention is given to their political attitudes, conflicts and acquired offices. Finally, their itineraries are drawn up.

KEYWORDS

Benešovici family, 13th century, nobility, history of nobility, Opava region

Obsah

ÚVOD.....	9
PRAMENY A LITERATURA.....	17
1 PŮVOD A PRVNÍ GENERACE RODU BENEŠOVICŮ	25
1.1 ERB BENEŠOVICŮ	28
1.2 BENEŠ I. z BENEŠOVA.....	32
2 DRUHÁ GENERACE BENEŠOVICŮ	36
2.1 VOK I. z BENEŠOVA.....	37
2.2 ONDŘEJ I.	42
2.3 DRSLAV	43
2.4 MATOUŠ	44
2.5 BENEŠ II.	44
2.6 ROBERT I., OPAT KLÁŠTERA HRADISKO	45
2.7 TOBIÁŠ I., CÍRKEVNÍ HODNOSTÁŘ	49
3 TŘETÍ GENERACE BENEŠOVICŮ	53
3.1 SYNOVÉ DRSLAVA – PÁNI ZE ŠTÍTINY	53
3.2 SYNOVÉ VOKA I. z BENEŠOVA	57
3.2.1 <i>Beneš ze Cvilína</i>	57
3.2.2 <i>Milota z Dědic</i>	75
3.2.3 <i>Robert II.</i>	87
3.2.4 <i>Ondřej II.</i>	87
3.2.5 <i>Vok z Kravař</i>	89
3.2.6 <i>Zbyslav z Koutů a z Bohuslavíc</i>	93
3.2.7 <i>Jan</i>	95
3.2.8 <i>Tobiáš II. z Benešova</i>	96
3.3 TOBIÁŠ Z BENEŠOVA A TOBIÁŠ Z BECHYNĚ.....	116
3.3.1 <i>První hypotéza – biskup Tobiáš a jeho synovec Tobiáš z Bechyně</i>	119
3.3.2 <i>Druhá hypotéza – biskup Tobiáš a jeho strýc Tobiáš z Bechyně</i>	120
3.3.3 <i>Třetí hypotéza – biskup Tobiáš a jeho bratranec Tobiáš z Bechyně</i>	120
3.4 TOBIÁŠ Z BECHYNĚ	121
3.4.1 <i>Synové Tobiáše z Bechyně</i>	126
3.5 SHRNUÍ – GENEALOGIE BENEŠOVICŮ.....	126

4	MAJETEK BENEŠOVICŮ VE 13. STOLETÍ	130
4.1	HRADY A MĚSTA BENEŠOVICŮ	137
4.1.1	<i>Přerovec</i>	138
4.1.2	<i>Štítina</i>	141
4.1.3	<i>Cvilín</i>	142
4.1.4	<i>Branice</i>	145
4.1.5	<i>Horní Benešov</i>	145
4.1.6	<i>Dědice a Stagnov</i>	147
4.1.7	<i>Benešov u Prahy a hrad Konopiště</i>	148
4.2	MAJETKOVÉ SPORY BENEŠOVICŮ	150
4.3	DLUŽNÍ ÚPISY BENEŠOVICŮ	152
4.4	PEČETI BENEŠOVICŮ	156
4.5	SHRNUTÍ – MAJETEK BENEŠOVICŮ	157
5	POLITICKÉ POSTOJE BENEŠOVICŮ V PRŮBĚHU 13. STOLETÍ	161
5.1	BENEŠOVICI U KRÁLOVSKÉHO DVORA	161
5.2	BENEŠOVICI VE SLUŽBĚ CÍRKVI	164
5.3	BENEŠOVICI NA MORAVĚ V OBDOBÍ INTERREGNA (1278–1283)	166
5.4	KONFLIKT MEZI STOUPENCI BISKUPA TOBIÁŠE A ZÁVIŠE Z FALKENŠTEJNA	168
5.5	BENEŠOVICI V 90. LETECH 13. STOLETÍ	175
5.6	SHRNUTÍ – POLITICKÉ POSTOJE BENEŠOVICŮ	176
6	ITINERÁŘE	179
6.1	ITINERÁŘ VOKA I. Z BENEŠOVA	182
6.2	ITINERÁŘ OPATA ROBERTA	183
6.3	ITINERÁŘ PRAŽSKÉHO PROBOŠTA TOBIÁŠE Z BENEŠOVA	183
6.4	ITINERÁŘ BENEŠE ZE CVILÍNA	185
6.5	ITINERÁŘ MILOTY Z DĚDIC	196
6.6	ITINERÁŘ VOKA Z KRAVAŘ	203
6.7	ITINERÁŘ ZBYSLAVA Z KOUTŮ A BOHUSLAVIC	203
6.8	ITINERÁŘ BISKUPA TOBIÁŠE Z BENEŠOVA	204
6.9	SHRNUTÍ – ITINERÁŘE	214
	ZÁVĚR	216
	ZKRATKY	220

PRAMENY A LITERATURA	221
DIPLOMATICKÉ PRAMENY	221
NARATIVNÍ PRAMENY	223
LITERATURA.....	225
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	243
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	244
SEZNAM PŘÍLOH	245

Úvod

V průběhu středověku se v písemných pramenech setkáváme s muži různých jmen a přídomků, kteří na první pohled nejsou ničím spřízněni. Přesto však mají společný původ, který dokládá jejich erb zavinuté střely. Urození muži s tímto erbovním znamením byli příslušníky starobylého rodu Benešoviců, který se později rozdělil na mnoho odnoží a z něhož v průběhu let vzešli významní církevní hodnostáři i držitelé světských úřadů. Zlatým věkem tohoto dnes již polozapomenutého rodu bylo 13. století, kdy páni z Benešova budovali svá majetková dominia, stavěli hrady, bojovali po boku panovníka a zastávali významné světské i církevní úřady. O Benešovicích nemůžeme hovořit jako o zcela českém, moravském či slezském rodu, protože jeho členové vlastnili současně statky ve všech těchto oblastech Českého království. Dokonce ani nemůžeme s jistotou určit, ze které lokality původně pocházeli.

Příslušníci královských a markraběcích družin představovali v Českém království jednu z důležitých složek mocenské struktury. Přítomnost v panovnickově družině či dvorský nebo zemský úřad znamenaly pro šlechtické rody prestiž, možnost zisku dalšího majetku či naplnění politických ambicí. Příslušníci této skupiny byli označováni jako přední mužové, předáci či urození (*primates, nobiles, potentes, principes, procere*).¹ Otázka vzniku a formování šlechty se v minulých dvou desetiletích stala předmětem velké diskuse. Na tomto místě není rozhodně naším cílem dlouze polemizovat o správnosti jednoho či druhého názoru.² Jen stručně a velmi zjednodušeně shrňme, že první názor zastává teorii přerodu původních družiníků silně závislých na přemyslovských knížatech a králích do pozemkové šlechty ve 13. století.³ Druhá strana se kloní k názoru, že šlechta, svobodně

¹ K označování příslušníků šlechty srov. Stanislav ZHÁNĚL, *Jak vznikla staročeská šlechta: příspěvek k nejstarším politickým a sociálním dějinám českým*, Brno 1930, s. 176–218.

² Velmi podrobně celý problém v posledních letech shrnul Libor JAN, *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty (s důrazem na její počátky)*, in: *Časopis Matice moravské* 138, č. 2, 2019, s. 241–260. Uvádí četné odkazy na literaturu a podrobně rozebírá názory svých straníků i oponentů.

³ K tomuto názoru se klonili především Dušan Třeštík či Josef Žemlička. Z jejich studií na toto téma výběrově uveďme: Dušan TŘEŠTÍK, *Proměny české společnosti ve 13. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 1, 1979, s. 131–154; Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, in: *Český časopis historický* 105, č. 1, 2007, s. 122–164; Josef ŽEMLIČKA, *O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví. K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách*, in: *Český časopis historický* 107, č. 2, 2009, s. 269–308; TÝŽ, *K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku*, in: *Český časopis historický* 110, č. 2, 2012, s. 189–233.

vlastníci majetek, zde existovala již od dob prvních Přemyslovců. Tato urozená vrstva měla starší kořeny v řadách dávné aristokracie a spoluřídila stát.⁴ Ať se přikloníme ke kterémukoli názoru, tak ve 13. století, které je předmětem našeho zájmu, již máme pro studium šlechtických rodů dostatek pramenů, které nám umožňují postihnout jejich specifické rysy pro toto období.

Pokud mluvíme o šlechtických rodech, tak si musíme uvědomit, že termín „šlechta“ i „rod“ jsou pojmy, které by ve vzájemném slovním spojení urozený muž ve 13. století nepoužil. Pojem „šlechta“, označující příslušníky určité sociální skupiny, se poprvé vyskytuje až v první polovině 14. století a odkazuje na důležitost rodové příslušnosti, zděděných vlastností a majetku. Nicméně již ve 13. století se v rámci rodin uplatňuje dědičné vlastnictví a rodový prvek se stává základním znakem nadřazenosti této vedoucí společenské třídy. Proto můžeme Benešovice náležející do 13. století nazývat „šlechtou“.⁵ Ačkoli se s ohledem na budoucí vývoj rodu ustálilo slovní spojení „páni z Benešova“, tak z hlediska přesné terminologie se v průběhu 13. století ještě nepoužívalo označení „pán“ pro příslušníka vyšší šlechty a jeho odlišení od ostatních šlechtických kategorií. Význam slova „pán“ se začal zužovat až po roce 1350, kdy začal být tento termín hojně používán pro označení příslušníků vyšší šlechty. Obvykle šlo o tu část šlechty, která zastávala nejvyšší zemské úřady, a v důsledku toho měla odpovídající politickou moc a urozenost.⁶

Slovo „rod“ v současnosti používáme pro označení sociální struktury tvořené příbuznými osobami, které odvozují svůj původ od společného předka. Je však otázkou, jak silné povědomí o svých předcích měla česká středověká společnost. Při absenci rodových kronik bylo možné v rámci rodové historie vycházet ze vzpomínek a opřít se tak o „rodovou paměť“, jež však nebyla dlouhodobá a nemusela být ani spolehlivá. Jak již bylo zmíněno výše, tak muže, mající společného předka, spojovalo především rodové erbovní znamení. V rámci úzkého příbuzenstva nepochybně docházelo k utužování rodinných vazeb, ale v rámci širšího příbuzenstva se tato spřízněnost mohla vytrácet. Tomáš Baletka v této

⁴ Pouze výběrově uvedme zastánce tohoto názoru: Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006; TÝŽ, *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty*, s. 241–260; TÝŽ, *Česká a Moravská šlechta ve 13. a 14. století*, in: *Šlechta v proměnách věků*, Tomáš Knoz – Jan Dvořák (eds.), Brno 2011, s. 38–62; David KALHOUS, *Čeští velmoži 10. věku*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 54, č. C52, 2005, s. 5–13; Martin WIHODA, *Kníže a jeho věrní: Kosmas o světě předáků a urozených*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Praha 2007, s. 11–29.

⁵ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1996, s. 10.

⁶ Tamtéž, s. 35.

souvislosti poukazuje na skutečnost, že „*představitelé jednotlivých rodů vystupují v historických pramenech jako solitéři, hájící nikoliv čest a prospěch rodu, ale především svou vlastní kapsu a své zájmy, do kterých zahrnovali nanejvýš nejbližší rodinné příslušníky*“.⁷ Jde o poměrně přísné zhodnocení mentality středověkého šlechtice, ale v mnoha případech jde o výstižnou charakteristiku, a to zvláště v případech, kdy šlo o vzdálenější příbuzenskou spřízněnost. Nicméně studium rodu Benešoviců ve 13. století nás nechává nahlédnout do rodu, který ještě není příliš rozvětven. Z dnešního úhlu pohledu jde tedy spíše o rodinu, kde první zkoumanou generaci tvoří otec-zakladatel (děd), druhou jeho synové a třetí generaci jejich děti (vnuci zakladatele), kteří jsou ve vzájemném bratraneckém vztahu. V souvislosti s pojmem „rod“ je nutné upozornit na označení „rod Benešoviců“. Jde o novotvar zavedený až v 19. století, který usnadňuje orientaci v rámci komplikovaných příbuzenských vazeb. Dle Václava Novotného rod získal toto označení díky oblibě používání jména Beneš.⁸ Nejde o jediný rod, který od historiků získal své označení díky často používanému jménu. Mezi dalšími můžeme jmenovat Markvartice, Vítkovce či Hroznatovce. Tomáš Baletka však v této souvislosti upozorňuje na fakt, že nejčastějším rodovým jménem byl u Benešoviců Vok a nikoli Beneš. Proto považuje souhrnné označení příslušníků rodu jako „Benešovici“ za velmi zavádějící, potažmo i nesprávné.⁹ Ačkoli je pro pozdější dějiny rodu Baletkovo tvrzení oprávněné, tak ještě ve třináctém století jsou obě jména – Vok i Beneš – v rámci rodu využívána vcelku rovnocenně.

Práce o rodu Benešoviců by měla odpovědět na několik výzkumných otázek. První, a možná nejzásadnější otázka spočívá v identifikaci členů rodu, bez jejíhož zodpovězení je kladení dalších otázek bezpředmětné. Pokud chceme zkoumat dějiny rodu, tak je nezbytné přesně určit, kdo do tohoto rodu patřil a jaký příbuzenský vztah mezi sebou tyto osoby měly.

Abychom mohli zkoumat rod jako celek, tak musíme u každého Benešovice zjistit, zda zastával nějaký úřad, jaký vlastnil majetek, zda se nacházel v blízkosti panovníkova dvora a zda nějak zasahoval do politického dění. Druhou výzkumnou otázkou tak je postavení Benešoviců u královského a markraběcího dvora. Nejde jen o držbu úřadů, ale také o délku

⁷ Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2004, s. 12.

⁸ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla Otakara II.*, Praha 1937, s. 439.

⁹ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 14.

jejich zastávání či o kumulaci různých úřadů v rukou jednoho šlechtice. V této souvislosti budeme zkoumat i to, zda mohli mít někteří členové rodu u dvora významný vliv a jakým způsobem ho využívali.

Třetí výzkumná otázka se zaměřuje na vymezení vztahu rodu Benešoviců s církví. Ve 13. století se setkáváme s pozitivními i negativními vlivy rodů na církevní instituce. Některé rody se dokonce podílely na útocích na majetek klášterů či biskupství. V této souvislosti je ale třeba zmínit, že v některých případech nešlo jen o touhu získat majetek, ale i o dohru jiných politických šarvátek. Na druhou stranu to však byly právě šlechtické rody, které se pasovaly do role donátorů a mnohdy i fundátorů klášterů. Provázanost některých rodů s kláštery nebyla jen krátkodobou, ale letitou záležitostí. Významné šlechtické rody kláštery zakládaly a nebylo také výjimkou, že se někteří členové rodu stávali součástí klášterní komunity či že byla v prostorách kláštera zřízena rodová nekropole. Příslušníky některých rodů také najdeme mezi členy kapitul biskupských kostelů. Cílem je proto zjistit, jaký vztah měl rod Benešoviců s různými církevními institucemi, zejména zda jeho členové vstupovali do církevních řádů či do služeb biskupství a zda to mělo vliv na směřování rodu.

Důležitou součástí studia každého rodu je majetek. Každý šlechtický rod měl svou majetkovou základnu, ze které rozšiřoval svůj vliv na okolní území. Úspěšné rody budovaly skutečná pozemková dominia. Ty méně úspěšné se musely spokojit s menšími územními zisky a často též s postavením leníků či klientely panovníka, církve či vyšší movité šlechty. Z moci založené na majetku vyplývalo i právní a správní postavení šlechty. Čtvrtá výzkumná otázka se proto zaměřuje na strukturu, držbu, rozšiřování a ztráty rodového majetku. Pokud mluvíme o majetku, tak bychom neměli myslet jen na teritorium, ale také na hmotné pozůstatky sídel. Bude nás proto zajímat, na kterých místech Benešovici budovali své hrádky a hrady a jakou měly tyto objekty podobu a funkci.

Poslední výzkumná otázka sleduje pohyb jednotlivých Benešoviců v prostoru a času. Nástrojem pro zodpovězení této otázky je tvorba itinerářů, díky kterým máme možnost ukázat, na kterých místech a v jakém období se členové rodu zdržovali, zda jejich cesty nějak souvisely s jejich postavením u dvora či zda jejich setrvávání na místě zcela odpovídalo tomu, jaký úřad zastávali.

S příslušníky Benešoviců se ve středověku setkáváme v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, u dvora i v církevních službách. Genealogie pánů z Benešova ve 13. století je velmi

komplikovaná a ani na základě důkladného studia pramenů nelze v mnoha případech zcela jednoznačně určit, jaké mezi nimi panovaly rodové vazby. Na vině je několik skutečností, přičemž největším úskalím výzkumu je v prvních generacích rodu uvádění jmen bez přídomků. Na konci 13. století se naopak objevuje druhý extrém, který souvisí s postupným větvením rodu, kdy se u jednotlivých Benešoviců mění v průběhu života jejich přídomky na základě zisku nových držav. Vývoj z jednotného rodového přídomku k jejich pluralitě v rámci rodu odpovídá obecnému vývoji šlechtických predikátů ve 13. a 14. století, který souvisel se stavební činností jednotlivých rodů. Rodové odnože v mnoha případech přijímaly predikáty podle svých nových samostatných rodových sídel, bez kterých by byly v rámci celého rodu těžko rozpoznatelné. Benešovice tak postupně známe nejen jako pány z Benešova, ale také z Kravař, z Dědic, ze Štítiny, z Dubé a z Bechyně, u které však nešlo o rodové sídlo, ale o držbu purkrabského úřadu. Postupně mnohé nové predikáty převážily nad původním rodovým jménem, které bylo společné pro všechny odnože. Tento vývoj je charakteristický nejen pro rod Benešoviců, jejichž členy již ve 14. století známe spíše jen podle jejich nových predikátů, ale i pro jiné rody. Například rod Hradišiců se v průběhu 13. století rozdělil na pány ze Švábenic, z Rýzmburka a z Egerberka.¹⁰ Po polovině 13. století se na několik panských rodů štěpí též Ronovci, ze kterých nově vznikli páni z Lichtenburka, z Ronova a Přibyslavi, z Lipé, z Dubé, z Klinštejna, z Pikrštejna a další.¹¹ Markvartici se rozdělili na pány z Michalovic, z Lemberka, z Vartemberka, ze Zvířetic a z Valdštejna.¹² Z rodu Vítkovců pocházeli páni z Hradce, z Krumlova, z Rožmberka, z Landštejna a Třeboně, ze Sezimova Ústí a ze Stráže. Rod pánů ze Zbraslavi (jde o Zbraslav poblíž Rosic) měl také několik odnoží (kunštátská, obřanská, jevišovická, lysická), z nichž nejvýznamnější byli páni z Kunštátu.¹³ Rozdělení rodu na několik větví však obvykle neznamenal jejich úplné odcizení. Velmi často mezi sebou tyto odnože ještě po několik následujících generací zachovávaly politické a zájmové vazby, jejichž hloubka a intenzita však nebyla u každého rodu shodná. Jasným a

¹⁰ Tomáš VELÍMSKÝ, *Hradišici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 272–273.

¹¹ Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 8.

¹² Jiří JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000, s. 16.

¹³ Miroslav PLÁČEK, *Páni z Kunštátu a Jevišovic (pokus o stručnou genealogii)*, in: Jižní Morava 31, 1995, s. 7–14; TÝŽ, *Odras soužití několika rodin na středověkých šlechtických sídlech Moravy*, in: Ad vitam et honorem: profesor Jaroslav Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno 2003, s. 498–500; Michal KONEČNÝ (ed.), *V erbu tří pruhů. Páni z Kunštátu a jejich hrad*, Kroměříž 2014.

jednoznačným symbolem jejich spřízněnosti zůstával jejich erb, jehož základ v podobě erbovního znamení byl pro všechny větve stejný a odlišoval se pouze drobnými úpravami, změnou barev či klenotem.

Při studiu historie rodu Benešoviců je dalším problémem časté opakování rodových jmen.¹⁴ Situace se v tomto bodě začíná komplikovat již ve třetí generaci, nicméně následně je alespoň částečně vyřešena pomocí většího užívání přídomků, které pomáhají jednotlivě vzdálené příbuzné alespoň částečně odlišit. S tímto problémem se při určování genealogických vazeb příslušníků šlechtických rodů setkáváme velmi často. Důvodem pro opakování osobních jmen může být historická paměť šlechty. Jména symbolicky propojují současníky s jejich předky, což mohlo být důvodem vzniku rodových jmen, která se v rodě opakují se zvýšenou frekvencí v průběhu několika generací.¹⁵ Oblíbená křestní jména při neexistenci predikátů sice pomáhají určit příslušnost jedince k určitému rodu, ale při jejich nadužívání naopak komplikují rekonstrukci příbuzenských vazeb. Markvartici měli v oblibě jména Markvart, Havel a Jaroš, Ronovci si oblíbili Smila, Častolova a Jindřicha, Vítkovci zase Vítka, Závíše či Voka, Hrabšici dávali přednost jménům Kojata, Všebor a Bohuš, Švábenici měli Milíče, z řad Šternberků často potkáváme Divíše, Jaroslava či Zdeslava (Zdislava či Zdeňka), Benešovici preferovali Beneše, Voka a Tobiáše (Dobeše). Nositelé jmen Beneš a Vok se v případě rozrodu Benešoviců často vyskytovali v markraběcích či královských službách a jsou také nejčastěji zmiňováni v listinách. Jméno Tobiáš se naopak téměř výhradně vyskytuje u synů, kteří byli předurčení pro církevní kariéru, což mohl být buď záměr, či jen pouhá náhoda. Žádný šlechtický rod samozřejmě neměl výhradní právo k užívání konkrétního křestního jména. Proto musíme být velmi obezřetní při přiřazování jedince k rodu jen na základě křestního jména, protože některá jména byla frekventovaná u více rodů či byla použita pouze výjimečně, ačkoli se jinak v daném rodu téměř nevyskytovala. Metoda seskupování oblíbených rodových jmen z pramenů a vydávání těchto osob za pokrevní příbuzné má tedy své meze a ocitáme se kvůli ní na velmi nejisté půdě. V některých případech si lze v těchto složitějších případech vypomoci dalšími indiciemi, kterými může být například vazba rodu k určitému teritoriu či

¹⁴ Součástí práce je schéma rodu Benešoviců (příloha č. 1), ve kterém mají Benešovici se shodným křestním jménem přidělené pořadí. Toto číslování je v práci používáno v případě velké koncentrace Benešoviců, kde by hrozila možnost záměny osob.

¹⁵ Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013, s. 299–300.

příslušnost k úřadu. Případně mohou pomoci dodatečné informace o osobě, které nahrazují predikát. Obvykle se jedná o slovní spojení, že jde například o Voka, syna Beneše.

Práce zabývající se šlechtickými rody mohou mít různou strukturu. Jednou z možností je práci striktně rozdělit na kapitoly týkající se jednotlivých členů rodu. U každého člena rodu je poté nutné popsat jeho život, politický vliv i majetek. Tento přístup zaručuje přehlednost. V případě komplikovaných rodových vazeb či při existenci různých rodových větví je navíc více než příhodný. Druhou možností je určit si stěžejní témata, která budou v jednotlivých kapitolách zpracována – například majetková základna, členové rodu u královského dvora, vojenské úspěchy apod. Tento syntetizující přístup je pro poučeného čtenáře jistě zajímavý a rozhodně poutavější než mnohdy chronologicky zpracované životopisy jednotlivých členů rodu. Bohužel u komplikovaných a větvených rodových vazeb, jako v případě Benešoviců, není využití výhradně tohoto přístupu zcela vhodné. V této práci jde tedy o kombinaci obou modelů. Nejprve jsou představeni jednotliví Benešovici žijící v průběhu 13. století, přičemž je u každého z nich na základě pramenů a literatury zkonstruován jeho životopis. U některých Benešoviců je velmi stručný, u jiných naopak obsáhlý. Z důvodu přehlednosti je první část práce rozdělena do tří kapitol, které postupně představují tři generace rodu Benešoviců žijící v průběhu 13. století. Čtvrtá generace již byla hodně rozvětvená, a navíc bychom jejím začleněním tvořili velký přesah do 14. století, a proto není samostatně zpracována. Příslušníci čtvrté generace Benešoviců, o kterých se práce bude zmiňovat, jsou synové Beneše ze Cvilína, Miloty z Dědic a Tobiáše z Bechyně. Všem je věnován prostor v rámci kapitol týkajících se jejich otců. V případě syna Miloty z Dědic a synů Tobiáše z Bechyně jde jen o stručnou zmínku vysvětlující některé skutečnosti související s jejich otcí, protože oba již plně náležejí do 14. století. Synové Beneše ze Cvilína byli ze všech bratranců nejstarší a svůj aktivní život prožili v 80. a 90. letech 13. století, takže jsou jejich životní osudy sledovány stejně důkladně jako životy ostatních Benešoviců žijících ve 13. století.

Na první tři kapitoly práce, které představují tři první generace Benešoviců, navazují kapitoly, jež ukazují rod jako celek včetně jeho politických a majetkových ambicí. Z tohoto důvodu bylo nezbytné část práce pojmout jako syntézu, která vychází z vytvořených životopisů jednotlivých členů rodu, navzájem je propojuje a dává do kontextu období 13. století. Jde o části týkající se politických postojů a majetku. V případě majetku jsou jednotlivé lokality vlastněné Benešovici stručně představeny včetně známých

majetkových vazeb na členy rodu. Samostatně jsou poté zpracovány majetkové spory Benešoviců, dlužní úpisy a pečeti.

Kapitola týkající se politických postojů Benešoviců v průběhu 13. století představuje Benešovice u dvora a ve službě církvi, zároveň však také mapuje pro Benešovice politicky nejzajímavější období 80. a 90. let 13. století, kdy se někteří členové rodu významně zapojovali do politického dění.

Celá práce je zakončena rozsáhlou kapitolou zahrnující itineráře jednotlivých členů rodu. Itineráře jsou vytvořeny pouze pro ty Benešovice, u nichž byl dostatek podkladů pro jejich konstrukci. Pro první generaci itinerář vytvořit nešlo, ve druhé generaci ho bylo možné sestavit pro Voka (I.) z Benešova, hradištského opata Roberta (I.) a pražského probošta Tobiáše (I.). Ve třetí generaci má svůj itinerář Beneš (IV.) ze Cvilína, Milota z Dědic, Vok (III.) z Kravař, Zbyslav z Koutů a Bohuslav z Bohuslavic a biskup Tobiáš (II.). Itineráře jsou významným zdrojem informací o životních osudech Benešoviců, vztahu k panovníkovi a v neposlední řadě též mnohdy umožní lépe zasadit jejich život do dobového kontextu. Díky vizualizaci itineráře pomocí mapy navíc můžeme lépe pochopit pohyb tehdejšího člověka v prostoru hranic i mimo hranice království.

Prameny a literatura

Písemné prameny umožňující zkoumání dějin rodu Benešoviců rozlišujeme na diplomatické a narativní. Významnější roli z nich hrají diplomatické prameny, protože narativní prameny zmiňují příslušníky rodu jen ve výjimečných případech. Diplomatické prameny také umožňují lépe určit postavení osob u královského či markraběcího dvora na základě přítomnosti osob ve svědečných řadách listin. V některých svědečných řadách je pouhý záznam jména, jiné listiny jsou však výmluvnější a dozvíme se z nich více o příbuzenských vazbách (obvykle kdo byl otcem či bratrem této osoby) či o společenském postavení šlechtice, pokud zastával nějaký úřad. Svědečné řady také mohou být nástrojem pro identifikaci významu šlechtice, protože můžeme zkoumat, zda se jeho jméno objevuje v listinách pravidelně a případně i to, zda je zmiňován jako jeden z prvních či posledních svědků.

Pro období 13. století se nezachovalo tolik písemných památek jako pro pozdější období, nicméně výhodou je zpracování většiny listin v edicích, které jsou více či méně spolehlivé. Nejvíce listin, v nichž členové rodu Benešoviců v průběhu 13. století figurují v roli vydavatele, příjemce, svědka či jinak zainteresované osoby nalezneme ve druhém, třetím, čtvrtém, pátém a šestém dílu edice listin v českém diplomatáři *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*.¹⁶ Vzhledem k tomu, že kompletně zpracovaný český

¹⁶ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi I* (dále jen CDB I), Gustav Friedrich (ed.), Praha 1904–1907.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi II (dále jen CDB II), Gustav Friedrich (ed.), Praha 1912.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus primus (dále jen CDB III/1), Gustav Friedrich (ed.), Praha 1942.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus secundus (dále jen CDB III/2), Gustav Friedrich a Zdeněk Kristen (eds.), Praha 1962.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus tertius (dále jen CDB III/3), Jan Bistřícký (ed.), Praha 2000.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus quartus (dále jen CDB III/4), Jan Bistřícký (ed.), Praha 2002.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi IV. Fasciculus primus (dále jen CDB IV/1), Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1962.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi IV. Fasciculus secundus (dále jen CDB IV/2), Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1965.

diplomatář pokrývá pouze období do roku 1283, tak pro pozdější období vlády Václava II. musíme využít jiné edice pramenů. Pro období do května 1297 může částečně posloužit *Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře*,¹⁷ který však nezahrnuje kompletní znění listin, a proto je vhodné porovnat zápis v *Katalogu* s regestem v *Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae*.¹⁸ V některých případech lze též s určitou mírou obezřetnosti využít čtvrtý a pátý díl edice moravského diplomatáře editovaného Antonínem Bočkem.¹⁹ Při práci s listinami se v souvislosti s rodem Benešoviců můžeme setkat s řadou falz. Jde o falza stará i o falza nová. Stará falza obvykle souvisejí s klášteřem Hradisko, se kterým byli Benešovici po určitou dobu v úzkém kontaktu a který se v majetkových otázkách občas uchýloval k vydávání falz. Důvodů pro vydávání falz mohl mít klášter vícero. Vzhledem k tomu, že tyto listiny jsou pro nás obvykle důležité kvůli svědečným řadám, tak můžeme pouze předpokládat, že klášter využil svědky z jiné existující listiny či že výběr svědků odpovídal tomu, co by při skutečném vydání listiny bylo reálné. Přesto je však na tato tzv. stará falza v poznámce vždy upozorněno. Problematictější jsou tzv. nová falza, která se nacházejí v dílech moravského diplomatáře sestavených archivářem Antonínem Bočkem.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus primus (dále jen CDB V/1), Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1974.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus secundus (dále jen CDB V/2), Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1981.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus tertius (dále jen CDB V/3), Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1982.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus quartus. (dále jen CDB V/4), Sáša Dušková – Vladimír Vašků (eds.), Praha 1993.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VI (dále jen CDB VI), Zbyněk Sviták – Helena Krmíčková – Jarmila Krejčíková – Jana Nechutová (eds.), Praha 2006.

¹⁷ *Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře* (dále jen KLL I), Dalibor Havel (ed.), Brno 2011.

¹⁸ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253–1310* (dále jen RBM II), Josef Emler (ed.), Praha 1882; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. Annorum 1311–1333* (dále jen RBM III), Josef Emler (ed.), Praha 1890.

¹⁹ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. ab annis 1268–1293* (dále jen CDM IV), Antonín Boček (ed.), Olomouc 1845; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V. ab annis 1294–1306* (dále jen CDM V), Josef Chytil (ed.), připravil Antonín Boček, Olomouc 1850.

Dalším pramenem pro toto období je *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně*.²⁰ Vzhledem k tomu, že biskup Tobiáš byl jedním z členů rodu Benešoviců, tak je nutné pracovat i s tímto pramenem, ačkoli je nutné mít na paměti, že jde o pramen do značné míry problematický. Formulářová sbírka měla sloužit jako vzor pro listiny vydávané biskupskou kanceláří, a proto mnohé listiny nemusí být zcela věrohodné v otázkách datace či místa vydání. Při podrobnějším studiu totiž ve sbírce nalezneme také starší listiny z období episkopátů Jana III. a biskupa Mikuláše, které do ní byly včleněny jako vzory pro pozdější vyhotovení nových listin.

Na rozdíl od diplomatických pramenů jsou zmínky o příslušnících rodu Benešoviců v narativních pramenech různé provenience pouze kusé a postrádají podrobnosti. Jednotliví Benešovici byli zmíněni pouze v případě, že vykonali nějaký významný válečný čin, dopustili se zrady či byli z hlediska svého úřadu významní pro fungování království. Přesto je však možné doplnit dílčí informace z některých narativních pramenů české i zahraniční provenience. Mezi nejvýznamnější narativní prameny můžeme řadit *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*,²¹ *Vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.*,²² *Kroniku t. zv. Beneše Minority a její pokračování*,²³ *Kroniku tak řečeného Dalimila*,²⁴ *Zbraslavskou kroniku*²⁵ a *Haličsko-volyňský letopis*.²⁶ Dalším pramenem, ze kterého můžeme čerpat stručné informace o historii rodu, je *Diadochos a Zrcadlo slavného Markrabství moravského*.²⁷

²⁰ *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně* (dále jen FBT), Jan Bedřich Novák (ed.), Praha 1903.

²¹ *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, Josef Emler (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha 1874, s. 282–303. Novodobý překlad je dostupný v: *Pokračovatelé Kosmovi*, Zdeněk Fiala – Marie Bláhová (eds.), přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová, Praha 1974.

²² *Vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha 1874, s. 335–376.

²³ *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, Ladislav Dušek (ed.), Praha 1968.

²⁴ *Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila*, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 1–302 a *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Bláhová (ed.), přel. Marie Krčmová, Praha 1977.

²⁵ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 1–338 a *Zbraslavská kronika*, Zdeněk Fiala (ed.), přel. František Heřmanský, Rudolf Mertlík, Praha 1976.

²⁶ *Haličsko-volyňský letopis*, Jitka Komendová (ed.), přel. Jitka Komendová, Praha 2010.

²⁷ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos – Posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech tří stavů slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského*, Praha 1602.

Kromě genealogie je nedílnou součástí studia šlechtických rodů také sfragistika a heraldika. Sfragistické prameny náležející k listinám Benešoviců nalezneme v editované podobě v šesté části sedmého dílu českého diplomataře, který se zabývá pečeti v období vlády Václava II.²⁸ Pečeti na biskupských listinách z období episkopátu Tobiáše z Benešova můžeme také dohledat ve sbírce *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130–1523)* ve fondu Národního archivu. Digitalizovaná forma vybraných listin je dostupná z portálu *monasterium.net*.²⁹ Heraldickým pramenem souvisejícím s rodem Benešoviců je vyobrazení jejich znaku, který se nachází na několika pečetích rodu Benešoviců, v erbovní galerii na hradě Lauf, v rytířském sále píseckého hradu a také v pozdějším vyobrazení z počátku 17. století v *Diadochu* Bartoloměje Paprockého.³⁰

Hmotnými prameny souvisejícími s rodem Benešoviců jsou především pozůstatky jejich hradů, hrádků a měst. Ačkoli se původní podoba obvykle nezachovala, tak můžeme vycházet z nákresů, popisů a plánů původní podoby staveb v sekundární literatuře.³¹

Česká středověká šlechta je předmětem zájmu mnoha historiků. Část výzkumu se zabývá obecnými otázkami spojenými s jejím původem, vývojem, obecnou charakteristikou i její reprezentací ve středověkém světě.³² Kromě obecných dějin šlechty se bádání zaměřuje i

Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Olomouc 1593.

²⁸ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus* (dále jen CDB VII/6), Karel Maráz (ed.), Brno 2013.

²⁹ NÁRODNÍ ARCHIV, *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130–1523)* [online], in: *monasterium.net*.

³⁰ B. PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos*, s. 333.

³¹ Výběrově jmenujme publikace Pavel KOUŘIL – Dalibor PRÍX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000; Pavel KOUŘIL – Zdeněk MĚŘÍNSKÝ – Miroslav PLAČEK, *Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku (vznik, vývoj, význam, funkce, současný stav a perspektivy dalšího výzkumu)*, in: *Archaeologia historica*, roč. 19, 1994, s. 125–126; Miroslav PLAČEK, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007; Rostislav VOJSKOVSKÝ, *Cvilín. Zřícenina hradu zvaného též Lobenštejn či Šelenburk jihovýchodně od Krnova*, Dobrá 2003; Jiří TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, Benešov 1992; Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady. Díl 1 a 2*, Praha 1972; Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009; Tomáš DURDÍK – Pavel BOLINA, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl sedmý – Písecko*, Praha 1996 a TYŽ, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý – Kouřimsko, Vltavsko a J. – Z. Boleslavsko*, Praha 1998.

³² Výběrově zde jmenujme: L. JAN, *Česká a Moravská šlechta ve 13. a 14. století*, s. 38–62; TYŽ, *K počátkům české šlechty. Družina, beneficium a pozemkové vlastnictví*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Praha 2007, s. 45–52; TYŽ, *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty*, s. 241–260; J. JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*; Tomáš

na konkrétní šlechtické rody. Kromě odborných studií jsou zvláště v průběhu posledních dvaceti let vydávány monografie zabývající se dějinami jednotlivých českých a moravských rodů od jejich počátků po poslední známé příslušníky či po období, kdy se rod začal příliš rozvětlovat (monografie zpracovávající pány z Kravař, Hroznatovce, pány ze Švamberka, pány z Kunštátu, pány z Holštejna, Švábenice, moravské Šternberky, Lichtenburky, Hrabšice, Markvartice).³³ Tyto publikace mohou sloužit nejen jako vzor pro konstrukci práce podobného charakteru, ale především jsou důležité kvůli hledání paralel a porovnávání jiných rodů s Benešovicí z hlediska jejich politického působení, vývoje majetkových držav či zisku úřadů.

Politické působení Benešoviců, jejich postavení v domácí a zahraniční politice panovníka a zasazení osudů jednotlivých členů rodu do historického kontextu můžeme čerpat z obecných dějinných přehledů, které se zaměřují na období 13. století. Jde o souhrnná zpracování delších historických období i o monografie zaměřující se na vládu jednotlivých panovníků. Ze starší literatury je třeba zmínit Palackého *Dějiny národu českého v Čechách*

KNOZ, *Středověký původ moravské šlechty v Zrcadle Bartoloměje Paprockého. Ke „konstrukci minulosti“ ve vrcholně renesančním dějepisectví*, in: Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno 2003, s. 149–166; J. MACEK, *Česká středověká šlechta*; David PAPAJÍK, *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, in: Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno 2003, s. 519–532; Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Brno 2011, reprint knihy z roku 1930; R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*; D. TŘEŠTÍK – J. ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, s. 122–164; D. TŘEŠTÍK, *Proměny české společnosti ve 13. století*, s. 131–154; Vratislav VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty: urozenost, rytířství, reprezentace. Obecné souvislosti, pojetí družiny, „modernizační“ trend*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Praha 2007, s. 141–188; Martin WIHODA, *Geneze moravské šlechty*, in: Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 2, 1995, s. 23–41; J. ŽEMLIČKA, *K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku*, s. 189–233.

³³ Z nejdůležitějších monografií posledních let srov. T. BALETKA, *Páni z Kravař*; Jiří JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009; TÝŽ, *Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě*, Domažlice 2020; M. KONEČNÝ (ed.), *Verbu tří pruhů*; David PAPAJÍK, *Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod*, České Budějovice 2007; TÝŽ, *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Praha 2009; Zdeněk POKLUDA, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012; Radim ŠTĚPÁN, *Páni z Kunštátu a na Kunštátě*, Brno 2013; J. URBAN, *Lichtenburkové*; T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*; Berthold WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici. Z historie nejstarší české šlechty z ranné doby vlády Přemyslovců*, z něm. originálu přeložili: Jindřich Bartůňek – Stanislav Kasík – František Markvart, Praha 2000.

a v Moravě,³⁴ pro dějiny Moravy díla Bedy Dudíka³⁵ a dále poté jednotlivé díly *Českých dějin* Václava Novotného a Josefa Šusty.³⁶ Z novějších souhrnných zpracování dějin jde o třetí svazek edice *Velkých dějin zemí Koruny české* od Vratislava Vaníčka³⁷ a o několik syntetických zpracování českých dějin pokrývajících období 13. století od Josefa Žemličky.³⁸ Pro Benešovice bylo z politického hlediska velmi důležité období vlády Václava II., pro něj můžeme čerpat z monografií o tomto panovníkovi od Kateřiny Charvátové a Libora Jana.³⁹ Novější zpracování dějin 13. století též oplývají bohatým bibliografickým přehledem, který může sloužit jako podklad k dalšímu studiu.

Benešovice pravidelně nacházíme ve službách moravských markrabat a českých králů. Díky jejich přítomnosti ve svědečných řadách listin víme, že byli součástí struktury panovnického dvora a zastávali též různé úřady. Panovnický dvůr je v posledních letech intenzivně zpracováván okruhem badatelů okolo Dany Dvořákové-Malé a Jana Zelenky.⁴⁰ Kromě panovnického dvora v obecné rovině je též věnována pozornost dvorům jednotlivých českých králů 13. století. Dvůr Václava I. zpracoval Miroslav Sovadina⁴¹ a

³⁴ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl první. Od pravěkosti až do roku 1253*, Praha 1936; TÝŽ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý. Od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1937.

³⁵ Beda DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl V. Od roku 1197 až do roku 1261*, Praha 1879; TÝŽ, *Dějiny Moravy. Díl VI. Od roku 1262 až do roku 1278*, Praha 1879; TÝŽ, *Dějiny Moravy. Díl VII. Od roku 1278 až do roku 1306*, Praha 1880.

³⁶ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928; TÝŽ, *České dějiny I/4*; Josef ŠUSTA, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.

³⁷ Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, Praha a Litomyšl 2002.

³⁸ Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002; TÝŽ, *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*, Praha 2011; TÝŽ, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020; TÝŽ, *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*, Praha 2017.

³⁹ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007; Libor JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu. 1283–1305*, Praha 2015.

⁴⁰ Výběrově uvedme: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, především s. 75–118; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENA a kol., *Přemyslovský dvůr*, Praha 2014; Jakub RAZIM, *O povaze a výzkumu úřadů panovnického dvora*, in: Dana Dvořáková-Malá – Jan Zelenka – František Záruba a kol., *Dvory a rezidence v proměnách času*, Praha 2023, s. 36–57; Eva RICHTROVÁ, *Curia, Hof, dvůr*, in: *Časopis Matice moravské* 130, č. 2, 2011, s. 335–359.

⁴¹ Miloslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: *Sborník archivních prací* 45, č. 1, 1995, s. 3–40.

královský dvůr Václava II. byl velmi podrobně a uceleně zpracován Danou Dvořáčkovou-Malou.⁴²

Ve 13. století Benešovici zastávali různé úřady v Čechách i na Moravě. Přehledem úřadů a vyjmenováním jejich držitelů se zabýval již František Palacký a s omezením na Markrabství moravské také Antonín Boček.⁴³ Studium úřadů s vymezením povinností jednotlivých úředníků a jejich proměn v průběhu času se věnuje rozsáhlá monografie *Dějiny správy* od autorského kolektivu tvořeného Zdeňkou Hledíkovou, Janem Janákem a Janem Dobešem.⁴⁴ Moravskými úřady, které Benešovici povětšinou zastávali, se zabýval Richard Horna a po něm v rámci výzkumu vzniku a vývoje zemského soudu i Libor Jan.⁴⁵ Po mnoho let je rod Benešoviců spojován především s úřadem moravského podkomořího. Úřad podkomořího je dlouhodobě předmětem zájmu a diskuse mnoha historiků, především kvůli přesnému vymezení pravomocí podkomořího a jeho oddělení od komorníka.⁴⁶

Počátky rodu Benešoviců se zabýval František Dvorský v první části studie *O starožitném panském rodě Benešoviců* z roku 1907.⁴⁷ Větší pozornost byla následně různými historiky věnována jednotlivým větvím rodu či jeho jednotlivým příslušníkům (páni z Kravař, páni z Bučovic, Milota z Dědic a další).⁴⁸ Práce Františka Dvorského přináší základní přehled

⁴² Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II*, České Budějovice 2011.

⁴³ František PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška*, Praha 1832; Antonín BOČEK, *Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství Moravském*, Brno 1934.

⁴⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

⁴⁵ Richard HORNA, *K dějinám moravských úředníků. Část I. Dvorskí úředníci moravští do r. 1411*, Praha 1922; Libor JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000.

⁴⁶ K problematice úřadu podkomořího srov. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách. Příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých*, Praha 1881; Jan KAPRAS, *Právní dějiny země Koruny české II/1. Dějiny státního zřízení. Doba předbělohorská*, Praha 1913, s. 202–203; Václav VANĚČEK, *Komorník a podkomoří*, in: Sborník prací z dějin práva československého. Svazek I. K padesátým narozeninám Jana Kaprase jeho žáci, František Čáda (ed.), Praha 1930, s. 60–64; Zdeněk FIALA, *Komorník a podkomoří (pojednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 13. století)*, in: Sborník historický 2, 1954, s. 57–82; L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 155.

⁴⁷ František DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I*, Brno 1907.

⁴⁸ Z novějších publikací můžeme jmenovat například T. BALETKA, *Páni z Kravař*; Karel MLATEČEK, *Zkáza pánů z Bučovic*, in: Jižní Morava, Vlastivědný sborník 39, 2003, s. 223–226; Libor JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, in: Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody

prvních generací příslušníků rodu Benešoviců. Pro základní vhled do dějin rodu je tato práce dostačující, nicméně z faktografického hlediska jsou Dvorského závěry značně problematické. Jedním z hlavních důvodů je to, že Dvorský v některých tvrzeních vychází z falz a padělků Antonína Bočka. Rovněž v mnoha případech nedůsledně rozlišuje jednotlivé příslušníky rodu se stejným křestním jménem, a proto se dopouští omylů v rámci rodových vazeb. Další problém lze spatřovat v tom, že při sestavování medailonků jednotlivých osobností na základě studia listin mnohdy pracuje i s listinami, u kterých nelze jednoznačně potvrdit, že se v nich setkáváme s konkrétním příslušníkem rodu, často kvůli naprosté absenci přídomků či jiného způsobu jednoznačné identifikace člověka.

V moderní literatuře se počátky rodu Benešoviců zabýval Tomáš Baletka v rámci úvodu k monografii *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Ačkoli se primárně zabývá vývojem kravařské větve Benešoviců, tak v prologu též nastiňuje vývoj prvních dvou známých generací Benešoviců, z nichž kravařští odvíjeli svůj původ.

a moravského markraběte Přemysla Otakara II., Libor Jan – Jiří Kacetyl (eds.), Brno – Znojmo 2010, s. 93–104.

1 Původ a první generace rodu Benešoviců

Benešovici byli významným šlechtickým rodem, který se dostal na výsluní v průběhu 13. století, s čímž souviselo i rozšíření majetkové základny jednotlivých rodových větví. Josef Žemlička zasazuje Benešovice mezi přibližně 25 rodů „blízkých trůnu“, které nazývá zemskými barony (*barones terre*).⁴⁹

Dějiny rodu však sahají mnohem hlouběji než do časů posledních Přemyslovců, nicméně pro starší období máme málo pramenů pro hlubší rekonstrukci. Nemůžeme dokonce ani s jistotou určit, odkud Benešovici pocházejí. Dle pověsti, která se váže k jejich erbů zavinuté střely, by měla být jejich pravlastí Morava.⁵⁰ Také Tomáš Baletka považuje za skutečnou kolébkou rodu Opavsko, konkrétně oblast Dolního Benešova.⁵¹ Na druhou stranu však existují (zvláště ve starší literatuře) i zastánci druhé teorie, kteří vidí prapůvod Benešoviců v Čechách, kde dle jiné pověsti založili v 11. století jihovýchodně od Prahy Benešov. Zmíněná „česká“ rodová verze vychází ze spisu o benešovickém rodu z počátku 20. století od Františka Dvorského, který tuto teorii přdestřel a ostatní autoři ji buď jen přebírali, či ji jen mírně doplňovali.⁵² Česká rodová verze klade původní sídlo Benešoviců do Benešova u Prahy. Benešovici toto sídlo prý poté opustili a odešli na Opavsko, kde jejich další větve založily dvě města s názvem Benešov. Nabízí se zde však otázka, kdo byl oním zakladatelem českého Benešova. Opět existuje více teorií. Dle spisu Antonína Vlasáka měl být středočeský Benešov údajně založen českým vladykou Benedou v období vlády Břetislava I., snad v roce 1048. Beneda měl být dle této teorie praotcem rodu Benešoviců. Jeho syn Beneš se stal prvním proboštem vyšehradské kapituly za vlády krále Vratislava. Drslav, další ze synů, obdržel díky blíže neurčené směně s údělníkem Otou Olomouckým některé statky u Hradce nad Moravicí, tedy na Opavsku, a tím se stal zakladatelem moravské větve Benešoviců.⁵³ Je však nutné podotknout, že tyto informace nejsou podloženy žádným hodnověrným pramenem. František Dvorský, jehož spis o Benešovicích je o tři desetiletí mladší než Vlasákovu dílo, rozporuje Vlasákovu domněnku o založení Benešova bájným Benedou již v roce 1048. Naopak předkládá úvahu, že by

⁴⁹ J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 9–10.

⁵⁰ O benešovickém erbů zavinuté střely a erbovní pověsti bude pojednáno níže.

⁵¹ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 23.

⁵² F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 1.

⁵³ Antonín VLASÁK, *Bibliotéka místních dějepisců. Svazek III. Okres benešovský*, Praha 1874, s. 7–10.

zakladatelem mohl být v roce 1097 jistý Beneš, komoří Břetislava II.⁵⁴ Obě teorie jsou však pouhou spekulací a ani jedna z nich není podložena žádným spolehlivým pramenem. Doplňme ještě třetí teorii, podle níž byl údajným zakladatelem tohoto rodu Beneš, účastník výpravy do Milána v roce 1158.⁵⁵ S tímto Benešem je také spojena pověst o Bibli a pasionálu, které Beneš údajně ukořistil během tažení a následně je daroval benešovskému kostelu.⁵⁶ Ani jeho původ však nelze prameny jednoznačně doložit.

Hledání nejstarších doložitelných příslušníků rodu je vzhledem k malému množství dochovaných pramenů obtížné. Přestože je možné či dokonce pravděpodobné, že Beneda, Břetislavův komoří Beneš i Beneš bojující u Milána existovali, tak je s rodem Benešoviců nemůžeme jednoznačně spojit a nemůžeme je tedy ani považovat za historicky doložitelné praotce rodu.

Již František Dvorský, který se dějinami rodu Benešoviců podrobně zabýval, zjišťoval, kdo je prvním zmiňovaným praotcem rodu na základě zmínek v kronikách a v listinách před rokem 1200. Ve své studii nakonec konstatoval, že ačkoli se jména spjatá s rodem Benešoviců (Beneš, Ondřej, Drslav, Vok, Milota) v kronikách i listinách ze staršího období vyskytují, tak nelze tyto muže automaticky počítat mezi členy rodu. Důvodů pro toto tvrzení existuje několik. Hlavním z nich je skutečnost, mimochodem nikterak neobvyklá, že domnělí příslušníci rodu Benešoviců nebyli ve starších listinách označováni s přídomkem, který by je jednoznačně zařadil mezi Benešovice. Problém můžeme spatřovat rovněž v tom, že daná jména byla používána i jinými rody. Na základě studia listin Dvorský navíc zjistil, že u většiny jmen, která by mohla patřit příslušníkům rodu, je odkaz na jejich rodinné příslušníky (otce, bratry, syny), kteří již nenesli žádné z rodových jmen, což je dalším důvodem, proč je nemůžeme řadit mezi členy rodu Benešoviců.⁵⁷ S těmito Dvorského závěry se musíme ztotožnit, a proto je také nutné se smířit se skutečností, že na základě v současnosti dostupných pramenů není možné s jistotou

⁵⁴ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 16.

⁵⁵ Tohoto Beneše považuje za praotce Benešoviců např. J. JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 16.

⁵⁶ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 307. Jde však bohužel o nepříliš podloženou zprávu, a navíc nelze nijak doložit, že zmíněný Beneš měl něco společného s Benešovici. K této otázce srov. literaturu a rozbor problému v pozn. in: Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 902.

⁵⁷ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 14–18.

identifikovat žádné starší příslušníky rodu před rokem 1200. Můžeme se tak setkat pouze s výše zmíněnými hypotézami o možném praotci rodu.

Hledání nejstarších doložitelných předků šlechtických rodů, které se dostaly na výsluní ve 13. století, je v rámci tvorby genealogie rodů zcela běžným jevem, ačkoli se v mnoha případech jedná o podobně problematický úkol jako u rodu Benešoviců. Pro srovnání uveďme, že u Hroznatovců je sice nejproslulejším členem rodu blahoslavený Hroznata Tepelský, ale prvním známým předkem měl být dle zápisu v Kosmově kronice jistý Heřman, který se podílel na vyvraždění Vršovců.⁵⁸ Nejstarším předkem Markvarticů byl ve 2. polovině 12. století komorník Vladislava II. Markvart.⁵⁹ Všebor, praotec Hrabšiců, je vzpomínán již v 11. století, kdy se z *Kosmovy kroniky* dozvídáme, že se v roce 1061 stal novým hradským správcem v Bílině Kojata, syn Všeborův.⁶⁰ Ronovci mají svého prvního předka doloženého až z období vlády Přemysla Otakara I. Byl jím Smil Světlický, který měl být dle Dalimilovy kroniky účastníkem Přemyslova řezenského exilu v letech 1193–1197.⁶¹

Pokud však odhlédneme od rodových pověstí a legend, tak první příslušníci rodu Benešoviců jsou na základě diplomatických pramenů doloženi až na počátku 13. století. V žádné z listin (ani těch pozdějších) nenajdeme ani nepatrnou zmínku o původní kolébce rodu. Po celé 13. století se však ve spojení s Benešovici vyskytuje velmi často jedna oblast: Opavsko. Opavské statky Benešoviců proto můžeme po celé 13. století pokládat za jejich hlavní rodovou základnu. Benešovici zde společně s Fulštejny náleželi mezi přední představitele místní šlechty. Z kronik navíc víme, že se jednotliví členové rodu účastnili

⁵⁸ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, s. 21–23.

⁵⁹ B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici*, s. 32–35.

⁶⁰ *Kosmova kronika česká*, Zdeněk Fiala – Marie Bláhová (eds.), přel. Karel Hrdina, Marie Bláhová, Praha 1972, kniha druhá, kapitola XIX, s. 103. (*Kosmův letopis český*, FRB II, s. 94). Srov. také T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 14–15.

⁶¹ *Rýmovaná kronika česká*, FRB III, s. 161. Podrobně o Smilu Světlickém (či Světlíkovi) srov. J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 14–18. Existence jistého Smila je historicky doložitelná i na základě diplomatických pramenů. Nicméně Dalimilovo líčení Smilovy účasti po Přemyslově boku v období jeho vyhnanství je dle Urbana spíše kronikářovým bájením, které se nejspíš v případě Smila nezakládá na pravdě. Dalimil referuje ještě o jednom příslušníku Smilova rodu. Mělo jít o jistého Chvala s erbem ostrve (znak Ronovců), který se v roce 1179 účastnil bitvy na Bojišti (srov. *Rýmovaná kronika česká*, FRB III, s. 159). Dle Urbana je příslušnost Chvala k Ronovcům více než pravděpodobná, třebaže o něm nemáme více zpráv.

obranu Opavska.⁶² V období interregna Benešovici náleželi ke dvoru královny vdovy Kunhuty v Hradci nad Moravicí a následně i ke dvoru Mikuláše Opavského.⁶³

Díky vzniku různých rodových linií však můžeme již v průběhu 13. století nalézt jednotlivé příslušníky Benešoviců v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Do starobylého benešovického klanu patřili páni z Benešova, z Kravař, z Dědic, ze Štítiny, z Dubé, z Bechyně a další příslušníci nadále se větvících rodin.⁶⁴ Přízviska některých členů rodu se navíc v průběhu jejich života vyvíjela dle toho, jaký majetek získávali do držení.

1.1 Erb Benešoviců

Erb byl odlišujícím prvkem jednotlivých šlechtických rodů, identifikačním prostředkem jednotlivce, výrazem cti a prestiže svého nositele a zároveň ztělesněním rodové tradice.⁶⁵ Benešovici používali erb zavínuté střely zvaný též odřivous (odrowąż).⁶⁶ Na erbu se nachází stříbrná zavínutá střela na červeném poli (případně též v obráceném barevném pořadí). K vzniku erbu se váže pověst, kterou sepsal Bartoloměj Paprocký z Hloh

⁶² O účasti Beneše ze Cvilína a jeho bratra Ondřeje při obraně Opavy v roce 1253 bude pojednáno níže.

⁶³ O osudech jednotlivých Benešoviců a jejich politické angažovanosti bude pojednáno v samostatných kapitolách.

⁶⁴ Stručně jednotlivé rodové větve vyjmenovává v přehledu šlechty přelomu 13. a 14. století např. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*, s. 195. K jednotlivým větvím rodu Benešoviců též srov. Pavel JUŘÍK, *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2021, s. 14–15, 37–39, 53–54, 89–90.

⁶⁵ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 143.

⁶⁶ Je třeba zmínit, že erb se stejným erbovním znamením používal i polský rod Odrowąż. Na základě žádného pramene však nelze prokázat příbuznost těchto dvou rodů. Anton Rybarski zkoumal počátky polského rodu Odrowąż a zjišťoval, jaká je jejich spojitost s Benešovici. Poukazuje na to, že někdy je polský rod vnímán jako odnož Benešoviců a jindy zase Benešovici jako česká odnož polského rodu. Nicméně ani on nebyl schopen spojitost mezi těmito dvěma rody dokázat. Anton RYBARSKI, *Pochodzenie i początek rodu Odrowążów*, *Przegląd Historyczny* 18, č. 1, 1914, s. 1–23.

Tomáš Baletka spojil počátky rodu Odrowąż se jménem Prandoty Starého, který vlastnil na počátku 12. století majetky v Sandoměřsku a Krakovsku. Následně Baletka stručně zmiňuje jeho potomstvo. Nicméně žádné z jeho zjištění nespojuje tento polský rod s rodem Benešoviců. T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 20. K rodu Odrowąż též srov. Franciszek PIEKOSIŃSKI, *Rycerstwo polskie wieków średnich. Tomus II*, Kraków 1896, s. 210–211, 244–245, 269, 279–280, 283, 292–293, 315–317; Seweryn URUSKI, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. Tomus XII*, Warszawa 1915, s. 249–250; Karol GÓRSKI, *Ród Odrowążów w wiekach średnich*, Warszawa 1927.

v *Diadochu* a ve dvou verzích také v *Zrcadle slavného Markrabství moravského*. K rodu Benešoviců se váže první verze.⁶⁷ Dle rodové pověsti lze prapůvod erbu hledat v dávných dobách, okolo roku 190, kdy žil na dvoře moravského krále hrdina jménem Saul, o jehož statečnosti a hrdinství se šířily zvěsti i na dvory okolních vládců. V téže době žil na dvoře řeckého císaře Iva Trätiana muž veliké postavy, který byl taktéž oceňovaný jako dobrý bojovník. Když se zprávy o Saulovi donesly až na císařův dvůr, tak ho obr požádal, zda by mohl jet s Moravanem změřit síly, aby již nikdo nepochyboval o tom, kdo je lepším bojovníkem. Po příjezdu na Moravu obr sdělil moravskému králi svůj úmysl. Král svolal všechny své rytíře a sezval okolní krále a knížata, aby souboji přihlíželi. Poté vyzval bojovníky, ať vystoupí ten, kdo má odvalu s cizincem změřit síly. O možnost bojovat s obrem se hrdinně hlásili všichni rytíři, ale obr se smál, že se mu žádný nevyrovná ani výškou ani silou. Král chtěl ztrestat jeho nadutost, a tak vedle něho při hostině posadil Saula, který byl pomeššího vzrůstu. Po hostině král oběma bojovníkům připil a obrovi navrhl, že se může se Saulem kdykoli utkat. Obr posměšně odpověděl, že mu bude stačit dát Saulovi štilec do nosu, aby ho přemohl. Saul se rozzuřil, chytil obra za horní ret a veliké kníry a praštil s ním o zem, přičemž mu ret i s knírem odtrhl. Zahanbený obr nato odjel pryč od dvora. Král chtěl poté vidět, co vlastně Saul odtrhl svému protivníkovi z tváře. Rytíř vzal tedy střelu ze svého toulce, nabodl na ni obrův pysk i s velkým knírem a ukázal to králi. Král odměnil Saulovu chrabrost tím, že mu dal na památku do erbu střelu s nabodnutým knírem, kterou nazval odřívousem.⁶⁸

Erbovní pověst Benešoviců svým stylem odpovídá i jiným pověstem Bartoloměje Paprockého, který pod vlivem renesančního myšlení často hledal paralely mezi ctnostmi

⁶⁷ Obě verze pověsti o erbu zavlnuté střely stručně shrnuje Irena Hrabětová. Polská verze pověsti je dle jejího názoru dokladem toho, že mnohé polské rody odvozovaly svůj původ z Čech a Moravy. Srov. Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohohol*, Brno 1992, s. 39–40.

⁶⁸ B. PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos*, s. 332–334. Tutéž verzi vzniku erbu nalezneme i v B. PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, s. 109–110, kapitola IX., která pojednává o pánech z Doubravice a jiných rodech, které používají erb zavlnuté střely. Páni z Doubravice byli jednou z pozdějších odnoží Benešoviců.

V *Zrcadle slavného Markrabství moravského* však Paprocký předkládá ještě druhou verzi pověsti, která se váže k polskému šlechtici ze 12. století Ivu Saulovi. Pověst vypráví opět stejný příběh o hrdinném Saulovi a obrovi ze dvora císaře Iva Trätiana. Liší se však ve dvou aspektech. V této verzi je to Saul, kdo jel vyzvat obra na souboj, aby ukázal, že v boji nezáleží na výšce, ale na statečnosti a smělosti. Saul na císařském dvoře obra porazil. Císař uznal Saulovu statečnost a dal mu na znamení vítězství nad obrem do erbu odtržený páv ocas protnutý střelou s knírem. Páv odkazoval na obrův rodový znak. Po návratu domů pojmenoval Saul svého syna Ivo Saul na památku řeckého císaře.

antických hrdinů a soudobých šlechticů či jejich předků. Pověsti se také často odehrávaly v období pozdní antiky či přímo odkazovaly na římský původ svých aktérů. Ačkoli jsou příběhy obvykle založeny na zcela vyfabulované události, tak měly pro šlechtické rody v době svého vzniku velký význam, protože dokládaly jejich starobylý původ.⁶⁹ Pověsti byly příležitostí pro prezentaci slavného předka a současně umožňovaly vyložit původ erbu, který nosí jeho potomci. Erbovní pověst samozřejmě nijak historicky nevysvětluje původ erbu. Jde však o důležitý symbol, který spoluvytváří rodovou tradici.

Z hlediska barevnosti erbu existují dvě verze. Podle maleb erbu v síni na hradě Lauf i dle zobrazení na stěně rytířského sálu píseckého hradu byla červená střela umístěná na stříbrném štítu. Běžně se však užívala i opačná barevná kombinace, která nakonec převládla.⁷⁰

Nejstarší vyobrazení rodového erbu Benešoviců najdeme na jejich pečetích ze 2. poloviny 13. století, o nichž bude pojednáno v samostatné kapitole.⁷¹ Z voskových pečetí můžeme rozpoznat rodový znak, nikoli však jeho barevnost. Nejstarším barevným provedením erbu je jeho malba v české znakové galerii na hradu Lauf blízko Norimberku. Erbovní sál nechal Karel IV. vyzdobit 114 erby českých a moravských rodů. Erb rodu Benešoviců se nachází na severozápadní stěně (viz schéma sálu v příloze č. 2). Benešovická červená zavínutá střela se nachází na stříbrném poli (viz přílohu č. 3).⁷² O století mladší je vyobrazení benešovického erbu mezi 32 znaky předních šlechtických rodů na stěně rytířského sálu píseckého hradu z roku 1479, byť se v současné době jedná pouze o kopii původní výmalby. Stejně jako na hradu v Laufu jde o prosté štíty bez přilbic a pokrývad,

⁶⁹ T. KNOZ, *Středověký původ moravské šlechty v Zrcadle Bartoloměje Paprockého*, s. 152–154. Obecně k erbovním pověstem srov. R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 273–292.

⁷⁰ Milan MYSLIVEČEK, *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 36. K dalším vyobrazením erbu (obvykle vycházejících z pečetí jednotlivých příslušníků rodu) srov. August SEDLÁČEK, *Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty. Svazek 3*, Vladimír Růžek (ed.), Praha 2002, s. 290–295; TÝŽ, *Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty. Svazek 4*, Vladimír Růžek (ed.), Praha 2003, s. 187–195; TÝŽ, *Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty. Svazek 5*, Vladimír Růžek (ed.), Praha 2003, s. 277, pečeť 8 – Pečeť Voka z Benešova z roku 1334. K erbu a jeho podobám u různých větví Benešoviců též srov. Vojtěch rytíř KRÁL Z DOBRÉ VODY, *Znaky rodů českých*, Praha 2009, s. 24–25; Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013, s. 34, 115–116, 234.

⁷¹ Podkapitola „Pečeti Benešoviců“ v rámci kapitoly „Majetek Benešoviců“.

⁷² K erbovní síni hradu v Laufu srov. PLANET-FRANKEN-ONLINE. Online. Dostupné z: <https://www.planet-franken-online.de/weit4.html> [citováno 2024-10-19].

nad kterými se nacházejí pásy s názvem rodu, jemuž znak náleží. Benešovická červená zavinutá střela na stříbrném poli se nachází na východní stěně pod vyobrazením ukřižování Krista. Podle pásy jde o erb pánů z Dubé, jedné z odnoží Benešoviců v Čechách (viz přílohu č. 4 a 5).⁷³ Dalším cenným pramenem zachycujícím podobu erbů šlechty je dílo Bartoloměje Paprockého z Hlohol. Opět v něm najdeme i erb benešovického rozrodu společně s erbovní pověstí. Přestože jde o stylizovanou malbu v renesančním duchu, tak ji nesmíme opomenout. Tentokrát je zvolena opačná barevná kombinace erbu, kdy se stříbrná střela nachází na červeném poli (viz přílohu č. 6).

Přestože zde není cílem vytvořit heraldickou studii vývoje erbu rodu Benešoviců a nechceme příliš zasahovat do staletí následujících po století třináctém, tak je potřeba alespoň ve stručnosti naznačit jeho další vývoj. Ačkoli je základ erbu všech větví Benešoviců stejný, tak v průběhu jejich štěpení na několik odnoží došlo k vytvoření různých variací, díky nimž se jednotlivé nové větve rodu odlišovaly. Erbovní znamení v podobě zavinuté střely na štítu používaly všechny odnože rodu stejné. Neměnnost erbovního znamení byla důležitá z toho důvodu, že erb byl zástupným symbolem svého nositele a ztělesněním rodové tradice.⁷⁴ Odlišnost erbu je proto v použitém klenotu, který je umístěn nad přilbou. Páni z Bechyně měli v klenotu rybu, která seděla na korunce. Rovněž páni z Dubé měli na přilbě umístěnou korunku, z níž však vyrůstaly paví kytky protnuté střelou. Naopak v erbu pánů z Kravař vyrůstá přímo z přilby orlí křídlo posázené lipovými listy (viz přílohu č. 7 a 8). Jmenovaná vyobrazení erbu jsou však již jen jejich pozdější ustálené formy. Erb každé odnože rovněž procházel vývojem. Jako příklad můžeme uvést kravařskou větev rodu, která ve 20. letech 14. století za života Voka z Kravař a jeho syna Ješka I. z Kravař používala jako klenot rohy. Ješek I. však již v roce 1337 změnil klenot na paví kytky protnuté zavinutou střelou. Další změnu poté provedl v roce 1341, kdy již na jeho erbu vidíme klenot v podobě orlího křídla posázeného lipovými lístky.⁷⁵ Na vývoji erbu Ješka z Kravař tedy můžeme sledovat různé oblíbené variace erbu jednotlivých větví benešovického rodu. Tvorba variací hlavního rodového

⁷³ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl sedmý*, s. 180–188. K píseckému hradu též srov. Tomáš DURDÍK – František KAŠIČKA – Bořivoj NECHVÁTAL, *Hrady, zámky a tvrze na Písecku*, Písek 1995, s. 35–57; PRÁCHEŇSKÉ MUZEUM V PÍSKU, *Rytířský sál*. Online. Dostupné z: <https://museumuploaded.prf.jcu.cz/index.php/rytirsky-sal/>. [citováno 2024-09-17]; PRÁCHEŇSKÉ MUZEUM V PÍSKU, Online. Dostupné z: <https://www.prachenskemuzeum.cz/>. [citováno 2024-09-17].

⁷⁴ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 143.

⁷⁵ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 320.

erbu nebyla v rámci heraldiky české šlechty nijak výjimečnou záležitostí. Vzpomeňme při této příležitosti na Vítkovce či na Ronovce, kteří se stejně jako Benešovici začali ve 2. polovině 13. století dělit na jednotlivé větve. Odnože Vítkovců se odlišovaly barvou růže a pole, na kterém se znak nacházel. Erbovním znamením Ronovců jsou dvě černé větve ve zlatém poli. U jednotlivých odnoží se však tyto větve lišily jednak počtem suků (pět nebo šest) a jednak klenotem.⁷⁶

Erb Benešovců jakožto vrchnosti přešel v různých úpravách do znaků měst a obcí spjatých s tímto rodem. V městském znaku Bílovce, Kvasic, Fulneku, Plumlova, Nového Jičína a Štramberku je zachována tradiční kombinace stříbrné střely na červeném poli. Hustopeče nad Bečvou mají ve znaku dvě stříbrné střely, z nichž jedna je na červeném a druhá na modrém poli. Kravaře zvolily černou střelu na zlatém poli. Zavínutá střela se v různých podobách nachází ve znaku dalších obcí v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, což dokazuje, kde všude měly jednotlivé odnože Benešovců v průběhu staletí své majetky.⁷⁷

1.2 Beneš I. z Benešova

Beneš I.⁷⁸ z Benešova je historicky nejstarším doložitelným Benešovcem. V kronikách ani listinách nenajdeme žádnou zmínku o Benešových předcích či bratrech. Se jménem Beneše s přídomkem „z Benešova“⁷⁹ se setkáváme pouze na jedné listině vydané Přemyslem Otakarem I. někdy mezi lety 1219–1222. Beneš zde figuruje ve svědečné řadě společně se svými syny Ondřejem, Tobiášem a Vokem.⁸⁰ Nemožnost jednoznačně doložit Beneše na ostatních listinách je dána tím, že se v této době ve svědečných řadách velmi často

⁷⁶ J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 9.

⁷⁷ Ke znakům měst srov. také Ladislav BALETKA, *K původu městských znaků Moravy a Slezska*, in: Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1980, s. 50–52; Ladislav BALETKA – Jiří LOUDA, *Znaky měst Severomoravského kraje*, Ostrava 1980; Jiří ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985.

⁷⁸ Vzhledem k tomu, že jde o prvního Benešovce doložitelného na základě pramenů, tak ho budu nazývat Beneš I. K dalšímu číslování členů rodu srov. přílohu č. 1.

⁷⁹ U příslušníků rodu se lze také setkat s prepisy přídomku „*de Benesow*“, „*de Benessov*“, „*de Beneschov*“, „*Benessowiz*“, „*de Benesowe*“.

⁸⁰ CDB II, č. 231, s. 219–220 (mezi lety 1219–1222). „*Benes de Benesow cum filiis suis Andrea, Tobya et Wok*“.

setkáváme se jmény bez přídomků.⁸¹ Vzhledem ke skutečnosti, že se Benešovi synové již od 20. let 13. století vyskytovali u královského dvora v Praze či ve družině moravských markrabat, což bude podrobněji rozebráno níže, tak lze předpokládat, že se v blízkosti krále nacházel již jejich otec Beneš. Na základě této domněnky bychom tedy mohli Beneše I. ztotožnit s jistým Benešem, který se od roku 1201 (pravidelně však až od roku 1219) do roku 1227 vyskytuje ve svědečných řadách listin světských i církevních vydavatelů.⁸² Je však třeba upozornit na skutečnost, že Beneš nevystupuje na žádné z těchto listin se svým přídomkem, takže přidružení těchto listin k Benešem dosvědčeným dokumentům je činěno pouze na základě logických souvislostí. Vždy jde o listiny spojené s řešením církevních otázek, nejčastěji donací. Jeho jméno lze nalézt v osmi dochovaných listinách vydaných Přemyslem Otakarem I., z čehož se v sedmi případech objevuje ve svědečných řadách královských listin, v nichž je po členech královského rodu a vyšších církevních hodnostářích pravidelně jmenován mezi prvními svědky z řad šlechty.⁸³

⁸¹ Problematikou svědečných řad se zabývala Markéta ŠPŮROVÁ, *Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovníckému dvoru*, in: *Dvory a rezidence ve středověku. Sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK*, Dana Dvořáčková-Malá (ed.), Praha 2006, s. 9–19. Markéta Špůrová sice popisovala situaci v období Václava I., ale její závěry můžeme z velké části použít i pro období druhé poloviny vlády Přemysla Otakara I. Svědečné řady jsou sice velmi cenným diplomatickým pramenem, díky kterému můžeme rekonstruovat genealogii šlechtického rodu a zmapovat jeho politickou aktivitu, ale bohužel identifikaci jednotlivých osob komplikuje řada příčin, čehož budeme v případě rodu Benešoviců několikrát svědky. Jedna a táž osoba může vystupovat s různými predikáty a úřady. Navíc se jména osob vyskytují v různých mutacích, což však nečiní natolik velký problém jako skutečnost, že mnohdy je osoba označena jen křestním jménem bez jakékoli podrobnější identifikace. V každém rodě jsou navíc oblíbená jména, která se opakují v rámci rozvětveného příbuzenstva, což může opět činit značné problémy. Některá křestní jména navíc používalo více rodů současně. Způsob označení podle úřadů, sídla nebo rodových vazeb navíc závisel na celé řadě faktorů. Proto může jednatelce ve stejném období v listinách vystupovat jako člen významné rodiny, jako bratr někoho významného, s vlastním predikátem, jako beneficiář či v libovolné kombinaci všech variant.

⁸² Tomáš Baletka v prologu k monografii *Páni z Kravař* zjišťuje, kdo byli prapředci tohoto rodu z řad Benešoviců. Jako prapředka rodu zmiňuje Beneše, který se dle jeho závěrů vyskytuje pouze v listině, ve které je jmenován spolu se svými syny (viz výše). T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 24. František Dvorský naopak ztotožňuje Beneše I. s jistým blíže neurčeným Benešem ve svědečných řadách jiných listin. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 18–19. Na základě analýzy pramenů a jiných souvislostí se přiklání k tomu, že Beneš I. z Benešova je s velkou pravděpodobností totožný i s Benešem z jiných listin. Pokud však přihlídneme k názoru Dvorského, tak je nutné jeho starý výčet listin se jménem Beneše I. obohatit o ty, které mu v něm chybí (viz listiny v následujících poznámkách).

⁸³ CDB II, č. 27, s. 24–25 (z roku 1201); CDB II, č. 1210, s. 181–182 (z roku 1220); CDB II, č. 199, s. 184–185 (z roku 1220, Brno); CDB II, č. 218, s. 205–206 (z roku 1221); CDB II, č. 231, s. 219–220 (mezi lety

V souvislosti s Benešem I. je potřeba zmínit popis rodu Benešoviců v *Ottově slovníku naučném*, dle kterého je tento první historicky doložitelný Beneš tatáž osoba jako Beneš, který bojoval v bitvě u Milána v roce 1158.⁸⁴ Z časového hlediska je však málo pravděpodobné, že by byl Beneš bojující u Milána totožný s naším Benešem I.

Pozice Beneše I. ve svědečných řadách může svědčit o významném postavení jeho rodu již za vlády Přemysla Otakara I. V roce 1219 je dokonce jmenován mezi šesti pány, kteří byli králem ustanoveni, aby pomohli urovnat jeho spor s biskupem Ondřejem.⁸⁵ O Benešově úzkém kontaktu s královským dvorem rovněž svědčí skutečnost, že se objevuje v listinách s místem vydání v Čechách (v Praze a na Křivoklátku) i na Moravě (Brno, Hodonín), což naznačuje, že Beneš I. s královským dvorem rovněž cestoval. Kromě královských listin je též uveden ve svědečné řadě jedné listiny olomouckého biskupa Roberta⁸⁶ a dosvědčil též potvrzení donace Konráda z Hardeka pro Velehradský klášter.⁸⁷ Naposledy se Beneš I. objevuje v roce 1227 ve svědečné řadě závěti Kojaty, syna Hrabíše.⁸⁸

František Dvorský se dokonce domníval, že by Beneš I. z rodu Benešoviců mohl být totožný s Benešem, který byl za vlády Přemysla Otakara I. purkrabím v Budyšíně, což by znamenalo, že příslušníci rodu již v tomto období zastávali významnou funkci v rámci správy zemí náležejících k Českému království.⁸⁹ Dvorský však svou domněnku nijak nedokládá. Vzhledem ke společenskému významu purkrabského úřadu lze předpokládat, že pokud byly v tomtéž období vydávány listiny zmiňující Beneše jakožto purkrabího v Budyšíně⁹⁰ a zároveň by se tentýž Beneš objevoval ve svědečných řadách jiných

1219–1222, svědčí zde společně se syny Ondřejem, Tobiášem a Vokem); CDB II, č. 241, s. 233–234 (z roku 1222, Křivoklát); CDB II, č. 259, s. 248–249 (24. 7. 1224, Praha).

⁸⁴ *Ottův slovník naučný. Třetí díl*, Praha 1890, s. 751.

⁸⁵ CDB II, č. 172, s. 160–161 (z roku 1219).

⁸⁶ CDB II, č. 106, s. 100–101 (z roku 1213, Praha).

⁸⁷ CDB II, č. 197, s. 182–183 (z roku 1220). Listina navazuje na listinu Přemysla Otakara I. č. 196, která se taktéž zabývala touto donací pro klášter ve Velehradě. Král vydal listinu v Hodoníně v tomtéž roce. V obou zmíněných listinách je ve svědečné řadě uveden Beneš I.

⁸⁸ CDB II, č. 303, s. 301–302 (z roku 1227).

⁸⁹ Srov. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 19.

⁹⁰ CDB II, č. 136, s. 125–126 (z roku 1217); CDB II, č. 187, s. 172–174 (z roku 1219); CDB II, č. 190, s. 176–177 (z roku 1220); CDB II, č. 234, s. 222–225 (z roku 1222). V těchto listinách je zmiňován jistý Beneš jako *castellanus* nebo *burcgravius de Budissin*.

královských listin, tak by v nich byl taktéž označován jako purkrabí, což však v žádné z listin není, a proto nelze oba Beneše bez výhrad prohlásit za jednu a tutéž osobu.

Benešovici vlastnili statky v Čechách i na Moravě nejspíš již v průběhu života Beneše I. On sám je v jedné z listin jmenován jako český pán „*nobilis Boemie*“.⁹¹ Je rovněž možné, že Beneš byl zakladatelem osady Dolní Benešov na Opavsku, která se později stala jednou z rodových základen.⁹² Životní osudy Benešových synů ve dvacátých a třicátých letech 13. století jsou spjaty především s Moravou a moravským markraběcím dvorem, což by nasvědčovalo tomu, že již v této době zde Benešovici vlastnili některá území.

⁹¹ CDB II, č. 106, s. 100–101 (z roku 1213, Praha).

⁹² Tuto domněnku podporuje F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 19. Dvorský však uvádí, že Beneš I. měl být zakladatelem Dolního i Horního Benešova. U Horního Benešova ale prokazatelně víme, že lokační listinu vystavil až v roce 1253 Beneš (IV.) ze Cvilína a město bylo posléze připojeno k rodovým držávám. Srov. CDB IV/1, č. 267, s. 458–460 (11. 4. 1253).

2 Druhá generace Benešoviců

Příslušníky druhé generace jsou synové Beneše I. z Benešova.⁹³ Z Benešových dětí známe sedm synů: Voka, Ondřeje, Drslava, Matouše, Beneše, Roberta a Tobiáše. Je velmi obtížné určit, v jakém pořadí se bratři narodili. Jednou z možností určení jejich vzájemné posloupnosti by bylo studium svědečných řad, ve kterých by bratři figurovali společně. Pokud by byl jeden z bratrů vždy zmiňován na prvním místě, tak by toto čestné místo mohlo naznačovat, že šlo o nejstaršího syna a pokračovatele rodu. V listinách však není striktně dodržována žádná předem určená posloupnost, takže někdy je jako první jmenován Vok⁹⁴, jindy Ondřej⁹⁵ a výjimečně též Drslav⁹⁶. Vok, Ondřej a Drslav započali svou kariéru na dvoře Přemysla Otakara I. a v prvních letech vlády Václava I. tvořili součást družiny moravského markraběte Přemysla. Bratři Robert a Tobiáš se vydali na církevní dráhu. Robert se stal opatem v premonstrátském klášteře Hradisko u Olomouce a Tobiáš zastával vysoké hodnosti v rámci pražské kapituly (současná Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze). O posledních dvou Benešových synech, Matoušovi a Benešovi, máme zpráv pouze poskrovnu, a proto je složité určit jejich životní osudy. Kromě Voka, kterému lze na základě vícero indicií přisuzovat místo prvorozeného syna, je další pořadí bratrů v textu určeno pouze náhodně.

⁹³ Ke druhé generaci srov. Gabriela DYKASTOVÁ, *Benešovici na cestě k moci. Příspěvek k dějinám jednoho rodu v první polovině 13. století*, in: *Marginalia Historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury* 11, č. 2, 2020, s. 31–55.

⁹⁴ CDB II, č. 288, s. 287–289 (19. 9. 1226, Vok a Ondřej); CDB II, č. 303, s. 301–302 (z roku 1227, Vok a Matouš); CDB III/1, č. 85, s. 90–92 (2. 10. 1234, Vok a Drslav); CDB III/1, č. 136, s. 169–170 (17. 8. 1236, Vok a Drslav).

⁹⁵ CDB II, č. 231, s. 219–220 (mezi lety 1219–1222, svědčí zde společně Ondřej, Tobiáš a Vok); CDB II, č. 287, s. 286–287 (1226, Ondřej a Vok).

⁹⁶ CDB IV/1, č. 188, s. 341–347 (1. 9. 1250, Praha, falzum, Drslav a Vok).

2.1 Vok I. z Benešova

Vok I. z Benešova se pohyboval již u dvora Přemysla Otakara I., později byl členem družiny moravského markraběte Přemysla a zastával též úřad moravského podkomořího.⁹⁷ Jeho postupný politický vzestup a častá přítomnost u dvora by naznačovaly, že měl zaujmout místo v čele rodu, a převzít tak i nejvýznamnější části rodového majetku.

S Vokem z Benešova se ve svědečných řadách dochovaných listin setkáváme v rozmezí let 1222–1241.⁹⁸ Poprvé se objevuje na donaci Přemysla Otakara I., která byla vydána mezi lety 1219–1222.⁹⁹ Na této listině je kromě Voka zmíněn i jeho otec Beneš I. a bratři Ondřej a Tobiáš, budoucí probošt pražské kapituly.¹⁰⁰ Po několikaleté odluce se s Vokem a jeho bratrem Ondřejem setkáváme až v roce 1226, kdy společně doprovázeli krále Přemysla Otakara I. při cestě na Moravu. Nejprve jsou bratři jmenováni v listině vydané králem v Brně jako „*Andreas marscalcus*“ a „*Vocco subcamerarius*“.¹⁰¹ Následně oba figurují

⁹⁷ Podkomoří byl úředník jednoznačně nezávislý na komorníkovi. Jeho činnost se vztahovala pouze na města a kláštery. „*Týkala se opatřování hotových peněz ve velkých sumách pro krále z těchto komorních zboží. [...] Podstata činnosti podkomořího pak spočívala zprvu v tom, že ze svých soukromých zdrojů poskytl hotovou sumu králi a její vrácení měl pak zaručeno těmito důchody královské komory. [...] Král prakticky jmenoval podkomořím vždy osobu schopnou mu peněžní obnosy opakovaně poskytovat, a tím je i ve vlastním zájmu vymoci. [...] Podkomoří získával v zájmu dostatečnosti těchto důchodů také správní funkce ve městech. Spočívaly ve vrchním dohledu nad městskou samosprávou, realizovaném potvrzování městských rad a nad městským soudnictvím.*“ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 50. Podkomořího můžeme v pramenech hledat pod označením *subcamerarius* či *camerarius*, což mnohdy komplikuje jeho odlišení od komorníků. Jde však o dva naprosto rozdílné a na sobě nezávislé úřady, z nichž každý měl svou vlastní agendu. K problematice úřadu komorníka a podkomořího také srov. výběrově J. ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách. Příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých*; J. KAPRAS, *Právní dějiny zemí Koruny české II/1*, s. 202–203; V. VANĚČEK, *Komorník a podkomoří*, s. 60–64; Z. FIALA, *Komorník a podkomoří*, s. 57–82; L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 155.

⁹⁸ Naposledy se s jeho jménem setkáváme ještě na falzu listiny kláštera Hradisko CDB IV/1, č. 188, s. 341–347 (1. 9. 1250, Praha, falzum).

⁹⁹ František Dvorský zmiňuje první výskyt Vokova jména již na listině markraběte Vladislava Jindřicha z 27. 4. 1218 (CDB II, č. 161, s. 151–152), kde měl údajně svědčit společně s bratrem Matoušem. Na listině se však jména bratrů nenacházejí blízko sebe, a dokonce není ani nikde napsáno, že jde o bratry či o Benešovice. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 19.

¹⁰⁰ CDB II, č. 231, s. 219–220 (mezi lety 1219–1222). „*Benes de Benesow cum filiis suis Andrea, Tobya et Wok*“.

¹⁰¹ CDB II, č. 287, s. 286–287 (19. 9. 1226, Znojmo). Na rozdíl od následující listiny je na této u každé osoby uvedena její funkce či hodnost.

v královské listině z 19. září 1226 rozšiřující Znojmo o vesnici, která původně náležela k Louckému klášteru. V této listině se o obou bratrech mluví jako o „*Woko et Andreas, filii Benes de Benessov*“.¹⁰²

V listopadu 1228 se blíže neurčený Vok v hodnosti podkomořího vyskytuje na královské listině potvrzující práva Velehradského kláštera.¹⁰³ Nic dalšího kromě shodného jména však nepotvrzuje, že šlo o člena rodu Benešoviců.

Je třeba připomenout, že v období, o kterém mluvíme, se na Moravě vystříдалo několik markrabat. Prvním byl Vladislav Jindřich, který zemřel v srpnu roku 1222, takže v jeho družině z časových důvodů nemůžeme Voka I. z Benešova nalézt. Dalším markrabětem byl králův mladší syn Vladislav, jenž však zemřel již v únoru roku 1227. Vladislav sice obdržel markrabskou hodnost, ale rozhodující vliv si podržel jeho otec Přemysl Otakar I. Z tohoto důvodu jsou to právě královské listiny (nikoli markraběcí) vydané na Moravě, jejichž svědky jsou bratři z rodu Benešoviců v roce 1226. Po Vladislavově smrti získal markraběcí titul jeho mladší bratr Přemysl, nicméně i jeho vláda na Moravě byla pod drobnohledem jeho otce, což souviselo i s absencí markrabětem vydávaných listin. To je nejspíš důvodem pro nedostatek dokladů o Vokově dřívější přítomnosti u Přemyslova dvora. Situace se nezměnila ani po smrti Přemysla Otakara I. v prosinci roku 1230. Až do konce roku 1232 se dle dochovaných listin staral o moravské záležitosti sám nový král Václav I.¹⁰⁴ Situace se změnila až na konci roku 1232, kdy se na scéně opět objevuje králův bratr, moravský markrabě Přemysl, nyní již jako čilý vydavatel markraběcích listin. Je možné, že se Vok I. z Benešova nacházel u markraběcího dvora již mnohem dříve a byl členem Přemyslovy družiny, bohužel však toto tvrzení kvůli absenci listin nemůžeme nijak dokázat.

Mezi lety 1232–1235 byl Vok prokazatelně členem družiny moravského markraběte Přemysla, bratra krále Václava I. V jedné listině vydané markrabětem Přemyslem v Praze

¹⁰² CDB II, č. 288, s. 287–289 (19. 9. 1226, Znojmo).

¹⁰³ CDB II, č. 321, s. 319–323 (27. 11. 1228). Libor Jan přisuzuje svědectví na této listině olomouckému komorníkovi Vokovi, který se v roce 1233 stal olomouckým purkrabím. Týž Vok se také vyskytuje ve svědečné řadě markraběcí listiny z listopadu 1232, ve které svědčil i druhý Vok, nejspíš Benešovic, s hodností *subcamerarius*. Srov. CDB III/1, č. 25, s. 23–24 (listopad 1232, Znojmo) a L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 80.

¹⁰⁴ Stanislav BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte Přemysla (1209–1239)*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 54, č. C52, 2005, s. 29–30.

se ve svědečné řadě spolu s Vokem vyskytuje rovněž jeho bratr Drslav.¹⁰⁵ Zatímco na některých písemnostech je Vok označen přízviskem „z Benešova“, tak v jiných se vyskytuje pouze blíže neurčený podkomoří (*subcamerarius* či *camerarius*) Vok. Téměř jistě jde o Voka I. z Benešova, který v tomto období u markraběcího dvora působil. Celkem je Vok uveden jako svědek ve svědečné řadě patnácti dochovaných listin markraběte Přemysla.¹⁰⁶

Z pramenů můžeme usuzovat, že Vok zastával funkci moravského podkomořího v letech 1226–1235.¹⁰⁷ Poté se jeho jméno z markraběcích listin na tři roky vytrácí a objevuje se až v říjnu 1239 na listině vydané v Praze markrabětem Přemyslem, na níž je však Vok již nazýván „*subcamerarius domini regis*“. Vokův odchod od markraběcího dvora lze vysvětlit tím, že se z Moravy přesunul ke královskému dvoru do Čech, kde je mezi roky 1236–1239 jeho přítomnost dosvědčena několika listinami.¹⁰⁸ Zároveň je třeba připomenout, že se po roce 1235 změnila politická situace na Moravě. Zatímco od léta roku 1233 do poloviny roku 1235 král respektoval Moravu jako teritorium ovládané svým bratrem a samostatně zde nevydal ani jednu listinu, tak od konce roku 1235 začal Václav I. do moravských záležitostí opět více zasahovat, čímž došlo k utlumení činnosti kanceláře markraběte Přemysla.¹⁰⁹ V létě 1237 byl navíc markrabě Přemysl nucen uprchnout do uherského exilu po svém druhém konfliktu s bratrem Václavem I. (k prvnímu došlo v létě roku 1233 a byl nakonec urovnán).¹¹⁰ Nemáme žádné zprávy o tom, že by byl Vok I. z Benešova v době Přemyslova druhého konfliktu přítomen u jeho dvora či že ho podporoval. Naopak víme, že zatímco v období prvního konfliktu zůstala moravská šlechta

¹⁰⁵ CDB III/1, č. 85, s. 90–92 (2. 10. 1234, Praha).

¹⁰⁶ CDB III/1, č. 25, s. 23–24 (listopad 1232, Znojmo); CDB III/1, č. 50, s. 50–51 (25. 9. 1233); CDB III/3, č. 278, s. 394–396 (2. 12. 1233, Znojmo); CDB III/1, č. 53, s. 53–54 (27. 12. 1233, Olomouc); CDB III/1, č. 66, s. 69–71 (5. 4. 1234, Velehrad); CDB III/1, č. 74, s. 80–81 (12. 7. 1234, Znojmo); CDB III/1, č. 77, s. 84 (před 26. 8. 1234); CDB III/1, č. 85, s. 90–92 (2. 10. 1234, Praha); CDB III/1, č. 87, s. 94–96 (22. 10. 1234, Znojmo); CDB III/3, č. 264, s. 363–366 (31. 10. 1234, Znojmo); CDB III/1, č. 91, s. 107–108 (10. 11. 1234, Brno); CDB III/1, č. 97, s. 112–113 (1234, Opava); CDB III/1, č. 107, s. 129–133 (28. 3. 1235, Brno); CDB III/1, č. 113, s. 139–140 (6. 6. 1235, Brno); CDB III/2, č. 214, s. 280–283 (před 16. 10. 1239, Pražský hrad).

¹⁰⁷ Antonín Boček uvádí rozmezí let 1226–1236, do kterého nejspíš zahrnuje i listinu z roku 1236, v níž je Vok uveden bez příslušnosti k úřadu. Srov. A. BOČEK, *Přehled knížat a markrabat*, s. 10.

¹⁰⁸ Tento názor zastávají i D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, s. 78. Za nejpravděpodobnější rok přechodu do královských služeb je pokládám rok 1237.

¹⁰⁹ S. BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte Přemysla*, s. 36.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 42.

Přemyslovi většinou věrná, což nejspíš oddálilo jeho pád, tak v roce 1237 se naopak významné moravské rody přidaly na stranu krále Václava I. Z významných rodů věrnost markraběti zachovali jen páni z Deblína a Bludovici.¹¹¹ Nepochybně proto nejpozději v tomto roce odešel od dvora markraběte Přemysla i Vok I. z Benešova, kterého poté nadále vídáme přímo v králových službách.

V roce 1236 vystupuje Vok I. z Benešova ve svědečné řadě královské listiny bez jakékoli hodnosti po boku svého bratra Drslava.¹¹² V roce 1237 Vok dosvědčil listinu kladrubského opata Rainera, ve které je již titulován „*Voccone subcamerario*“.¹¹³ Od roku 1238 je Vok trvale doložen v hodnosti královského podkomořího, kterou zastával do roku 1241.¹¹⁴ V době Vokova setrvání v podkomořském úřadu se na Václavově dvoře vyskytuje ještě mladší podkomoří Pitrold, který společně s Vokem dosvědčil královskou listinu v roce 1238.¹¹⁵ Nedlouho před smrtí markraběte Přemysla v říjnu roku 1239 dosvědčil Vok z Benešova z pozice královského podkomořího jednu z jeho posledních vydaných listin.¹¹⁶ Šlo o listinu vydanou v Praze při příležitosti návštěvy Přemysla u jeho bratra krále Václava I. po návratu z uherského exilu. Přemysl v této listině obdaroval svého věrného šlechtice Viktora, syna Bludova, který mu půjčil koně při útěku do Uher.

¹¹¹ K tomuto problému srov. S. BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte Přemysla*, s. 42. a M. WIHODA, *Geneze moravské šlechty*, s. 39, pozn. 80.

¹¹² CDB III/1, č. 136, s. 169–170 (před 17. 8. 1236).

¹¹³ CDB III/1, č. 173, s. 213–214 (r. 1237). Ve svědečné řadě je mezi duchovními též přítomen Vokův bratr Tobíáš, který v této době zastával funkci boleslavského probošta. Dalším ze svědků je i jistý „*Benesio marscalco*“, což by mohl být další z Vokových bratrů, o kterém bude ještě pojednáno v samostatné kapitole.

¹¹⁴ CDB III/2, č. 193, s. 245–246 (21. 6. 1238, Praha); CDB III/2, č. 195, s. 248–250 (6. 8. 1238, Praha); CDB III/2, č. 196, s. 250–251 (6. 8. 1238); CDB III/3, č. 212, s. 276–278 (29. 6. 1239); CDB III/2, č. 214, s. 280–283 (před 16. 10. 1239, Pražský hrad); CDB III/2, č. 219, s. 289–295 (17. 12. 1239, Praha); CDB III/2, č. 223, s. 300–301 (nedatovaná listina; zařazena mezi roky 1239 a 1240); CDB IV/1, č. 8, s. 67–68 (19. 10. 1241, Hradec Králové). František Palacký v seznamu úředníků Českého království ohraničuje Vokův podkomorský úřad lety 1237–1239 a v roce 1241 ho jmenuje jako nejvyššího komorníka. F. PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a auředníků*, tab. 1. Palacký nejspíš vycházel z latinského označení Vokova úřadu v jednotlivých listinách. Pouze v poslední jmenované listině z roku 1241 Vok vystupuje s označením *camerarius*, což nejspíš Palacký interpretoval tak, že se Vok stal komorníkem. Dle mého názoru je však pravděpodobnější, že nadále zastával úřad podkomořího. Již výše bylo podrobně rozebráno, že latinské označení úřadu podkomořího v dobových písemnostech může být značně zavádějící, protože v tomto období byly pro označení stejného úřadu používány oba latinské tvary, *subcamerarius* i *camerarius*.

¹¹⁵ CDB III/2, č. 193, s. 245–246 (21. 6. 1238, Praha). Srov. M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 8.

¹¹⁶ CDB III/2, č. 214, s. 280–283 (před 16. 10. 1239, Pražský hrad).

Zatímco v markraběcích listinách je Vokovo jméno vždy uváděno v první polovině svědečné řady, tak na královských listinách naopak pravidelně figuruje mezi posledními. Po smrti markraběte Přemysla v říjnu 1239 se Vok z dochovaných pramenů opět vytrácí. Můžeme se pouze dohadovat o tom, zda to mohlo souviset se smrtí markraběte, s jehož dvorem a politickou oporou byla po dlouhá léta svázána Vokova kariéra. Vzhledem k tomu, že se poté objevuje již pouze na jedné dochované listině (pokud nepočítáme falzum z roku 1250), tak je pravděpodobné, že koncem třicátých let odešel od dvora. Poslední královskou listinu Vok ve funkci podkomořího dosvědčil v říjnu 1241, kdy Václav I. schvaloval donaci paní Domaslavy z Miletína, vdovy po královském číšníku Zbraslavovi, která darovala řádu německých rytířů rozsáhlé statky v okolí Miletína na Královéhradecku.¹¹⁷

Naposledy je Vok společně s bratrem Drslavem jmenován mezi svědky na středověkém falzu pro klášter Hradisko ze září roku 1250, kterým byla klášteru potvrzena různá privilegia.¹¹⁸ Zde je opět jmenován jako podkomoří (*camerarius*). V této době byl ale již několik měsíců moravským podkomořím Vokův syn Beneš ze Cvilína, a proto je otázkou, zda na falzu nedošlo k záměně otce se synem.¹¹⁹

Vokovo potomstvo bylo velmi početné. Pravděpodobně měl osm synů, kteří povětšinou nesli rodová jména – byli jimi Beneš (IV.) ze Cvilína, Milota, Tobiáš (II.), Robert (II.), Ondřej (II.), Vok (III.), Zbyslav a Jan.¹²⁰ O Vokově potomstvu bude podrobně pojednáno v kapitole týkající se třetí generace Benešoviců.

¹¹⁷ CDB IV/1, č. 8, s. 67–68 (19. 10. 1241, Hradec Králové).

¹¹⁸ CDB IV/1, č. 188, s. 341–347 (1. 9. 1250, Praha, falzum).

¹¹⁹ Poprvé Beneš IV. ve funkci podkomořího dosvědčil markraběcí listinu v únoru roku 1250. CDB IV/1, č. 179, s. 329–330 (3. 2. 1250, u Brna).

¹²⁰ Je třeba poznamenat, že výčet Vokova potomstva se v literatuře různí. Jednotlivé odlišnosti budou podrobně rozebrány u Vokových synů.

2.2 Ondřej I.

Ondřej byl dalším ze synů Beneše I. z Benešova. Na čtyřech ze šesti listin, které můžeme se jménem Ondřeje bezpečně spojit, vystupuje Ondřej ve svědečné řadě po boku svého bratra Voka. Poprvé Ondřej figuruje ve svědečné řadě donace krále Přemysla Otakara I. vydané mezi lety 1219–1222.¹²¹ Zmíněnou listinu dosvědčil Beneš I. a jeho tři synové Ondřej, Tobiáš a Vok. Ondřejovi náleží mezi bratry první místo. Společně s Vokem I. byl v roce 1226 členem doprovodu krále Přemysla při cestě na Moravu. Jedna z listin vydaných během cesty tituluje Ondřeje hodností maršálka „*marscalcus*“.¹²² V tomto případě je jeho jméno poprvé a naposledy spojeno s některým z úřadů. V průběhu třicátých let 13. století se v dochovaných pramenech Ondřejovo jméno objevuje pouze ojedinelé. Není známo, jaká byla jeho pozice v rámci rodu, ani zda se pravidelně nacházel na markraběcím dvoře jako jeho bratr Vok.

Jednoznačně můžeme tvrdit pouze to, že jeho životní osudy byly spjaty s Moravou, protože všechny listiny, které kdy dosvědčil, byly vydány na Moravě. V lednu roku 1232 je zmíněn ve svědečné řadě listiny pro Velehradský klášter.¹²³ O dva roky později, v říjnu 1234, dosvědčil ve Znojmě společně s bratrem Vokem listinu markraběte Přemysla, kterou byly Louckému klášteru uděleny svobody a imunity.¹²⁴ Naposledy se Ondřejovo jméno nachází v donaci krále Václava I. ze srpna roku 1237 pro brněnský kostel sv. Petra.¹²⁵ V dalších letech jsou osudy Ondřeje nejasné. Rovněž nemáme žádné zprávy o jeho potomstvu.¹²⁶

¹²¹ CDB II, č. 231, s. 219–220 (mezi lety 1219–1222). „*Benes de Benesow cum filiis suis Andrea, Tobya et Wok.*“

¹²² CDB II, č. 287, s. 286–287. Na druhé listině je již jmenován jen jako syn Beneše I. CDB II, č. 288, s. 287–289.

¹²³ CDB III/1, č. 15, s. 14–15 (18. 1. 1232, Velehrad).

¹²⁴ CDB III/1, č. 87, s. 94–96 (22. 10. 1234, Znojmo). Bratři jsou jmenováni jako „*Wocko, Andreas germani*“.

¹²⁵ CDB III/1, č. 165, s. 205–207 (14. 7. 1237, Brno).

¹²⁶ František Dvorský ve své studii zmiňuje Ondřeje na některých listinách ze čtyřicátých let, přičemž všechny jsou vázány na území Moravy. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 26. Dvorského závěry však nelze převzít bez výhrad, protože listina z roku 1237 je poslední, ve které můžeme Ondřeje jednoznačně zařadit mezi Benešovice. Ve všech pozdějších listinách je již uváděn bez jakéhokoli přídomku a není možné ani jinak určit, zda jde skutečně o syna Beneše I. Navíc se v tomto období vyskytuje několik Ondřejů z různých rodů, a proto je zde značné nebezpečí záměny.

2.3 Drslav

Drslav, třetí ze synů Beneše I., se na většině listin vyskytuje po boku svého bratra Voka I. Všechny listiny, na kterých je Drslav uveden jako svědek, byly vydány v Praze mezi lety 1226–1236 (pokud nepočítáme dvě pozdější falza z let 1249 a 1250). Je otázkou, zda jde pouze o náhodu, či zda byly Drslavovy zájmy, na rozdíl od jeho bratrů Voka a Ondřeje, orientovány výlučně na Čechy. Nicméně vzhledem k tomu, že Drslavovi synové nesou přídomek „ze Štítiny“, což je ves na Opavsku, tak se zdá pravděpodobné, že základ Drslavova majetku se nacházel v této oblasti a nikoli v Čechách.

Drslav se poprvé vyskytuje jako svědek na listině krále Přemysla Otakara I. z roku 1226, kterou král potvrdil majetek a svobody Doksanskému klášteru.¹²⁷ Je to jediná listina, ve které Drslav figuruje sám bez bratra Voka. V říjnu 1234 dosvědčil společně s Vokem donaci markraběte Přemysla špitálu sv. Františka v Praze a o dva roky později, v srpnu 1236, ho najdeme s Vokem na konci svědečné řady krále Václava I.¹²⁸ Poté už se s Drslavovým jménem setkáváme pouze na dvou falzech kláštera Hradisko z let 1249 a 1250.¹²⁹ Tento klášter měl pro rod Benešoviců mimořádný význam především proto, že jeho dlouholetým opatem byl v tomto období Drslavův bratr Robert. Ve falzu z roku 1250 se uvádějí i jména dalších dvou Drslavových bratrů, Voka I. a Tobiáše I., probošta pražské kapituly.

Lze se domnívat, že Drslav zastával některý z provinciálních úřadů. Tuto možnost zmínili Pavel Kouřil a Martin Wihoda.¹³⁰ Vycházeli z královské listiny z roku 1255, v jejíž svědečné řadě figuruje jistý „*Dizlab von Troppaw*“ v německé verzi textu či „*Zdislaus de Oppavia*“ v latinské verzi textu,¹³¹ kterého ztotožňují s Drslavem Benešovicem. Je však nepravděpodobné, že šlo o jednu a tutéž osobu. Nicméně Kouřil s Wihodou se domnívají,

¹²⁷ CDB II, č. 286, s. 280–286 (r. 1226).

¹²⁸ CDB III/1, č. 85, s. 90–92 (2. 10. 1234, Praha); CDB III/1, č. 136, s. 169–170 (17. 8. 1236, Praha).

¹²⁹ CDB IV/1, č. 171, s. 277–281 (1. 9. 1249, Praha, falzum). Zatímco v latinské verzi této listiny se Drslavovo jméno neobjevuje, tak v českém překladu je mezi svědky uveden. Jde o listinu Václava I. pro klášter Hradisko u Olomouce, kterou klášteru potvrdil vlastnictví vsi Hejčín.

CDB IV/1, č. 188, s. 341–347 (1. 9. 1250, Praha, falzum).

¹³⁰ Pavel KOUŘIL – Martin WIHODA, *Přerovec – k počátkům opevněných šlechtických sídel ve Slezsku*, in: *Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám doc. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc., Peter Michna – Rostislav Nekuda – Josef Unger (eds.)*, Brno 1997, s. 214.

¹³¹ CDB V/1, č. 41, s. 85–88 (8. 3. 1255, Kremže).

že přízvisko „z Opavy“ odkazovalo na skutečnost, že dotyčný muž zastával některý z významných provinciálních úřadů. S Drslavem Benešovicem ho spojili proto, že si tak vysvětlovali pozdější nárůst majetku Drslavových synů v okolí Štítiny, který se jim jinak jevil jako nereálný.

2.4 Matouš

Čtvrtým synem Beneše byl Matouš, který se však objevuje pouze na jedné listině z roku 1233, ve které je jmenován na samém konci svědečné řady krále Václava I. jako „*Matheus, filius Benes*“.¹³² Více informací o něm nemáme. František Dvorský ho považuje za otce Ondřeje z Kavčí Hory, zakladatele pánů z Dubé.¹³³ Vzhledem k nedostatku informací v pramenech však není možné tuto domněnku ani přijmout ani vyvrátit.

2.5 Beneš II.

Pátý syn Beneše převzal otcovo jméno. S jistotou ho můžeme identifikovat pouze na královské listině ze srpna 1232, kde je mezi svědky zapsán jako „*Benesse filius Benesse*“.¹³⁴ Pravděpodobně je tentýž Beneš zmíněn i na listině z roku 1237, ve které vystupuje jako „*Benesio marscalco*“ a ve které ve stejné svědečné řadě vystupují i jeho bratři Tobiáš, toho času boleslavský probošt, a podkomoří Vok.¹³⁵ Více informací o Benešovi nemáme.

¹³² CDB III/1, č. 56, s. 57–59.

¹³³ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 31. Tato rodová větev nese jméno po hradu Dubá v Posázaví, který je dnes známý jako zřícenina Stará Dubá. Stejný názor předkládá i *Ottův slovník naučný. Třetí díl*, s. 751.

¹³⁴ CDB III/1, č. 23, s. 21–22 (1. 8. 1232, Praha).

¹³⁵ CDB III/1, č. 173, s. 213–214 (r. 1237).

2.6 Robert I., opat kláštera Hradisko

Šestý ze synů Beneše I., Robert, se vydal na církevní dráhu. Od počátku 40. do konce 60. let 13. století byl opatem premonstrátského kláštera Hradisko u Olomouce.¹³⁶ Poprvé se v listinách Robertovo jméno objevuje ve svědečné řadě listiny olomouckého biskupa Konráda z Friedberka z března 1243. Na této listině je Robert nazýván „*electus Gredicensis*“, což by mohlo znamenat, že byl novým zvolencem do opatského úřadu.¹³⁷ Nicméně v Konrádově listině je většina svědčících opatů opatřena titulaturou „*electus*“ a nikoli „*abbas*“, a proto není vyloučeno, že Robert zastával opatský úřad již v přechozích letech. Jisté je pouze to, že nemohl být opatem před červencem 1240, kdy je v listinách naposledy zmiňován jeho předchůdce, opat Gerlach.¹³⁸ Robert z Benešova se proto stal opatem někdy mezi červencem 1240 a březnem 1243.¹³⁹ V následujících více než dvaceti letech jeho setrvání v opatském úřadu se Robertovo jméno opakovaně vyskytuje v listinách, ať již v roli vydavatele, příjemce či svědka.

Opat Robert také několikrát figuruje jako příjemce papežských zmocňovacích listin. Poprvé byl ustanoven jedním ze zmocněnců papeže Inocence IV. v otázce sporu o obsazení olomouckého biskupského křesla po Robertu Olomouckém (rezignoval 1240).¹⁴⁰ Podruhé

¹³⁶ Ke klášteru srov. Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 513–522.

¹³⁷ CDB IV/1, č. 18, s. 88–89 (20. 3. 1243, Pustiměř).

¹³⁸ CDB III/3, č. 309, s. 423–424 (14. 7. 1240, Starý Jičín).

¹³⁹ František Dvorský zastává názor, že se Robert stal opatem již před zářím 1240. Bohužel však své tvrzení ničím nedokládá. Srov. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 20. Nejspíš však vycházel z listiny RMB I, č. 1002, s. 463–464 (1. 9. 1240, Praha), ve které král Václav I. udělil klášteru svobody a která výslovně zmiňuje opata Roberta. Tato listina se však nachází pouze v RBM a CDM, nikoli v později vydané edici CDB. Josef Teige naopak uvádí, že Robertův předchůdce, opat Gerlach, zemřel po dvanáctiletém zastávání úřadu v roce 1243 a po něm nastoupil opat Robert. Srov. Josef TEIGE, *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300)*, Praha 1893, s. 46–47. Na základě studia diplomatických i narativních pramenů však nelze ani jeden názor potvrdit ani vyvrátit. Proto se bohužel musíme spokojit s velmi neurčitým závěrem, že se Robert stal opatem někdy mezi lety 1240–1243, protože k přesnější dataci nemáme žádný pramen, o který bychom se mohli opřít.

¹⁴⁰ CDB IV/1, č. 60, s. 145–146 (11. 3. 1245, Lyon) a CDB IV/1, č. 61, s. 146–148 (11. 3. 1245, Lyon). Obě listiny se týkají sporů o obsazení olomouckého biskupského křesla. Olomoucká kapitula si po rezignaci a následné smrti biskupa Roberta zvolila za novou hlavu diecéze opavského arcijáhna Viléma. Kapitula však byla toho času v klatbě, a tak mohučský arcibiskup Siegfried z Eppsteinu volbu neuznal. Vilém navíc ve tříměsíční lhůtě od zvolení nepožádal svého metropolitu o svěcení. Arcibiskup proto jmenoval a vysvětil novým biskupem Konráda z Friedberka, dosavadního hildesheimského kanovníka. Konrád s podporou krále

byl společně s proboštem Adalbertem z Doubravníku zmocněn papežem Alexandrem IV. v otázce řešení sporů mezi brněnskými minority a dominikány a knězem z brněnského kostela sv. Jakuba Většího.¹⁴¹

Opat Robert však nebyl vždy jen vykonavatelem papežovy vůle, ale také se stal předmětem jedné ze žalob, kterou se musela kurie zabývat. Řád německých rytířů podal u papeže stížnost na opata Roberta a tři laiky z Olomouce, kteří vyplnili řádový kostel v Neplachovicích na Opavsku. Papež v lednu 1257 zareagoval zmocňovací listinou, kterou pověřil převora olomouckých dominikánů, opavského arcijáhna a scholastika pražské kapituly k vyřešení situace.¹⁴² Následně také vyzval olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka a krále Přemysla Otakara II. k ochraně zájmů a majetku řádu německých rytířů v Neplachovicích.¹⁴³ Spor byl nejspíše urovnán, protože papež již dále v této věci neintervenoval.

Mezi povinnosti opata patřilo dbát o blaho kláštera a starat se o řádový majetek. Robert se svého úřadu ujal v období, kdy byla část klášterních budov poničena. Po mongolském

Václava I. i mohučského arcibiskupa odešel do Olomouce, kde ovládl kapitolu proti vůli mnohých kanovníků, kteří si následně stěžovali u papeže. Papež již v září 1243 pověřil pražského biskupa Mikuláše, břevnovského opata a pražského probošta Tobiáše I. z Benešova, aby celou záležitost prošetřili. Zároveň se měl biskup Konrád dostavit osobně k papeži (či poslat svého zástupce), aby celou záležitost vysvětlil (CDB IV/1, č. 24, s. 98–100 (11. 9. 1243, Anagni). Biskup Konrád tak neučinil, což nakonec vedlo k tomu, že papež v této záležitosti 11. března 1245 vydal dvě listiny. Jednou listinou papež označil biskupa Konráda za neprávem dosazeného a druhou ho zbavil úřadu, na což měli dohlédnout především pražský biskup Mikuláš, břevnovský opat a nově také Robert, opat kláštera Hradisko. Později se za vydatného přispění papeže vzdal biskupského úřadu i zvolenec Vilém a na podzim 1245 byl papežem do biskupského úřadu dosazen Bruno ze Schauenburka. Z novější literatury detailněji k obsazení olomouckého biskupského stolce po smrti biskupa Roberta výběrově srov. Tomáš SOMER – Eva SVOBODOVÁ, *Konrád z Friedberka – biskup, na kterého se mělo zapomenout*, in: *Časopis Matice moravské* 132, č. 1, 2013, s. 3–24; David SYCHRA, *Raná církevní kariéra Bruna ze Schauenburka (1229–1245)*, in: *Časopis Matice moravské* 136, č. 1, 2017, s. 35–49; Tomáš SOMER, *Nástup Bruna ze Schauenburka na biskupský stolec v Olomouci*, in: *Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století*, Antonín Kalous – Jan Stejskal – Josef Šrámek (eds.), Olomouc 2014, s. 129–144.

¹⁴¹ CDB V/1, č. 49, s. 102 (7. 8. 1255, Anagni). Spor souvisel s rostoucí nevraživostí mezi kněžími farních kostelů a kazateli z řad minoritů a dominikánů, jejichž kázání byla mezi lidem oblíbená, což vedlo k tomu, že farníci přestávali navštěvovat své farní kostely. Podrobněji srov. František HÝBL, *Počátky minoritů v Čechách a na Moravě*, in: *Český časopis historický* 2, č. 6, 1896, s. 344–245; Robert ANTONÍN, *Mendikanti a české země za vlády posledních Přemyslovců*, in: *Časopis Matice moravské* 138, č. 1, 2019, s. 3–50.

¹⁴² CDB V/1, č. 113, s. 189–190 (22. 1. 1257, Laterán).

¹⁴³ CDB V/1, č. 115, s. 191–192 (30. 1. 1257, Laterán); CDB V/1, č. 116, s. 192–193 (30. 1. 1257, Laterán).

vpádu v roce 1241 měl klášter vyhořet. Před nástupem opata Roberta se také zřítil hlavní kostel sv. Štěpána, v jehož sutinách zahynulo mnoho mnichů.¹⁴⁴ Můžeme předpokládat, že byl klášter citelně poničen ještě jednou v roce 1253 při tažení vojsk uherského krále Bély IV. Areál kláštera byl zrekonstruován a již v roce 1257 byl nově vysvěcen kostel se šesti kaplemi. O čtyři roky později se v další zprávě hovoří o dokončení obranných zdí, dílen, pekárny a pivovaru.¹⁴⁵

Opat se též staral o majetek kláštera mimo zdi klášterních budov. V roce 1250 daroval opat Robert bratrům Velikovi a Štědroňovi z Uhřic¹⁴⁶ dědičně les nedaleko Uhřic, kde měli založit ves Veličina Lhota.¹⁴⁷ Opatova péče o majetek kláštera však narážela na zájmy okolní drobné šlechty a církevních hodnostářů, s nimiž se opat několikrát dostal do majetkových pří. S bratry z Vážan se v roce 1255 nemohl dohodnout na držbě lesa mezi Knínicemi a Střelechy.¹⁴⁸ O rok později se zabýval problémem udělení jednoho a půl lánu ve vsi Topolany olomouckému měšťanu Sigefridovi.¹⁴⁹ V roce 1263 poté vypukl spor mezi hradišťským opatem Robertem a velehradským opatem Lupinem o hranice u vsí Chválkovice a Týneček.¹⁵⁰ Spory o majetek však v případě církevních institucí nebyly v tomto období nikterak vzácným jevem. Setkáváme se s mnohými kláštery i řády, které si vyžádaly listiny chránící jejich majetková práva. Nezřídka byly tyto instituce také brány pod ochranu nejvyšších činitelů světské i církevní moci. Listiny řešící majetkové pře nebyly taktéž výjimečným počinem. Dokonce rovněž samotný opat Robert v několika podobných případech dosvědčil listiny, které se zabývaly podobnými problémy.¹⁵¹

Na rozšiřování majetku kláštera se částečně podílel i rod Benešoviců, což dokazuje listina z roku 1266, kdy provedli visitaci kláštera strahovský opat Jan a loucký opat Dětrich, kteří při této příležitosti confirmovali připojení nedaleké vsi Bystročice ke klášteru Hradisko.¹⁵²

¹⁴⁴ J. TEIGE, *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradišťského*, s. 46.

¹⁴⁵ D. FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 518.

¹⁴⁶ Uhřice se nacházejí asi 30 km západně od Olomouce a byly v majetku kláštera Hradisko.

¹⁴⁷ CDB IV/1, č. 197, s. 358–359 (1250, Hradisko).

¹⁴⁸ CDB V/1, č. 50, s. 103–105 (12. 8. 1255, Olomouc).

¹⁴⁹ CDB V/1, č. 77, s. 142–144 (3. 5. 1256).

¹⁵⁰ CDB V/1, č. 384, s. 569–570 (23. 6. 1263).

¹⁵¹ CDB V/1, č. 55, s. 109–112 (6. 11. 1255, Olomouc); CDB V/1, č. 380, s. 564–565 (9. 5. 1263, Olomouc); CDB V/1, č. 424, s. 629–631 (11. 11. 1264, Olomouc).

¹⁵² Ves leží jihozápadně od Olomouce.

Ves byla nedlouho předtím zakoupena opatem Robertem za peníze jeho bratra Tobiáše, v té době zastávajícího funkci pražského probošta, a Beneše, dalšího z příbuzných (nejspíš šlo o jednoho ze synovců tohoto jména, pravděpodobně Beneše (IV.) ze Cvilína).¹⁵³

Do období opata Roberta spadá vydání několika středověkých falz či méně spolehlivých listin, které posílily majetková práva kláštera a doložily zisk některých královských privilegií.¹⁵⁴ Například falzum markraběcí listiny s údajným datem vydání z roku 1251 povolovalo klášteru Hradisko založit město Hranice s trhovým právem.¹⁵⁵ Zakládací listina však náležela do celé řady falz, která byla vydávána střídavě hradištským a rajhradským klášterem. Oba kláštery si nárokovaly oblast hranického újezdu, o který vedly několik desetiletí trvající spor. Falza zakládacích listin města Hranice měla podepřít budoucí nároky obou klášterů na zmíněné území.¹⁵⁶

Naposledy se o opatu Robertovi zmiňuje listina olomouckého měšťana Otty z roku 1267.¹⁵⁷ Opat Robert zemřel 5. února 1269 a byl pohřben uprostřed kostela. V roce 1434 bylo jeho tělo přeneseno do katedrály sv. Václava v Olomouci.¹⁵⁸ Po Robertově smrti se opatem stal Budiš, dosavadní převor kláštera Hradisko.

¹⁵³ CDB V/1, č. 469, s. 691–692 (23. 4. 1266, Hradisko). „*De pecunia fratris sui, domini Thobie, bone memorie quondam prepositi Pragensis, et Benessii, cognati sui.*“ Jde o jedinou listinu, ve které je Robert jednoznačně spojen s rodem Benešoviců.

¹⁵⁴ CDB IV/1, č. 171, s. 277–281 (1. 9. 1249, Praha, falzum); CDB IV/1, č. 188, s. 341–347 (1. 9. 1250, Praha, falzum); CDB IV/1, č. 212, s. 376–377 (19. 5. 1251, Znojmo, falzum); CDB IV/1, č. 247, s. 424–425 (před 16. 9. 1250–1252, podezřelá listina).

¹⁵⁵ CDB IV/1, č. 212, s. 376–377 (19. 5. 1251, Znojmo, falzum).

¹⁵⁶ Falz z období 13. století dokládajících hranice a rozsah majetku kláštera Hradisko byla celá řada. Zabývali se jimi například Pavel BOLINA – Pavel ŠLÉZAR, *K problematice falz vzniklých při majetkových sporech hradištského kláštera na severu Dražanské vrchoviny*, in: Časopis Matice moravské 125, č. 2, 2006, s. 307–342.

¹⁵⁷ CDB V/2, č. 537, s. 95–96 (r. 1267).

¹⁵⁸ J. TEIGE, *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského*, s. 51. Je však třeba zdůraznit, že informace o Robertově datu úmrtí nejsou v textu podloženy žádným pramenem.

2.7 Tobiáš I., církevní hodnostář

Benešův sedmý syn, Tobiáš, také vstoupil do stavu duchovního. V této generaci Benešoviců se tedy setkáváme se dvěma syny určenými pro církevní dráhu. Robert se stal opatem a Tobiáš měl postupovat po žebříčku církevních hodností v rámci pražské diecéze od kanovníka nejlépe až po biskupa. Nejvyšším postem, který Tobiáš v rámci církevní hierarchie zastával, byl úřad probošta pražské kapituly. Biskupského svěcení se podařilo dosáhnout až Tobiášovu stejnojmennému synovci o generaci později.

Poprvé je Tobiáš zmiňován ještě bez jakékoli církevní hodnosti na počátku dvacátých let 13. století po boku otce Beneše I. a bratrů Ondřeje a Voka.¹⁵⁹ Následně se již Tobiášův život odehrával výhradně ve službě církvi.

Svou církevní kariéru začal Tobiáš jako kanovník pražské kapituly v letech 1229–1233.¹⁶⁰ Od roku 1234 do roku 1237 byl ve svědečných řadách zmiňován již jako pražský arcijáhen.¹⁶¹ Roku 1237 se stal Tobiáš proboštem staroboleslavské kapituly (současná Kolegiátní kapitula sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi)¹⁶² a od roku 1238 je rovněž nazýván děkanem pražské kapituly.¹⁶³ Ve čtyřicátých letech Tobiáš opět postoupil v rámci církevní hierarchie výše a v roce 1243 se stal proboštem pražské kapituly, přičemž byl s touto hodností spojován dalších patnáct let. Postup také zásadně pozměnil úlohu Tobiáše z Benešova v rámci diplomatických pramenů. V tomto období je Tobiáš vůbec poprvé

¹⁵⁹ CDB II, č. 231, s. 219–220 (mezi lety 1219–1222).

¹⁶⁰ CDB II, č. 331, s. 337–340 (17. 10. 1229, Týn nad Vltavou); CDB III/1, č. 45, s. 45–46 (srpen 1233); CDB III/3, č. 278, s. 394–396 (2. 10. 1233, Znojmo), na této listině je mezi svědky i Tobiášův bratr Vok z Benešova; CDB III/1, č. 51, s. 51–52 (13. 10. 1233, Praha).

¹⁶¹ CDB III/1, č. 70, s. 74–75 (1. 5. 1234, Praha); CDB III/1, č. 83, s. 89–90 (24. 9. 1234, Praha); CDB III/1, č. 125, s. 155–156 (r. 1235); CDB III/3, č. 287, s. 404–405 (26. 11. 1237, u Prahy); CDB III/3, č. 288, s. 406–407 (po 26. 11. 1237).

¹⁶² CDB III/1, č. 173, s. 213–214 (r. 1237).

¹⁶³ CDB III/1, č. 180, s. 223–225 (4. 4. 1238, Praha); CDB III/1, č. 191, s. 239–242 (24. 5. 1238, Praha); CDB III/2, č. 196, s. 250–251 (6. 8. 1238), v této listině vystupuje Tobiáš ve svědečné řadě jako „*Thobias decanus Pragensis et Boleslaviensis prepositus*“; CDB III/2, č. 208, s. 269–271 (1. 5. 1239, Praha); CDB III/2, č. 219, s. 289–295 (17. 12. 1239, Praha), listinu také dosvědčili Tobiášovi bratři Drslav a podkomoří Vok; CDB III/2, č. 220, s. 295–296 (24. 12. 1239, Praha).

zmiňován jako jeden z adresátů papežských, biskupských a dalších církevních listin.¹⁶⁴ Tobiáš rovněž od poloviny čtyřicátých let listiny vystavuje, ovšem vždy společně s jinými preláty, nikdy ne samostatně.¹⁶⁵

Roku 1243 se stal probošt Tobiáš jedním z aktérů při řešení sporu o obsazení olomouckého biskupského stolce, do něhož byla zapojena i papežská kurie.¹⁶⁶ Jak již bylo zmíněno výše v souvislosti s Tobiášovým bratrem Robertem, tak papež Inocenc IV. pověřil prošetřením situace, která vznikla při výběru nového olomouckého biskupa, tři české preláty – břevnovského opata Klementa, pražského biskupa Mikuláše a Tobiáše, probošta Pražské kapituly.¹⁶⁷ Nebudeme zde podrobně rozebírat ani pozadí ani jednotlivé fáze několikaleté pře, nicméně dodejme, že probošt Tobiáš sehrál svou úlohu v celém sporu ještě jednou v roce 1245, kdy se již celá záležitost chýlila ke svému závěru. Papež Inocenc IV. tentokrát zmocnil probošta Tobiáše, litoměřického probošta Heřmana a pražského arcijáhna Radoslava k řešení otázky navrácení beneficií zabavených vyhnaným členům olomoucké kapituly olomouckým biskupem Konrádem z Friedberka.¹⁶⁸

V období vzpoury mladého Přemysla Otakara II. proti králi Václavu I. (v letech 1248–1249)¹⁶⁹ stál Tobiáš společně s pražským biskupem Mikulášem a dalšími vysokými

¹⁶⁴ CDB IV/1, č. 331, s. 513 (24. 10. 1243, Wasserburg), listina pražského biskupa Mikuláše pro jeho preláty, mezi kterými je zmíněn i probošt Tobiáš; CDB IV/1, č. 118b, s. 212–213 (25. 9. 1247, Magdeburg), vidimace od magdeburských děkanů.

Papežské zmocňovací listiny CDB IV/1, č. 24, s. 98–100 (11. 9. 1243, Anagni); CDB IV/1, č. 58, s. 143–144 (3. 3. 1245, Lyon).

¹⁶⁵ CDB IV/1, č. 87b, s. 178–179 (r. 1245), odpověď papeži Inocencovi IV. na listinu z 3. 3. 1245, listinu vystavil Tobiáš společně s litoměřickým proboštem Heřmanem a pražským arcijáhmem Radoslavem; CDB IV/1, č. 106, s. 199–200 (9. 4. 1246/7, Praha), listina má stejného adresáta i pisatele jako předchozí listina; CDB IV/1, č. 199, s. 360–361 (r. 1250), listinu vystavil Tobiáš společně s pražským děkanem Vítem, adresátem byl míšeňský biskup; CDB IV/1, č. 263, s. 446–447 (15. 2. 1253, Praha), listina se týkala rozhodnutí ve věci sporu mezi pražským proboštským a vyšehradskou kapitulou a Tobiáš ji vystavil společně s boleslavským proboštem a dominikánem Janem.

¹⁶⁶ K otázce sporu o obsazení olomouckého biskupství po smrti biskupa Roberta srov. pozn. 140.

¹⁶⁷ CDB IV/1, č. 24, s. 98–100 (11. 9. 1243, Anagni).

¹⁶⁸ CDB IV/1, č. 58, s. 143–144 (3. 3. 1245, Lyon).

¹⁶⁹ Ke vzpouře markraběte Přemysla proti otci podrobněji srov. Josef ŠUSTA, *Kritické příspěvky k počátkům Přemysla II. Otakara*, in: Český časopis historický 22, 1916, s. 12–39 (k zajištění církevních hodnostářů včetně probošta Tobiáše srov. s. 25); Josef PEKAŘ, *O povstání královice Přemysla proti králi Václavovi I.*, Praha 1941; Stanislav BÁRTA, *Smíření otce se synem. Uzavření sporu krále Václava I. s markrabětem Přemyslem roku 1249*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané

církevními hodnostáři na Přemyslově straně. Kronikář Neplach ve svých letopisech stručně popisuje, že poté, co urození čeští páni přísahali na konci července 1249 věrnost Přemyslovi, tak „*král popuzen tím činem zadržel a zajal biskupa Mikuláše, probošta Tobiáše, arcijáhna Radoslava a kostelníka Heřmana, vyslané k němu na hrad Zvíkov*.“¹⁷⁰ Následně král všechny zadržené církevní hodnostáře propustil a se synem se usmířil. Probošt Tobiáš i po této drobné epizodě nadále zastával svůj úřad, což vidíme z mnoha královských, biskupských i jiných církevních listin, které z pozice své hodnosti dosvědčil.¹⁷¹

V roce 1260, tedy v závěru svého života, probošt Tobiáš využil své vlastní peníze na zvelebení pražského biskupského kostela: „*Téhož léta pan Tobiáš probošt kostela Pražského z vlastních statků svých zřídil a nadal jest jedno věčné vikářství v kůru pražském*“.¹⁷² O Tobiášově stavební činnosti se dozvídáme i z *Kroniky tzv. Beneše Minority*, ve které je probošt pražské kapituly jmenován jako zakladatel minoritského kláštera v Benešově u Prahy v roce 1247.¹⁷³ Dle téže kroniky Tobiáš v roce 1257,¹⁷⁴ kdy

ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Brno 2008, s. 101–108; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl první*, s. 341–344; další výběr literatury přináší J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253*, s. 672–673, pozn. 31.

¹⁷⁰ *Kroniky doby Karla IV.*, Marie Bláhová (ed.), Praha 1978, s. 544. (Neplachova kronika).

Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika římská a česká, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 473. „*Sed rex ex hoc provocatus missos ad se in castrum Zwiekow Nicolaum episcopum, Thobiam prepositum, Radoslaum archidiaconum, Hermannum custodem detinuit et captavit*.“

¹⁷¹ CDB IV/1, č. 183, s. 334–335 (25. 3. 1250, Starý Hrádek); CDB IV/1, č. 205, s. 368–369 (8. 3. 1251, Praha); CDB IV/1, č. 266, s. 452–458 (6. 4. 1253, Praha); CDB V/1, č. 6, s. 39–40 (6. 12. 1253); CDB V/1, č. 112, s. 188–189 (12. 1. 1257, Praha); CDB V/1, č. 117, s. 193–194 (5. nebo 4. 2. 1257); CDB V/1, č. 121, s. 199–200 (13. 2. 1257, Praha); CDB V/1, č. 163, s. 259–261 (1. 10. 1258, Praha).

¹⁷² *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 297. „*Eodem anno dominus Thobias praepositus Pragensis ecclesiae, de propriis bonis instituit et dotavit unam perpetualem vicariam in choro Pragensi*.“

¹⁷³ „*Anno 1247 in Benessow recipitur locus fratrum per praepositum Thobiam, qui post frater Minor factus est et moritur 1261 et in medio chori tumultatur*.“ Srov. *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 26. K edici kroniky pro 13. století její editor Dušek použil jako předlohu rukopis wolffenbüttelský. Na základě jeho pozdějšího výzkumu je zřejmé, že jde částečně o kompilaci různých kronik a letopisů, navíc se spis dochoval pouze ve dvou pozdních a neúplných rukopisech. Srov. Ladislav DUŠEK, *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, in: *Minulostí západočeského kraje XXVI.*, Ivan Martinovský (ed.), Plzeň 1990, s. 7–113.

¹⁷⁴ Editor kroniky Dušek v poznámce poznamenává, že správně je rokem přenesení ostatků rok 1259. *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 30. Na základě informací z kroniky Beneše Minority se

byla stavba kláštera dokončena, „*shromáždil tělesné ostatky svých předků a pohřbil je uprostřed chóru, kde též sám spočívá. První pan Benedikt, probošt vyšehradský, kancléř českého krále; pan Beneš; pan Vok, otec pánů z Benešova; pan otec pánů z Dubé; pan Drslav, otec pánů z Bechyně; pan Ondřej Vipertus; pan Beneš; pan Ondřej; pan Vok*“.¹⁷⁵ Po své smrti v roce 1261 byl probošt Tobiáš pohřben po boku svých předků.

Interpretace záznamu kroniky, která vyšla v úplné edici poprvé až v roce 1968, je značně komplikovaná. Jedním z důvodů je nesporně skutečnost, že se v průběhu staletí vyskytlo více verzí této části kroniky, které se však od sebe částečně textově odlišují. Podrobný rozbor a porovnání dvou nejvýznamnějších verzí (barokní verze Jana Floriána Hammerschmidta a verze Františka Palackého) s Duškovou edicí provedl Tomáš Baletka.¹⁷⁶

František Dvorský o klášteře v Benešově zmiňuje jako o rodovém pohřebišti Benešoviců, kde měl Tobiáš nechat pohřbít své předky a bratry. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 23.

¹⁷⁵ „*Anno 1257 dominus Thobias, praepositus Pragensis, frater fratrum, collegit corpora praedecessorum suorum et sepelivit in medio chori, in quo solus iacet. Primus dominus Benedictus, praepositus Wissegradensis, cancellarius regis Bohemiae; dominus Benessius; dominus Vocco, pater dominorum de Benessow; dominus pater de Duba; dominus Divislaus, pater dominorum de Bechnia; dominus Andreas Vipertus; dominus Benessius; dominus Andreas; dominus Vocco*.“ *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 30–31. V textu byl použit český překlad úryvku kroniky z T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 17 pouze s jednou změnou, kterou je jméno Vipertus. Baletka ho jmenuje jako samostatnou osobu, ale v Duškově edici je toto jméno připojeno ke jménu Ondřeje. Proto jsem v tomto případě vycházela přímo z kroniky a uvádím tedy jméno „pan Ondřej Vipertus“.

¹⁷⁶ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 18–20.

3 Třetí generace Benešoviců

Třetí generace Benešoviců je tvořena vnuky Beneše I. z Benešova. Opat Robert a probošt Tobiáš I. z Benešova se vydali na církevní dráhu, takže u nich nemůžeme předpokládat, že by měli legitimní potomky. O Ondřejovi I., Matoušovi a Benešovi II. máme tak málo zpráv, že nejsme schopni věrohodně doložit, kdo byli jejich potomci. Více informací máme o rodinách Drslava a Voka I., jejichž synové tvoří třetí generaci rodu Benešoviců ve 13. století.

V první generaci jsme měli jen kusé a mnohdy dosti problematicky zařaditelné zmínky o dědovi Benešovi I. Ve druhé generaci Benešoviců se množství dochovaných pramenů u jednotlivých příslušníků rodu lišilo. Obecně však můžeme konstatovat, že nejvíce zpráv se zachovalo o Vokovi I, který byl ve světských službách, a o Robertovi a Tobiášovi, kteří zastávali úřady v rámci církevní správy. Ve třetí generaci Benešoviců již přibývají informace o jednotlivých příslušnících rodu. V případě potomstva Drslava i Voka jsou však rodové vazby velmi komplikované, a to i přesto, nebo možná právě proto, že od 60. let 13. století máme o většině Benešoviců více zpráv než dosud.

3.1 Synové Drslava – páni ze Štítiny

V otázce potomstva Drslava z Benešova je situace značně chaotická a v literatuře interpretována dosti rozporuplně. František Dvorský považoval Drslava a jeho syna Voka za praotce pánů z Kravař.¹⁷⁷ S Dvorského závěry zásadně nesouhlasí Tomáš Baletka, který poukazuje na jeho špatnou interpretaci některých pramenů.¹⁷⁸ Při bližším zkoumání dochovaných pramenů zjistíme, že dokonce ve dvou listinách z osmdesátých let 13. století nalezneme v rámci téže písemnosti dva Voky, z nichž jeden je označen přídomkem „z Kravař“, zatímco druhý je bratrem Jaroslava a Beneše ze Štítiny a zároveň synem

¹⁷⁷ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 27; František DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část II. O rodě pánů z Kravař*, Brno 1910, s. 1. Dvorského interpretaci následně přejali i další autoři např. P. KOUŘIL – D. PRIK – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 436.

¹⁷⁸ Podrobný rozbor problematiky prvních zakladatelů kravařské větve a zhodnocení závěrů dosud vydaných publikací přináší T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 27–33.

Drslava.¹⁷⁹ Je tedy zřejmé, že Vok z Kravař a Vok, syn Drslavův, jsou dvě různé osoby, ačkoli oba nepochybně patří do rodu Benešoviců. Pokud však nebudeme Drslavova syna Voka považovat za praotce pánů z Kravař, tak je nutno zodpovědět otázku, jaký vztah měl Vok z Kravař k Benešovicům a jaké místo zaujímal v rodové hierarchii. Tomáš Baletka, který sepsal dějiny rodu pánů z Kravař, předložil teorii, že jejich prapředkem byl Vok, syn Voka I. z Benešova. Dle této úvahy by Vok z Kravař byl Drslavovým synovcem a tím zároveň bratrancem Drslavova syna Voka. Baletka svůj předpoklad o původu Voka z Kravař vysvětluje mimo jiné logickou úvahou, že zařazením Voka z Kravař mezi syny Voka z Benešova by toto typické rodové jméno přecházelo z otce na syna.¹⁸⁰ Toto vysvětlení sice nemůžeme z historického hlediska považovat za důkaz Vokova původu, nicméně musíme připustit, že má své opodstatnění. Pokud se však vrátíme k pramenným důkazům, tak je nutné upozornit na listinu z května 1274, ve které jistý Vok svědčí společně s Milotou z Dědic. Doslova je v ní uvedeno „*Woocko, Mylota et alii fratres eorum*“, což by naznačovalo, že Milota, syn Voka I. z Benešova, by měl mít nějakého bratra jménem Vok, jímž mohl být Vok z Kravař.¹⁸¹

Vraťme se však zpět k Drslavovi a jeho potomstvu. Již jsme vyloučili, že kravařská větev rodu je odvozena od Drslavových potomků. Drslav měl nezpochybnitelně syny Voka, Jaroslava a Beneše. U všech tří se často setkáváme s predikátem „ze Štítiny“, což naznačuje, že Drslavovi synové získali část rodového majetku na Opavsku.¹⁸² Nejstarším synem byl pravděpodobně Beneš ze Štítiny, což můžeme usuzovat dle toho, že v případě řešení majetkových příj je vždy hlavní postavou, která ve sporu vystupuje a která rozhoduje jménem svým i svých bratrů.¹⁸³ Přesto se však se jménem Beneše ze Štítiny setkáváme

¹⁷⁹ CDB VI, č. 231, s. 282–283 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter). V této listině vystupuje ve svědečné řadě Vok z Kravař. Zároveň je v textu listiny zmiňován Vok, bratr Jaroslava a Beneše ze Štítiny. CDB VI, č. 265, s. 319–320 (23. 3. 1283, Cvilín). V listině vystupují ve svědečné řadě oba dva Vokové „*Wokkone de Cwarar camerario Opauie*“ a „*Wokkone et Ierozlao filiis Dirzlay*“.

¹⁸⁰ T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 32.

¹⁸¹ CDB V/2, č. 746, s. 408–409 (28. 5. 1274, Brno). Tomáš Baletka však v souvislosti s užitím slova „*fratres*“ varuje, že bylo mnohdy používáno i případech, kdy šlo o jiný typ příbuzenství (např. nemuselo jít o bratry, ale o bratrance), a proto ani tato listina nemůže s naprostou jistotou prokázat, že měl Vok z Benešova syna Voka, který by mohl být totožný s Vokem z Kravař. Srov. T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 33. Dle předchozích zmíněných dvou listin se dvěma Voky je však tento předpoklad více než oprávněný.

¹⁸² Štítina se nachází na Opavsku, asi 2 km od Kravař.

¹⁸³ Srov. listiny CDB VI, č. 231, s. 282–283 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter) a CDB VI, č. 232, s. 284–285 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

v listinách pouze ojediněle, protože kromě majetkových sporů rodu Benešoviců s církví v roce 1282, o kterých bude podrobněji pojednáno v kapitole „Majetkové spory Benešoviců“, dosvědčil společně s dalšími příbuznými pouze majetkovou listinu ze srpna 1283¹⁸⁴ a listinu Mikuláše Opavského vydanou na generálním sněmu země opavské v Hradci nad Moravicí v květnu 1288.¹⁸⁵

Drslavův syn Jaroslav ze Štítiny je v listinách zmiňován mezi lety 1278–1293. Obvykle svědčí společně s bratrem Vokem a dalšími příbuznými, přičemž Jaroslav je vždy jmenován až jako druhý v pořadí za Vokem, což naznačuje, že Vok byl starší. Samostatně Jaroslav vystupuje pouze na listině římského krále Rudolfa Habsburského ze září 1278, ve které nese přídomek „z Kravař“ a vystupuje jako „*nuncii domine Chunegundis*“.¹⁸⁶ V žádné další listině se však již ve spojitosti s královnou Kunhutou jeho jméno nevyskytuje.

Další z Drslavových synů, Vok ze Štítiny, se na listinách objevuje po dobu celých třiceti let od roku 1263 do roku 1293. Na základě rozboru listin je pravděpodobné, že byl Drslavovým prostředním synem, protože ve svědečných řadách je vždy uváděn před bratrem Jaroslavem, nicméně v majetkových záležitostech jejich rodinnou větev vždy zastupuje Beneš ze Štítiny, který byl nejspíš z bratrů nejstarší. Vok se angažoval výhradně v záležitostech týkajících se jeho rodného Opavska či kláštera Hradisko, se kterým byl rod Benešoviců spjat díky opatu Robertovi. Vok je prvně zmiňován v červnu 1263 jako rozhodčí sporu mezi svým strýcem Robertem, opatem kláštera Hradisko, a velehradským opatem Lupinem o hranice u vsí Chválkovice a Týneček. Vok je doslova nazýván synem zesnulého Drslava „*Woccone, filio pie memorie Drslai*“.¹⁸⁷ Vok se zapojil do řešení sporů kláštera Hradisko i po odchodu svého strýce Roberta z čela kláštera, když v roce 1269 vedl nový opat Budiš spor se syny Zdislava ze Šternberka o les u Domašova nad Bystřicí. Vok

¹⁸⁴ *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau, 1061–1464*, Franz Kopetzky (ed.), Wien 1871, č. 141, s. 135. (7. 8. 1283, Hlubčice). Potvrzení prodeje pozemků Unčíkem z Vladenína. Beneš ze Štítiny listinu dosvědčil společně s Benešem z Branice, Vokem z Kravař a jeho bratrem Zbyslavem z Koutů a Bohuslavem.

¹⁸⁵ CDM IV, č. 271, s. 349–350 (květen 1288, Hradec nad Moravicí).

¹⁸⁶ CDM IV, č. 159, s. 220 (29. 9. 1278, Rosice). Jaroslav zastupoval zájmy královny vdovy Kunhuty ve věci poničení královnina města Pohořelice vojsky krále Rudolfa. Tento den Rudolf vydal v Rosicích několik listin, nicméně tato listina se nachází pouze v RBM II a moravském diplomataři, nikoli však v šestém dílu českého diplomataře.

¹⁸⁷ CDB V/1, č. 384, s. 569–570 (23. 6. 1263).

je na královské listině řešící tento svár uveden mezi svědky, přičemž je opět poukázáno na jeho příbuzenství s Drslavem „*Wocko filius Dirsizlai de Krawar*“.¹⁸⁸ Ve všech ostatních listinách Vok svědčí společně s příbuznými. V roce 1280 dosvědčil společně s bratranci Milotou z Dědic, panem Vokem (nejspíš jde o Voka z Kravař) a Zbyslavem (bratr Voka z Kravař) listinu olomouckého biskupa Bruna, kterou bylo stvrzeno, že se rytíř Sudík vzdává vsi Liptaň ve prospěch bratří z Němčí (Niptschu).¹⁸⁹

Koncem srpna 1282 se Beneš, Vok i Jaroslav ze Štítiny účastnili společně s dalšími Benešovici soudního řízení v opavském minoritském klášteře, které mělo vyřešit spor mezi církevními institucemi a několika členy rodu Benešoviců, na které byla podána stížnost, že škodili majetku olomouckého biskupství a kláštera Hradisko.¹⁹⁰

Na přelomu 80. a 90. let 13. století se s Vokem ze Štítiny opět setkáváme po boku bratrance Zbyslava z Bohuslavic a z Koutů ve svědečných řadách listin Mikuláše Opavského pro opavské měšťany.¹⁹¹ V květnu 1293 Mikuláš Opavský prodal Zbyslavovi vsi na Opavsku, což dosvědčilo několik Benešoviců včetně bratrů Voka a Jaroslava ze Štítiny.¹⁹²

¹⁸⁸ CDB V/2, č. 599, s. 193–195 (1269, Praha). Je to ne zcela spolehlivá listina, nicméně je jediná, na které je Drslav uváděn s predikátem „z Kravař“, což by naznačovalo, kde se nacházelo jeho panství. Kravaře se však nacházejí v bezprostředním sousedství Štítiny, což je predikát, který nesou jeho synové. Možná právě z tohoto důvodu někteří historikové ztotožňovali Drslavova syna Voka s Vokem z Kravař, zakladatelem kravařské větve Benešoviců.

¹⁸⁹ CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř). Liptaň se nachází v osoblažském výběžku na Bruntálsku. Bratři pocházeli z Němčí (Niptsch, Niemcza), které dnes leží v polském pohraničí. V listině svědčí i Heřman z Lobenštejna, což je stejný predikát, jaký užíval Beneš ze Cvilína a později i jeho synové Beneš a Vok. Není však zřejmé, jaký vztah měl Heřman k oběma bratrům. Je také možné, že Heřmanův predikát odkazuje na vesnici v podhradí. Heřman z Lobenštejna dosvědčil ještě v roce 1297 listinu olomouckého biskupa Dětricha. CDB V, č. 73, s. 72–74 (2. 8. 1297, Ostrava).

¹⁹⁰ Podrobněji bude celá rozepře popsána v kapitole „Majetkové spory Benešoviců“.

¹⁹¹ CDM IV, č. 277, s. 354–355 (1. 6. 1288, Opava); CDM IV, č. 293, s. 371–372 (r. 1290).

¹⁹² CDM IV, č. 342, s. 402 (15. 5. 1293, Opava).

3.2 Synové Voka I. z Benešova

Vok z Benešova měl nejspíš osm synů, kteří opět povětšinou nesli rodová jména: Beneš, Milota, Tobiáš, Robert, Ondřej, Vok, Zbyslav, Jan.¹⁹³ Nejstarším bratrem byl Beneš ze Cvilína, který zastával pozici podkomořího u dvora moravského markraběte a později krále Přemysla Otakara II. Významný úřad obdržel v 70. letech také další z bratrů, Milota z Dědic, kterého král Přemysl Otakar II. v roce 1274 jmenoval hejtmanem ve Štýrsku. Další z bratrů, Tobiáš z Benešova, se v roce 1278 propracoval na nejvyšší církevní pozici v Čechách, když se po smrti Jana III. z Dražic ujal úřadu pražského biskupa, v němž setrval po příštích osmnáct let. O dalších bratrech máme pouze kusé zmínky. Je zřejmé, že se žádný z nich již nevydal na církevní dráhu a nezastával žádnou významnější pozici u dvora. Jejich život se soustřeďoval především na oblast Opavska, kde drželi rodové statky Benešoviců.

3.2.1 Beneš ze Cvilína

Nejstarším synem Voka I. z Benešova byl pravděpodobně Beneš ze Cvilína, o němž máme první zmínky z bojů v lednu 1246 a který figuruje ve svědečných řadách jakožto podkomoří moravského markraběte Přemysla Otakara II. od roku 1250.¹⁹⁴ Beneš tedy pomyslně, byť s krátkou časovou prodlevou, převzal úřad po svém otci. V žádném prameni se o něm sice jakožto o nejstarším Vokově synovi nemluví, nicméně tomu však napovídá několik indicií. Za prvé se ujal světského úřadu, který zastával u moravského markraběcího dvora již jeho otec. Dědičnost úřadu v rámci rodu sice nebyla samozřejmostí, přesto je však třeba na tuto skutečnost upozornit. Za druhé se s ním v padesátých letech setkáváme jakožto s prvním ze všech Vokových synů. Pokud se posléze některý z bratrů objevuje ve svědečných řadách listin, tak je to výhradně po boku Beneše. Významné pozici Beneše v rámci rodu také napovídá jeho majetková základna na Opavsku.

¹⁹³ Vokovými syny byli s jistotou bratři Beneš, Milota, Tobiáš, Robert a Ondřej. Pokud přijmeme názor, že Vok z Kravař byl synem Voka z Benešova, tak musíme mezi Vokovy syny započítat i Vokovy jednoznačně doložitelné bratry Zbyslava a Jana.

¹⁹⁴ K Beneši ze Cvilína srov. Gabriela DYKASTOVÁ, *Vzestup a pád Beneše ze Cvilína*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 23, č. 2, 2020, s. 37–63.

Benešovy životní osudy se kromě jeho poslední životní epizody v mnoha aspektech shodovaly s ideálním vývojem kariéry šlechtice – získal vojenské ostruhy, přijal úřad, rozšiřoval rodový majetek a sledoval (a nejspíš i podporoval) úspěšný vstup svých bratrů do dvorských či církevních služeb.

Beneš vlastnil rozsáhlý majetek na Opavsku včetně hradu Cvilín (zvaný též Lobenštejn či Šelenburk) a zasloužil se rovněž o vznik dnešního Horního Benešova na Opavsku.¹⁹⁵ Beneš je v této práci i v literatuře označován predikátem „ze Cvilína“ především z praktických důvodů, aby byl odlišen od ostatních Benešů. Pokud bychom se však měli držet jeho titulací z listin, tak bychom o něm museli mluvit pouze jako o podkomořím Benešovi, znojenském purkrabím či o Vokovu synovi. Pouze v zakládací listině Horního Benešova vystupuje jako Beneš z Úvalna „*Benes de Úvalno*“.¹⁹⁶ Jako Beneš ze Cvilína je nazýván až posmrtně v listině z roku 1282, která zmiňuje jeho syna Beneše z Branice „*filius quondam domini Benessii de Czwilin*“.¹⁹⁷

Benešova účast při vojenských taženích

První účast Beneše v královském vojsku je zaznamenána v lednu 1246. Podle veršované kroniky vídeňského měšťana Janse Enikela tzv. *Fürstenbuchu* se Beneš ze Cvilína účastnil společně se svým bratrem Milotou z Dědic a dalšími českými velmoži vpádu do rakouského pohraničí vedeného Oldřichem Korutanským.¹⁹⁸ Vojenská akce souvisela s dohodou o zasnoubení mezi Vladislavem, synem Václava I., a Gertrudou Babenberskou. Na české straně totiž panovaly obavy, aby rakouský vévoda Fridrich II. Bojovný od plánovaného sňatku neustoupil a vpád ho měl nejspíš zastrašit. Vojenská akce však skončila pro české vojsko neúspěchem a drtivou porážkou u Lávy, během níž byla část

¹⁹⁵ Blíže bude majetek Beneše ze Cvilína popsán v kapitole „Majetek Benešoviců ve 13. století“.

¹⁹⁶ CDB IV/1, č. 267, s. 458–460 (11. 4. 1253).

¹⁹⁷ CDB VI, č. 233, s. 285–287 (28. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

¹⁹⁸ *Jansen Enikel Werke, Weltchronik, Fürstenbuch*. MGH, *Deutsche Chroniken* 3, Philipp Strauch (ed.), Hannover 1900, s. 660–661, verš 3145–3158. Kronika popisuje všechny účastníky velmi detailně. Kronikář u šlechticů obvykle hodnotí jejich statečnost, nádheru šatu a také množství mužů, které s sebou do boje vedli. Ke kronice a popisu bitvy u Lávy také srov. Anna ZVÍŘECÍ, *Veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu a jejich výpovědní hodnota v historiografii a sebereflexi středověké společnosti*, Praha, 2023. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, především s. 126–127, 211.

vojska pobita, někteří páni zraněni a jiní i zajati.¹⁹⁹ Nutno podotknout, že ke svatbě mezi Vladislavem a Gertrudou nakonec došlo o několik měsíců později.

Vojenské úspěchy Beneše ze Cvilína zaznamenal *Haličsko-volyňský letopis*, který zmiňuje významnou úlohu Beneše a jeho bratra Ondřeje při obraně Opavy v červnu roku 1253 při útoku polských a haličských spojenců uherského krále Bély IV. Zatímco Bélovi spojenci podnikli výpad na Opavsko, tak uherské oddíly plenily jižní Štýrsko a Moravu. Útok na opavskou provincii vedli haličský kníže Daniil Romanovič a jeho syn Lev, který měl za manželku Konstancii, dceru Bély IV.²⁰⁰ Jejich hlavními spojenci byla dvě piastovská knížata – opolsko-ratibořský kníže Vladislav a krakovsko-sandoměřský kníže Boleslav Stydlivý, jenž byl s arpádovskou dynastií spojený skrze svou manželku Kingu (Kunhutu), další dceru Bély IV. Společně táhli na Opavsko, kde se rozdělili na dva oddíly – první byl vedený knížetem Daniilem a druhý jeho synem Lvem Haličským. Lev se vydal směrem do hor, kde se mu podařilo získat mnoho zajatců. Daniil táhl rovnou na Opavu, kde se do bojů zapojili i Benešovi. Ondřej, bratr Beneše ze Cvilína, připravil léčku na předvoj Daniilova vojska, utkal se s ním před městskými branami a zajatce poté internoval na hradě Násilé nedaleko Opavy.²⁰¹ Následně však haličsko-polské oddíly zaútočily na Opavu a spálily první městskou bránu. Druhou bránu bránil Beneš ze Cvilína, který se nakonec musel

¹⁹⁹ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 771–772. Šusta zmiňuje, že více se o události zmiňují především rakouské prameny. České prameny o této vojenské akci téměř mlčí. Výjimkou je pouze *Letopis Jindřicha Heimburského* a *Pulkavova kronika*. Jindřich Heimburský bitvu shrnuje jen jednou větou týkající se zajetí jistého Boreše. O žádném jiném účastníkovi střetu nehovoří. Srov. *Letopis Jindřicha Heimburského*, FRB III, Josef Emler (ed.), Praha 1882, s. 312. Pulkava sice o boji a jeho následcích informuje trochu podrobněji, ale výčet účastníků z řad české šlechty taktéž neposkytuje. Srov. *Kronika Pulkavova*, FRB V, Josef Emler – Jan Gebauer (eds.), Praha 1893, s. 140.

²⁰⁰ O osudech Daniila Romanoviče a jeho synů nás informuje *Haličsko-volyňský letopis*, který se zachoval jako součást tzv. *Ipatjevského letopisu*. Letopis sestává z několika částí, jež měly různé autory i místa vzniku. Daniil Romanovič byl haličsko-volyňský kníže z rodu Rjurikovců. Obě knížectví sjednotil v roce 1245 a vládl zde až do své smrti v roce 1264. Pro boj s Mongoly, kteří jeho zemi ohrožovali, se snažil získat podporu římské kurie. Za příslibenou podporu přistoupil na církevní unii s Římem, za což byl roku 1253 korunován na „krále Rusí“. Titul však nebyl dědičný a Daniil navíc posléze od spolupráce s papežem upustil, protože mu církev neposkytla pomoc v boji s Mongoly. V zahraniční politice Daniil spolupracoval s uherským králem Bélou IV., který navrhl sňatek Daniilova syna Romana s Gertrudou Babenberskou, čímž mohl Roman vznést stejný nárok na babenberské dědictví jako Přemysl Otakar II., který byl ženatý s Markétou Babenberskou. Roku 1253 český král v Rakousích přemohl Romanovy vojenské oddíly. Béla IV. zahájil protiútok vpádem na Moravu od jihu, zatímco Daniil přitáhl přes polské země na Opavsko. Válečná epizoda této fáze bojů o babenberské dědictví byla uzavřena o rok později podpisem budínského míru. Srov. *Haličsko-volyňský letopis*, s. 10–24; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 842–845.

²⁰¹ Hrad se nachází 15 km severně od Opavy na polském území.

stáhnout až za třetí bránu. Město náporu vojsk sice odolalo, avšak kníže Daniil nechal alespoň vydrancovat okolí Opavy. Haličsko-polská vojska se stáhla na sever a obsadila hrad v Násilé, kde byli drženi haličsko-polští zajatci. Beneš ze Cvilína se přesunul do Hlubčic, do jejichž blízkosti se postupně stahovaly i oddíly knížete Daniila, které se chystaly město dobýt. Po cestě do Hlubčic haličská i polská vojska nadále plenila vesnice. Samotné Hlubčice byly nakonec zkázy ušetřeny. Letopis zmiňuje, že Daniil chtěl město vypálit, ale jeho oddíly v okolí nenašly dost suchého dřeva, protože to již použil na vypálení okolních vesnic Daniilův spojenec Vladislav, kníže opolsko-ratibořský. Je však také možné, že Benešův příjezd do Hlubčic navýšil počty vojenské posádky ve městě natolik, že město již poté nebylo pro Daniilovo vojsko snadným cílem.²⁰²

Své zkušenosti z boje mohl Beneš uplatnit i o rok později při králově výpravě do Pruska.²⁰³ Na přelomu let 1254/1255 Přemysl Otakar II. zorganizoval křížovou výpravu do Pruska, které se účastnil výkvět české, moravské a rakouské aristokracie i zástupci šlechty z německých zemí. Z řad nejvýznamnějších členů výpravy jmenujme na tomto místě alespoň braniborského markraběte Otu, feudály ze Saska, Míšeňska, Duryňska a Porýní, olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, chelmského biskupa Heidenreicha a varmijského biskupa Anselma. K vojenskému tažení do pohanského Pobaltí českého krále přesvědčil velmistr řádu německých rytířů Poppo z Osternohe, který krále navštívil v Praze na podzim roku 1254. Němečtí rytíři v té době bojovali v Sambii s pobaltskými pohany, kteří ohrožovali zájmy řádu v této oblasti.²⁰⁴ Řádu byl velmi nakloněn i papež Alexandr IV., který uspořádání výpravy dlouhodobě podporoval. Výpravy se účastnil i králův podkomoří Beneš ze Cvilína, což dokládá jeho účast ve svědečné řadě listiny vydané 17. ledna 1255 u Elblagu, jíž král potvrdil imunity a privilegia řádu německých rytířů a vzal jejich statky v Čechách, na Moravě a v Rakousku pod svou ochranu.²⁰⁵

²⁰² *Haličsko-volyňský letopis*, s. 90–93. Srov. též V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 842–844; P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 426; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 47.

²⁰³ Souhrnně k Přemyslově první křížové výpravě do Pruska srov. Josef ŠUSTA, *První výprava Přemysla II. Otakara do Prus*, in: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva*. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy univerzity, k šedesátým narozeninám, Miloš Weingart – Josef Dobiáš – Milada Paulová (eds.), Praha 1928, s. 220–228; Jaroslav GOLL, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897, s. 20–23; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 22–26.

²⁰⁴ Libor JAN – František SKŘIVÁNEK, *Němečtí rytíři v českých zemích*, Praha 1997, s. 21.

²⁰⁵ CDB V/1, č. 39, s. 81–82 (17. 1. 1255, u Elblagu). Šlo o potvrzení staršího privilegia vydaného Přemyslem Otakarem I. v roce 1222, nově však byla jeho platnost rozšířena i na rakouské země. Blíže srov. Libor JAN, *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, in: *Česko-rakouské*

Nedlouho po vydání této listiny se Přemysl vydal na zpáteční cestu přes Opavsko, Brno až do rakouské Kremže, kde již 8. března vydal listinu, kterou opět dosvědčil i Beneš ze Cvilína.²⁰⁶ Jak je vidno, výprava na sever byla rychlá a úspěšná, což můžeme přičítat i tomu, že král pro pochod zvolil vhodné roční období, kdy byla půda zmrzlá, a proto mohla vojska bez obtíží přejít území až k Sambii. Přemyslovo vítězné tažení mělo za následek ovládnutí území řádem německých rytířů.

Bohužel ne všechny vojenské akce, kterých se Beneš ze Cvilína účastnil, skončily pro česká vojska úspěchem. V polovině srpna roku 1257 Beneš s královským vojskem táhl do Bavorska proti vévodovi Jindřichovi Bavorskému, který byl zetěm a spojencem uherského krále Bély IV. Přemyslova vojska vpadla do Bavorska přes Pasov, nicméně v postupu je zastavila vojska bavorského vévody podpořená oddíly jeho bratra falckraběte Ludvíka Falckého. Přemyslovi muži se dali na ústup směrem na Salcburk, ale bavorská vojska je dostihla u Mühldorfu na břehu Innu. Díky zápisu v kronice víme, že větší část vojska, včetně Beneše ze Cvilína, Mühldorf obsadila a několik dní se z něj bránila. Po několika dnech se museli Přemyslovi rytíři stáhnout a český král nakonec s Jindřichem Bavorským dojednal mír.²⁰⁷

Přítomnost u královského dvora Beneše předurčovala k účasti na většině králových vojenských tažení. Nepochybně proto doprovázel českého krále po celý rok 1260 od ledna, kdy král se svým vojskem vstoupil do Štýrska, až po bitvu u Kressenbrunnu.²⁰⁸ Po bitvě

vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha 1998, s. 247–260.

²⁰⁶ CDB V/1, č. 41, s. 85–88 (8. 3. 1255, u Kremže).

²⁰⁷ Průběh tažení je popsán v různých kronikách. Velmi podrobný popis včetně výčtu českých šlechticů, kteří bojovali po boku svého krále Přemysla a opevnili se v Mühldorfu, nalezneme v *Annales et historiae Altahenses. MGH. Scriptores XVII. Annales aevi Suevici*. Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover 1861, s. 399. Jedním ze jmenovaných rytířů je i „Beneis de Valchenstein“. Tento výčet přebírá V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 74. František Palacký výčet taktéž přebírá, navíc však u většiny vypsanych bojovníků doplňuje jejich hodnosti, úřady či rodové vazby. Proto u Beneše dodává, že byl z „z Benešova i Falkenštejna, rodu benešovského“. Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*, s. 23. U Palackého se s označením Beneše ze Cvilína s přídomkem „z Falkenštejna“ setkáváme vícekrát. Nepochybně však nejde o hrad v Dolních Rakousích, ale o hrad u České Kamenice. Nezachovala se však žádná zpráva o tom, že by Beneš tento hrad vlastnil. Nicméně vzhledem k tomu, že jedna z větví rodu je jen o několik let později spojována s predikátem „z Kamenice“, tak je možné, že již za Beneše ze Cvilína zde Benešovici majetek vlastnili.

²⁰⁸ Benešovu účast v králově doprovodu dosvědčuje i jeho přítomnost ve svědečné řadě listiny CDB V/1, č. 208, s. 326–327 (30. 1. 1260, Vídeň).

byl Beneš jedním z nemnoha českých pánů, kteří zůstali s Přemyslem Otakarem II. ve Štýrsku až do Vánoc. Mezi 21. – 25. prosincem 1260 řídil Přemysl před kostelem ve Štýrském Hradci dvorská a soudní zasedání, při nichž ho doprovázel výkvět české a rakouské aristokracie a představitelé všech významných štýrských rodů. Beneš ze Cvilína mezi tuto společenskou elitu patřil, což dokládá jeho účast ve svědečných řadách listin vydaných u této příležitosti králem Přemyslem.²⁰⁹

Beneš ze Cvilína u dvora Přemysla Otakara II.

Beneš se v blízkosti královského dvora pohyboval od počátku padesátých let 13. století.²¹⁰ Mezi lety 1250–1265 Beneš dosvědčil 53 markraběcích a královských listin Přemysla Otakara II.²¹¹ Úřad moravského podkomořího zastával v letech 1250–1262.²¹² V průběhu

²⁰⁹ Gerhard PFERSCHY, *Funkce a struktura panství Přemysla Otakara II. ve Štýrsku*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha 1998, s. 48. Beneš při této příležitosti dosvědčil tři listiny vydané Přemyslem: CDB V/3, č. 1181, s. 147–148 (23. 12. 1260, u Štýrského Hradce); CDB V/3, č. 1184, s. 149–150 (25. 12. 1260, Štýrský Hradec); CDB V/3, č. 1185, s. 150 (25. 12. 1260, Štýrský Hradec).

²¹⁰ Po celou dobu pobytu u Přemyslova dvora byl Beneš nejspíš počítán mezi moravskou šlechtu. V soupisu politicky nejvlivnějších rodů v Čechách dle držby zemských a ostatních úřadů, který vytvořil Jiří Jurok, totiž za vlády Přemysla Otakara II. nevystupuje v popředí žádný člen benešovického rodu. J. JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 24–25. Je však s podivem, že Jurok nezahrnul Benešovice ani mezi nejvlivnější moravské rody. Oproti tomu zmiňuje pány z Kravař (jednu z větví benešovického rodu), kteří měli dle jeho soupisu za vlády Přemysla Otakara II. držet dva významné moravské úřady. V tomto bodě je však třeba předestřít, že Vok z Kravař, první nositel tohoto predikátu, zastával úřad komorníka až za vlády Mikuláše Opavského v roce 1283. Je proto možné, že Jurok započítal mezi pány z Kravař i Beneše ze Cvilína.

²¹¹ CDB IV/1, č. 179, s. 329–330 (3. 2. 1250, u Brna); CDB IV/1, č. 208, s. 371–372 (23. 3. 1251, Němčice); CDB IV/1, č. 212, s. 376–377 (19. 5. 1251, Znojmo, falzum); CDB IV/1, č. 223, s. 388–389 (2. 9. 1251, Praha); CDB IV/1, č. 244, s. 417–421 (6. 6. 1252, u Znojma, falzum); CDB IV/1, č. 259, s. 439–441 (1252, Brno); CDB IV/1, č. 260, s. 441–443 (1252, Brno); CDB IV/1, č. 430, s. 565 (16. 2. 1252, Hainburg); CDB IV/1, č. 431, s. 565–566 (16. 2. 1252, Hainburg); CDB IV/1, č. 449, s. 575 (28. 11. 1252, Linec); CDB IV/1, č. 457, s. 579 (20. 1. 1253, Vídeň); CDB IV/1, č. 462, s. 581–582 (1. 4. 1253, Praha); CDB IV/1, č. 465, s. 583–584 (29. 4. 1253, Vídeň); CDB IV/1, č. 286, s. 479–480 (před 5. 8. 1253); CDB V/1, č. 39, s. 81–82 (17. 1. 1255, u Elblagu); CDB V/1, č. 41, s. 85–88 (8. 3. 1255, u Kremže); CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno); CDB V/1, č. 68, s. 130 (leden 1256, Brno); CDB V/1, č. 69, s. 130–132 (16. 1. 1256, Olomouc); CDB V/1, č. 70, s. 132–134 (28. 1. 1256, Olomouc, falzum); CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava); CDB V/1, č. 85, s. 158–159 (18. 7. 1256, Opava); CDB V/1, č. 87, s. 160–162 (19. 7. či 1. 8. 1256, Vídeň); CDB V/1, č. 97, s. 172 (30. 11. 1256, Vídeň); CDB V/3, č. 1078, s. 88–89 (10. 12. 1256, Vídeň); CDB V/1, č. 119, s. 195–197 (13. 2. 1257, Praha); CDB V/3, č. 1107, s. 104–105 (9. 5. 1257, Vídeňské Nové Město); CDB V/1, č. 149, s. 238–239 (25. 3. 1258, u Písku); CDB V/1, č. 156, s. 245–248 (23. 5. 1258, u

padesátých let byl Beneš hlavním zástupcem Benešoviců u dvora Přemysla Otakara II., s králem též cestoval a bojoval v královském vojsku. Benešovy dlouholeté věrné služby přemyslovskému rodu nezůstaly bez odměny. Do držení získal v padesátých letech hrad Cvilín na Opavsku a také mu byla svěřena funkce znojemského purkrabího.²¹³

Uherského Hradiště); CDB V/1, č. 159, s. 251–252 (před 6. 8. 1258, Praha); CDB V/1, č. 165, s. 263–264 (17. 10. 1258, Brno); CDB V/1, č. 166, s. 265–266 (17. 10. 1258, Brno); CDB V/1, č. 204, s. 322–323 (17. 11. 1259, Znojmo); CDB V/1, č. 208, s. 326–327 (30. 1. 1260, Vídeň); CDB V/3, č. 1181, s. 147–148 (23. 12. 1260, u Štýrského Hradce); CDB V/3, č. 1184, s. 149–150 (25. 12. 1260, Štýrský Hradec); CDB V/3, č. 1185, s. 150 (25. 12. 1260, Štýrský Hradec); CDB V/1, č. 218, s. 339–340 (4. 4. 1260, Písek); CDB V/1, č. 252, s. 384–385 (9. 1. 1261, Havlíčkův Brod); CDB V/1, č. 278, s. 414–415 (12. 4. 1261, u Vídně); CDB V/1, č. 283, s. 419–422 (23. 5. 1261, Písek); CDB V/1, č. 307, s. 455–458 (13. 1. 1262, Praha); CDB V/1, č. 308, s. 458–459 (21. 1. 1262, Praha); CDB V/1, č. 310, s. 460–462 (30. 1. 1262, v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě); CDB V/1, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 312, s. 464–465 (6. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 313, s. 466–468 (16. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 314, s. 469 (16. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň); CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň); CDB V/1, č. 366, s. 541–545 (17. 1. 1263, Brno, falzum); CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek); CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha).

²¹² František Palacký v seznamu úředníků jmenuje Beneše jako posledního podkomořího krále Václava I. a ohraničuje jeho úřad lety 1252–1253. Beneš byl však v tomto období podkomořím na Moravě, kde pobýval u dvora moravského markraběte a budoucího krále Přemysla Otakara II. Poprvé v pozici podkomořího svědčí již v únoru 1250, takže i Palackého datace je v tomto bodě mylná. F. PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků*, tab. 1. Naopak Antonín Boček jako rozmezí Benešova podkomorského úřadu uvádí roky 1250–1258. A. BOČEK, *Přehled knížat a markrabat*, s. 10.

Již v roce 1261 Beneše nakrátko vystřídal v pozici moravského podkomořího Hartleb (ve funkci od srpna do října). Srov. listiny CDB V/1, č. 291, s. 436–438 (26. 8. 1261, Olomouc); CDB V/1, č. 295, s. 441–442 (13. 10. 1261, u Jihlavy). Beneš se poté na několik měsíců do úřadu vrátil (na listinách je ve funkci moravského podkomořího a znojemského purkrabího zmiňován v prvních měsících roku 1262). 1. května 1262 však Hartleb Beneše v roli podkomořího definitivně nahradil. Na vídeňské listině CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň) společně svědčí podkomoří Hartleb a znojemský purkrabí Beneš s bratry Ondřejem a Milotou.

²¹³ Termíny kastelán (*castellanus*) a purkrabí (*burggravius*) označují tentýž úřad správce hradu, přičemž první označení se vyvinulo z latinského *castellum* a druhé z německého *burg*. V listinách je Beneš označován oběma termíny. Libor Jan v této souvislosti připomíná, že pro dobu staré přemyslovské hradské správy se jednoznačně preferuje termín kastelán a pro dobu kamenných hradů stavěných panovníkem ve 13. století spíše termín purkrabí. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 38. Purkrabí byl jmenovaný majitelem hradu a měl na starosti správu hradu. Z titulu své funkce měl pravomoci nad posádkou hradu a nad hradními pozemky, vykonával též základní správní a soudní funkce pro příslušný obvod. K povinnostem purkrabího srov. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 50.

Znojemská epizoda v kariéře Beneše ze Cvilína

Znojemský hrad byl významným článkem moravského správního systému, nacházel se na strategickém pomezí mezi Moravou a Rakousy a historicky byl též spjat se starými přemyslovskými dědičnými úděly. Z tohoto důvodu byli znojemští purkrabí pečlivě vybíráni z řad mužů oddaných králi.²¹⁴ Předchůdcem Beneše ze Cvilína byl Boček hrabě z Perneggu, který purkrabský úřad zastával od roku 1238 až do své smrti na sklonku roku 1255. Beneš ze Cvilína je v nové funkci poprvé zmiňován v květnu roku 1257 a naposledy v roce 1262 (poté ještě na falzu z února 1265).²¹⁵ V téže době je na některých listinách nazýván i znojemským komorníkem (*camerarius Znoymensis*).²¹⁶ Na základě tohoto Benešova označení bychom si mohli položit otázku, zda byl skutečně znojemským purkrabím, či zda byl spíše znojemským komorníkem. Libor Jan upřesňuje, že kastelány (či purkrabími) byli mnohdy hromadně nazýváni všichni důležití úředníci spjatí se správou hradu. Hlavními beneficiáři byli komorník (*camerarius*), purkrabí (*castellanus*), soudce (*iudex*) a případně další osoby.²¹⁷ Pokud bychom vycházeli z tohoto vysvětlení občasného nadužívání pojmu „kastelán či purkrabí“, tak Beneš mohl být pouhým znojemským komorníkem. Víme však, že funkci znojemského a zároveň bítovského komorníka zastával v letech 1239–1257 Hrut z kněžické větve Hrutoviců.²¹⁸ Beneš tedy v téže době tutéž pozici zastávat nemohl. Nasnadě je proto druhé, mnohem jednodušší a zároveň pravděpodobnější vysvětlení Benešova nezvykle použitého titulu. Je možné, že písař smísil dva úřady, které Beneš paralelně zastával – moravského podkomořího a znojemského

²¹⁴ L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 110.

²¹⁵ Jako znojemský purkrabí je jmenován v listinách: CDB V/3, č. 1107, s. 104–105 (9. 5. 1257, Vídeňské Nové Město), *Benesso castellanus de Znoym*; CDB V/1, č. 159, s. 251–252 (před 6. 8. 1258, Praha), *Benes burgravius Znoymensis*; CDB V/1, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha), *Benisio burchgravio Znoymensi*; CDB V/1, č. 312, s. 464–465 (6. 2. 1262, Praha), *Benischio burchgravio Znoymensi*; CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň), *Beniscius Znoymensis burcravius*; CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha, falzum), *Benesio purcravio Znoimensi*.

²¹⁶ CDB V/1, č. 252, s. 384–385 (9. 1. 1261, Havlíčkův Brod), *Benescius camerarius Znoymensis*; CDB V/1, č. 283, s. 419–422 (23. 5. 1261, Písek), *Benescius camerarius Znoymensis*.

²¹⁷ L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 39.

²¹⁸ Tamtéž, s. 113.

purkrabího. Kombinací obou vzniklo označení *camerarius Znoymensis*.²¹⁹ Toto vysvětlení se jeví jako velmi pravděpodobné.

Beneš i v době svého působení ve funkci znojemského purkrabího nadále zůstával v úzkém kontaktu s jinými Benešovici. O přítomnosti Benešova bratra Miloty na znojemském hradě svědčí dva formuláře zařaditelné do roku 1262.²²⁰

Okolnosti konce Benešova působení v roli znojemského purkrabího jsou nejasné. Pokud budeme věřit nespolehlivé listině z února roku 1265, tak svůj úřad zastával skutečně až do roku 1265, kdy upadl v královu nemilost.²²¹ Dle středověkého falza byl však již v lednu roku 1263 purkrabím Oldřich z Drnholce, který se napříště uvádí jako purkrabí až na věrohodné listině ze srpna roku 1267.²²² S jistotou tedy můžeme určit pouze to, že Beneš byl znojemským purkrabím ještě v květnu 1262, což dokládá listina vydaná ve Vídni, kterou Beneš dosvědčil ve funkci znojemského purkrabího.²²³ Další tři roky jeho působení v purkrabském úřadu jsou však dosti sporné a nelze je jednoznačně doložit ani vyvrátit.

Benešovy kontakty s ostatními příslušníky rodu Benešoviců

S rekonstrukcí Benešových kontaktů s dalšími bratry nám částečně pomohou diplomatické a někdy též narativní prameny. Od roku 1252 se ve svědečné řadě po boku Beneše sporadicky objevuje jeho mladší bratr Milota (později zvaný „z Dědic“),²²⁴ v roce 1256

²¹⁹ Na tuto možnost upozorňuje Libor Jan a lze s ní plně souhlasit. Srov. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 111.

²²⁰ L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 94. Libor Jan se odkazuje na dva formuláře uvedené v Max WELTIN, *Die „Laaer Briefsammlung“. Eine Wuelle zur inneren Geschichte Österreich unter Ottokar II. Přemysl*, Wien 1975, s. 124, č. 60; s. 126, č. 65.

²²¹ CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha); *Benesio purcravio Znoimensi*. V diplomatári je tato listina označena jako podezřelá. Srov. též L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 94.

²²² CDB V/1, č. 366, s. 541–545 (17. 1. 1263, Brno, falzum). Na tomto středověkém falzu Beneš (tentokrát bez označení hodnosti) svědčí společně s Oldřichem z Drnholce, který je označen *purchravius Znoymensis*. Oldřich z Drnholce je poté jako znojemský purkrabí jmenován až na královské listině CDB V/2, č. 513, s. 59–60 (7. 8. 1267, Budyně nad Ohří).

²²³ CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň).

²²⁴ Milota svědčí pouze s Benešem v listinách CDB IV/1, č. 259, s. 439–441 (1252, Brno); CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno); CDB V/1, č. 69, s. 130–132 (16. 1. 1256, Olomouc); CDB V/1, č. 204, s. 322–323 (17. 11. 1259, Znojmo); CDB V/1, č. 313, s. 466–468 (16. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 366, s. 541–545 (17. 1. 1263, Brno, falzum); CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha).

s Benešem též svědčí další bratr Robert,²²⁵ od roku 1260 Ondřej²²⁶ a v roce 1263 i Tobiáš²²⁷. Zpočátku se bratři k Benešovi připojovali jen u příležitosti dosvědčení listin s místem emise na Moravě. V šedesátých letech 13. století však nastává změna. Můžeme ji prisuzovat tomu, že se i ostatní bratři více zapojili do politického života, díky čemuž je najdeme ve svědečných řadách listin vydaných na Moravě, v Čechách i v Rakousích. Je však nutné upozornit na jednu důležitou skutečnost – až do Benešovy smrti v roce 1265 nikdy žádný z bratrů nevystupoval sám bez Benešovy přítomnosti. Je tedy nesporné, že Beneš byl za svého života považován za hlavu rodu. Beneš také podporoval a možná i do značné míry pomáhal církevní kariéře svého bratra Tobiáše, budoucího pražského biskupa. O této skutečnosti by mohla vypovídat Benešem dosvědčená listina z února roku 1262, kterou král prezentoval pražského kanovníka Tobiáše na faru v dolnorakouském Niederhollabrunnu v pasovské diecézi.²²⁸

Beneš byl rovněž v kontaktu s dalším církevním hodnostářem z rodu Benešoviců, kterým byl jeho strýc Robert I., opat kláštera Hradisko. Poprvé je Beneš ve spojitosti s klášteřem

Společně s Benešem a Robertem dosvědčil Milota listinu CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava). S bratry Benešem a Ondřejem je Milota uveden mezi svědky středověkého falza zakládací listiny Vizovického kláštera, fundátorem byl Smil ze Střilek, CDB V/1, č. 290, s. 431–436 (21. 8. 1261, Olomouc, falzum). S oběma bratry též svědčí na královské listině upravující práva Židů na území Českého království CDB V/1, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň) a na listině Přemysla Otakara II. obnovující privilegia Jindřicha z Lichtenštejna na ves Mikulov CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň). S bratry Benešem a Tobiášem je Milota uveden ve svědečné řadě královské listiny CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek) vydané pro johanity, kterým král potvrdil dědičnou donaci vsi Hrobníky na Opavsku.

²²⁵ Robert společně s bratry Benešem a Milotou dosvědčil listinu CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava).

²²⁶ Ondřej je s bratry Benešem a Milotou uveden mezi svědky středověkého falza zakládací listiny Vizovického kláštera CDB V/1, č. 290, s. 431–436 (21. 8. 1261, Olomouc, falzum); na královské listině upravující práva Židů na území Českého království CDB V/1, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň); při obnovení privilegií Jindřicha z Lichtenštejna na ves Mikulov CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň). K poslední jmenované listině srov. *Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu. 1173–1380. Díl I*, Jan BISTRICKÝ et al. (eds.), Mikulov 1991, č. 6, s. 28–29. Mikulov získal Jindřich z Lichtenštejna od Přemysla Otakara II. za věrné služby v lednu roku 1249. Ves v té době patřila Vilému a Heřmanu z Drnholce, kteří se jí v průběhu roku zřekli, takže v listopadu panovník Lichtenštejnovi držbu území potvrdil. *Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu*, č. 3, s. 25 a č. 4, s. 26.

²²⁷ Tobiáš se po boku Beneše objevuje ve svědečné řadě pouze v roce 1263, kdy oba společně s Milotou dosvědčili dědičnou donaci vsi Hrobníky na Opavsku johanitům. CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek).

²²⁸ CDB V/1, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 312, s. 464–466 (6. 2. 1262, Praha).

uveden na středověkém falzu markraběcí listiny z roku 1251, která klášteru Hradisko povolovala založit město Hranice s trhovým právem.²²⁹ O několik let později, v roce 1255, se Beneš podílel na rozhodování sporu mezi opatem Robertem a bratry z Vážan o ves Střelechy a les u Knínic.²³⁰ Rok po své smrti v roce 1265 je Beneš uveden v další listině kláštera Hradisko, ve které strahovský opat Jan a loucký opat Dětrich konfirmovali připojení nedaleké vsi Bystročice ke klášteru Hradisko. Ves byla nedlouho předtím zakoupena opatem Robertem za peníze jeho bratra Tobiáše I., pražského probošta, a Beneše, dalšího z příbuzných. S největší pravděpodobností šlo o peníze Beneše ze Cvilína, protože to byl jediný Benešovic tohoto jména, který se v tomto období v dochovaných písemnostech objevuje.²³¹

Se jménem Beneše se kromě královských listin sporadicky setkáváme i ve svědečných řadách listin jiných šlechticů či církevních institucí. V roce 1256 potvrdil dvě písemnosti týkající se donací johanitům sídlícím v Hrobníkách na Opavsku (dnes na polském území). První listinu vydal olomoucký komorník Pardus a daroval v ní johanitům ves Drslav. Královská listina vydaná téhož dne poté stvrzovala rozhodnutí hrobnických johanitů přenechat jejich ves Újezd Pardusovi po čas jeho života.²³² Společně s bratry Milotou a Ondřejem je Beneš dále uveden mezi svědky středověkého falza zakládací listiny Vizovického kláštera z roku 1261, který byl založen broumovským kastelánem Smilem ze Střilek a jeho manželkou Bohuvlastou.²³³ Beneš se též nacházel mezi svědky závěti Bočka, hraběte z Perneggu a znojemského purkrabího.²³⁴ Boček byl významný moravský šlechtic z blízkého okolí Přemysla Otakara II. a též fundátor cisterckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou, jehož zakládací listinu dosvědčil i Beneš společně se svým bratrem Milotou.²³⁵ Připomeňme, že byl také předchůdcem Beneše ze Cvilína ve funkci znojemského

²²⁹ CDB IV/1, č. 212, s. 376–377 (19. 5. 1251, Znojmo, falzum).

²³⁰ CDB V/1, č. 50, s. 103–105 (12. 8. 1255, Olomouc).

²³¹ CDB V/1, č. 469, s. 691–692 (23. 4. 1266, Hradisko). „*De pecunia fratris sui, domini Thobie, bone memorie quondam prepositi Pragensis, et Benessii, cognati sui.*“ Opatův bratr Beneš II. se v listinách vyskytuje pouze ve 30. letech a Beneš (III.) ze Štítiny (syn Drslava) až v 80. letech 13. století. Zmínka o Beneši (V.) z Branice (syn Beneše ze Cvilína) se objevuje až koncem 70. let 13. století (viz s. 72). Proto je pravděpodobné, že opat Robert k nákupu použil peníze svého synovce Beneše (IV.) ze Cvilína.

²³² CDB V/1, č. 86, s. 159–160 (18. 7. 1256, Opava); CDB V/1, č. 85, s. 158–159 (18. 7. 1256, Opava).

²³³ CDB V/1, č. 290, s. 431–436 (21. 8. 1261, Olomouc, falzum).

²³⁴ CDB V/1, č. 60, s. 120–122 (17. 12. 1255, Znojmo).

²³⁵ CDB IV/1, č. 259, s. 439–441 (1252, Brno).

purkrabího. Závět', v níž je mimo jiné pamatováno i na nově založený klášter, sepsal Boček krátce před svou smrtí v prosinci 1255. Král závět' potvrdil na počátku následujícího roku.²³⁶

Benešův politický epilog

Po roce 1262 Benešovo jméno z diplomatických pramenů mizí. O důvodech Benešovy odluky od královského dvora nemáme žádné zprávy, nicméně z diplomatických pramenů je zřejmé alespoň období, odkdy již Beneš nebyl u dvora přítomen. Zatímco do roku 1262 svědčil z pozice podkomořího a znojenského purkrabího v královských listinách několikrát ročně, tak v roce 1263 nalezneme jeho jméno pouze na jednom brněnském falzu a na listině ze září pro johanity v Hrobníkách, kterou dosvědčil spolu se svými bratry.²³⁷ V roce 1264 již Beneš ani žádný z jeho bratrů na žádné listině nefiguruje. Až v únoru 1265 ho nalézáme ve svědečné řadě královské listiny, kde je opět označen jako znojenský purkrabí, nicméně je třeba poznamenat, že jde o listinu, jejíž pravost není zcela zaručena.²³⁸ Důvodů pro Benešovu absenci v listinách může být vícero. Jednou z možností je, že z neznámého důvodu upadl v královskou nemilost. Mohl také od dvora sám odejít a uchýlit se na své statky na Opavsku. Nezapomínejme také na skutečnost, že se nám z tohoto období nezachovaly všechny listiny, takže existuje jistá pravděpodobnost, že se Benešovo jméno mohlo v dnes již ztracených dokumentech nacházet, což by mohlo narušit teorii, že jeho politický úpadek nastal již po roce 1262.

Zlom v Benešově životě nastal roku 1265, kdy byl společně se svým bratrem Milotou a rakouským šlechticem Otou z Meissova zatčen. Události zajetí a následného rozsudku jsou značně nejasné, čehož využil Dalimil v rýmované kronice a v rámci velmi emotivního líčení sporů krále Přemysla s některými příslušníky české šlechty uvádí, že král „*Beneše upálil v temné věži*.“²³⁹ Dalimilovo líčení je však bezpochyby značně přehnané, protože je známo, jak negativní postoj Dalimil zaujímal vůči Němcům i vůči králově politice, kterou

²³⁶ CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno).

²³⁷ CDB V/1, č. 366, s. 541–545 (17. 1. 1263, Brno, falzum); CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek).

²³⁸ CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha).

²³⁹ Kronika doslova uvádí: „*Pána Beneše káza u věži užžieci*.“ *Rýmovaná kronika česká*, FRB III, s. 194.

kronikář považoval za proněmeckou.²⁴⁰ Je velmi nepravděpodobné, že by byl Beneš upálen v přesném slova smyslu. Je však možné, že slovo „upálil“ znamenalo, že Beneš byl ve věži vězněn a mučen ohněm.²⁴¹ Zatímco Beneš ze Cvilína i Ota z Meissova byli popraveni, tak Benešův bratr Milota byl omilostněn.

K událostem zajetí a popravy se vztahuje pouze několik zápisů v kronikách. Druhý pokračovatel letopisů kláštera ve sv. Kříži ve svém líčení událostí roku 1265 poznamenává, že český král nechal zajmout Otu z Meissova a bratry Beneše a Milotu, přičemž Ota byl následně popraven: „*Item dominus rex Boemie eodem anno Myssowarium et Benesium et dominum Mylotum fratrem eiusdem redegit in captivitatem, in qua Missovarius est mortuus*“.²⁴² *Auctarium Vindobonense* doslovně přebírá popis události z výše zmíněného letopisu, navíc však dodává, že k události došlo „*in Aychorns*“, což by měl být královský hrad Veverčí.²⁴³ Pokračovatel kroniky kazatelského kláštera ve Vídni klade události zajetí mylně až do roku 1266 a zmiňuje pouze zajetí Oty z Meissova a Beneše, nikoli však Miloty. Rovněž však uvádí, že k událostem došlo na hradě Aychorns: „*Eodem anno rex*

²⁴⁰ František Palacký silně kritizuje Dalimilův zaujatý postoj a naopak podotýká, že král jednal zcela podle práva. Palacký v této souvislosti poznamenává, že Beneš měl sídlo na Falkenštejně a Milota na Dědicích. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*, s. 96. K Palackého volbě predikátů však poznamenejme, že u Miloty se s predikátem „z Dědic“ setkáváme až v roce 1278 na listině CDB V/1, č. 858, s. 576–577. Beneš se navíc nikdy v diplomatických pramenech nenazývá predikátem „z Falkenštejna“. K událostem popravy též srov. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Přemysl II. a panstvo české*, Český časopis historický 30, 1924, s. 33–34.

²⁴¹ Toto vysvětlení Dalimilovy interpretace Benešova skonu nabízí L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 111–112, pozn. 350.

²⁴² *Continuatio Sancti Crucis II. MGH, Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici*, Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover 1851, s. 646.

²⁴³ *Auctarium Vindobonense. MGH, Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici*, Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover 1851, s. 724. V případě lokace vyvstává nemalý problém. „Aychorns“ by mohl být neúplný název lokality „Aychornsberg“ či v dnešním pravopisu „Eichhornsberg“, což znamená Veverčí hora. Hledanou lokalitou je s velkou pravděpodobností královský hrad Veverčí. K přepisu Aychornsbergu do moderní podoby a hledání lokality srov. Petr OBST, *Aychornsberch – pokus o identifikaci lokality*, Sborník havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně-historického povědomí 1, 2001, s. 80–82. Autor geografické, nikoli však historické studie však nepřináší jednoznačnou lokaci hledaného názvu, nicméně ji umísťuje na Jihlavsko. Věznění na hradě Veverčí zmiňuje rovněž Václav Novotný, který klade zatčení do roku 1265, popravu však až někdy před počátek roku 1268. Srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 141.

Otakarus Myssowarium et Wenesium Wiennae captivavit. Idem ducti sunt in castrum Aychorns, et ibidem obierunt. ²⁴⁴

Není zcela zřejmý důvod toho, proč Beneš ze Cvilína upadl tak náhle v královu nemilost. Beneš byl po mnoho let členem královny družiny, zastával úřad královského podkomořího a v případě potřeby doprovázel krále i do boje. V pozadí Benešova pádu mohly být majetkové, osobní nebo politické důvody.

Existuje domněnka, že Benešovo potrestání souviselo s tím, že se snažil rozšiřovat svou majetkovou základnu na Opavsku na úkor královských držav.²⁴⁵ Žádný pramen, který by tuto teorii podpořil, však neexistuje. Mohlo jít také o snahu jiného místního rodu připravit Benešovice o část jejich majetku. Pokud tuto teorii přijmeme, tak hlavní otázkou zůstává, komu by Benešova poprava prospěla. Hrad Cvilín byl Benešovým potomkům po jeho smrti zabaven, ale není známo nic o tom, že by se dostal do držení nějakého jiného rodu.²⁴⁶ Není také známo nic o tom, že by některý z jiných rodů zabral po Benešově popravě část území Benešoviců na Opavsku. Pokud bychom chtěli spekulovat o mocenské rivalitě uvnitř rodu, tak do budoucna můžeme největší kariérní vzestup u dvora a nárůst majetku pozorovat u Miloty z Dědic, bratra popraveného Beneše. Milota byl však sám také zatčen, ačkoli se může jevit podezřelým jeho náhlé omilostnění. Nikde se však nic nedočteme o jeho možné zradě vlastního bratra. Nedochovaly se ani zmínky o rozepři uvnitř rodu, a dokonce se s Milotou později setkáváme i ve svědeckých řadách listin po boku jeho synovce Beneše z Branice, syna popraveného Beneše ze Cvilína. Milota si navíc v dalších letech budoval svou majetkovou základnu na jihu Moravy a nikoli na Opavsku, kde měl majetek popravený Beneš ze Cvilína.

Kronikář Jan z Viktringu nastínil jako důvod Benešova zatčení i jeden osobní důvod. Král Přemysl měl údajně milovat Benešovu manželku, což vedlo k Benešově popravě stětím. Kronikář v této souvislosti zmiňuje i popravu Oty z Meissova upálením, nicméně není jasné, proč byl popraven rovněž on, když šlo o choť Beneše ze Cvilína. Kronikář popravu Oty a Beneše v kronice několikrát opakuje, nicméně se nikdy nedozvídáme, jaká je mezi nimi spojitost. Zajímavé je rovněž to, že kronikář nikdy nemluví o Benešovi jménem, ale

²⁴⁴ *Continuatio Praedicatorum Vindobonensium. MGH, Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici*, Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover 1851, s. 728.

²⁴⁵ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 435.

²⁴⁶ Až v roce 1283 se na hradě konal sněm svolaný Mikulášem Opavským, kterého se účastnila celá řada Benešoviců. Do té doby nemáme o hradě žádné zprávy.

vždy ho zmiňuje jen jako Milotova bratra. Vzhledem k historickým souvislostem je však nepochybné, že jde o Beneše ze Cvilína.²⁴⁷ Žádný jiný kronikář se o této milostné zápletce nezmiňuje. Václav Novotný kronikářovo líčení evidentně pokládal za nevěrohodné a označil ho za „povídačky“.²⁴⁸

Jasnou odpověď nedostaneme ani v případě, kdybychom jako možnou příčinu připustili politické důvody. Beneš ze Cvilína byl zatčen společně se svým bratrem Milotou a rakouským zemským sudím Otou z Meissova, přičemž však zůstává nejasné, zda šlo o společnou vinu nebo zda se každý z nich provinil něčím jiným a byli pouze zadrženi ve stejném období. Václav Novotný dává zatčení těchto šlechticů do souvislosti s Přemyslovou snahou potlačit projevy nespokojenosti části rakouské a moravské šlechty, které se začaly projevovat na podzim roku 1265 v souvislosti s královými pokusy o revindikaci zeměpanského majetku. Beneš ze Cvilína se mohl společně se svým bratrem Milotou a Otou z Meissova dopustit velezrady spojenectvím s Jindřichem Dolnobavorským. Jde však o pouhou domněnku, pro kterou neexistují žádné důkazy. Nicméně velezrada by vysvětlovala přísnost trestu pro Beneše i Otu z Meissova.²⁴⁹ František Dvorský s odkazem na Františka Palackého zase hovoří o blíže nespecifikované velezradě.²⁵⁰

Je také možné, že cílem celé aféry bylo Beneše pošpinit, zbavit ho hodnosti znojemského purkrabího a definitivně mu znemožnit návrat do úřadu moravského podkomořího. Benešovým nástupcem v úřadu znojemského purkrabího se později stal Oldřich z Drnholce a moravským podkomořím byl již od roku 1261 a definitivně poté od roku 1262 Hartleb. Hartleb svůj úřad tedy začal definitivně zastávat nedlouho poté, co se Benešovo jméno

²⁴⁷ *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum. Tomus I, Libri I–III. MGH, Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Fedorus Schneider (ed.), Hannover 1909, s. 97, 135, 176. Kronikář totéž zmiňuje na několika místech kroniky.

²⁴⁸ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 141–142, pozn. 4. František Dvorský také předkládá variantu královny nedovolené lásky k Benešově manželce či dceři, kterou čerpal z mírně zmatené a faktograficky velmi nedostatečné zmínky v publikaci Fr. Al. Hebera „*Mährens Burgen und ihre Sagen*“, nicméně sám této možnosti nepřikládá váhu. Srov. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 65.

²⁴⁹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 142–143, s. 408. Václav Novotný nastiňuje velezradu jako velmi pravděpodobnou možnost, přestože připouští, že tuto teorii není možné nikterak doložit. Josef Žemlička možné styky Oty z Meissova s Jindřichem Dolnorakouským také připouští, ale zároveň upozorňuje na to, že z žádné zmínky v letopisu neplyne, že se Ota a Beneš dopustili stejného provinění. J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 172.

²⁵⁰ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 65.

z listin vytrácí a jeho osoba nejspíš upadá v nemilost. Nicméně nemáme žádný důkaz, že by Hartleb nebo Oldřich z Drnholce měli jakoukoli spojitost s Benešovým zatčením.

Musíme se tedy smířit se skutečností, že důvody Benešova zatčení a následné popravy zůstávají zahaleny tajemstvím. Navíc je možné, že se každý ze zatčených mužů dopustil jiného prohřešku a jejich zatčení ve stejný čas bylo pouze náhodné.

Případ Beneše ze Cvilína a Oty z Meissova nebyl v období vlády Přemysla Otakara II. ojedinělý. V této souvislosti připomeňme Přemyslův postup při problémech se šlechtou dle líčení Václava Novotného, který sice uznává královu občasnou krutost, na druhou stranu však obhajuje jeho jednání jako spravedlivé. V roce 1268 král věznil část štyrských šlechticů do doby, než se zřekli některých svých hradů v králův prospěch.²⁵¹ Další popisovaný případ štyrského šlechtice Siegfrieda z Mährenberka z přelomu let 1271 a 1272 je v některých aspektech podobný kauze Beneše ze Cvilína. Siegfried byl zatčen z politických důvodů, mučen a zemřel stejně jako Beneš násilnou smrtí.²⁵² Josef Žemlička se domnívá, že ve všech těchto případech mohlo jít ze strany krále o výsledek jednání v afektu, které se následně snažil odčinit například podporou kariéry Miloty z Dědic v případě Beneše ze Cvilína či formou darů propuštěným štyrským šlechticům.²⁵³

Synové Beneše ze Cvilína

Beneš ze Cvilína měl dva syny, Beneše (V.) z Branice (též zvaný „z Úvalna“ či „de Lobenstein“) a Voka (IV.). Ve svědečné řadě je Vok s přízviskem „de Lobenstein“ uveden pouze jednou v prosinci 1284 na listině poděbradského purkrabího Smila z Nových Hradů, kterou Smil osvobodil Vyšebrodský klášter od placení cla v Nových Hradech.²⁵⁴ V donaci klášteru Hradisko v březnu 1289 ho jako svého bratra jmenoval Beneš z Branice, kde část

²⁵¹ Srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 167–168; V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 120.

²⁵² K věznění šlechticů Přemyslem Otakarem II. srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 142–143, 250, 251 a 410. K případu Siegfrieda z Mährenberka srov. také J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 174–175.

²⁵³ J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 176.

²⁵⁴ KLL I, č. 83, s. 47 (1. 12. 1284). Svědečná řada je však uvedena pouze v RBM II, č. 1333, s. 575–576 (1. 12. 1284). Listinu v úplném znění najdeme v *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, Mathias Pangerl (ed.), Wien 1865, č. 32, s. 37.

své donace zdůvodnil tím, že je to „*pro remedio anime fratris nostri Wockonis et antecessorum nostrorum*“, z čehož je patrné, že Vok byl v této době již po smrti.²⁵⁵

Více zpráv máme o Beneši z Branice, který se od počátku interregna více zapojoval do politického dění než jeho bratr Vok. Zároveň též máme zprávy o tom, že Beneš spravoval velkou část rodového majetku po svém otci, konkrétně oblasti u osad Branice a Úvalno. Ve srovnání s ostatními Benešovici jsme o jeho rodinném životě mnohem více informovaní. Díky Benešovým donačním listinám pro klášter Hradisko víme, že měl manželku Elišku, syna Voka a dcery Adelaidu a Obiesku.²⁵⁶ Do politického života se Beneš zapojil až v posledním roce vlády Přemysla Otakara II., kdy v lednu 1278 společně se svým strýcem Milotou z Dědic dosvědčil rozhodnutí sporu mezi klášterem Hradisko a Pardusem, synem Neplacha.²⁵⁷ Naplno se však do moravské politiky zapojil až za dob interregna.²⁵⁸ Je pravděpodobné, že se v lednu 1279 v Olomouci společně s dalšími Benešovici účastnil slavnostního svěcení svého strýce Tobiáše do úřadu pražského biskupa.²⁵⁹ Na podzim téhož roku působil na dvoře královny Kunhuty v Hradci nad Moravicí²⁶⁰ a později dosvědčil společně se strýci v polské Ketři listinu olomouckého biskupa Bruna.²⁶¹ Po návratu Mikuláše Opavského na Opavsko se Beneš z Branice připojil v září 1281 k jeho dvoru, kde společně s dalšími Benešovici dosvědčil několik vévodových listin.²⁶² Beneš z Branice se však u Mikulášova dvora nedočkal žádné významnější pozice, což můžeme opět soudit ze svědečných řad listin, ve kterých se Beneš mezi svědky objevuje pouze ojediněle, a navíc vždy společně s dalšími příbuznými. Příčiny Benešovy absence mezi šlechtici blízkými Mikuláši Opavskému můžeme hledat především

²⁵⁵ CDM IV, č. 281, s. 357–358 (29. 3. 1289, Olomouc).

²⁵⁶ CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava) a CDM IV, č. 281, s. 357–358 (29. 3. 1289, Olomouc).

²⁵⁷ CDB V/1, č. 858, s. 576–577 (21. 1. 1278, Brno – hrad Špilberk).

²⁵⁸ K vývoji Opavska v období interregna srov. Martin WIHODA, *Facta est autem distractio regni Bohemiae. Opavsko v časech interregna 1278–1283*, in: *Acta historica et museologica universitatis silesianae opaviensis* 5, 2000, s. 170–180; Martin WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, *Český časopis historický* 99, č. 2, 2001, s. 209–230.

²⁵⁹ Viz kapitulu „Volba a svěcení Tobiáše z Benešova“.

²⁶⁰ Beneš společně se strýcem Milotou z Dědic v tomto období dosvědčil královninu listinu potvrzující patronátní práva johanitů nad kostelem v Hlubčicích. CDB VI, č. 73, s. 120–121 (13. 10. 1279, Hradec nad Moravicí).

²⁶¹ CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř).

²⁶² CDB VI, č. 171, s. 224–225 (19. 9. 1281); CDB VI, č. 188, s. 241–242 (1281, Hlubčice).

v nepatřičném chování Beneše a jeho příbuzných v první polovině roku 1281, které vedlo k soudnímu řízení v roce následujícím.²⁶³

V březnu roku 1283 Mikuláš Opavský uspořádal na hradě Cvilín provinční sněm a potvrdil zde rozhodnutí soudu ohledně sporu jistého Alberta a řádu německých rytířů o práva na les.²⁶⁴ Listinu dosvědčilo i šest Benešoviců – opavský komorník Vok (III.) z Kravař a jeho syn Beneš, Zbyslav z Koutů, Beneš (V.) z Branice a dva synové Drslava – Vok (II.) a Jaroslav ze Štítiny. Velká koncentrace Benešoviců ve svědečné radě byla dána jednak jejich rozsáhlými majetkovými državami v okolí hradu a jednak také tím, že Cvilín byl v držení Benešoviců za dob života Beneše ze Cvilína, otce Beneše z Branice.

Beneš z Branice společně s Benešem ze Štítiny a se strýci Vokem z Kravař a Zbyslavem z Koutů dosvědčil ještě v srpnu 1283 majetkovou listinu Unčíka z Vladenína.²⁶⁵ Poté o něm pět let nemáme žádné zprávy až do května roku 1288, kdy došlo k významné proměně Benešovy politiky, když se účastnil generálního sněmu země opavské v Hradci nad Moravicí vedeného vévodou Mikulášem. Na rozdíl od počátku 80. let, kdy se společně s některými příbuznými snažil přizivit na církevním majetku a v soudní při musel odškodnit klášter Hradisko i olomoucké biskupství za způsobené škody, tak v roce 1288 témuž klášteru daroval se souhlasem své rodiny patronátní práva ke kostelům v Horním Benešově a Životicích a dále mu přiznal desátek z těžby různých kovů ve vesnicích v okolí Horního Benešova.²⁶⁶ O rok později Beneš převedl na klášter Hradisko i patronátní práva nad kostely v Branici a Úvalnu, ke kterým náležely vsi Bobolusky, Býkov, Dubnice a Hradecká Dubnice.²⁶⁷ Převod opět učinil se souhlasem své rodiny. V době vydání první listiny pro klášter Hradisko se společně se strýcem Zbyslavem z Koutů a dalším Benešovicem Benešem ze Štítiny nacházel u dvora Mikuláše Opavského, kde společně dosvědčili dvě vévodovy listiny.²⁶⁸ Benešova přítomnost u dvora však byla zřejmě

²⁶³ Podrobněji bude tato majetková pře vysvětlena v kapitole „Majetkové spory Benešoviců“.

²⁶⁴ CDB VI, č. 265, s. 319–320 (23. 3. 1283, Cvilín).

²⁶⁵ *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, č. 141, s. 39. (7. 8. 1283, Hlubčice).

²⁶⁶ CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava).

²⁶⁷ CDM IV, č. 281, s. 357–358 (29. 3. 1289, Olomouc).

²⁶⁸ CDM IV, č. 271, s. 349–350 (květen 1288, Hradec nad Moravicí); CDM IV, č. 277, s. 354–355 (1. 6. 1288, Opava). Na obou listinách je Beneš označen přídomkem „de Lobenstein“, což by mohlo znamenat, že dostal nazpět hrad Cvilín. Zároveň však může predikát odkazovat i na vesnici, která se nacházela pod hradem a kterou Benešovici také vlastnili. Listina č. 271 potvrzuje donaci paní Adelaidy johanitům v Hrobníkách.

ojedinělá a nejspíš souvisela pouze s jeho vstřícným krokem vůči klášteru, protože v dalších letech se již ve svědečných řadách Mikulášových listin téměř nevyskytuje. Výjimkou je pouze majetková listina z května 1293, kdy Mikuláš Opavský prodal několik vsí Benešovu strýci Zbyslavovi z Koutů a z Bohuslavic. Prodej dosvědčili čtyři další Benešovici – Milota z Dědic, Beneš z Branice, Vok ze Štítiny a Jaroslav ze Štítiny.²⁶⁹

3.2.2 Milota z Dědic

Milota z Dědic byl druhým synem Voka I. z Benešova. Poprvé je Milota jmenován v tzv. *Fürstenbuchu* od Janse Enikela, který pojednává o vpádu českých vojsk vedených Oldřichem Korutanským do rakouského pohraničí v lednu 1246. Výpravy se účastnil i Milotův bratr Beneš ze Cvilína.²⁷⁰ V listinách se Milotovo jméno objevuje mezi roky 1252–1302.²⁷¹ Byl mladším bratrem Beneše ze Cvilína, což můžeme předpokládat na základě toho, že je ve svědečných řadách jmenován vždy až po Benešovi. Beneš navíc zastával funkci podkomořího Přemysla Otakara II. stejně jako předtím jeho otec, zatímco Milota si svou pozici u dvora budoval postupně a po celou dobu bratrova života byl v jeho stínu. Dokonce ještě několik let po Benešově smrti je Milota vždy označován jako „bratr Beneše“. Zlom v Milotově politické kariéře nastal v roce 1274, kdy získal funkci hejtmana ve Štýrsku. V pozdní době vlády Přemysla Otakara II. byla Milotova hvězda na vzestupu. Dokonce v této době dokončil stavbu hradu Dědice na Vyškovsku. Po bitvě u Suchých Krut se s Milotou setkáváme u dvora Přemyslovy vdovy Kunhuty na Opavsku a později i u dvora olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka.

Vraťme se nyní k počátkům Milotova působení u královského dvora. Od roku 1252 do roku 1265, kdy byl popraven Beneš ze Cvilína, Milota vždy svědčil pouze po boku svého staršího bratra Beneše, přičemž v některých případech se k nim přidávali i další bratři. Až do roku 1262 se Milota připojoval k bratrovi jen v případě dosvědčení listin vydaných na

²⁶⁹ CDM IV, č. 342, s. 402 (15. 5. 1293).

²⁷⁰ *Jansen Enikel Werke, Weltchronik, Fürstenbuch*, s. 661, verš 3159–3170. Kronika popisuje, jak Milota na své muže při výpadu proti Fridrichu Bojovnému zavelel „Na zteč, na zteč“.

²⁷¹ K osobě Miloty z Dědic též srov. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 78–80, 165–166; L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 93–104.

území Moravy.²⁷² Později začal s královským dvorem i cestovat, takže jeho jméno najdeme i na listinách vydaných v Čechách a v Rakousích.²⁷³ Poté, co se stal Milotův starší bratr Beneš ze Cvilína v roce 1257 znojemským purkrabím, tak s ním Milota nejspíš občas pobýval na znojemském hradě. O jeho přítomnosti na jihu Moravy svědčí dva formuláře zařaditelné do roku 1262, z nichž je patrné, že se Milota chtěl zúčastnit turnaje v Rakousku.²⁷⁴

Společně s bratry Benešem a Ondřejem je Milota uveden mezi svědky středověkého falza zakládací listiny Vizovického kláštera z roku 1261. Klášter byl založen broumovským kastelánem Smilem ze Střílek a jeho manželkou Bohuvlastou.²⁷⁵ Společně s Benešem je Milota následně uveden i mezi svědky dalšího falza z roku 1263 spojeného s Vizovickým klášterem, kterým král konfirmoval klášterní fundaci a udělená privilegia.²⁷⁶

V průběhu roku 1265 byl Milota společně se svým bratrem Benešem ze Cvilína a rakouským šlechticem Otou z Meissova zatčen, o čemž již bylo podrobněji pojednáno v podkapitole „Politický epilog Beneše ze Cvilína“. Po popravě staršího bratra Beneše upadl nejspíš Milota na nějakou dobu v královu nemilost, ačkoli sám byl všech obvinění zbaven. Nicméně až do roku 1268, kdy se opět vrátil ke královskému dvoru, nemáme o Milotovi žádné zprávy. Po svém návratu ke dvoru je často v listinách označován jako „bratr Beneše“ a pouze jednou jako „bratr Tobiáše, mělnického probošta“,²⁷⁷ který v této době strmě stoupal v církevní hierarchii pražské kapituly stejně, jako před lety jeho stejnojmenný strýc pražský probošt Tobiáš I. z Benešova.

²⁷² CDB IV/1, č. 259, s. 439–441 (1252, Brno); CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno); CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava); CDB V/1, č. 69, s. 130–132 (16. 1. 1256, Olomouc); CDB V/1, č. 204, s. 322–323 (17. 11. 1259, Znojmo).

²⁷³ CDB V/1, č. 313, s. 466–468 (16. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň); CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň); CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek); CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha).

²⁷⁴ Srov. pozn. 220.

²⁷⁵ CDB V/1, č. 290, s. 431–436 (21. 8. 1261, Olomouc, falzum).

²⁷⁶ CDB V/1, č. 366, s. 541–545 (17. 1. 1263, Brno, falzum).

²⁷⁷ CDB V/2, č. 583, s. 168–170 (18. 3. 1269, Křivoklát).

Milota se v roce 1268 postupně začlenil zpět do královny družiny a doprovázel ho i na cestách.²⁷⁸ V letech 1268–1269 se pohyboval u Přemyslova dvora, což dosvědčují četné zápisy ve svědečných řadách královských listin.²⁷⁹

Zatímco na přelomu let 1268 a 1269 byl Milota nejspíš v neustálém kontaktu s královským dvorem, tak v následujících letech o něm máme pouze několik kusých zmínek. Je možné, že se věnoval stavbě svého hradu Dědice, který byl v průběhu 70. let dokončen, protože nemáme žádné zmínky o tom, že by opět upadl v královskou nemilost.²⁸⁰

Milota hejtmanem ve Štýrsku

Významný zlom v Milotově politické kariéře nastal v roce 1274, kdy ho Přemysl Otakar II. jmenoval svým hejtmanem ve Štýrsku „*capitaneo Stiriae*“. Štýrský hejtman měl za úkol zklidnit situaci v zemi a zastupovat zde zájmy českého krále. Ze zemí babenberského dědictví bylo Štýrsko jednoznačně nejkomplikovanějším a politicky nejméně stabilním územím. Od svého sňatku s Markétou Babenberskou v roce 1252 se zde Přemysl snažil prosadit své zájmy, nicméně narážel na odpor Bély IV. a Jindřicha Dolnobavorského, kteří chtěli začlenit Štýrsko do svých držav. V dubnu roku 1254 byl proto mezi českým a uherským králem uzavřen budínský mír, který ustanovil, že si Přemysl podrží Travenko a Pittensko, a zbytek získá Béla. Uherským hejtmanem ve Štýrsku se stal vévoda Štěpán Slavonský, který však musel po povstání v letech 1257–1258 Štýrsko opustit. Jeho místo poté zaujal mladší uherský král Štěpán, který se snažil zemi vojensky podrobit. Po povstání v zimě mezi roky 1259–1260 musel Štěpán ze Štýrska odejít. Na počátku roku 1260 opět získal převahu český král a na konci května zde byl jmenován hejtmanem Jindřich z Lichtenštejna. Po Přemyslově vítězné bitvě u Kressenbrunnu v létě roku 1260 se Béla IV.

²⁷⁸ O jeho návratu ke dvoru vypovídá svědečná řada listiny CDB V/2, č. 547, s. 108–109 (16. 2. 1268, Praha).

²⁷⁹ CDB V/2, č. 551, s. 115 (5. 3. 1268); CDB V/2, č. 579, s. 160–162 (24. 2. 1269, Poděbrady); CDB V/2, č. 583, s. 168–170 (18. 3. 1269, Křivoklát); CDB V/2, č. 585, s. 172–174 (1. 5. 1269, Praha); CDB V/2, č. 586, s. 174–176 (1. 5. 1269, Praha).

²⁸⁰ Poprvé je Milota s predikátem „z Dědic“ jmenován na listině CDB V/1, č. 858, s. 576–577 (21. 1. 1278, Brno – hrad Špilberk). Je proto pravděpodobné, že krátce předtím byl jeho hrad dokončen, protože napříště je již s tímto přídomkem stabilně spojován. Stejný názor zastává i L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 98. Do roku 1274 máme o Milotovi jen tři zmínky ve svědečných řadách těchto listin: CDB V/2, č. 637, s. 247–260 (14. 7. 1271, Praha); CDB V/3, č. 1581, s. 370 (28. 5. 1273, Zbraslav) a CDB V/2, č. 746, s. 408–409 (28. 5. 1274, Brno).

musel Štýrska definitivně vzdát. O Vánocích téhož roku Přemysl jmenoval zemským hejtmanem Voka z Rožmberka, českého maršálka, jehož úkolem bylo tvrdě prosadit vládu českého krále.²⁸¹ Po Vokově smrti v roce 1262 se úřadu ujal olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka, který Štýrsko politicky stabilizoval. Na počátku 70. let ho vystřídal český maršálek Purkart z Janovic a v roce 1274 se úřadu ujal Milota z Dědic, který funkci hejtmana zastával celé dva roky až do ztráty Štýrska po vídeňském míru v listopadu 1276.²⁸² Milota měl podobné pojetí vlády nad svěřeným územím jako Vok z Rožmberka, který držel zemi pevnou rukou. Za Miloty z Dědic začal násilný útlak země spojený se zajímáním rukojmí, zesíleným dozorem a silnějšími posádkami, což vedlo k nespokojenosti části místní šlechty a měst.²⁸³

Cílem Milotova působení ve Štýrsku bylo nepochybně udržet v zemi pořádek, chránit zde zájmy krále a jeho stoupenců a zároveň chránit území proti možným útokům zvenčí. Z tohoto období se proto zachovaly zmocňovací listiny, kterými král Milotu jakožto svého zástupce ve Štýrsku pověřoval různými úkoly. Poprvé je hejtmanem nazýván v královské listině z července 1274, kterou král ze svého titulu pána Pordenone přijal pod svou ochranu Jindřicha řečeného „Chleuser“ a Milotu pověřil, aby Jindřicha chránil.²⁸⁴ Následující rok v lednu král při pobytu ve Vídni Milotu pověřil, aby dbal na zachovávání práv benediktinského Sekavského kláštera ve Štýrsku.²⁸⁵ V srpnu téhož roku Přemysl Otakar II. vydal na Veveří pro Milotu zmocnění, aby jakožto štýrský hejtman každý rok vyplácel cisterckému klášteru Rein ve Štýrsku padesát hřiven stříbra z příjmů ze saliny v Ausee.²⁸⁶ V srpnu 1275 také Eccardus z Dobrenje rozhodoval na základě zmocnění od hejtmana Miloty ve věci sporu mezi Jindřichem z Massenbergu a proboštem Sekavského kláštera

²⁸¹ Podrobněji k ovládnutí Štýrska Přemyslem Otakarem II. srov. G. PFERSCHY, *Funkce a struktura panství Přemysla Otakara II. ve Štýrsku*, s. 49.

²⁸² L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 95. Srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 162.

²⁸³ Milotův styl řízení svěřeného území zevrubně popisuje G. PFERSCHY, *Funkce a struktura panství Přemysla Otakara II. ve Štýrsku*, s. 52.

²⁸⁴ CDB V/3, č. 1625, s. 394 (25. 7. 1274, Praha). Král funkcí pověřil „*capitaneo suo*“, přičemž jméno Miloty z Dědic bylo při sestavování edice do textu doplněno. Ačkoli ještě není Milota jednoznačně jmenován jako „štýrský hejtman“, tak je nepochybné, že zastával funkci hejtmana právě ve Štýrsku. Napovídá tomu jednak mandatorní povaha úkolu vztahující se k oblasti Štýrska, jednak také to, že listina, ze které regist čerpá, je uložena v archivu ve Štýrském Hradci.

²⁸⁵ CDB V/3, č. 1642, s. 405 (26. 1. 1275, Vídeň).

²⁸⁶ CDB V/2, č. 789, s. 466–467 (30. 8. 1275, Veveří).

Ortolphem.²⁸⁷ Z regestu listiny není zřejmé, o co v kauze šlo, nicméně v květnu 1276 se král o rozsudek opět zajímal.²⁸⁸

Milota se ujal úřadu v období, kdy se ve Štýrsku a sousedních zemích stupňovalo napětí živené římským králem Rudolfem Habsburským a jeho spojenci, mezi které mimo jiné patřil salcburský arcibiskup Fridrich z Walchenu. Strach z rostoucích nepokojů vedl českého krále k zavádění tvrdších opatření na jeho území a zároveň k nutnosti podniknout kroky proti těm, kteří by možné vzpoury podněcovali. V březnu roku 1275, tedy v druhém roce Milotova setrvání v hejtmanském úřadu, vpadla česká vojska ze Štýrska na území protipřemyslovsky laděného salcburského arcibiskupa,²⁸⁹ kde napáchala škody za 40 tisíc hřiven stříbra.²⁹⁰ Krátkodobě tak došlo k potlačení arcibiskupových snah o rozvrat Přemyslovy říše.

Roku 1276 zaútočil na Přemyslovo území v Korutanech a Štýrsku tyrolsko-gorický hrabě Menhart II., který byl spojencem Rudolfa Habsburského.²⁹¹ Štýrskohradečtí měšťané se posléze přidali na stranu hraběte Menharta, což nejspíš následně vedlo k Milotovu odchodu ze Štýrska. V mírové smlouvě ze září 1277 mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským je již Milota bez jakéhokoli titulu či přídomku jmenován mezi Přemyslovými šlechtici, kteří připadali v úvahu jako možní rukojmí.²⁹²

²⁸⁷ CDB V/3, č. 1657, s. 414 (19. 8. 1275, u Štýrského Hradce).

²⁸⁸ CDB V/3, č. 1673, s. 423–424 (3. 5. 1276, Brno).

²⁸⁹ Bylo dobyto několik hradů a měst patřících salcburskému arcibiskupství, mimo jiné i Friesach. Samotný Salcburk však dobýván nebyl. Josef Šusta popisuje snahy českého krále z roku 1275 předcházet nepokojům v Rakousích a Štýrsku tím, že stupňoval tvrdá opatření, což naráželo na odpor sousedního salcburského arcibiskupa, který dle Šusty tlačil na Rudolfa Habsburského, aby co nejdříve provedl proti českému králi vojenský výpad. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 369.

²⁹⁰ *Annales Sancti Rudberti Salisburgenses. MGH. Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici*, Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover 1851, s. 801. „*Rex Bohemie Salzburgensem ecclesiam hostiliter invadit, ad estimationem publicam ad quadraginta milia marcarum eandem o dampnificando.*“

²⁹¹ Blíže k tyrolsko-gorickým hrabatům a jejich vztahu k Přemyslu Otakarovi II. srov. Josef RIEDMANN, *Hrabata z Tyrol-Gorice a Přemysl Otakar II. – vliv českého krále v severovýchodní Itálii*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě*, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha 1998, s. 131–143.

²⁹² CDB V/2, č. 846, s. 558–562 (12. 9. 1277, Praha).

Bitva u Suchých Krut – konec jedné éry v životě Miloty z Dědic

Negativní konotace Milotova jména je spjata především s bitvou u Suchých Krut,²⁹³ ke které došlo 26. srpna 1278. Díky líčení Přibíka Pulkavy z Radenína, které později převzali i další kronikáři, se jméno Miloty z Dědic stalo synonymem pro zrádce: „*Král Rudolf poslal zvědy a také z návodu Miloty z Dědic, jenž kdysi choval v srdci tajnou a starou nenávist ke králi Otakarovi a jehož král přesto ustanovil správcem a velitelem celého markrabství moravského,*²⁹⁴ *zrádně dozvěděl, že král Otakar a jeho lidé jsou neopatrní a předpokládají, že jsou bezpeční.*“²⁹⁵ Kronikář nejspíš „tajnou a starou nenávistí“ myslel popravu Milotova bratra Beneše ze Cvilína v roce 1265, která měla dle Pulkavy Milotu podnítit ke králově zradě. Kronikář dále v líčení Miloty jakožto zrádce pokračuje při popisu rozestavení Přemyslových vojsk a průběhu bitvy: „*Protože hejtmana svého Milotu z ničeho špatného nepodezíral, určil a přikázal mu, aby s lidmi jemu svěřenými bojoval proti nepříteli na jedné straně vojska. A tak, důvěřuje ve vítězství, rozestavil šiky a vyrazil do nešťastné bitvy, Jakmile se se svým houfem statečně postavil na odpor šiku nepřátel a sváděl rozhodný boj, již zmíněný zrádce Milota se se všemi svými bojovníky vyhnul bitvě, a zapomenuv zrádně na všechna dobrodíní a věrnost, za něž měl být svému pánu zavázán, svého krále v takovéto rozhodné chvíli opustil.*“²⁹⁶ Pulkavovo líčení Milotovy role v prohrě

²⁹³ K bitvě u Suchých Krut (na Moravském poli) blíže srov. Václava KOFRÁNKOVÁ, 26. 8. 1278. *Moravské pole. Poslední boj zlatého krále*, Praha 2006; Sáša DUŠKOVÁ, *Přemysl Otakar II. a bitva na Moravském poli*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 31, č. 1, 1979, s. 16–23; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 269–270; Libor JAN, 1278. *Rytířská smrt pomazaného krále*, in: *Osmičky: osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici*, Libor Jan (ed.), Praha 2018, s. 23–42; TÝŽ, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 93–104; Andreas KUSTERNIG, *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojme*, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha 1998, s. 163–189 (Kusterning v úvodu studie přináší shrnující přehled různojazyčné literatury k tématu bitvy).

²⁹⁴ Milota byl však jmenován štyrským hejtmanem.

²⁹⁵ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 373. (Pulkavova kronika). *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 164. „*Rex itaque Rudolphus exploratoribus missis et eciam induccione Milote de Diedicz qui adversus regem quoddam occultum et antiquum odium in corde gerebat, et quem tamen rex per omnem marchionatum Moravie capitaneum et preceptorem constituerat, traditorie comperit regem Ottakarum et suos incautos existere et nichilominus presumere se securos.*“ Stejně negativní názor na Milotu a jeho zradu měl i Otakar Štyrský, který však sepsal kroniku dříve než Pulkava. Srov. *Ottokars Österreichische Rheimchronik. MGH, Deutsche Chroniken* 5/1–2, Joseph Seemüller (ed.), Hannover 1890, s. 206 a 414, verše 16551–16573, 31613–31624.

²⁹⁶ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 373. (Pulkavova kronika). *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 164. „*De capitaneo suo Milota nichil mali suspicans ipsum cum sibi commissis adversus hostes ab una parte exercitus ordinat et precipit pugnaturum. Et sic de victoria confisus dispositis aciebus infelicem prorumpit ad pugnam. Ac dum*

vojsk českého krále u Suchých Krut však musíme zvažovat velmi opatrně. Přibík Pulkava z Radenína kroniku sepsal až za vlády Karla IV., což snižuje hodnověrnost jeho barvitého líčení Milotovy údajné zrady, která zapříčinila smrt českého krále. Lze si rovněž jen těžko představit, že by Tobiáš II. z Benešova mohl být zvolen pražským biskupem jen několik měsíců poté, co jeho bratr Milota z Dědic zradil krále v osudné bitvě. Je také nepravděpodobné, že by Milota po tomto svém činu mohl nerušeně pobývat na svých statcích na Moravě. Na počátku interregna se s Milotou z Dědic dokonce setkáváme ve svědečných řadách královny vdovy Kunhuty a Bruna ze Schauenburka, což nasvědčuje tomu, že krátce pobýval u jejích dvora.

Pravděpodobnější interpretaci úlohy Miloty z Dědic ve vojsku českého krále předložil Andreas Kusternig, který Milotu považoval za velitele prvního ze tří šiků vojska Přemysla Otakara II.²⁹⁷ První šik byl složen z české a moravské šlechty a byl nejspíš rozvrácen útočícími Kumány a Uhry. Tuto verzi průběhu bitvy popisuje i značně protipřemyslovsky laděná uherská kronika Šimona z Kézy sepsaná v letech 1282–1285: „*Když to král Ladislav uviděl a pochopil, přitáhl k Otakarovi, jenž se spěšně připravoval k bitvě u hradu Stillfried při řece Moravě, a české vojsko ze všech stran obklíčil. Maďari a královští Kumáni tak doráželi na jejich koně a na ně samotné, zasypávajíce je šípy, že Milota, velitel jejich vojska, v něhož především mnoho vojáků mělo důvěru, nemohl již déle snášet nápor a šípy Maďarů a dal se se svými vojáky na útěk.*“²⁹⁸ Beda Dudík v *Dějínách Moravy* naopak považoval Milotu za velitele zálohy, která měla v případě potřeby podpořit sbor, který by kolísal.²⁹⁹ Obě tyto varianty jsou vzhledem k budoucímu vývoji politické kariéry Miloty i jeho bratrů pravděpodobnější než ta, kterou předkládá Pulkavova kronika.

cum turma sua fortiter acies adversariorum excipiens decertaret, prefatus proditor Milota cum omnibus suis declinans bellum et omnium beneficiorum et fidelitatis, quibus domino suo tenebatur obnoxius, fraudulenter oblitus regem suum in tanto discrimine dereliquit.“

²⁹⁷ A. KUSTERNIG, *Bitva na Moravském poli*, s. 173–182.

²⁹⁸ *Legends a kroniky Koruny uherské. Děje Uhrů Šimona z Kézy*, Richard Pražák (ed.), přel. Dagmar Bartoňková, Jana Nechutová. Praha 1988, s. 324. Srov. *Simonis de Kéza Gesta hungarorum. Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I*, Emericus Szentpétery (ed.), Budapest 1937, s. 202.

²⁹⁹ B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl VI.*, s. 195. Dudík však v této souvislosti přiřazuje Milotu z Dědic ke špatné větvi benešovického rodu, protože ho jmenuje mezi pány z Kravař.

Kariéra Miloty z Dědic po smrti Přemysla Otakara II.

Milota se po smrti Přemysla Otakara II., v jehož službách strávil uplynulých 25 let, nejspíš odebral na rodové statky na Opavsku. Na Moravě se pravděpodobně také účastnil uvedení svého bratra Tobiáše do úřadu pražského biskupa.³⁰⁰ Na podzim roku 1279 Milota následoval některé své příbuzné, kteří se přidali ke dvoru královny vdovy Kunhuty v Hradci nad Moravicí.³⁰¹ Později ho však nalézáme v blízkosti dvora olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, který v období interregna spravoval severní část Moravy. V jedné z písemností je Milota z Dědic v biskupské listině dokonce uveden na prvním místě svědecké rady. Jde o listinu z listopadu roku 1279, pomocí které biskup řešil spor mezi Budišem, opatem kláštera Hradisko, a Albertem z Lešan o klášterní hranice u Knínic a Konic.³⁰² Můžeme pouze spekulovat o důvodech Milotova privilegovaného postavení mezi ostatními svědky na tomto dokumentu. Nejpravděpodobnějším důvodem by byl přetrvávající zájem Benešoviců o klášter Hradisko, se kterým byl osud jejich rodu od dob opata Roberta z Benešova velmi provázaný. Nebyla to ostatně první listina, kterou Milota ve spojitosti s klášteřem Hradisko dosvědčil.³⁰³ Navíc je nutné připomenout, že vydání této listiny spadá do doby dva roky před tím, než Benešovici začali napadat majetek kláštera Hradisko.

Později se k Milotovi přidali další Benešovici, kteří s ním v květnu 1280 v Ketři dosvědčili další biskupskou listinu.³⁰⁴ Zatímco Milotovi příbuzní se již v průběhu roku 1281 přidali k Mikuláši Opavskému a později jím byli souzeni za škody napáchané na církevním majetku, tak Milota z Dědic jejich osudy nenásledoval.³⁰⁵ Je možné, že se uchýlil na svůj

³⁰⁰ Blíže srov. kapitolu „Volba a svěcení Tobiáše z Benešova“.

³⁰¹ CDB VI, č. 73, s. 120–121 (13. 10. 1279, Hradec nad Moravicí).

³⁰² CDB VI, č. 79, s. 127–129 (26. 11. 1279, Mohelnice).

³⁰³ Dosvědčil také listinu CDB V/2, č. 746, s. 408–409 (28. 5. 1274, Brno).

³⁰⁴ CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř).

³⁰⁵ Beda Dudík poznamenává, že hlavními rušiteli klidu, kteří útočili na majetek olomouckého biskupství a kláštera Hradisko, byli v této době Beneš z Branice a Beneš ze Štítiny, k nimž se přidali Fridrich ze Šumburka, Milota z Dědic a Gerhard z Obrán. B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl VII.*, s. 39–41. Jeho závěry jsou však dosti ukvapené, v čemž je nutné souhlasit s L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 250. Výsledek soudního řízení z roku 1282, o němž bude později pojednáno, jednoznačně dokládá vinu Beneše z Branice a Beneše ze Štítiny. Role Miloty z Dědic je však značně sporná, což bude podrobněji rozebráno na dalších řádcích. V žádné z listin vydaných během soudního řízení proti Benešovicům se navíc na Milotovu

nově vystavený hrad Dědice. Na základě listin, v nichž svědčil, totiž víme, že v polovině roku 1281 setrval Milota na jihu Moravy, zatímco většina jeho příbuzenstva zůstávala v blízkosti rodových statků na Opavsku.³⁰⁶ V tomto období je na jedné listině Milota poprvé a naposledy označen jako moravský podkomoří „*camerarius Moravie*“.³⁰⁷ Bohužel však nevíme, jak dlouho tuto funkci zastával. V posledních letech vlády Přemysla Otakara II. úřad náležel Černínu z Popovic, který však padl v bitvě u Suchých Krut.³⁰⁸ V prvních letech interregna není úřad spojován s žádným jménem. Libor Jan usuzuje, že Milota získal úřad až na sněmu moravských pánů, který se uskutečnil v Brně a ve Znojmě koncem června 1281. To by vysvětlovalo, proč je Milota v listině vdovy Alžběty z 23. června ještě zván jen jako „*dominus Milota*“. Libor Jan vysvětluje náhlou snahu moravské šlechty o obsazení podkomorského úřadu tím, že chtěli zasáhnout proti rušitelům pokoje a ochránit královský majetek. Výběr Miloty byl nejspíš ovlivněn tím, že byl bratrem pražského biskupa Tobiáše z Benešova, který se v otázkách ochrany královského majetku a navrácení pořádku do království dlouhodobě angažoval.³⁰⁹

Z *Letopisu Jindřicha Heimburského* se dozvídáme, že byl Milota z Dědic společně s dalším moravským šlechticem Gerhardem z Obřan v létě roku 1281 zajat Albrechtem Saským. Následně dle kronikáře vypukla na Moravě válka a již kolem sv. Michala (29. září) obléhali Rakušané hrad Trnavu³¹⁰ u Drosendorfu, kde zajali a sťali jistého Hostěla.³¹¹ Oba zajatci patřili ke špičkám moravské šlechty. Milota z Dědic zastával, byť teprve krátce, úřad moravského podkomořího. Navíc byl členem jednoho z nejvýznamnějších moravských rodů a bratrem pražského biskupa Tobiáše. Je však

spoluúčast nepoukazuje. Je však nutné přiznat, že Milota byl v době konání soudu s největší pravděpodobností v zajetí Albrechta Saského, a proto nebyl během řízení přítomen.

³⁰⁶ O Milotově přítomnosti na jihu Moravy vypovídají dvě dosvědčené listiny z konce června a začátku července 1281: CDB VI, č. 142, s. 190 (23. 6. 1281, Znojmo) a CDB VI, č. 145, s. 193–194 (4. 7. 1281, Brno).

³⁰⁷ CDB VI, č. 145, s. 193–194 (4. 7. 1281, Brno).

³⁰⁸ L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 165.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 166.

³¹⁰ Zřícenina hradu Trnava (Unterthürnaui) se nachází na česko-rakouském pomezí u města Drosendorf.

³¹¹ *Letopis Jindřicha Heimburského*, FRB III, s. 319. „*Ipsa anno dux Austrie constitutus est Albertus, filius Rudolphi Romanorum regis, cepit Gerhardum de Obersen et Milotham, maiores Moravie, et cepit esse gwerra in Moravia. Ipso tempore circa Michaelis Australes obsederunt castrum Tirna adiacens Drosendorf, in quo quidam tyrannus sedit nomine Hostyel, qui postea decollatus est.*“

možné, že se nehodlal podřídít Albrechtu Saskému. Gerhard z Obřan byl významný a velmi bohatý moravský šlechtic, který vlastnil rozsáhlý majetek na Brněnsku a Znojemsku. Navíc byl synem Bočka, znojemského purkrabího a hraběte z Perneggu, který patřil mezi muže věrné Přemyslu Otakaru II. Milota se s Gerhardem nepochybně znal již více než 25 let, protože v roce 1256 Milota z Dědic společně se svým bratrem Benešem ze Cvilína dosvědčili královu konfirmaci závěti Gerhardova otce Bočka.³¹² Milotův bratr Beneš se navíc po Bočkově smrti stal jeho nástupcem ve funkci znojemského purkrabího. Oba muže tedy spojovaly letité vazby. Milota z Dědic i Gerhard z Obřan byli nakonec ze zajetí propuštěni.³¹³

Ačkoli žil Milota ještě celé čtvrtstoletí, tak po roce 1281 o něm máme pouze několik zpráv. Na rozdíl od ostatních příbuzných na Opavsku se Milota téměř vůbec nezapojoval do politického dění okolo Mikuláše Opavského. Často se účastnil jednání a podpisu listin v Brně, v jehož blízkosti se nacházel jeho hrad Dědice.³¹⁴ Pouze výjimečně svědčil či vydával listiny na jiných místech Moravy spjatými s dalšími državami Benešoviců.³¹⁵

I přesto, že Milota pobýval výhradně na Moravě, tak zůstával nadále v kontaktu se svým bratrem Tobiášem, biskupem pražským, což dokazují formuláře z Tobiášovy formulářové sbírky. První z nich se týká hradu Kojetín, který byl v té době majetkem pražské diecéze a který nejspíš Milota užíval či ho měl zastaven. V tomto období byl původní kojetínský kostel s přilehlým hřbitovem přebudován na tvrz, což bezesporu souviselo s tehdejší velmi nepokojnou dobou. O vybudování tvrže jsme informováni z jednoho z biskupových formulářů, ve kterém Tobiáš žádá olomouckého biskupa, aby děkanovi, do jehož pravomoci spadá Kojetín, nařídil vybudování kaple se hřbitovem, protože dosavadní kostel a hřbitov byly přebudovány na tvrz.³¹⁶ Přebudování kostela měl pravděpodobně na starosti biskupův bratr Milota, jenž Kojetín spravoval. Florian Zapletal, který se dějinami Kojetína

³¹² CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno). Je třeba dodat, že Milotův bratr Beneš byl přítomen i samotnému vydání závěti v prosinci předchozího roku. Srov. CDB V/1, č. 60, s. 120–122 (17. 12. 1255, Znojmo).

³¹³ K důvodům zatčení podrobněji srov. kapitolu „Benešovici na Moravě v období interregna 1278–1283“.

³¹⁴ CDM IV, č. 238, s. 310–311 (28. 2. 1286, brněnský Špilberk); CDM V, č. 25, s. 25–26 (26. 2. 1295, Brno); CDM V, č. 77, s. 79–80 (30. 9. 1297, Brno).

³¹⁵ CDM IV, č. 317, s. 402 (15. 5. 1293, Opava); CDM V, č. 129, s. 133–134 (8. 3. 1302, Strážnice).

³¹⁶ FBT, č. 172, s. 136–137 (1279–1288). Jméno biskupa není ve formuláři uvedeno, takže mohlo jít o Bruna nebo již o Dětricha.

v tomto období zabýval, usuzoval, že přeměna farního kostela na tvrz byla Milotou provedena po březnu roku 1281. Až po této fortifikační úpravě nejspíš Milota začal podnikat ničivé nájezdy do okolí.³¹⁷ Další formulář, týkající se přímo Miloty, totiž obsahuje stížnost olomoucké kapituly z 80. let na Milotu, který dělal z Kojetína výpady do okolních vesnic náležejících olomouckému biskupství. Milotovou vinou prý dokonce došlo k protržení hráze kojetínského rybníka, kvůli čemuž byla polovina jedné ze vsí zatopena.³¹⁸ Milotovy výpady proti majetku olomoucké diecéze neměly žádnou známou ani zjevnou příčinu. Je nepravděpodobné, že měly nějakou souvislost s válkou mezi straníky biskupa Tobiáše a Záviše z Falkenštejna. Toto tvrzení by připadalo v úvahu pouze v případě, kdybychom považovali olomouckého biskupa Dětricha (v úřadu v letech 1281–1302) za příslušníka pánů z Hradce, což je však velmi sporné.³¹⁹ Pravděpodobnou příčinou je proto spíše osobní spor mezi biskupem Dětrichem a Milotou z Dědic.³²⁰ Můžeme se pouze dohadovat, zda měla tato kauza nějakou přímou či nepřímou souvislost s útoky Benešoviců na majetek olomoucké diecéze z roku 1281 či zda šlo o zcela jiný spor. Z žádné další písemnosti bohužel nemáme zprávy o tom, jak byla celá záležitost vyřešena a jméno Miloty se v souvislosti s Kojetínem již nikdy více nevyskytuje.

V dalším listu formulářové sbírky z konce 80. let biskup Tobiáš blahopřeje králi Václavovi k nedávným úspěchům v Polsku a zároveň mu děkuje za jmenování svého bratra Miloty purkrabím v Olomouci. Zároveň si stěžuje na zajetí svého bratra Čenka z Kamenice

³¹⁷ Florian ZAPLETAL, *O nejstarších dějinách Kojetína*, in: Vlastivědný věstník moravský 17, č. 2, 1965, s. 234.

³¹⁸ FBT, č. 184, s. 144–145 (mezi lety 1282–1289). Libor Jan odhaduje, že k události došlo nejspíš koncem 80. let a Milota měl v této době hrad Kojetín od pražského biskupství zastaven. Srov. L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 100. David Trojan v této souvislosti také podotýká, že Milotovo počínání odpovídá spíše tomu, že mu byl majetek zastaven, než že mu byl svěřen do správy. Srov. David TROJAN, *Tobiáš z Benešova. Biskup – Hospodář – Politik*, Praha 2023, s. 197.

³¹⁹ K nejistotě ohledně původu biskupa Dětricha srov. Marie KOMÁROVÁ, *Olomoucký biskup Dětrich a jeho dvůr*, Brno 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 11–15. Autorka upozorňuje na Dětrichův nejistý původ a na nutnost revize dosavadní teorie jeho příslušnosti k pánům z Hradce. Vzhledem k tomu, že biskupův původ nebyl předmětem její práce, tak další možné teorie o jeho rodovém zázemí nehledala. Podrobně se původem biskupa Dětricha později zabývali Daniel NOVOTNÝ – Jan ŠKVRŇÁK, *Původ olomouckého biskupa Dětricha aneb příklad středověkého nepotismu*, in: Jižní Morava – vlastivědný časopis 53, 2017, s. 232–236. Z jejich závěrů se zdá nepravděpodobné, že by byl spřízněn s pány z Hradce.

³²⁰ K této variantě se bez bližšího upřesnění kloní i D. TROJAN, *Tobiáš z Benešova*, s. 198.

Vítkem, bratrem Závíše z Falkenštejna.³²¹ Milota tedy nejspíš krátkodobě koncem 80. let zastával funkci olomouckého purkrabího.³²²

Libor Jan spojuje osobu Miloty z Benešova a z Dědic s dalším Milotou, který se psal s predikátem „z Kvasic“ a který v září 1269 dosvědčil listinu týkající se sporu mezi velehradským opatem Lupinem s olomouckým měšťanem Lohenem o vsi Velké a Malé Hoštice.³²³ Jde o jediný případ, kdy je Milota s tímto přídomkem spojován. Navíc nemáme žádnou zprávu o tom, že by Milota v okolí Kvasic něco vlastnil, ačkoli v dalších letech byly Kvasice v majetku další rodové větve Benešoviců. Listina však byla sepsána při zasedání zemského soudu v Opavě, v jejímž okolí se nacházely rozsáhlé benešovické državy, což naopak podporuje teorii, že je Milota z Kvasic totožný s Milotou z Dědic.

Tobiáš, syn Miloty z Dědic

Tobiáš III., syn Miloty z Dědic, byl stejně jako jeho stejnojmenný strýc předurčen pro církevní kariéru. Připomeňme, že prvním Tobiášem z rodu Benešoviců, který se věnoval kariéře v rámci pražské kapituly, byl probošt Tobiáš I., syn Beneše I. z Benešova a zároveň strýc pozdějšího biskupa Tobiáše (II. v rámci benešovického rozrodu). Druhým Tobiášem v církevních službách byl biskup Tobiáš z Benešova, který byl zase strýcem posledního Tobiáše (III.), syna Miloty z Dědic. V rodě Benešoviců došlo tedy ve 13. století ke stejné náhodné kumulaci stejných jmen církevních hodnostářů jako v rodě Dražiců, ze kterého vzešli v průběhu 13. a v první polovině 14. století tři stejnojmenní biskupové – Jan II., Jan III. a Jan IV. Beze vší pochybnosti si oba rody snažily vybudovat silnou pozici v rámci církevní struktury Českého království. Dražicové třikrát obsadili biskupský post. Benešovici tak úspěšní nebyli. Nicméně první Tobiáš se stal proboštem pražské kapituly, druhý biskupem a třetí alespoň hradeckým arcijáhnem. Je možné, že i v jeho případě měli Benešovici ambice posunout jeho kariéru výše, ale vlivem okolností se jim to nepodařilo.

³²¹ FBT, č. 192, s. 152. (Po 15. srpnu 1289).

³²² Libor Jan upřesňuje, že šlo nejspíš pouze o léta 1289–1290. Milotovým předchůdcem byl Albert ze Šternberka, který úřad zastával v letech 1286–1287. Po Milotovi je doložen až v roce 1301 Blud mladší z Jičína. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 78–80.

³²³ CDB V/2, č. 592, s. 182–184 (4. 9. 1269, Opava). Srov. L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 100.

Můžeme pouze spekulovat o tom, zda by na kariéru arcijáhna Tobiáše mělo nějaký vliv, kdyby jeho strýc biskup Tobiáš zemřel později.

Tobiáš, syn Miloty z Dědic, se tedy stal hradeckým arcijáhmem. V této funkci dosvědčil celkem tři listiny. Dvě církevní listiny dosvědčil v Praze v letech 1294 a 1301.³²⁴ Třetí listinou byla donace jeho otce Miloty z Dědic Velehradskému klášteru z roku 1302, kterou dosvědčil ve Strážnici společně se svým bratrancem Benešem z Branice.³²⁵ Později se v pramenech s Tobiášovým jménem setkáváme již jen jednou v roce 1327, kdy daroval Konopiště svému příbuznému Zdislavu ze Šterberka. V listině je Tobiáš titulován jako pražský kanovník.³²⁶

3.2.3 Robert II.

O Robertovi, dalším ze synů Voka z Benešova, máme zpráv pouze poskrovnu. Ve svědečné řadě královské listiny z roku 1256, vydané v Opavě, svědčí jistý Robert po boku svých bratrů Beneše a Miloty. Všichni jsou navíc označeni jako Vokovi synové.³²⁷ V žádné další listině však již Robertovo jméno nefiguruje ani nemáme zprávy o tom, že by měl nějaké potomky. Je pravděpodobné, že krátce poté zemřel, protože již na počátku 60. let se po boku bratrů Beneše a Miloty začíná objevovat další z bratrů, Ondřej.

3.2.4 Ondřej II.

Ondřej nejspíš patřil k mladším synům Voka z Benešova. Poprvé je Ondřejovo jméno zmíněno v *Haličsko-volyňském letopisu* v souvislosti s vpádem vojsk polských a haličských spojenců uherského krále Bély IV. na Opavsko v červnu 1253.³²⁸

Ve svědečných řadách se Ondřej objevuje až na počátku 60. let, kdy už byl jeho bratr Beneš deset let moravským podkomořím a rovněž Milota, další z bratrů, již také pravidelně

³²⁴ RBM II, č. 1653, s. 708 (20. 6. 1294, Praha); RBM II, č. 1873, s. 806–807 (26. 2. 1301, Praha).

³²⁵ CDM V, č. 129, s. 133–134 (8. 3. 1302, Strážnice).

³²⁶ RBM III, č. 1248, s. 486 (1327).

³²⁷ CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava).

³²⁸ Blíže srov. kapitolu „Beneš ze Cvilína“, s. 59. Ondřejův bratr Beneš totiž velel obraně Opavy.

na moravských listinách svědčil po Benešově boku.³²⁹ Ondřej na rozdíl od svých starších bratrů nikdy nezískal žádnou významnou hodnost u dvora. Z listin je patrné, že se snažil ke dvoru proniknout na počátku 60. let, kdy nejprve sám a poté společně s bratry dosvědčil čtyři listiny.

Na počátku roku 1260 se Ondřej zřejmě připojil k vojsku Přemysla Otakara II. při úspěšném tažení do Štýrska proti uherskému králi Bélovi IV. Ondřejovo jméno následně nalezneme mezi svědky listiny Přemysla Otakara II. vydané v Dolních Rakousích v únoru 1260, jíž král daroval patronátní právo nad kostelem v Leoberdorfu řádu německých rytířů.³³⁰ Ondřej v listině vystupuje jako „*frater Benescii de Moravia*“. Můžeme předpokládat, že se Ondřej následně účastnil vojenských příprav i bitvy u Kressenbrunnu 12. července 1260.

Společně s bratry Benešem a Milotou je uveden na středověkém falzu zakládací listiny Vizovického kláštera ze srpna 1261.³³¹ Na jaře roku 1262 pobýval Ondřej u královského dvora opět se svými bratry Benešem a Milotou. Nejprve společně na konci března dosvědčili listinu upravující práva Židů v Českém království a následně se se dvorem přesunuli do Vídně, kde na počátku května potvrdili obnovení privilegií lichtenštejnského Mikulova.³³²

Dalších deset let nemáme o Ondřejovi žádnou zprávu. Až v květnu 1273 doprovodil společně s bratry Milotou a Tobiášem krále na Zbraslav.³³³ Poté jeho stopa z pramenů mizí.

³²⁹ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 436 uvádějí, že Ondřej je zmiňován už roku 1257 v listině olomouckého biskupa Bruna CDB V/1, č. 526, s. 75–82. V listině však vystupuje nějaký Ondřej bez jakékoli hodnosti či predikátu, takže je nemožné určit, zda se jednalo o Benešovice. Dle poznámkového aparátu by navíc mělo jít o Ondřeje z Vsechrom. V další studii Pavel Kouřil a Martin Wihoda opět s odkazem na Brunovu závěť zmiňují, že Ondřej (Benešovic) vyměnil budování rodového dominia na Osoblažsku za těsný kontakt se dvorem. Je pravda, že závěť pojednává o jistém Ondřeji, který biskupství prodal část svého majetku za 120 hřiven stříbra. Jak však již bylo zmíněno výše, tak nejspíš nešlo o Ondřeje Benešovice. Srov. P. KOUŘIL – M. WIHODA, *Přerovec*, s. 213–214.

³³⁰ CDB V/1, č. 210, s. 328–329 (13. 2. 1260, u Sitzenbergu).

³³¹ CDB V/1, č. 290, s. 431–436 (21. 8. 1261, Olomouc, falzum).

³³² CDB V/1, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň); CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň).

³³³ CDB V/3, č. 1581, s. 370 (28. 5. 1273, Zbraslav).

3.2.5 Vok z Kravař

Príslušnosť Voka z Kravař k Benešoviciům je nesporná, nicméně jeho přesné zařazení do genealogie rodu je problematické. Již výše byly v souvislosti s Drslavovým synem Vokem podrobně rozebrány možnosti umístění osoby Voka z Kravař do benešovického rozrodu. Připomeňme alespoň krátce, že existují dva hlavní názory na původ Voka z Kravař. První názor, který zastával František Dvorský a z něho vycházející historické práce, považuje Voka z Kravař za syna Drslavova.³³⁴ Druhý názor, který představil Tomáš Baletka, pracuje s verzí, že existují dva Vokové – Vok z Kravař a Vok, syn Drslavův. Vok z Kravař mohl být synem Voka I. z Benešova. Drslavův syn Vok by se tak stal bratrancem Voka z Kravař.³³⁵ Nesprávnost závěrů Františka Dvorského jsme již dokázali v kapitole týkající se synů Drslava z Benešova. Baletkova verze příbuznosti Voka z Kravař s Benešovici se zdá být na základě v současnosti známých pramenů nejpravděpodobnější, a proto z ní budeme nadále vycházet. Pokud budeme Voka z Kravař považovat za syna Voka I. z Benešova, tak musíme mezi Vokovy syny zařadit i Zbyslava z Koutů a Jana z Benešova, kteří byli nezpochybnitelně bratry Voka z Kravař.³³⁶

Vok z Kravař patřil nejspíš mezi mladší syny Voka z Benešova, protože se v listinách vyskytuje až od roku 1274 a jeho stopa mizí v roce 1283. U dvora Přemysla Otakara II. se Vok z Kravař téměř nevyskytoval. Na královské listině svědčí pouze jednou společně s Milotou a dalšími bratry v květnu 1274 v Brně.³³⁷ Za vlády Přemysla Otakara II. již nikdy více v královských listinách nesvědčil. Jeho jméno nalezneme pouze ve svědečných řadách olomouckých měšťanů, kteří se přeli o majetek s klásterem Hradisko.³³⁸

Do politického života se Vok z Kravař naplno zapojil až za dob interregna, kdy se nejprve s dalšími Benešovici připojil ke dvoru královny vdovy Kunhuty na Opavsku, u kterého se střídavě vyskytoval od léta 1279 až do jara roku 1281. Na Kunhutině dvoře v Hradci nad Moravicí dosvědčil v srpnu 1279 listinu potvrzující Krnovu privilegia, která dal městu

³³⁴ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešovců I*, s. 27.

³³⁵ Podrobný rozbor problematiky prvních zakladatelů kravařské větve a zhodnocení závěrů dosud vydaných publikací přináší T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 27–33. K rozboru problému zde srov. podrobněji kapitolu „Synové Drslava – páni ze Štítiny“.

³³⁶ O vzájemné příbuznosti bude ještě pojednáno v dalších kapitolách týkajících se obou Vokových bratrů.

³³⁷ CDB V/2, č. 746, s. 408–409 (28. 5. 1274, Brno).

³³⁸ CDB V/2, č. 795, s. 479–481 (3. 11. 1275, Olomouc); CDB V/2, č. 861, s. 581–582 (22. 2. 1278, Klášterní Hradisko). V první listině je Vok označen „*Wokone de Crawar*“, ve druhé „*Wockone de Benessow*“.

zesnulý král Přemysl Otakar II.³³⁹ V květnu 1280 svědčil společně s několika dalšími příbuznými včetně svých bratrů Miloty a Zbyslava v listině biskupa Bruna vydané v Ketři.³⁴⁰ Ještě v únoru 1281 svědčil na Kunhutině listině pro johanity v Hlubčicích jistý „Wokco“, kterého můžeme s velkou pravděpodobností ztotožnit s Vokem z Kravař.³⁴¹ Poté se Vok připojil společně s dalšími Benešovici k Mikuláši Opavskému, v jehož listině poprvé svědčí společně se svým synovcem Benešem z Branice v září 1281.³⁴² Následně opět s Benešem a s bratrem Zbyslavem z Koutů dosvědčili v Hlubčicích listinu pro město Krnov.³⁴³ Vok z Kravař se též účastnil soudu svolaného Mikulášem Opavským kvůli prohřeškům části rodu Benešoviců proti církevním institucím.³⁴⁴

Na rozdíl od svých příbuzných, kteří se po soudní při na čas stáhli od dvora Mikuláše Opavského, Vok z Kravař u dvora zůstal a v roce 1283 dokonce na čas získal úřad opavského komorníka.³⁴⁵ V březnu 1283 byl Mikulášem Opavským pověřen, aby prozkoumal nároky Alberta ze Šternberka na les Lubuška, který byl v majetku řádu německých rytířů a na který si Šternberk činil nárok. Po jednání zemského soudu v

³³⁹ CDB VI, č. 66, s. 112–113 (31. 8. 1279, Hradec nad Moravicí). Srov. *Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu*, č. 11, s. 32–34.

³⁴⁰ CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř).

³⁴¹ CDB VI, č. 130, s. 177–178 (11. 2. 1281, Hlubčice).

³⁴² CDB VI, č. 171, s. 224–225 (19. 9. 1281).

³⁴³ CDB VI, č. 188, s. 241–242 (1281, Hlubčice). Vratislav Vaniček konstatuje, že Vok z Kravař sehrál na dvoře Mikuláše Opavského po jeho návratu ze zajetí významnou roli a postupně stoupal mezi nejbohatší šlechtice Moravy. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 380.

³⁴⁴ Blíže bude soudní pře vysvětlena v kapitole „Majetkové spory Benešoviců“.

³⁴⁵ Úřad opavského komorníka se poprvé objevuje až po příchodu Mikuláše Opavského ze zajetí. Jako první komorník je v roce 1281 připomínán Konrád z Fulštejna, příslušník druhého nejvlivnějšího rodu na Opavsku vedle Benešoviců. Konrád společně s Vokem z Kravař a Benešem ze Cvilína dosvědčil Mikulášovu listinu pro řád německých rytířů. CDB VI, č. 171, s. 224–225 (19. 9. 1281). Konráda z Fulštejna ve funkci opavského komorníka posléze nahradil Vok z Kravař, který je v úřadu zmiňován na jaře roku 1283. V srpnu 1283 je však již komorníkem muž jménem Bruno, který společně s Benešovici včetně Voka z Kravař potvrdil v Hlubčicích jistou majetkovou listinu. *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, č. 141, s. 39 (7. 8. 1283, Hlubčice). Srov. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 95.

Komorník (*camerarius*) měl původně na starosti komorní příjmy, mezi něž patřily i soudní pokuty. Měl za úkol pohánět před soud, s čímž mu pomáhali jemu podřízení půhončí (*citatores*) a úřední poslové (*nuncii*). Komorník byl též jednou z důležitých postav při zasedání soudu. Postupně se náplň úřadu komorníka měnila, takže nakonec přestal být spojován s královskou komorou a věnoval se především svým povinnostem u zemského soudu. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 70 a 156. Jde tedy o jiný úřad, než který zastával Vokův bratr podkomoří Beneš ze Cvilína.

polovině března 1283 vydal Vok z Kravař z titulu opavského komorníka listinu, kterou dával na vědomí, že se Albert ze Šternberka před soudem vzdal sporného lesa ve prospěch řádu německých rytířů.³⁴⁶ Rozhodnutí soudu následně potvrdil na hradě Cvilín svou listinou z 23. března i Mikuláš Opavský, což dosvědčila celá řada Benešoviců včetně komorníka Voka.³⁴⁷ Naposledy je Vok z Kravař společně s bratrem Zbyslavem, synovcem Benešem z Branice a bratrancem Benešem ze Štítiny připomínán ve svědecké řadě listiny ze srpna 1283 vydané v Hlubčicích.³⁴⁸

Další zmínka o Vokovi z Kravař se objevuje až v roce 1300 a následně se jeho jméno vyskytuje na listinách po celou první třetinu 14. století. Je však málo pravděpodobné, že by šlo o téhož Voka z Kravař, který byl ve službách Mikuláše Opavského. Zdá se, že první Vok z Kravař někdy po roce 1283 zemřel a okolo roku 1300 se na politickou scénu dostal jeho stejnojmenný syn, který vystřídal okolo roku 1300 Mikuláše Opavského ve funkci krakovského hejtmana.³⁴⁹ Není však známo, že by s Vokem odešel na Krakovsko někdo další z rodu Benešoviců. Vok z Kravař mladší nadále rozšiřoval rodový majetek a mezi lety 1318–1324 získal i fulnecké panství s hradem.³⁵⁰

V oblasti rodinného života Voka z Kravař staršího přináší zajímavou informaci *Kronika Pulkavova*. Kronikář Přibík Pulkava z Radenína sepsal po polovině 14. století na objednávku Karla IV. českou kroniku, ve které mimo jiné popisoval i okolnosti svatby Přemysla Otakara II. s Markétou Babenberskou v roce 1252. V této souvislosti kronikář neopomenul připomenout Přemyslův vztah s Anežkou z Kuenringu, který dle Pulkavy začal krátce po jeho svatbě s Markétou. Je obecně známo, že z tohoto vztahu vzešel Mikuláš, budoucí opavský vévoda. Pulkava však připomíná i osudy Přemyslových nemanželských dcer, z nichž „první dal [král] panu ze Strakonic, druhou panu z Vartemberka a z Dürrenholce, třetí konečně dal panu Vackovi z Kravař“.³⁵¹ Pokud se tato

³⁴⁶ CDB VI, č. 264, s. 318–319 (16. 3. 1283).

³⁴⁷ CDB VI, č. 265, s. 319–320 (23. 3. 1283, Cvilín).

³⁴⁸ *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, č. 141, s. 39. (7. 8. 1283, Hlubčice).

³⁴⁹ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 163–164. Mikuláš se ujal úřadu na jaře roku 1295.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 120.

³⁵¹ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 361. (Pulkavova kronika); *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 144. „Generavit insuper ex eadem postea tres filias, quarum unam dedit domino de Strakonicz, secundam domino de Wartemberg et de Durrenholcz, terciam vero dedit domino Wockoni de Krawar.“ Není zcela jasné, zda šlo o tři nebo čtyři dcery. Dana Dvořáčková-Malá a Jan Zelenka popisují spojení čtyř rodů s Přemyslovci skrze

dcera narodila někdy na přelomu 50. a 60. let 13. století, tak by časově odpovídalo, že se mohla stát manželkou Voka z Kravař. Je však nutné připomenout, že o spojení Benešoviců s vládnoucím rodem Přemyslovců skrze Přemyslovu nemanželskou dceru se poprvé setkáváme až z pramenů z doby Karla IV.³⁵² Dokonce ani nevíme, jak se tato dcera měla jmenovat. Pripustíme-li, že byla Vokovou ženou a matkou jeho dětí, tak by to znamenalo, že v žilách dalších generací pánů z Kravař kolovala královská krev. Pokud by však byl Vok skutečně manželem dcery Přemysla Otakara II., tak by byl také zároveň švagrem Mikuláše Opavského. Narážku na tuto skutečnost připomíná Mikulášova listina z roku 1293, na jejímž základě Mikuláš prodal několik vesnic Zbyslavovi z Bohuslavic, bratru Voka z Kravař. V listině je Zbyslav nazván „*compatri nostro dilecto*“, což můžeme přeložit „naš milý kmotr“.³⁵³ Tato nářka může odkazovat na jakýsi příbuzenský vztah mezi oběma muži, ale může jít samozřejmě pouze o náhodné označení. Přestože se však Benešovici na Opavsku pohybovali v době Mikulášovy nadvlády nad územím, tak nic nenasvědčuje tomu, že by Vok nebo kdokoli jiný zastával nějaké významnější funkce či že by Benešovici oproti ostatním rodům požívali jakýchkoli privilegií, která by neodpovídala mocenskému postavení jejich rodu. Je rovněž třeba myslet na to, že Přibík Pulkava z Radenína psal kroniku se staletým odstupem od událostí, které v ní popisuje, což snižuje věrohodnost jím podávaných tvrzení v oblasti sňatkové politiky Přemyslových nemanželských dcer.

nemanželské dcery. Jedna měla být provdaná za Bavora II. ze Strakonic, druhá za příslušníka pánů z Vartemberka, třetí za Oldřicha z Drnholce a poslední za Voka z Kravař. Srov. D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis, curia regis*, především s. 117. Je však možné, že se druhá z dcer postupně provdala za pána z Drnholce a z Vartenberka. Tuto možnost zmiňuje Vratislav Vaníček, dle jehož názoru se králova nemanželská dcera Eliška (Alžběta) nejprve provdala za Oldřicha z Drnholce, poté za Jindřicha z Kuenringu a nakonec za Vikarta z Polné (páni z Polné byli pravděpodobně příbuzensky spojeni s Vartenberky). Srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 607, pozn. 135. Na různé výklady upozorňuje také L. JAN, *Václav II.*, s. 553, pozn. 7.

³⁵² František Dvorský shrnul poznatky o osudech Přemyslových nemanželských dcer. Na základě líčení kronikářů a ze starší literatury se snažil zjistit, zda je pravdivá teorie o manželství Voka z Kravař s královou levobočnou dcerou. Zároveň také poukazuje na nápadnou podobnost barev kravařského erbu s erbem Českého království. K rozboru kronik a literatury k tomuto tématu srov. F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců II*, s. 4–5.

³⁵³ CDM IV, č. 342, s. 402 (15. 5. 1293, Opava).

3.2.6 Zbyslav z Koutů a z Bohuslavic

Zbyslav z Koutů a z Bohuslavic byl bratrem Voka z Kravař,³⁵⁴ a tedy i dalším synem Voka I. z Benešova. Zbyslav se naplno zapojil do politického života až v období interregna. Jeho život byl povětšinou těsně spjat s rodovými državami na Opavsku. Již na sklonku vlády Přemysla Otakara II. dosvědčil jistý Zbyslav ze Skorotína společně s Milotou z Dědic a jeho synovcem Benešem z Branice při jednání zemského soudu na brněnském Špilberku listinu řešící spor o ves Těšetice mezi klášteřem Hradisko a Pardusem, synem Neplacha.³⁵⁵ Není zcela jisté, zda je Zbyslav ze Skorotína totožný se Zbyslavem Benešovicem. Napovídá tomu skutečnost, že Skorotín byl později majetkem Benešoviců, který Beneš ze Štítiny postoupil olomouckému biskupství při soudním sporu v srpnu 1282. Je tedy pravděpodobné, že Skorotín byl v držení Benešoviců i v roce 1278 a vlastnil ho Zbyslav, který později získal Kouty („z Koutů“ je poprvé označen v roce 1281), a proto Skorotín předal či spíše odprodal Beneši ze Štítiny.³⁵⁶

Zbyslav zpočátku často vystupoval především po boku svého bratra Voka z Kravař. Mezi lety 1281–1283 je ve svědečných řadách uváděn s přízviskem „z Koutů“, jež jsou dnes součástí Kravař, které držel Zbyslavův bratr Vok. Poté o Zbyslavovi nemáme zprávy až do roku 1288, kdy se poprvé objevuje s predikátem „z Bohuslavic“, jenž si drží až do roku 1293, ze kterého o něm pochází poslední zmínka. Bohuslavice se také nacházejí v blízkosti Kravař a je možné, že je Zbyslav získal po smrti svého bratra Voka z Kravař, jehož jméno se v pramenech vyskytuje naposledy v roce 1283. V témže roce je Zbyslav naposledy uváděn s přízviskem „z Koutů“. Na své poslední listině v roce 1293 vystupuje nejen s predikátem „z Bohuslavic“, ale navíc také „z Benešova“.

V období interregna je Zbyslav uveden se svými bratry Milotou, Vokem z Kravař a bratrancem Vokem ze Štítiny mezi svědky listiny biskupa Bruna sepsané v Ketři v květnu 1280 pro rytíře Sudíka.³⁵⁷ Po návratu Mikuláše Opavského ze zajetí Zbyslav následoval ostatní Benešovice a přidal se k vévodovu dvoru, kde již v roce 1281 společně s bratrem

³⁵⁴ Jako Vokův bratr je jmenován v listinách pocházejících ze zasedání zemského soudu v Opavě v srpnu 1283: CDB VI, č. 231, s. 282–283 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter); CDB VI, č. 233, s. 285–287 (28. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

³⁵⁵ CDB V/1, č. 858, s. 576–577 (21. 1. 1278, Brno – hrad Špilberk).

³⁵⁶ Srov. P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 436.

³⁵⁷ CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř).

Vokem z Kravař a synovcem Benešem z Branice dosvědčil Mikulášovu listinu pro město Krnov.³⁵⁸ Na rozdíl od svého bratra Voka z Kravař a dalších Benešoviců se Zbyslav nejspíš v roce 1281 neúčastnil zabírání majetku olomouckého biskupství a kláštera Hradisko, protože s ním osobně není vedena žádná rozepře. Rozsudky a dohody naopak při zasedání zemského soudu na konci srpna 1282 dosvědčoval a přivěšoval k nim svou pečeť.³⁵⁹ Zbyslav se též na hradě Cvilín s dalšími Benešovici účastnil potvrzení soudního rozhodnutí vyneseno komorníkem Vokem z Kravař v březnu³⁶⁰ a potvrzení listiny v Hlubčicích v srpnu 1283.³⁶¹ Pět let poté nemáme o Zbyslavovi žádné zprávy. Až na přelomu května a června 1288 se opět objevuje ve svědeckých řadách listin Mikuláše Opavského společně se synovcem Benešem z Branice a bratranci Benešem a Vokem ze Štítiny, se kterými se nepochybně v květnu účastnil generálního sněmu země opavské v Hradci nad Moravicí. Nejprve dosvědčil společně se svým bratrem Janem z Benešova donaci svého synovce Beneše z Branice klášteru Hradisko.³⁶² Společně s dalšími příbuznými poté dosvědčil další dvě listiny Mikuláše Opavského, přičemž ve všech případech Zbyslav zaujímá ve svědecké řadě první místo.³⁶³ Opět jako první dosvědčil společně s Vokem ze Štítiny listinu Mikuláše Opavského pro opavské měšťany v roce 1290.³⁶⁴ V květnu 1293 Mikuláš Opavský Zbyslavovi z Bohuslavic prodal vsi Žalkovice a Libosváry u Kroměříže a to, co vlastnil v Trnavě u Slušovic. Celou transakci dosvědčilo několik Benešoviců v čele se Zbyslavovým bratrem Milotou z Dědic.³⁶⁵ Prodané osady se nacházejí nedaleko Kvasic, které byly pravděpodobně v tu dobu v majetku Miloty z Dědic.³⁶⁶

³⁵⁸ CDB VI, č. 188, s. 241–242 (1281, Hlubčice).

³⁵⁹ CDB VI, č. 231, s. 282–283 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter); CDB VI, č. 232, s. 284–285 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter); CDB VI, č. 233, s. 285–287 (28. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

³⁶⁰ CDB VI, č. 265, s. 319–320 (23. 3. 1283, Cvilín).

³⁶¹ *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, č. 141, s. 39. (7. 8. 1283, Hlubčice).

³⁶² CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava).

³⁶³ CDM IV, č. 271, s. 349–350 (květen 1288, Hradec nad Moravicí); CDM IV, č. 277, s. 354–355 (1. 6. 1288, Opava).

³⁶⁴ CDM IV, č. 293, s. 371–372 (r. 1290).

³⁶⁵ CDM IV, č. 342, s. 402 (15. 5. 1293, Opava).

³⁶⁶ K majetku Miloty z Dědic srov. blíže kapitolu „Majetek Benešoviců ve 13. století“.

3.2.7 Jan

O Janovi, posledním z bratrů, máme pouze málo zpráv. Věkově byl nejspíš nejbližší Zbyslavovi z Koutů a z Bohuslavic. Zprávy o něm máme pouze z oblasti Moravy a Slezska. Je pravděpodobné, že společně s bratry Vokem z Kravař a Zbyslavem z Koutů a se synovcem Benešem z Branice dosvědčil listinu Mikuláše Opavského vydanou v Hlubčicích v roce 1281. Můžeme tak usuzovat dle toho, že se Janovo jméno nachází ve svědečné řadě mezi jmény jeho bratrů Voka a Zbyslava. Není však zpřesněno žádným predikátem, pouze je uvedeno, že se jedná o Mikulášova stolníka: „*Wokko de Crawar, Iohannes dapifer noster, Sbyslaus de Chuth ...*“.³⁶⁷ V květnu 1288 společně s bratrem Zbyslavem dosvědčil donaci Beneše z Branice klášteru Hradisko. Jen díky této listině s jistotou víme, že byl Jan Zbyslavovým bratrem, protože ve svědečné řadě společně vystupují jako „*Dominus Sbislaus de Bohuslawicz, Dominus Iohannes frater eius*“.³⁶⁸

Samostatně Jan dosvědčil listinu Mikuláše z Dobřínska, ve které Mikuláš společně se svými příbuznými prodal část statků v Dobřínsku a Patrovicích³⁶⁹ a část daroval templářům sídlícím na Templštejnu u Moravského Krumlova. Zároveň na ně převedl patronát nad Dobřínskem. Ve svědečné řadě vystupuje Jan s predikátem „z Benešova“ a zároveň s hodností „*burgravio in Gemeniz*“, což by znamenalo, že zastával funkci purkrabího v Jemnici u Třebíče.³⁷⁰ Nicméně v žádné další listině se již s jeho jménem nesetkáváme, takže nevíme, jak dlouho tuto pozici zastával a zda snad v této oblasti vlastnil nějaký majetek.

³⁶⁷ CDB VI, č. 188, s. 241–242 (1281, Hlubčice). Josef Pilnáček popisuje v encyklopedii staromoravských rodů větev Benešoviců vzešlou od jistého Jana z Benešova, který měl statky v Bohuslavicích ve Slezsku a v Křenovicích (s tímto predikátem však náš Jan není v žádné zachované listině spojován). Pilnáček blíže nespecifikuje Janovu příbuznost s ostatními Benešovci, pouze podotýká, že je o něm první zmínka v listině z roku 1282 a jako pramen uvádí CDM IV, č. 200, s. 265 (tato listina odpovídá č. 188 v CDB VI a správně je rok vydání 1281). Dále Pilnáček zmiňuje Janův purkrabský úřad v Jemnici a skutečnost, že jeho synové získali statky v oblasti Bučovic, s nimiž byla v dalších desetiletích tato rodová větev spjata. Srov. J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 127.

³⁶⁸ CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava).

³⁶⁹ Obě oblasti se nacházejí nedaleko Moravského Krumlova.

³⁷⁰ CDM IV, č. 97, s. 99–100 (16. 7. 1298, Znojmo).

3.2.8 Tobiaš II. z Benešova

Tobiaš z Benešova pocházel z rodu Benešoviců a byl jedním ze synů Voka I. z Benešova. Někdy je tento Tobiaš chybně nazýván Tobiašem z Bechyně, nicméně tento predikát používal ve stejné době jiný jeho příbuzný, o čemž bude pojednáno v samostatné kapitole. K Tobiaši z Benešova máme z celé této generace Benešoviců nejvíce pramenů, protože usedl na svatovojtěšský biskupský stolec a ve své době byl také jednou z politicky nejvlivnějších osobností.

Tobiaš krácel ve šlépějích svého stejnojmenného strýce z otcovy strany, který v letech 1243–1261 zastával funkci pražského probošta. Mladý Tobiaš z Benešova se na počátku 60. let 13. století stal pražským kanovníkem. Poprvé je s touto prebendou spojován v listině z 6. února 1262, ve které o něm král hovoří jako o svém (pražském) kanovníkovi, takže je zřejmé, že tento post již nějakou dobu zastával.³⁷¹ Stejně jako u jeho o generaci staršího strýce vidíme inklinaci k pražské a nikoli k olomoucké diecézi, ačkoli rodové zázemí strýce i synovce by spíše napovídalo opaku. Rodová majetková základna Benešoviců byla na Opavsku a rovněž bratři, kteří zastávali světské úřady, začínali své působení na Moravě a až později se případně přesunuli do Čech. U mladého Tobiaše z Benešova však pro jeho pražské působení jednoznačně hovoří dvě skutečnosti. První z nich je osoba strýce Tobiaše I. Pokud by se Tobiaš mladší stal kanovníkem ještě před smrtí svého strýce probošta Tobiaše v roce 1261, tak můžeme předpokládat, že strýc kariéře svého synovce mohl mírně napomoci. Nevíme, kdy přesně Tobiaš kanonikát získal. Je možné, že se tak stalo až po smrti jeho strýce, takže bychom mohli pražskou prebendu považovat za určitou formu neformálního dědictví po strýci.³⁷² Druhou osobou, která mohla mírně napomoci Benešově církevním počátkům, byl jeho bratr Beneš ze Cvilína, který v tomto období zastával úřad moravského podkomořího a také znojemského purkrabího. Je možná příliš odvážné tvrdit, že Beneš dojednal pražskou prebendu pro svého bratra, nicméně je nutné upozornit, že díky úřadům, které zastával, nebyl pouhým řadovým šlechticem na králově dvoře a mohl tak mít jistý, byť jen nepatrný vliv na bratrovu kariéru.

³⁷¹ Jde zároveň o první zmínku o osobě Tobiaše II. z Benešova. CDB V/1, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha).

³⁷² Tento názor prezentuje D. TROJAN, *Tobiaš z Benešova*, s. 223.

Dalším bodem ve vývoji Tobiášovy kariéry byl zisk pasovského kanonikátu dle listiny z 6. února 1262. Tobiášovo jmenování bylo vyvrcholením majetkového sporu mezi pasovskou kapitulou a králem. Přemysl Otakar II. vydal u této příležitosti dvě listiny, v nichž se vzdával královského nároku na faru v Niederhollabrunnu, která byla původně zamýšlena pro Tobiáše, a stvrdil rozhodnutí pasovského biskupa Bertholda z Pietengau (biskupem v letech 1250–1254) o svěřeni farnosti pasovské kapitule. Na oplátku však měla pasovská kapitula přijmout pražského kanovníka Tobiáše do svého středu.³⁷³ Obě listiny dosvědčil z pozice znojemského purkrabího i Tobiášův bratr Beneš ze Cvilína. O Tobiášově působení v pasovské kapitule však nadále nemáme žádné zprávy.

S Tobiášem se později setkáváme v září roku 1263 ve svědečné řadě královské donace vsi Hrobníky na Opavsku johanitům. Tobiáš na listině nevystupuje v pozici církevního hodnostáře, ale z pozice zástupce moravské šlechty společně se svými bratry Benešem a Milotou.³⁷⁴ Půl roku poté, v únoru roku 1264, Tobiáš figuruje jako pražský kanovník po boku ostatních členů pražské kapituly ve svědečné řadě listiny pražského arcijáhna Radoslava.³⁷⁵

Další zlom v Tobiášově církevní kariéře nastal v roce 1269, kdy je v listinách poprvé zmiňován jako mělnický probošt. Mělnické probošství bylo vždy fixně spojeno s jednou z pražských kanovnických prebend.³⁷⁶ Pokud byl Tobiáš mělnickým proboštem jmenován již dříve, tak o tom z dochovaného diplomatického materiálu nemáme žádné zprávy. Posledním Tobiášovým doložitelným předchůdcem ve funkci mělnického probošta byl Otto, který společně s Tobiášem vystupoval ve svědečné řadě listiny v únoru roku 1264.³⁷⁷ Poté se až do roku 1269 s žádným představitelem mělnického proboštského úřadu nesetkáváme. Vzhledem k problémům, které provázely Tobiášovo příbuzenstvo v polovině 60. let 13. století, můžeme předpokládat, že se Tobiáš stal mělnickým proboštem spíše později nežli dříve. Je třeba připomenout, že Tobiášův starší bratr Beneš ze Cvilína v roce 1265 upadl v královskou nemilost a následně byl popraven. Podobný osud mohl čekat i Milotu, dalšího z Tobiášových bratrů, který byl sice zatčen, nicméně nakonec byl

³⁷³ CDB V/1, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha); CDB V/1, č. 312, s. 464–466 (6. 2. 1262, Praha).

³⁷⁴ CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek).

³⁷⁵ CDB V/1, č. 400, s. 595–596 (1. 2. 1264, Praha).

³⁷⁶ D. TROJAN, *Tobiáš z Benešova*, s. 223; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražská metropolitní kapitula, její samospráva a postavení do doby husitské*, in: Sborník historický 19, 1972, s. 34, pozn. 66.

³⁷⁷ CDB V/1, č. 400, s. 595–596 (1. 2. 1264, Praha).

omilostněn. O Milotovi poté tři roky nemáme žádné zprávy a setkáváme se s ním až v prvních měsících roku 1268. Je tedy pravděpodobné, že Tobiášovu slibně započatou kariéru mohla taktéž narušit kauza jeho bratra Beneše ze Cvilína, a proto lze předpokládat, že se proboštem stal až v roce 1268 či 1269, kdy se ke dvoru vrátil i Milota a celá záležitost týkající se jejich bratra Beneše ustoupila do pozadí. Tuto domněnku nelze sice prameny nijak podložit, nicméně logický řetězec událostí mluví v její prospěch.

Tobiáš v pozici mělnického probošta vystupuje v listinách v letech 1269 a 1270. Jako mělnický probošt dosvědčil v Poděbradech královskou listinu v únoru roku 1269, kde vzal král pod ochranu nově založený klášter cisterciáček v Pohledu a potvrdil mu privilegia udělená královnou Kunhutou.³⁷⁸ Zvláštností této Tobiášovy účasti ve svědečné řadě je nejen to, že se zde setkáváme i s jeho bratrem Milotou, ale především skutečnost, že Tobiáš zde figuruje jako první v dlouhé řadě svědků, protože nikdo s vyšší církevní hodností nebyl přítomen. Tobiášův vzestup v církevní hierarchii se projevil i v životě jeho bratra Miloty. Měsíc po vydání poděbradské listiny je již Milota v další královské listině nazýván nikoli jako „bratr Beneše“, ale jako „bratr Tobiáše, mělnického probošta“.³⁷⁹ Dne 27. ledna roku 1270 mělnický probošt Tobiáš dosvědčil ve Vídni tři listiny Přemysla Otakara II. pro klášter ve Wilheringu, kterými český král potvrzoval privilegia a donace udělené klášteru rakouskými vévody Leopoldem VI. Babenberským a Fridrichem II. Babenberským.³⁸⁰

Další zprávu o Tobiášovi máme až o tři roky později, když v květnu 1273 doprovodil krále společně se svými bratry Milotou a Ondřejem při cestě na Zbraslav, kde společně dosvědčili královskou listinu týkající se prodeje v Rakousích. Na této listině vystupuje Tobiáš pouze jako probošt bez bližší specifikace. Není tedy jisté, zda je tím myšlena jeho stará funkce v čele mělnické, nebo již nová funkce v čele pražské kapituly.³⁸¹ Jako pražský probošt je Tobiáš poprvé jednoznačně zmiňován v závěti vikáře Salomona z dubna roku 1275, který o sobě doslova uvádí, že je „*perpetuus vicarius Thobiae, praepositi Pragensi*“.³⁸² Jmenováním pražským proboštem Tobiáš získal stejnou církevní hodnost

³⁷⁸ CDB V/2, č. 579, s. 160–162 (24. 2. 1269, Poděbrady).

³⁷⁹ CDB V/2, č. 583, s. 168–170 (18. 3. 1269, Křivoklát).

³⁸⁰ CDB V/3, č. 1488, s. 316 (27. 1. 1270, Vídeň); CDB V/3, č. 1489, s. 317 (27. 1. 1270, Vídeň); CDB V/3, č. 1490, s. 317 (27. 1. 1270, Vídeň).

³⁸¹ CDB V/3, č. 1581, s. 370 (28. 5. 1273, Zbraslav).

³⁸² CDB V/2, č. 778, s. 451–452 (25. či 28. 4. 1275, Praha).

jako o patnáct let dříve jeho stejnojmenný strýc. Zároveň se tím dostal do čela pražské kapituly a stal se jedním z nejvlivnějších církevních hodnostářů v pražské diecézi.

Pražský probošt Tobiáš se ještě více dostal do popředí české církevní politiky v souvislosti s výběrem mimořádného desátku po druhém lyonském koncilu, kterého se v roce 1274 za pražskou diecézi účastnil biskup Jan III. z Dražic. Na koncilu bylo rozhodnuto, že plánovaná křížová výprava do Svaté země bude financována výběrem desátků.³⁸³ Proto po návratu z koncilu zpět do Čech biskup Jan III. nařídil, že ve všech kostelích na území diecéze musí být postaveny „špalky prohloubené“, do kterých se budou vybírat finanční příspěvky věřících na křížovou výpravu.³⁸⁴ Organizace výběru desátku však nebyla ponechána pouze na biskupech. Pro každou zemi se proto stanovil kolektor, který zodpovídal za správnost a úplnost výběru desátku. Krátce po lyonském koncilu byl hlavním kolektorem pro trevírskou, mohučskou a salcburskou provincii jmenován verdunský kanovník Roger de Merlemont. České kolektory mu vybral sám český král z řad českých prelátů (sázavský opat Prokop, boleslavský arcijáhen, pražský probošt Tobiáš a vyšehradský probošt Petr).³⁸⁵ 3. února 1276 adresoval Roger de Marlemont list všem čtyřem českým kolektorům desátku, ve kterém je informoval o vynětí templářů, johanitů a řádu německých rytířů z placení desátku.³⁸⁶

Poslední listinná zmínka o Tobiášovi v pozici pražského probošta pochází z května roku 1277, kdy v Brně dosvědčil královskou listinu týkající se směny majetku s Břevnovským klášterem.³⁸⁷ V diplomatických pramenech se Tobiáš vyskytuje zase až v roce 1279, kdy již zastával úřad pražského biskupa.

³⁸³ K financování křížové výpravy měly sloužit desátky vybrané ve všech zemích kromě těch z německých území, o nichž papež rozhodl, že je přenechá nově zvolenému římskému králi Rudolfovi. Srov. *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 301.

³⁸⁴ *Pokračovatelé Kosmovi*, s. 143.

³⁸⁵ J. ŽEMLIČKA. *Přemysl Otakar II.*, s. 330. Žemlička se domnívá, že výběr subkolektorů v roce 1276 přímo králem úzce souvisel s gradujícím napětím mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským. Český král chtěl nejspíše zabránit tomu, aby papež opětovně daroval vybraný desátek Rudolfovi, k čemuž došlo v roce 1274.

³⁸⁶ CDB V/2, č. 803, s. 491–492 (3. 2. 1276, Viterbo).

³⁸⁷ CDB V/2, č. 834, s. 536–538 (1. 5. 1277, Brno).

Volba a svěcení Tobiáše z Benešova

31. října 1278 zemřel pražský biskup Jan III. z Dražic, jehož episkopát byl pevně svázán s vládou Přemysla Otakara II. Biskup zemřel pouhé dva měsíce po svém králi uprostřed rozbouřené politické situace a počínajícího interregna v Českém království.³⁸⁸ České země se ocitly bez vrcholného představitele světské i církevní moci. Vlivem těchto událostí nejspíš i samotná kapitula pocítila potřebu silného biskupa, který obstojí v politickém boji. Jan III. z Dražic nepocházel z politicky vlivného rodu. Pražští biskupové se také v průběhu vlády Přemysla Otakara II. nezapojovali do vysoké politiky ani se nepodíleli na řízení země. Politická pozice Jana III. z Dražic navíc nikdy nebyla natolik silná jako jeho olomouckého protějšku Bruna ze Schauenburka, který byl blízkým rádcem zemřelého krále.³⁸⁹ Volbu pražského biskupa kapitulou vždy nepřímou, leč významně, ovlivňovala vůle panovníka. Volba Tobiáše z Benešova se od voleb ostatních pražských biskupů 13. století lišila tím, že ji nemohlo nijak ovlivnit rozhodnutí českého krále. Strategie výběru pražského biskupa po smrti Přemysla Otakara II. nepochybně souvisela se snahou pražského biskupství o posílení své pozice v domácí politice a o ochranu svých zájmů.

Volba pražské kapituly připadla na Tobiáše z rodu Benešoviců, který byl ideálním kandidátem z hlediska silného rodového zázemí i vysoké pozice v rámci církevní hierarchie pražského biskupství. Tobiáš měl na rozdíl od svého předchůdce dostatečnou

³⁸⁸ Po smrti Přemysla Otakara II. přitáhl s vojskem do Čech braniborský markrabě Ota. O poručnictví nad nezletilým Václavem II. se však ucházel i vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus, který byl s Václavem stejně jako Ota pokrevně spřízněn. Jednáních ohledně správy českého království se chtěl také účastnit Rudolf Habsburský, vítěz bitvy u Suchých Krut. Jednání probíhala v říjnu 1278 v sedleckém klášteře a jejich výsledkem bylo rozdělení správy českého království v době Václavovy nedospělosti pod správu všech tří hlavních aktérů. Rudolf Habsburský získal na pět let Moravu, vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus Kladsko a Broumovsko, které bylo odňato břevnovským benediktinům, a Ota Braniborský se ujal na pět let správy Čech a poručnictví nad Václavem II. Srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 366–367; Dana MALÁ-DVOŘÁČKOVÁ, *Braniboři v Čechách a zajištění Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a nerozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století*, Lenka Bobková – Jana Konvičná (eds.), Ústí nad Labem 2005, s. 138; L. JAN, *Václav II.*, s. 32; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 296.

³⁸⁹ Pražský biskup měl zaujmout jasnou pozici na politické šachovnici v prvních měsících interregna. Biskup Jan III. se v září 1278 dostal do sporu s královnou Kunhutou, která dala z politických důvodů zatknout protonotáře a církevního hodnostáře Jindřicha z Garsu. Biskup na protest vyhlásil interdikt a královna nakonec nechala 29. září Jindřicha z Garsu propustit. Srov. *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 302. V této souvislosti zmiňme chybné určení biskupa zodpovědného za interdikt Vratislavem Vaníčkem, který konstatuje, že byl oním biskupem Tobiáš, což však není možné, protože Tobiáš byl zvolen až 15. listopadu. Srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 361.

mocenskou oporu ve vlivném rodu Benešoviců a byl tak schopný lépe prosadit svou autoritu a zájmy biskupství v době regentství Oty Braniborského. Změnu úlohy pražského biskupa v domácí politice výstižně okomentoval Vratislav Vaniček: „*Biskupův okázalý vzestup náleží do trendů nové doby, kdy se biskup z předního rodu vzdaluje kaplanské roli vůči vládci a mění se v mocného zemského magnáta na knížecí úrovni.*“³⁹⁰

Jindřich Heimburský popisuje ve svém letopisu změnu na svatovojtěšském stolci v roce 1278 následovně: „*Téhož léta zemřel biskup pražský Jan, jenž byl rodem Čech, který mě za jáhna posvětil; po něm zvolen byl Tobiáš Moravan, probošt pasovský, bratr Benešův a Milotův, který zemřel léta páně 1296.*“³⁹¹ Tobiášovu volbu popisuje i *Vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.*: „*Léta páně 1278, když sešel smrtí biskup Jan, Tobiáš probošt pražský, muž z ušlechtilého rodu pošlý, věku zákonného, ve jménu svatě a nerozdílné Trojice, z milosti boží, ochotným a jednosvorným svolením kanovníků za biskupa stolice Pražské s mnohým zdráháním zvolen jest dne 15. listopadu.*“³⁹² Podrobnosti volby však neznáme. Povinností kapituly bylo ihned po provedení volby sestavit zprávu popisující průběh volby a odeslat ji svému metropolitovi k posouzení. Pokud volbu potvrdil, tak měl nově zvolený pražský biskup povinnost jet se mohučskému arcibiskupovi osobně představit.³⁹³ Prezentace zvolence přímo v Mohuči však ve druhé polovině 13. století nebyla pravidlem. Ani Tobiáš z Benešova se nejel osobně představit mohučskému arcibiskupovi Werneru II. z Eppsteinu a místo sebe poslal se všemi potřebnými dokumenty poselstvo tvořené pražským děkanem mistrem Řehořem, olomouckým proboštem Alšem a pražským kanovníkem Dětřichem. Pražský děkan Řehoř byl v té době v pražské diecézi po biskupovi nejvýše postaveným církevním hodnostářem, takže jeho ustanovení do čela poselstva bylo zcela logickým krokem.³⁹⁴ Letopisec

³⁹⁰ V. VANIČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 373.

³⁹¹ *Letopis Jindřicha Heimburského*, FRB III, s. 317. „*Ipsa anno obiit Iohannes episcopus Pragensis, nacione Bohemus, qui me dyaconum ordinavit. Post hunc eligitur Thobias Moravus, praepositus Pataviensis, frater Benesskonis et Milothe, qui obiit anno domini 1296.*“

³⁹² *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 335. „*Anno domini 1278 episcopo Johanne viam universae carnis ingresso, Thobias, praepositus Pragensis, vir nobili prosapia ortus, aetatis legitimae, in nomine sanctae et individue Trinitatis, divina favente clementia, favorabili et concordii canonicorum assensu in episcopum sedis Pragensis, se nimium refutante, XVII Kal. Decembris est electus.*“

³⁹³ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, Praha 1855, s. 357.

³⁹⁴ Obvykle byl druhým nejvýše postaveným mužem diecéze probošt. Tuto pozici do dne volby zastával zvolenec Tobiáš, takže dalším nejvýše postaveným mužem byl až pražský děkan.

popisuje, že byly dva hlavní důvody, které Tobiášovi znemožňovaly cestu. Jedním z nich byla vzdálenost a druhým obavy, že by biskup mohl na nebezpečných cestách dojít úhoně, protože po smrti krále Přemysla byl v království zmatek a přibylo loupeží a násilí.³⁹⁵ Rozhodně nešlo o plané obavy. *Zbraslavská kronika* taktéž popisuje toto období jako čas loupeží, zabíjení, drancování a zhoršení bezpečnostní situace na cestách.³⁹⁶

Připomeňme ještě finanční stránku biskupské volby. Nově zvolení biskupové vždy platili papežské komoře, kardinálům a kuriálním úředníkům tzv. *servitia*.³⁹⁷ Můžeme proto předpokládat, že tento poplatek musel zaplatit rovněž nově zvolený biskup Tobiáš z Benešova.

Biskup-zvolenec se stal právoplatným biskupem papežovým svátostným aktem, který mohl být vykonán i jiným pověřeným biskupem.³⁹⁸ Mohučský arcibiskup byl biskupovým poselstvem požádán o svolení, aby mohl být světicím biskupem Bruno ze Schauenburka společně s dalšími dvěma biskupy. Zároveň také žádali, aby před biskupským svěcením dovolil olomouckému biskupovi udělit Tobiášovi kněžské svěcení, neboť byl dosud pouze jáhnem. Arcibiskup všechny body žádosti schválil a poselstvo se úspěšně vrátilo 22. prosince 1278 do Prahy. Ihned poté Tobiáš vyslal posly k olomouckému biskupovi Brunovi ze Schauenburka, aby ho o výsledcích jednání s arcibiskupem informoval.³⁹⁹

5. ledna 1279 se Tobiáš s početným doprovodem vydal na cestu na Moravu. V jeho doprovodu byli všichni tři muži, kteří vedli jednání s mohučským metropolitou (děkan Řehoř, olomoucký probošt Aleš a pražský kanovník Dětrich), kaplani vyššího i nižšího stupně svěcení a množství urozených lití světského stavu. Tobiáš byl se svým doprovodem přijat Brunem v Ostravě, nicméně k samotnému biskupskému svěcení došlo později v Brně.⁴⁰⁰

³⁹⁵ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 336.

³⁹⁶ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.11, s. 16–17.

³⁹⁷ Bohumil ZLÁMAL, *Průručka českých církevních dějin III.: doba gotické katolicity (1200–1400)*, Olomouc 2007, s. 154.

³⁹⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (eds.), Praha 2002, s. 140.

³⁹⁹ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 336–337.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 337.

Olomoucký biskup Bruno dle pokynu mohučského arcibiskupa potvrdil za přítomnosti basilejského biskupa Jindřicha 18. ledna 1279 Tobiášovu volbu pražským biskupem a tím ji prohlásil za řádnou a zákonnou. Po tomto nezbytném aktu se Tobiáš 21. února 1279 vydal se svým doprovodem do Brna, kde měl být vysvěcen.

Slavnostní průvod budoucího biskupa Tobiáše mířící do Brna byl dle vypravování letopisce velmi honosný a čítal nejen pražské církevní hodnostáře, ale také šlechtice, rytíře a panoše biskupova dvora. Pokud letopisec ve svém výčtu nepřeháněl, tak to znamená, že biskupa doprovázel jeho dvůr sestávající nejen z církevních, ale také světských hodnostářů. Celý biskupův doprovod měl být oděn do drahého oblečení s pestrobarevnou podšívkou a do kuních kožichů. Navíc měl mít každý člen průvodu na svém šatstvu vyobrazen erb biskupova rodu – zavinutou střelu.⁴⁰¹ Vzhledem k významu události a také k místu konání na Moravě můžeme předpokládat, že se jí účastnili i biskupovi příbuzní se svými družinami.⁴⁰²

Před biskupským svěcením musel Tobiáš přijmout kněžské svěcení, protože dosud byl pouze jáhmem. 25. února ho sekovský biskup Wernhard z Marsbachu vysvětil na kněze. Následující den, v neděli 26. února (neděle *Reminiscere*),⁴⁰³ byl Tobiáš vysvěcen z rukou olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka, sekovského biskupa Wernharda z Marsbachu a basilejského biskupa Jindřicha Knoderera na biskupa. Místem svěcení byl kostel Panny Marie v brněnském dominikánském klášteře, jehož prostory svou velikostí vyhovovaly tomuto slavnostnímu aktu.⁴⁰⁴

Výběr spolusvětitelů v osobě sekovského biskupa Wernharda a basilejského biskupa Jindřicha nebyl náhodný. Sekovský biskup Wernhard byl blízkým spolupracovníkem

⁴⁰¹ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 338.

⁴⁰² L. JAN, *Václav II.*, s. 36. Libor Jan explicitně zmiňuje Milotu z Dědic, Čenka z Kamenice, Beneše z Branice, Voka z Kravař se synem Benešem, Beneše ze Štítiny, Jana z Křenovic, Zbyslava ze Skorotína a Jaroslava. U některých členů rodiny je chybně určen stupeň příbuzenství, což však v tomto případě nehraje důležitou roli. Zvláštní je ovšem skutečnost, že tento výčet žádný pramen neuvádí, a dokonce ani Libor Jan se na žádnou kroniku neodkazuje. Jeho poznámka k výčtu se odkazuje pouze na studie a monografie zabývající se benešovickým rodem.

⁴⁰³ Neděle *Reminiscere* je druhá neděle postní. Ve středověku bylo běžné, že v sobotu večer proběhla zkouška a samotné svěcení bylo plánováno na neděli. Srov. Antonín KALOUS, *Biskupské a legátské rituály a ceremonie*, in: *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (eds.), Praha 2014, s. 324.

⁴⁰⁴ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 338.

Přemysla Otakara II.⁴⁰⁵ Postava basilejského biskupa Jindřicha naopak zaručovala nestrannost Tobiášova svěcení, protože Jindřich byl nakloněn Rudolfovi Habsburskému a na Moravě se v době Tobiášova svěcení nacházel dle letopisce především proto, že zde zařizoval jisté záležitosti pro Habsburka.

V době, kdy biskup Tobiáš setrval na Moravě, byli z pražského kostela sv. Víta vyhnáni kanovníci, kteří se dostali do sporu se stoupenci Oty Braniborského. Letopisec líčí velmi emotivně průběh událostí a nešetří averzí k Němcům. 7. ledna 1279, tedy pouhé dva dny po biskupově odjezdu, vyslal Ota Braniborský své kaplany a vojáky hledat listiny krále Přemysla a cennosti, které byly uloženy v pražském kostele sv. Víta. Nešlo jen o církevní majetek, ale také o soukromé úložky uschované v kostele. Je pravděpodobné, že Ota s rozkazem vyčkal na dobu, kdy biskup s většinou svých církevních hodnostářů odjel a v pražském kostele zůstalo jen několik kanovníků, kteří měli zajistit běžný provoz. Při prohledávání se Otovi muži dotýkali kněžských rouch a svatých ostatků. Kanovníci se začali modlit a doufali, že prohledávání brzy skončí. Následně došlo k potyčce, kanovníci byli z kostela vyhnáni, muži Oty Braniborského jim sebrali klíče, kostel zamkli a postavili před něj stráž.⁴⁰⁶ Můžeme pouze spekulovat o tom, jak zněl oficiální rozkaz Oty Braniborského. Prohledání kostela za účelem nálezu státních dokumentů by ještě bylo opodstatnitelné. Letopiscovo rozhořčení a nářky kanovníků na znesvěcování církevních rouch, prohledávání kaple sv. Václava, sakristie a krypty sv. Kosmy a Damiána za účelem zisku cenností však můžeme považovat spíše za smutnou souhru okolností než za reálný rozkaz Branibora.

Na konci března roku 1279 se nově vysvěcený biskup vrátil do Prahy, nicméně vjezd do bran Pražského hradu mu nebyl purkrabím Mstidruhem z Chlumu povolen. Nevíme, zda situace nějak souvisela s razií braniborských vojáků v kostele sv. Víta na počátku ledna či zda se biskup dostal do sporu s purkrabím z jiného důvodu. Kromě purkrabího se jako hradní kasteláni označují také Slávek a Rapota z Borčovic a v dalších hradních úřadech byli v té době muži z okolí mrtvého krále Přemysla. Nevíme, proč by se s nimi biskup dostal do tak vážného konfliktu, že by mu znemožnili vstup do hradního areálu. Libor Jan

⁴⁰⁵ Z jeho dlouhé spolupráce s českým králem připomeňme alespoň jeho výstup na sněmu v Augsburgu v květnu 1275, na kterém hájil tezi o neplatnosti Rudolfovy volby. Sekovský biskup se těšil králově přízni a jeho stolec od Přemysla získal množství výsad a ochranu. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 157 a 409.

⁴⁰⁶ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 343–346.

nabízí teorii, že se purkrabí se svými muži snažil být loajální k markraběti Otovi, a proto biskupa do hradu nepustil.⁴⁰⁷ Letopisec popisuje, že purkrabí biskupovi znemožnil vstup proto, že „*jej velké množství provodilo*“.⁴⁰⁸ Je však zvláštní, že velký doprovod by byl důvodem pro nevpuštění do hradu. Situace se opakovala i v sobotu před květnou nedělí, když chtěl Tobiáš sloužit v biskupském kostele sv. Víta na Pražském hradě svou první mši z pozice nově vysvěcené hlavy biskupství. Přístup do hradu mu však byl opět odmítnut. Primici proto odsloužil za hojné účasti věřících v bazilice Nanebevzetí Panny Marie ve Strahovském klášteře. Následně biskup ve svém malostranském paláci uspořádal pro své kanovníky a duchovní štědrou hostinu.⁴⁰⁹

Tobiáš z Benešova, biskup pražský

Tobiáš se po biskupském svěcení stal jedním z nejvýznamnějších mužů v Českém království. Vzhledem k absenci arcibiskupství stál biskup na vrcholu církevní struktury středověkých Čech.⁴¹⁰ Biskupové zaujíмали ve společnosti výsadní postavení. Jednotliví pražští a olomoučtí biskupové se navzájem odlišovali svým rodovým původem, vztahy s králem, politickou aktivitou, ale i hospodařením s majetkem. Někteří biskupové se nezapojovali do politiky nad rámec svých církevních povinností. Jiní byli naopak velmi politicky obratní a projevíli se i jako dobří diplomaté ve službách králů.

Biskup Tobiáš se později stal rádcem mladého krále Václava II. Jeho pozice však nebyla tak jednoznačná jako o generaci dříve úloha olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka na dvoře krále Přemysla. Důvodem byla silná opozice na Václavově dvoře, což bude ještě níže rozebráno.

Kromě ryze církevních činností souvisejících s činností dvora (účast při korunovacích, svatbách, křtech či pohřbech) mohl být biskup též pověřován ryze světskými záležitostmi. Někteří biskupové byli v domácí (případně i zahraniční) politice velmi aktivní. Jiní byli

⁴⁰⁷ L. JAN, *Václav II.*, s. 39. Listina CDB VI, č. 58, s. 104–106 (14. 7. 1279, Praha) označuje Mstidruha, Slávka a Rapotu jako pražské kastelány.

⁴⁰⁸ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 339.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 339–340.

⁴¹⁰ V této podkapitole představíme pouze základní rysy Tobiášova episkopátu. Podrobně se nebudeme zabývat ani jeho kanceláří ani žádnými jinými aspekty jeho episkopátu, které byly podrobně nedávno popsány v monografii D. TROJAN, *Tobiáš z Benešova*.

spíše pasivními příjemci králových rozhodnutí a někteří se dostávali s panovníkem do sporů. Neopomenutelná byla též délka biskupova mandátu, která mnohdy (i když ne vždy) napomáhala rozvoji jeho politických ambicí. Neméně důležitým faktorem byly politické souvislosti, v jakých se biskupův episkopát odehrával. Biskup Tobiáš získal svůj stolec v době, kdy se Čechy zmítaly v politických problémech a bylo nutné situaci stabilizovat. Olomoucký biskup setrval na Moravě, v tomto období politicky oddělené od Čech. Dědic trůnu ve svém dětském věku nemohl samostatně vládnout a správcovství Oty Braniborského nesla česká šlechta nelibě. Čeští velmoži potřebovali politicky silného a vlivného muže schopného prosazovat její zájmy, a tuto úlohu byl biskup Tobiáš schopný splnit.

Kronikář František Pražský v hodnocení biskupů za vlády Přemysla Otakara II. a Václava II. poznamenává, že Tobiáš byl prvním biskupem, který se dal do královských služeb, a to nejen diplomatických, ale také vojenských.⁴¹¹ Z hlediska hodnocení pražských biskupů můžeme kronikářovo tvrzení pokládat za pravdivé, nicméně je třeba připomenout, že již olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka měl vlastní oddíl svých leníků, kteří se účastnili bitev po boku krále Přemysla Otakara II. V porovnání s ostatními pražskými biskupy třináctého století se však Tobiáš skutečně vymykal svou příslušností k bohatému šlechtickému rodu, díky čemuž měl vlastní majetek a mohl si tak případně dovolit financovat i vlastní ozbrojenou družinu, kterou mohl využívat k ochraně vlastního nebo biskupského majetku či ji dát k dispozici panovníkovi. Vytvoření vojenské jednotky nejspíš podnítila rozbouřená politická situace v období interregna a nutnost chránit biskupský majetek, který byl napadán a ničen. Biskupova vojenská družina kopírovala prvky šlechtických vojenských oddílů svou organizací i výbavou. Družiníci byli jednotně oděni a na svých pláštích nesli biskupův znak. Družina v tomto období využívala biskupův rodový znak zavinuté střely. Mohli bychom v tom spatřovat Tobiášovu rodovou hrdost, ale důvodem bylo spíše to, že pražské biskupství v této době ještě nemělo ustáleno svůj institucionální znak.⁴¹²

Biskup uplatňoval v rámci své diecéze zákonodárnou a výkonnou moc, což ho opravňovalo k vydávání nařízení, svolávání synod, zřizování či rušení farností, řešení otázek spojených s církevními obročemi, spravování církevního majetku, souzení sporů dle

⁴¹¹ *Kronika Františka Pražského*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 368.

⁴¹² Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup*, s. 160.

kanonického práva a uvalování trestů na duchovní i laiky při přestupcích proti církevnímu právu.⁴¹³ Každodenní správa pražské diecéze byla prováděna pomocí rozrůstající se sítě biskupských úřadů. Některé činnosti vykonával výhradně pražský biskup, k určitým typům úkonů (obvykle vznesení interdiktu či exkomunikaci) však mohl písemně zmocnit lokální církevní hodnostáře.⁴¹⁴

Kromě výše zmíněných církevních povinností měl však biskup Tobiáš ryze světské úkoly vyplývající z jeho významného postavení v čele české šlechty v období interregna. Ota Braniborský jmenoval někdy v průběhu roku 1279 svým zástupcem v zemi braniborského biskupa Gebharta.⁴¹⁵ Český král Václav II. byl odvezen do Braniborska někdy na podzim roku 1279.⁴¹⁶ Během podzimních měsíců následujícího roku 1280 podnikl Rudolf Habsburský tažení do Čech, jehož výsledkem však bylo pouze potvrzení předchozích dohod o rozdělení správy nad Českým královstvím.⁴¹⁷ Toto tažení mělo možná za následek pozdější dohodu mezi braniborským markrabětem a českou šlechtou o nahrazení neoblíbeného braniborského biskupa Gebharta někým z řad české aristokracie.⁴¹⁸ Otův zástupce v zemi měl také spory s českým klérem v čele s pražským biskupem Tobiášem, jehož majetek byl soustavně napadán a ničen. Tobiáš se také postupně stával jednou z vůdčích osobností české šlechty. Již 25. listopadu 1280 bylo dle *Vypravování o zlých*

⁴¹³ Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin I*, Praha 1987, s. 87. Ačkoli měl biskup teoreticky na všechny zmíněné úkony související s jeho pozicí v církevní hierarchii právo, tak ho prosazoval pouze postupně.

⁴¹⁴ Ke kanceláři biskupa Tobiáše srov. Lukáš FÜHRER, *Listina pražských biskupů v pozdním 13. století. Diplomatická analýza a její metody v době transformace*, Brno, 2019. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

⁴¹⁵ Libor Jan v této souvislosti s ohledem na prameny upozorňuje na dvě možná data, kdy mohlo dojít ke Gebhardovu jmenování. Buď k němu došlo několik dnů po Kunhutině odchodu na Opavsko (dle pramene *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 347–349) nebo před tím, kdy byl Václav odvezen ze země (dle pramene *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.9, s. 15.). Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 40. Gebhart byl následně Otovým zástupcem v zemi do konce roku 1280.

⁴¹⁶ Podrobný rozbor Václavova odjezdu z Čech a následného pobytu v Braniborsku srov. D. MALÁ-DVOŘÁČKOVÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II.*, s. 129–158. Polemiku nad přesnou datací Václavova odjezdu do Braniborska přináší L. JAN, *Václav II.*, s. 40–41.

⁴¹⁷ K Rudolfovu tažení srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 375.

⁴¹⁸ D. MALÁ-DVOŘÁČKOVÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II.*, s. 139. Rovněž Libor Jan popisuje, že jedním z cílů Rudolfova tažení bylo donutit Otu k ústupkům a vytvořit takový stav v českém království, který by byl akceptovatelný oběma stranami. L. JAN, *Václav II.*, s. 46.

letech uzavřeno příměří mezi markrabětem Otou a českými pány.⁴¹⁹ Poté pravděpodobně proběhl o Vánocích a na Nový rok sněm,⁴²⁰ na kterém markrabě Ota ustanovil zemským správcem pražského biskupa Tobiáše, čímž skončilo správcovství braniborského biskupa Gebharta.⁴²¹ Po této události byl 5. ledna 1281 biskupovi poprvé od jeho vysvěcení umožněn přístup na Pražský hrad i do biskupského kostela.⁴²²

Rok 1281 byl časem velkých změn. 17. února 1281 zemřel olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka, na jehož místo byl zvolen kanovník Dětrich. Olomoucký zvolenec byl následně v Praze vysvěcen biskupem Tobiášem.⁴²³

V roce 1281 se musely české země také vypořádat s potravinovou krizí. Nedostatek a drahota potravin byly předzvěstí blížícího se hladomoru. V roce 1282 hladomor v Čechách propukl naplno, což ještě ztížilo biskupovy snahy o stabilizaci země. Příčin této katastrofy bylo několik od klimatických po politické. Po dlouhé a tuhé zimě následovaly povodně, které zničily pole. V zemi panovala politická nestabilita a venkov byl drancován přesuny vojsk Oty Braniborského. Lapkové navíc ohrožovali venkovské osady, v důsledku čehož část obyvatelstva odešla, a proto neměl kdo obdělávat pole.⁴²⁴

⁴¹⁹ *Vypravování o zlých letech*, FRB II, s. 340.

⁴²⁰ Sněm proběhl nejspíš na přelomu let 1280/1281. Ve starší literatuře sice převládá názor, že proběhl až na přelomu let 1281/1282, nicméně na základě důkladného rozboru logických souvislostí provedený Liborem Janem je nutné se klonit spíše k dataci 1280/1281. Libor Jan poukazuje nejen na chronologický sled událostí, ale také na skutečnost, že rok se obvykle nepočítal od 1. ledna, ale již od Vánoc, což by vysvětlilo zápis v *Letopisech*, které hovoří o Vánocích a novém roce 1281. Důkladný rozbor datace a její interpretace v literatuře srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 46 a 559, pozn. 128. Ke sněmu též srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 383.

⁴²¹ *Vypravování o zlých letech*, FRB II, s. 353. Libor Jan v této souvislosti dodává, že v současné historické literatuře je někdy mylně interpretováno, že Ota ustanovil správcem biskupa Tobiáše společně s Děpoldem z Rýzemberka. Nicméně *Letopisy* jednoznačně uvádějí, že markrabě jako správce představil biskupa a jako pomocníka mu přidal zemského sudího Děpolda a další úředníky. Děpolt je sice mylně označen jako sudí, ačkoli byl v té době nejvyšším komorníkem, nicméně rozhodně neměl stejné pravomoci jako biskup Tobiáš. Jako druhého správce označuje Děpolda až *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 169. Dle Libora Jana současné mylné interpretace správcovství pocházejí právě z tohoto pramene. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 559, pozn. 126.

⁴²² *Vypravování o zlých letech*, FRB II, s. 340. Letopisec popisuje, že se po dvou letech konečně opět rozzvonily pražské zvony. Nutno však podotknout, že týž letopisec přiznává, že některým vikářům a kanovníkům byl i předtím občas vstup na hrad umožněn.

⁴²³ Ke svěcení srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 380; L. JAN, *Václav II.*, s. 54.

⁴²⁴ Hladomor zmiňují všichni kronikáři. Velmi detailně jsou všechny hrůzy vylíčeny ve *Vypravování o zlých letech*, FRB II, s. 355–363. Blíže k hladomoru v Čechách srov. Marie BLÁHOVÁ, *Hladomor v Čechách*

Na 21. května 1281 biskup Tobiáš, jakožto správce země, svolal sněm, na němž se sešel s českými pány v refektáři dominikánského kláštera u sv. Klimenta na Starém Městě pražském. Biskup se zasazoval o ochranu a navrácení královského a církevního majetku, který byl zcizen za doby nepokojů.⁴²⁵ Zároveň bylo navázáno nové jednání s markrabětem Otou, s nímž se později sešli čeští velmoži z rodu Ronovců a Markvarticů v listopadu 1281 ve Frankfurtu nad Odrou. Ačkoli se biskup Tobiáš jednání osobně neúčastnil, tak byl jeho podíl na přípravě celé akce zásadní. Josef Šusta se domníval, že české poselstvo chtělo s markrabětem Otou dohodnout předání moci v Čechách do rukou panské skupiny pod vedením biskupa Tobiáše.⁴²⁶ Pokud však souhlasíme s myšlenkou, že k ustanovení biskupa Tobiáše Otovým správcem došlo na přelomu let 1280/1281, tak tento Šustův argument postrádá smysl. Spíše proto můžeme souhlasit s názorem Libora Jana, že úkolem českých pánů bylo dojednat vydání královice Václava do Čech.⁴²⁷

Výsledkem jednání s Otou Braniborským, na kterých se intenzivně podílel i biskup Tobiáš, byla dohoda o vydání mladého krále do Čech. Na jaře roku 1282 byl Václav II. přiveden do Čech. České země však nedokázaly uspokojit vysoké finanční požadavky braniborského markraběte, a tak byl Václav opět odvezen za hranice království, tentokrát však k míšeňskému markraběti Jindřichu Jasnému do Drážďan. Ota Braniborský mladého krále poslal do Čech nakonec až v květnu 1283. Václav II. dorazil do Prahy 24. května 1283. Krále uvítali pražský biskup Tobiáš, jakožto jeden z hlavních strůjců králova návratu, a zástupci šlechty.⁴²⁸

Po návratu Václava II. do Čech začal mezi šlechtou boj o moc a o obsazení úřadů. Významná pozice u dvora umožňovala ovlivňování majetkových záležitostí, soudních procesů i spolurozhodování o obsazování úřadů. Mladého krále zprvu obklopili šlechtici věrní jeho otci, kteří se také zasloužili o jeho vykoupení. V čele této skupiny, v jejímž

roku 1282 a jeho reflexe v české středověké historiografii, in: Documenta Pragensia XVI. Ponížení a odstrčení města versus katastrofy, Jiří Pešek – Václav Ledvinka (eds.), Praha 1998, s. 161–170.

⁴²⁵ RBM II, č. 1238, s. 535–536. (21. 5. 1281, Praha). Ke sněmu srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 46–47; V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 384.

⁴²⁶ Jednání se za českou stranu účastnil Hynek z Dubé, Jindřich z Lichtenburka, Jaroslav z Lemberka, Ješek z Michalovic a Beneš z Vartemberka. K jednání srov. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 322–323, nověji též V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 385.

⁴²⁷ L. JAN, *Václav II.*, s. 59–60.

⁴²⁸ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 366. Srov. také V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 385–386.

pozadí stál pražský biskup Tobiáš, se nacházel Purkart z Janovic (a z Vimperka), který obdržel významný úřad hofmistra, a Zbyslav z Třebouně, jenž se stal nejvyšším komorníkem. Nejspíš ještě před Vánoci roku 1283 se k Václavovu dvoru připojila jeho matka, královna vdova Kunhuta. Královna dorazila do Prahy bez svého milence Záviše z Falkenštejna, který na Moravě vyčkával, zda se Kunhutě podaří obměkčit krále, aby Závišovi odpustil jeho prohřešky a pozval ho ke dvoru. Záviš se skutečně zanedlouho u dvora objevil.⁴²⁹ V tuto chvíli začíná slábnout moc strany biskupa Tobiáše a Purkarta z Janovic a začínají se místo nich prosazovat šlechtici blízcí Záviši z Falkenštejna.

Během otevřeného konfliktu v prvních měsících roku 1284⁴³⁰ mezi stranou biskupa Tobiáše a stranou Záviše z Falkenštejna došlo k ničení majetků pražského biskupství a biskup ztrácel svou moc a vliv na mladého krále. 24. května 1284 bylo uzavřeno příměří. Obě zneprátelené skupiny přísahaly věrnost králi a zavázaly se, že budou žít nadále v míru.⁴³¹ Mírové úmluvy utvrdily vůdčí postavení Záviše z Falkenštejna v zemi.

Ačkoli biskup ztrácel svou politickou moc, tak byl stále hlavou pražské diecéze, z čehož mu plynuly určité povinnosti. V březnu roku 1287 se účastnil synody papežského legáta Jana Boccamazzy svolané do Würzburgu. Na cestu si vypůjčil 120 hřiven stříbra od pražského žida, za což mu zastavil stříbrný kalich.⁴³² Tobiáš na synodě vydal sám či jako spoluvydavatel několik odpustkových listin.⁴³³ Jindřich Heimburský klade sněm biskupů ve Würzburgu již do roku 1286, nicméně vzhledem k dataci mnoha odpustkových listin

⁴²⁹ L. JAN, *Václav II.*, s. 66. Mezi Závišovy prohřešky patřila revolta proti Přemyslovi Otakarovi v letech 1276–1278, vyplenění Českých Budějovic po králově smrti a v neposlední řadě také Závišův nerovný vztah s královnou vdovou.

⁴³⁰ Ke konfliktu blíže srov. kapitolu „Konflikt mezi stoupenci biskupa Tobiáše a Záviše z Falkenštejna“.

⁴³¹ KLL I, č. 52 a 53, s. 33–34 a ACRB I/1, č. 26 a 27, s. 41–44 (24. 5. 1284, Praha).

⁴³² FBT, č. 57, s. 51–52 (23. 5. 1287).

⁴³³ KLL I, č. 241, s. 98 (11. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 243, s. 99 (13. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 248, s. 100 (15. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 249, s. 100 (15. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 250, s. 100 (15. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 252, s. 101 (16. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 254, s. 101 (po 16. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 255, s. 102 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 256, s. 102 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 257, s. 102 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 258, s. 103 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 266, s. 105 (18. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 268, s. 105 (19. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 269, s. 106 (23. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 272, s. 107 (mezi 13.–26. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 273, s. 107 (mezi 13.–26. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 275, s. 107 (mezi 13.–26. 3. 1287, Würzburg). Ke kolektivně vydávaným odpustkovým listinám na koncilu srov. Léon KERN, *A propos des lettres d'indulgence collectives concédées au concile de Wurzburg de 1287*, in: *Études d'histoire ecclésiastique et de diplomatique*, Léon Kern (ed.), Lausanne 1973, s. 73–97.

vydaných na synodě jde nepochybně o kronikářovu chybu a synoda se odehrála až v roce 1287.⁴³⁴ Na koncilu byla vyhlášena legátská statuta o 42 člancích, která byla platná i pro české země. Legát Jan Boccamazza stanovil, že originál legátských statut s jeho pečeti má být k dispozici po celý rok ve všech katedrálních, kolegiálních i konventních kostelech.⁴³⁵ Legáti mohli do svých statut zahrnout povinnost svolávání provinciálních synod, na kterých by arcibiskupové a biskupové publikovali legátské synody. Jan Boccamazza toto ustanovení do svých synodálních statut nezačlenil, přesto však biskup Tobiáš svolal diecézní synodu, která pravděpodobně navazovala na würzburgskou synodu a na které biskup své duchovní seznamoval se závěry legátských statut a nově zavedenými pravidly.⁴³⁶

Ve Würzburgu se paralelně s legátskou synodou konal říšský sněm za účasti krále Rudolfa.⁴³⁷ V této době nejspíš král Václav vyslal české poselstvo k Rudolfovi, aby domluvilo příjezd Guty Habsburské do Čech (ke svatbě již došlo v lednu 1285 v Chebu). Jednotlivé prameny se rozcházejí v přesném datu i místě, kam poselstvo jelo. Libor Jan na základě porovnání různých pramenů soudí, že Rudolf byl nejspíš zastižen na sněmu ve Würzburgu v březnu 1287, kde po českých pánech požadoval slib, že pomohou Václavovi odstranit Záviše z Falkenštejna.⁴³⁸ Pražský biskup Tobiáš a skupina pánů se při jednání zavázali králi Rudolfovi přísahou, že se postarají o Gutinu bezpečnost a odchod do

⁴³⁴ *Letopis Jindřicha Heimburského*, FRB III, s. 320. Ke koncilu ve Würzburgu srov. Pavel KRAFL, *Dvě studie k synodálnímu zákonodárství (Würzburg 1287, Kalíš 1420)*, Nitra 2021, s. 9–46.

⁴³⁵ P. KRAFL, *Dvě studie k synodálnímu zákonodárství*, s. 41. Ke koncilu a statutům též srov. Charles-Joseph HEFELE, *Histoire des conciles d'après les documents originaux. Tome VI*, Paris 1914, s. 307–314.

⁴³⁶ P. KRAFL, *Dvě studie k synodálnímu zákonodárství*, s. 42. K biskupovým synodám také srov. Pavel KRAFL, *Synody biskupa Tobiáše z Benešova. K počátkům synod v pražské diecézi*, in: *Východočeské listy historické* 46, 2021, s. 9–19.

⁴³⁷ Rudolf Habsburský jednal o císařské korunovaci. Papežský legát Jan Boccamazza byl Rudolfovi nakloněn, a proto se na synodě snažil Rudolfovi zajistit finanční prostředky na jeho římskou jízdu. Odpůrcem této strategie byl kolínský arcibiskup Siegfried II., který se důrazně stavěl proti legátovu plánu i celé svolávané synodě. Vymáhání peněz ze strany papežského legáta se setkala s odporem především u německého a polského duchovenstva. Synoda brzy skončila kvůli smrti papeže Honoria IV. Srov. P. KRAFL, *Dvě studie k synodálnímu zákonodárství*, s. 16; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 361–363.

⁴³⁸ L. JAN, *Václav II.*, s. 90. K interpretaci pramenů a literatury srov. pozn. 121, s. 569.

Rakouska či Norimberka v případě jejího ovdovění.⁴³⁹ Sněm ve Würzburgu byl tedy pro biskupa Tobiáše důležitý nejen z církevního, ale také z politického hlediska.

Na přelomu června a července 1287 přivítal Václav II. Gutu Habsburskou v Čechách. Biskup Tobiáš byl nejspíš tím, kdo organizoval příjezd královny Guty z Říše do Kadaně, kde se měla setkat s králem Václavem. Z jednoho z biskupových formulářů se totiž dozvídáme, že král biskupa informuje o tom, že „*čeled' královny (Guty) nemá být od ní odstraněna, jak dříve rozkázal, nýbrž má s ní přijít do Kadaně, kde ji král bude očekávat.*“⁴⁴⁰

Politická situace se začala měnit v roce 1288, kdy ovdovělý Záviš z Falkenštejna odešel do Uher, aby se zde oženil se sestrou uherského krále Alžbětou. Po svém návratu do Čech se i se svou manželkou usadil na hradě Svojanov. K zatčení Záviše došlo v Praze někdy před 10. lednem 1289, nejspíš kolem Vánoc 1288.⁴⁴¹ Mělo se tak stát na popud biskupa Tobiáše, Mikuláše Opavského a některých dalších pánů.⁴⁴² Biskupa Tobiáše můžeme proto označit za jednoho z hlavních konspirátorů při jednání o osudu Záviše z Falkenštejna. Na pražském dvoře mezitím začalo docházet ke změnám v držbě úřadů, z nichž byli postupně vytlačováni přívrženci Vítkovců. Soudní proces se Závišem se konal nejspíš v dubnu 1290 a účastnil se ho i biskupův příbuzný Tobiáš z Bechyně. Záviš byl následně popraven pod hradem Hluboká v létě 1290.⁴⁴³ Moc biskupa Tobiáše a jeho věrných, která rostla již před Závišovým zatčením, nyní dosáhla svého vrcholu.

Vliv biskupa Tobiáše u dvora však v 90. letech začal postupně slábnout, což můžeme přičítat především novým politickým zájmům krále Václava směřovaným na Malopolsko.⁴⁴⁴ Biskup se nadále vyskytoval u královského dvora, nicméně v politických

⁴³⁹ RBM II, č. 2263, s. 983. V RBM II je jako datum jejího vydání uveden s otazníkem rok 1285, nicméně svým obsahem odpovídá spíše situaci roku 1287. Ke Gutinu příchodu též srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 399.

⁴⁴⁰ FBT, č. 243, s. 184–185 (červen – začátek července 1287).

⁴⁴¹ Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 103–105. Naopak Vratislav Vaníček se přiklání k dataci zatčení až po 10. lednu 1289. Srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 403.

⁴⁴² *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 171.

⁴⁴³ K Závišovu zatčení, soudu a popravě blíže srov. kapitolu „Konflikt mezi stoupenci biskupa Tobiáše a Záviše z Falkenštejna.“

⁴⁴⁴ K otázce Václavova zájmu o polské území výběrově srov. Robert ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009, s. 109–133; L. JAN, *Václav II.*, s. 129–169.

otázkách král brzy začal naslouchat především míšeňskému proboštovi Bernardovi z Kamence. Vzhledem k Bernardovu předchozímu působení ve funkci kancléře nedávno zesnulého Jindřicha IV. Proba, díky čemuž byl s polskými záležitostmi velmi dobře obeznámen, se nemůžeme Václavovu postoji nijak divit.

Již roku 1291 táhlo do Krakovska české vojsko. Dle *Zbraslavské kroniky* se král nemohl osobně cesty do Krakova účastnit, a proto vyslal místo sebe biskupa Tobiáše s bojovníky.⁴⁴⁵ Ve skutečnosti však kronikář Tobiášovu vůdčí úlohu identifikoval chybně a vůdcem českého vojska byl bamberský biskup Arnold. V polských záležitostech se tak pražský biskup angažoval nejspíš jen jako svědek dohody uzavřené v říjnu 1292 v Sieradzu s Vladislavem Lokýtkem, který byl zajat a donucen zřici se svých práv na Sandoměřsko a Krakovsko ve prospěch českého krále a přísahat mu věrnost. Lokýtek dostal za odstoupená území od českého krále v léno Kujavsko a Sieradsko. Dohody uzavřené v Sieradzu dosvědčili hnězdenský biskup Jakub, pražský biskup Tobiáš, olomoucký biskup Dětřich a několik zástupců šlechty.⁴⁴⁶

Tobiáš byl v roce 1292 přítomen založení Zbraslavského kláštera. Založení kláštera předcházela jednání mezi biskupem Tobiášem a králem. Klášter byl založen na místě, které bylo součástí velké směny mezi pražským biskupstvím a králem Přemyslem Otakarem II. v roce 1268. Dle pozdějšího posouzení biskupa Tobiáše však biskupství za odstoupené vesnice nedostalo dostatečnou náhradu. Tobiáš navíc zjistil, že nedlouho po směně byly králem Přemyslem odebrány i oblasti, které nebyly součástí úmluvy.⁴⁴⁷ Proto biskup Tobiáš při založení kláštera oponoval tvrzením, že dle starých privilegií jde nadále o biskupské jmění, protože nebyla sjednána dostatečná náhrada. Václav II. nakonec s biskupem uzavřel novou smlouvu, aby předešel dalším sporům a mohla pokračovat stavba kláštera.⁴⁴⁸ Při příchodu prvních mnichů do nově založeného kláštera dne 20. dubna 1292 král svolal biskupa i preláty z celého království a nový konvent slavnostně uvítal. Dle

⁴⁴⁵ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.35, s. 44–46, *Kronika Františka Pražského*. FRB IV, s. 357.

⁴⁴⁶ ACRB I/1, č. 50, s. 78–79. (9. 10. 1292, u Sieradze) a KLL I, č. 676, s. 265–266 (9. 10. 1292, tábor před Sieradzi); ACRB I/1, č. 51, s. 79–81. (13. 10. 1292, u Sieradze) a KLL I, č. 678, s. 266 (13. 10. 1292, tábor před Sieradzi).

⁴⁴⁷ Šlo o ves Lašovice na Rakovnicku, vsi Bezděkov a Vracov poblíž Unhoště a hrad Bechyně s částí nedaleké vsi Hvoždany. V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 361.

⁴⁴⁸ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.41, s. 52; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 362.

Zbraslavské kroniky král postavil opata mezi sebe a biskupa. Následně začala slavnostní mše a poté byl nový zbraslavský opat slavnostně vysvěcen od pražského biskupa Tobiáše.⁴⁴⁹ Zakládací listina byla Václavem II. vydána až 10. srpna 1292.⁴⁵⁰

V domácích politických záležitostech se biskup Tobiáš v 90. letech angažoval jen okrajově a téměř se zdá, že jeho přítomnost při různých jednáních a zasedáních byla spíše formální či společenskou nutností. Víme, že se účastnil zasedání zemského soudu, což dosvědčuje jedna zmínka z výpisu z nejstarších zemských desek: „*Anno 1295 sederunt in iudicio: Albertus summus camerario, Sezema iudex, Bartholomaeus notarius, Tobias de Benesow Pragensis episcopus, ...*“⁴⁵¹ Blíže však o jeho politickém působení nic nevíme.

Biskup Tobiáš zemřel 24. února 1296 a byl pohřben v pražské bazilice sv. Víta před oltářem sv. Prokopa.⁴⁵² Dle soudobých analogií lze soudit, že biskupovo tělo bylo pohřbeno v dřevěné rakvi, která byla následně vložena do kamenné zděné hrobky překryté náhrobní deskou.⁴⁵³ V roce 1374 bylo tělo biskupa Tobiáše z baziliky přeneseno a uloženo v chóru nově budované katedrály sv. Víta. Kapitulní děkan a kronikář Beneš Krabice z Weitmile, jako hlavní aktér translace těl biskupů, ve své kronice popisuje, jakým způsobem k němu došlo a jak byly nově jejich ostatky uloženy. Přenos byl nezbytný kvůli postupujícím stavebním pracím v katedrále. Pro každého biskupa byl zhotoven kamenný sarkofág a dovnitř byla vložena olověná destička s jeho jménem.⁴⁵⁴ V roce 1928 byly v rámci dokončovacích prací při stavbě katedrály hroby biskupů opět otevřeny. Stavitel Hilbert přemístil ostatky biskupů do olověných schrán, které vrátil na původní místa do gotických kamenných schrán. V souvislosti s přeložením těl byl z biskupských hrobů také vyzvednut inventář (pokud se v hrobech nacházel). Bohužel se však nedochovaly všechny

⁴⁴⁹ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.42, s. 52–53.

⁴⁵⁰ KLL I, č. 665, s. 261–262 (10. 8. 1292, Zbraslav). K založení Zbraslavského kláštera též srov. Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. II., Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2014, s. 202–208.

⁴⁵¹ *Výpisky právní a soudní ze starých desk zemských království Českého*, in: Archiv český II. František Palacký (ed.), Praha 1842, s. 332.

⁴⁵² *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 177–178.

⁴⁵³ Milena BRAVERMANOVÁ, *Hroby významných představitelů duchovního stavu na Pražském hradě*, in: *Castrum Pragense* 7, č. 1, 2005, s. 120. K hrobům pražských biskupů též srov. Milena BRAVERMANOVÁ, *Hroby pražských biskupů v katedrále sv. Víta na Pražském hradě: předběžné sdělení*, in: *Archeologia historica* 29, 2004, s. 599–613.

⁴⁵⁴ *Kronika Beneše z Weitmile*, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 548.

popisky, a navíc byly inventáře z některých hrobů při restaurátorských pracích v roce 1964 smíchány. V roce 1998 byl nalezen rukopis stavebního deníku z roku 1928 a o pět let později rukopis stavitele Hilberta s nákresem hrobů, díky čemuž se částečně podařilo rozlišit jednotlivé hroby a jejich inventář.⁴⁵⁵ Díky těmto zápiskům víme, že se z mitry biskupa Tobiáše dochovaly zbytky bordur.⁴⁵⁶ Biskup Tobiáš je uložen ve druhé řadě, která sousedí s kaplí Nejsvětější Trojice. Tobiáš zde leží mezi biskupy Janem III. a Řehořem (k nákresu polohy hrobu srov. přílohu č. 9).

Na rozdíl od ostatních členů benešovického rodu se dochovalo biskupovo vyobrazení. Postava biskupa Tobiáše byla vyvedena na levé straně východní stěny presbytáře kyjského kostela sv. Bartoloměje. Malba o rozměrech 260 x 200 cm pochází z přelomu osmdesátých a devadesátých let 13. století a nachází se mezi freskami jiných pražských biskupů. Biskup je zobrazen frontálně s berlou v ruce (viz přílohu č. 10).⁴⁵⁷ Z pozdějšího období pochází stylizovaný portrét biskupa Tobiáše v *Diadochu* Bartoloměje Paprockého z Hlohol (viz přílohu č. 11).

⁴⁵⁵ M. BRAVERMANOVÁ, *Hroby významných představitelů duchovního stavu*, s. 121–122.

⁴⁵⁶ M. BRAVERMANOVÁ, *Hroby pražských biskupů v katedrále sv. Víta*, s. 603.

⁴⁵⁷ K malbám v kostele sv. Bartoloměje srov. Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Praha 9 – Kyje, biskupský kostel sv. Bartoloměje*, in: Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310, Klára Benešovská (ed.), Praha 2010, s. 178–181; Dalibor PRÍX, – Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 - Kyjích do počátku husitských válek*, in: Umění 41, č. 3–4, 1993, s. 231–261.

3.3 Tobiáš z Benešova a Tobiáš z Bechyně

Biskup Tobiáš z rodu Benešoviců (biskupem byl v letech 1278–1296) bývá často doprovázen predikátem „z Bechyně“. Je až překvapující, s jakou pravidelností bývá s tímto přízviskem spojován, přičemž však ani on ani jeho otec ani bratři neměli s bechyňským hradem nic společného. Vychází proto otázka, proč je tento biskup nazýván Tobiášem „z Bechyně“. Dosud se tímto problémem nikdo nezabýval, což je pochopitelné vzhledem k tomu, že osoba biskupa Tobiáše nebyla dosud nikdy detailně zkoumána v kontextu k celému benešovickému rodu. Výjimku představuje pouze spis Františka Dvorského *O starožitném panském rodě Benešoviců* z roku 1907, ve kterém jeho autor již v nadpisu kapitoly o Tobiášovi upozorňuje, že biskup je spojován s predikátem „z Bechyně“ zcela mylně.⁴⁵⁸

Zavádějícímu pojmenování zřejmě položil základ Paprocký, který ve své knize *Didadochos* z počátku 17. století označil biskupa Tobiáše predikátem „z Bechyně“.⁴⁵⁹ K upevnění tohoto názoru přispěla v mladším období edice biskupova formuláře z roku 1903, který jeho editor, Jan Bedřich Novák, označil jako *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně*.⁴⁶⁰ Pokud pozdější historici s formulářem pracovali, tak často přebírali biskupovo jméno z názvu edice. Například u studií Sási Duškové jde o zcela pochopitelný jev vzhledem k tomu, že v některých svých studiích reagovala přímo na edici formulářové sbírky. Očím čtenáře by připadalo velice zvláštní a matoucí, kdyby popisovala zvláštnosti *Formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně* a ve zbytku textu by se o stejném biskupovi zmiňovala jako o Tobiášovi z Benešova.⁴⁶¹

Pokud historici zkoumali biskupovu kancelář či se o něm zmiňovali v souvislosti s jeho politickým vlivem v období interregna, tak nepotřebovali vzhledem k cílům své práce zjišťovat, zda je vhodnější biskupa nazývat Tobiášem „z Bechyně“ či „z Benešova“. Totéž platí o souhrnných zpracováních dějin určitého období, v jejichž rámci nemohou autoři

⁴⁵⁸ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 77.

⁴⁵⁹ B. PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos*, s. 316.

⁴⁶⁰ Srov. *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně*, Praha 1903.

⁴⁶¹ Srov. např. Sáša DUŠKOVÁ, *Neznámá křižovnická listina ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada E 10, 1965, s. 303–311; TÁŽ, *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C 12, 1965, s. 53–71.

detailně zkoumat každé jméno a správnost jeho původu. U všech těchto publikací je důležité, aby byl biskup Tobiáš snadno identifikovatelný v řadě všech pražských biskupů. Z tohoto důvodu historici v dílčích studiích i v dějinných syntézách vždy pojmenovávali biskupa dle úzu své doby – dříve tedy Tobiáš „z Bechyně“, dnes spíše „z Benešova“.

Tobiáš z Bechyně však skutečně existoval a byl biskupovým příbuzným. Oba Tobiášové žili ve stejné době. Prvního známe jako pražského biskupa, druhý zastával funkci bechyňského purkrabího. Nyní je třeba zodpovědět otázku, zda si oba zaslouží být spojováni s predikátem „z Bechyně“ či zda ho jednomu přisuzujeme neprávem. Je nepochybné, že toto označení a možné pomýlení jmen musí mít svůj historický původ, jehož rozkrytí je zajímavé nejen z hlediska nutnosti správného pojmenování biskupa, ale také z hlediska zjištění hloubky rodové spřízněnosti mezi Benešovici a pány z Bechyně.

Z žádných pramenů nevyplývá, že by biskup pocházel z Bechyně či že by zde byla nějaká spojitost s královským bechyňským hradem.⁴⁶² Dokonce ani biskupův otec ani žádný z jeho bratrů neměli bechyňský hrad v držení.

Páni z Bechyně používali znak zavínuté střely, a proto nepochybně patřili do rodu Benešoviců. Nicméně je složité určit vzájemné příbuzenské propojení.⁴⁶³ Klíčem k odpovědi by mohla být osoba jistého Čenka, který vystupuje jak ve spojení s pány z Bechyně, tak i ve spojení s ostatními Benešovici, konkrétně s biskupem Tobiášem. Osoba Čenka nám však přináší nejen odpovědi, ale také mnohé otázky v souvislosti s rodem Benešoviců, které je nutné zodpovědět. Naším cílem je tedy postupně vysvětlit tři příbuzenské vztahy: Čeněk – purkrabí Tobiáš z Bechyně; Čeněk – biskup Tobiáš; biskup Tobiáš – purkrabí Tobiáš z Bechyně.

Nejprve se zaměříme za vzájemný příbuzenský vztah Čenka a purkrabího Tobiáše z Bechyně. V roce 1283 nechal biskup Tobiáš sepsat listinu, kterou mimo jiné dosvědčili bechyňští purkrabí Tobiáš a Čeněk. Z dokumentu vyplývá, že oba muži byli nepochybně ve vzájemném příbuzenském vztahu. Pokud bychom doslovně přeložili úryvek ze

⁴⁶² Bechyně byla majetkem pražského biskupství do roku 1268, kdy si ji po směně vesnic přivlastnil král Přemysl Otakar II. Na zdejším královském hradě působil od 80. let 13. století ve funkci purkrabího Tobiáš z Bechyně, který však nebyl biskupem, ale jeho příbuzným. Srov. též T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 54; V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 361.

⁴⁶³ Jednotlivé rodové větve stručně vyjmenovává v přehledu šlechty přelomu 13. a 14. století F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý*, s. 195. O příslušnosti pánů z Bechyně k Benešovicům hovoří i *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 30–31.

svědečné řady, tak by mohlo jít dokonce o bratry „*Chenko et Thobias fratres, burcrauii in Bechin*“ čili „bratři Čeněk a Tobiáš, purkrabí na Bechyni“.⁴⁶⁴ Je samozřejmě nutné upozornit na možné nadužívání označení „*frater*“ v tomto období. Většinou je sice používáno pro vyjádření bratrského vztahu, nicméně se můžeme setkat i s tím, že označuje příbuzenství v širším slova smyslu, například mohlo jít o bratrance.⁴⁶⁵ Listina nicméně blízké příbuzenství Čenka s Tobiášem z Bechyně nepochybně dokládá.

Vzájemný příbuzenský vztah mezi purkrabím Tobiášem a Čěnkem potvrzuje ještě jedna skutečnost. Oba muži jsou v různých formulářích *Formulářové sbírky biskupa Tobiáše* označováni přízviskem „z Kamenice“.⁴⁶⁶ Nicméně nikdy nejsou tímto predikátem označeni v listině, ve které by figurovali společně. Bechyňský purkrabí Tobiáš vystupuje jako „Tobiáš z Kamenice“ v první polovině devadesátých let 13. století ve dvou majetkových listinách týkajících se konventu kláštera sv. Jiří „*Thobie, subcamerario regni Boemie, purcravio Bechinensi, dicto de Kamanicz*“.⁴⁶⁷ Obě listiny jsou součástí biskupovy formulářové sbírky.⁴⁶⁸ Situace se však začne komplikovat s listinou pojednávající o Čěnkovi z Kamenice. Přibližme si obsah tohoto kritického formuláře. Ve zmíněném dokumentu biskup blahopřeje králi Václavovi k nedávným úspěchům v Polsku a zároveň mu děkuje za jmenování svého bratra Miloty purkrabím v Olomouci. Také si stěžuje, že byl jeho bratr Čeněk z Kamenice „*Chonko, frater noster dictus de Kamnicz*“ zajat a odveden do Českých Budějovic Vítkem, bratrem Závise z Falkenštejna.⁴⁶⁹ Z hlediska obsahových souvislostí je formulář věrohodný, protože odpovídá rozbouřené politické situaci léta roku 1289. Za věrohodný ho považuje i editor formulářové sbírky Jan Bedřich Novák, který ho datuje do konce srpna 1289. Formulář také zmiňuje biskupova skutečného

⁴⁶⁴ KLL I, č. 2, s. 14 (28. 5. 1283, Praha). Svědečná řada je však uvedena pouze v RBM II, č. 1293, s. 557 (28. 5. 1283, Praha).

⁴⁶⁵ Srov. T. BALETKA, *Páni z Kravař*, s. 33.

⁴⁶⁶ Nejspíš dle Kamenice nad Lipou, která byla v majetku Benešoviců od 2. poloviny 13. století do poloviny 14. století. Kamenici nad Lipou pravděpodobně nejprve vlastnil Čeněk z Kamenice a po jeho smrti teprve připadla jeho bratru Tobiášovi. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 170.

⁴⁶⁷ FBT, č. 260 a 261, s. 199–201 (mezi lety 1291–1296).

⁴⁶⁸ Jan Bedřich Novák, editor formulářové sbírky, se domníval, že se tyto dvě listiny dostaly do formuláře díky tomu, že si je jedna ze smluvních stran nechala u biskupského notáře vyhotovit. Ačkoli tedy neměly listiny obsahově nic společného s biskupskou agendou, tak koncepty těchto listin zůstaly mezi kancelářským materiálem, díky čemuž později přešly do sbírky. Srov. FBT, předmluva, s. 28.

⁴⁶⁹ FBT, č. 192, s. 152 (po 15. srpnu 1289).

bratra Milotu. Dle tohoto formuláře by Čeněk měl být bratrem biskupa Tobiáše, a nikoli tedy purkrabího Tobiáše z Bechyně.

Vyvstává zde tedy řada otázek. Pro začátek shrneme všechny dosavadní poznatky. Čeněk, údajný bratr biskupa Tobiáše, měl nést predikát „z Kamenice“. Stejný predikát měl ale používat i bechyňský purkrabí Tobiáš. Dva příbuzní, Tobiáš a Čeněk z Bechyně, byli bechyňskými purkrabími. Zcela zřetelně se zde tedy rýsuje určité příbuzenské propojení těchto tří mužů – biskupa Tobiáše, purkrabího Tobiáše a Čenka. Na základě shodných křestních jmen dvou Tobiášů můžeme vyloučit možnost, že by oba zmínění Tobiášové byli ve vzájemném bratrském vztahu. Z tohoto důvodu je tedy zřejmé, že některý z výše zmíněných pramenů nemůžeme brát doslovně, protože buď ve formuláři pojednávajícím o biskupovu „bratru“ Čenkovi, nebo v biskupově listině z roku 1283 pojednávající o bechyňských „bratrech“ Čenkovi a Tobiášovi, je slovo „*frater*“ použito v širším významu. Pokud bychom totiž všechny dokumenty brali doslovně, tak by Čeněk byl zároveň bratrem Tobiáše z Bechyně i biskupa Tobiáše. Oba Tobiášové by tedy byli také bratři, což je velice nepravděpodobné.

Vzájemné příbuzenství Čenka a obou Tobiášů se můžeme pokusit nastínit v několika hypotézách, které různým způsobem interpretují prameny.

3.3.1 První hypotéza – biskup Tobiáš a jeho synovec Tobiáš z Bechyně

Libor Jan Tobiáše z Bechyně považuje za synovce biskupa Tobiáše. Zároveň usuzuje, že Tobiáš z Bechyně mohl být synem, nikoli bratrem, Čenka z Kamenice.⁴⁷⁰ Tato hypotéza vysvětluje, proč jsou Čeněk a Tobiáš z Bechyně (otec a syn) známi s predikátem „z Kamenice“. Pokud bychom přijali tuto první možnou hypotézu, tak by to znamenalo, že biskup Tobiáš měl dalšího bratra jménem Čeněk.⁴⁷¹ Proti této domněnce však svědčí listina z 28. května 1283, ve které vystupují bratři Tobiáš a Čeněk v roli bechyňských

⁴⁷⁰ L. JAN, *Václav II.*, s. 473.

⁴⁷¹ Také kronikář František Pražský uvádí, že po Závišově stětí popravila hradní posádka jakéhosi šlechtice jménem Čeněk. *Kronika Františka Pražského*. FRB IV, s. 356. V překladu kroniky je v poznámce 38 na s. 159 uvedeno, že šlo o Čenka z Kamenice, bratra biskupa Tobiáše. Srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 64. (Kronika Františka Pražského). Rovněž v poznámce editora Zbraslavské kroniky najdeme informaci, že Vítek dal po Závišově popravě popravít biskupova bratra Čenka z Kamenice. Samotný text kroniky se však o Čenkově popravě nezmiňuje. *Zbraslavská kronika*, poznámka ke kapitole I. 25, s. 429.

purkrabích.⁴⁷² I kdybychom přihlédli k tomu, že označení „*frater*“ nemusí nutně označovat bratry v nejužším slova smyslu, tak by rozhodně nemělo jít o otce se synem. Navíc Čěnkovo jméno nenalezneme v žádné dochované listině související s bratry či jinými blízkými příbuznými biskupa Tobiáše.

3.3.2 Druhá hypotéza – biskup Tobiáš a jeho strýc Tobiáš z Bechyně

Josef Šusta také považoval Čěnka z Kamenice za biskupova bratra, ale Tobiáš z Bechyně měl být dle jeho názoru jejich strýcem.⁴⁷³ Tato druhá hypotéza je však také velmi nepravděpodobná, pro což existují dva důvody. Prvním z nich je věk všech protagonistů. Pokud by byl Tobiáš z Bechyně strýcem biskupa Tobiáše, tak je zarážející, že by strýc synovce o deset let přežil, i když vyloučit to nelze.⁴⁷⁴ Druhým důvodem je existence jiného Tobiáše, pražského probošta, který byl nepochybně strýcem biskupa Tobiáše a zemřel v roce 1261. Je nepravděpodobné, že by v předchozí generaci Benešoviců byli dva dospělí bratři téhož jména, jeden pražský probošt a druhý bechyňský purkrabí, který by navíc musel být oproti ostatním bratrům o mnoho let mladší.

3.3.3 Třetí hypotéza – biskup Tobiáš a jeho bratranec Tobiáš z Bechyně

Dostáváme se tedy ke třetí nejpravděpodobnější hypotéze. Je možné, že Čěnek z Kamenice a purkrabí Tobiáš z Bechyně byli skutečně bratři. V tom případě je v biskupově formuláři použito označení „*frater*“ pro příbuzného v širším významu. Naopak v biskupově listině z roku 1283 by bylo slovo „*frater*“ použito k označení skutečných bratrů. Tato hypotéza vysvětluje důvod, proč žádný jiný dokument nepojednává o Čěnkovi jako o jednom z biskupových bratrů. Zároveň také vysvětluje, proč se u obou mužů setkáváme

⁴⁷² KLL I, č. 2, s. 14 (28. 5. 1283, Praha). Svědečná řada je však uvedena pouze v RBM II, č. 1293, s. 557 (28. 5. 1283, Praha). O nadužívání významu slova „*frater*“ již byla zmínka. Týká se to však především vztahů mezi bratranci či nanejvýše strýci a synovci. Pokud by šlo v listině o otce se synem, tak nepředpokládám, že by byl použit zrovna tento termín.

⁴⁷³ J. ŠUSTA, *České dějiny II/I*, s. 302 a 338.

⁴⁷⁴ Připomeňme, že biskup rozhodně nezemřel v mladistvém věku, spíše naopak. S Tobiášem z Bechyně se naposledy setkáváme v listině RBM II, č. 2113, s. 919 (4. 6. 1307, Horažďovice). Navíc je jeho smrt připadající na rok 1307 popsána v několika kronikách, což bude ještě níže podrobně rozebráno.

s predikátem „z Kamenice“. Pokud bychom měli oba bratry, Tobiáše z Bechyně a Čenka, umístit do benešovického rodokmenu, tak se jako nejpravděpodobnější varianta jeví, že šlo o syny některého z biskupových šesti strýců, čímž by se Čeněk s Tobiášem stali biskupovými bratranci. Biskupovi strýcové Robert I. a Tobiáš I. se dali na církevní dráhu – Robert se stal opatem kláštera Hradisko a Tobiáš pražským proboštem. Nepředpokládáme proto, že by měli legitimní syny. Možné otcovství tedy připadá na biskupovy strýce Matouše, Ondřeje I., Drslava či Beneše II. Na základě pramenů se nám však tuto otázku nepodaří uspokojivě zodpovědět.

V této souvislosti však zmiňme ještě jednu teorii vyplývající z poznámek editora Zdeňka Fialy ke *Zbraslavské kronice*, kde je popsáno příbuzenstvo biskupa a Tobiáše z Bechyně. V neúplném výčtu biskupových bratrů editor zmiňuje i Čenka z Kamenice. Naopak bechyňské purkrabí Tobiáše (Dobeše) a Čenka jmenuje jako Drslavovy syny a zároveň vnuky Beneše I. z Benešova.⁴⁷⁵ Z této interpretace rodových vztahů tedy vyplývá následující – Beneš I. z Benešova měl několik synů, mezi nimi i Voka I. a Drslava. Vok I. z Benešova měl také několik synů, mezi něž můžeme řadit i biskupa Tobiáše a Čenka z Kamenice. Vokův bratr Drslav založil linii pánů z Bechyně a jeho syny byli Tobiáš a Čeněk, purkrabí na Bechyni. Dle této teorie by tedy biskup Tobiáš a Tobiáš z Bechyně byli bratranci. Zároveň by se však v rozrodu Benešoviců nacházeli dva Čenkové – jeden by byl bratrem biskupa Tobiáše a druhý bratrem Tobiáše z Bechyně.

3.4 Tobiáš z Bechyně

O spojení Tobiáše z Bechyně s benešovickým rodem nelze pochybovat, ačkoli jsme již výše museli konstatovat, že je velmi složité rozplést vzájemné příbuzenské vazby. Na základě v současnosti dostupných pramenů si dovoluji tvrdit, že žádnou z předložených hypotéz o příbuzenství s biskupem Tobiášem není možné označit za zcela správnou či špatnou. Tobiáš z Bechyně mohl být synovcem, strýcem či bratrancem biskupa Tobiáše. Můžeme pouze některou z teorií pokládat za více a jinou za méně pravděpodobnou. Vzhledem k věku a časovým souvislostem bych se přikláněla ke třetí hypotéze, na jejímž základě by měl být Tobiáš z Bechyně bratrancem biskupa Tobiáše. Oba by tak byli

⁴⁷⁵ *Zbraslavská kronika*, poznámka ke kapitole I.86, s. 441.

příslušníky třetí generace Benešoviců, ačkoli u Tobiáše z Bechyně nejsme schopni doložit, kdo byl jeho otcem.

Jméno Tobiáše (Dobeše) z Bechyně se v listinách vyskytuje od roku 1283 až do roku 1307. Tobiáš byl významným českým šlechticem, který se aktivně zapojoval do politiky nejen za vlády Václava II., ale také v období po smrti Václava III., kdy byl jednou z vůdčích postav prohabsburské strany. Svůj predikát získal v důsledku toho, že byl po dlouhá léta purkrabím na královské Bechyni.⁴⁷⁶ Setkáváme se zde tedy se skutečností, že predikáty v některých případech nemusely souviset s vlastnictvím majetku. Josef Žemlička v této souvislosti připomíná, že nebylo zcela neobvyklé, aby se do hradních přídomků někdy mísila i purkrabství královských hradů. Nešlo jen o Čeňka a Tobiáše z Bechyně, jejichž predikát se odvíjel od purkrabského úřadu na královské Bechyni. Ze stejného důvodu je s predikátem „ze Zvíkova“ spojován Purkart z Janovic a Vimperka, který za vlády Přemysla Otakara II. a Václava II. po dlouhá léta zastával úřad purkrabího na Zvíkově a byl s tímto predikátem spojován i poté, co již úřad nezastával.⁴⁷⁷

Tobiáš z Bechyně byl v 80. letech 13. století členem protizávišovské skupiny. V dubnu 1290 se účastnil soudního jednání, na kterém byl Záviš obviněn.⁴⁷⁸ Oslabení moci Vítkovců v jižních Čechách znamenalo pro Tobiáše z Bechyně získání purkrabského úřadu na Hluboké.⁴⁷⁹ Na konci osmdesátých let byl Tobiáš ustanoven také správcem na Poličsku. Existují domněnky, že společně s Poličkou získal také Svojanov, což však není možné věrohodně dokázat.⁴⁸⁰ Ve formuláři, který Josef Žemlička přisuzuje době po roce 1289, Tobiáš slibuje poličskému rychtáři a měšťanům, že uchová jejich svobody a neustaví

⁴⁷⁶ Jako purkrabí je společně se svým bratrem Čeňkem zmíněn již roku 1283. KLL I, č. 2, s. 14 (28. 5. 1283, Praha). Svědečná řada je však uvedena pouze v RBM II, č. 1293, s. 557 (28. 5. 1283, Praha).

⁴⁷⁷ J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 15. Připomeňme, že v případě některých rodů také docházelo k tomu, že používaly predikáty vycházející z názvů hradů, které již rodu nepatřily.

⁴⁷⁸ L. JAN, *Václav II.*, s. 125.

⁴⁷⁹ Jako hlubocký purkrabí je Tobiáš poprvé jmenován na listině RBM II, č. 2740, s. 1198 (10. 5. 1292, u Frankfurtu). Listina se také nachází v KLL I, č. 644, s. 251, kde však v registru u Tobiáše není uvedena jeho funkce.

⁴⁸⁰ V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 413. Své pochybnosti nad získáním Svojanova však vyjádřil i J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 171.

žádného úředníka se soudcovskou pravomocí.⁴⁸¹ Tobiášův slib zcela korespondoval s tzv. zakládacím privilegiem Poličky z roku 1265.⁴⁸²

V devadesátých letech 13. století se Tobiáš často angažoval v politice krále Václava II. V květnu roku 1292 se Tobiáš účastnil diplomatické mise vedené Bernardem z Kamence na jednání kurfiřtů ve Frankfurtu nad Mohanem, kde byl volen nový římský král.⁴⁸³ Kromě purkrabského úřadu zastával Tobiáš z Bechyně v letech 1294–1295 i úřad podkomořího.⁴⁸⁴ Před ním ho držel Zbyslav Zajíc z Třebouně, který byl však na počátku 90. let zabit. V roce 1303 je Tobiáš dokonce na listině Vítka ze Švábenic označen jako královský maršálek „*regni marscalcus*“.⁴⁸⁵

Po vymření Přemyslovců po meči se Tobiáš z Bechyně přidal na stranu podporující nároky Rudolfa Habsburského na český trůn. Listinou z 23. října 1306, tedy krátce po Rudolfově volbě českým králem, Tobiáš z Bechyně společně s pražským biskupem Janem IV. z Dražic, Hynkem z Dubé, komorníkem Jindřichem z Rožmberka, Albrechtem ze Žeberka, podkomořím Raymundem z Lichtemburka, Jindřichem z Lipé, Oldřichem z Lichtemburka a zástupci pražské městské obce slíbili Albrechtovi Habsburskému, že nebudou žádat žádná stvrzení zemských privilegií kromě dvou zlatých bul císaře Fridricha II. – Zlaté buly sicilské z 26. září 1212 a Zlaté buly ulmské z 26. července 1216.⁴⁸⁶ V této souvislosti je nutné připomenout, že Albrecht Habsburský s sebou před vydáním této listiny odvezl do Vídně mnoho písemností z přemyslovského archivu. Dle Rudolfa Kosse byla česká šlechta nucena tomuto jednání přihlížet a pouze na její výslovné přání nakonec Rudolf obě zlaté

⁴⁸¹ *Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Heinrichus Italicus: aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, Johannes Voigt (ed.), Wien 1863, č. 156, s. 156–157. Srov. též J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 144. K Poličce se váže ještě listina vydaná po 24. květnu 1284 v Poděbradech, se kterou se setkáváme v *Codex juris municipalis regni Bohemiae. Tomus II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1228–1419*, Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1895, č. 35, s. 98–99. V této listině je však správcem jmenován pražský biskup Tobiáš z Bechyně, který správu obdržel od krále Václava II.

⁴⁸² CDB V/1, č. 457, s. 673–677 (27. 9. 1265, u Nižboru u Prahy).

⁴⁸³ Vyslanci českého krále byli míšeňský probošt Bernard z Kamence, kadaňský purkrabí Albert ze Žeberka, purkrabí na Hluboké Tobiáš a nejvyšší komorník českého království Heřman z Dubé. RBM II, č. 2740, s. 1198 (10. 5. 1292, u Frankfurtu) a KLL I, č. 644, s. 251.

⁴⁸⁴ Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 473+ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 108.

⁴⁸⁵ RBM II, č. 1982, s. 852–853 (8. 12. 1303, Brno).

⁴⁸⁶ RBM II, č. 2112, s. 910 (23. 10. 1306, Praha).

buly neodvezl.⁴⁸⁷ Josef Šusta výstižně poznamenal, že Habsburk byl ochotný vyplnit toto přání šlechty pouze za cenu upuštění od jiných, pozdějších výsad. Listina z 23. října obsahuje formulaci, že čeští šlechtici od Albrechta „*nec petiuimus nec habemus*“ čili „nežádali ani neobdrželi“ potvrzení jiných než dvou výše zmíněných zlatých bul. Šusta se domnívá, že šlo především o snahu zapomenout na případná jiná privilegia, která by snad mohla zaručovat dědičná práva Přemysloven.⁴⁸⁸

S Rudolfovým vojskem se Tobiáš další rok v červnu účastnil obléhání Horažďovic, které držel vzpurný šlechtic Bavor ze Strakonice zastávající funkci zvíkovského purkrabího.⁴⁸⁹ Při tomto tažení mladý král onemocněl a následující měsíc zemřel. Tobiáš z Bechyně následně doplatil na svou jednoznačnou podporu Habsburků, protože *Kronika Františka Pražského* uvádí, že Tobiáš byl po smrti Rudolfa Habsburského zabit: „*Léta Páně 1307 bylo posláno pro vévodu korutanského a byl vyzván, aby se spěšně vrátil do Čech. [...] A tu došlo k neshodě mezi urozenými země o volbě. Proto někteří z nich zabili kvůli prospěchu a povýšení vévody korutanského na dvoře ctihodného otce a pána Jana, biskupa pražského – neboť tam probíhalo jednání – pana Tobiáše z Bechyně.*“⁴⁹⁰ Důvodem Tobiášovy vraždy byla nejspíš obava, že bude podporovat nástupnictví Rudolfova bratra Fridricha. Stejně důvody, okolnosti a průběh vraždy jako František Pražský přebírá i Pulkavova kronika. Přibík Pulkava z Radenína navíc doplňuje, že oním vrahem byl Oldřich

⁴⁸⁷ Rudolf KOSS, *Archiv koruny české I. Dějiny archivu*, Praha 1939, s. 53.

⁴⁸⁸ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 701. K této události srov. také J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 409; Martin WIHODA, „... *nec petiuimus nec habemus*...“ *Zlatá bula sicilská v královské volbě roku 1306*, in: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno 2003, s. 261–267.

⁴⁸⁹ RBM II, č. 2113, s. 919 (4. 6. 1307, Horažďovice). Srov. také J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 412, pozn. 25 na s. 542 obsahuje četné prameny a literaturu k tažení Rudolfa Habsburského a jeho úmrtí.

⁴⁹⁰ *Kroniky doby Karla IV.*, s. 76. (*Kronika Františka Pražského*).

Kronika Františka Pražského, FRB IV, s. 357. „*Anno Domini MCCCVII mittitur pro duce Karinthie, et ut festinanter in Boemiam redeat invitatur. [...] Et tunc facta est dissensio inter nobiles terre de eleccione. Unde quidam dominum Thobiam de Bechina in curia venerabilis patris et domini Johannis, episcopi Pragensis, nam ibi colloquium erat, in favorem et promocionem ducis Karinthie occiderunt.*“

Josef Šusta upřesňuje, že k zasedání a vraždě došlo 24. července 1307 a že svou roli mohly sehrát nejen politické neshody, ale také osobní nenávisť staršího původu, protože Hynek Krušina z Lichtenburka byl zetěm Záviše z Falkenštejna, na jehož pádu se rod Benešoviců významně podepsal. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 721–722. S tímto názorem naopak nesouhlasí Jan Urban, který podotýká, že i Lichtenburkové se podíleli na pádu Záviše z Falkenštejna. Přiklání se spíše k politické vraždě, jejímž cílem bylo odstranit největšího protivníka korutanské kandidatury. Srov. J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 138.

z Lichtenburka, jehož spolupachatelem byl Hynek Krušina.⁴⁹¹ Kronikář Beneš Krabice z Weitmile klade Tobiášovu smrt naopak již do roku 1306, kdy šlechta poprvé jednala v biskupském dvoře na Malé Straně o volbě příštího panovníka. Kronikář popisuje Tobiášovu smrt následovně: „*A královský komorník, pan Tobiáš z Bechyně, protože v té době trpěl onemocněním nohou, ležel při tomto volebním jednání na biskupském lůžku v oddělené komoře, kde se shromáždili všichni společně s biskupem, a otvíraje ústa, pravil: «Protože se nemůžeme shodnout na volbě knížete, je třeba, abychom zvolili za knížete některého z rolníků vesnice Stadice, odkud pocházel Přemysl, první český kníže, a aby se oženil s pannou Eliškou, dcerou krále Václava.» Tento proslov se mnohým velice nelíbil, protože by nad nimi měl vládnout sedlák. Jeden ze šlechticů, jenž se jmenoval Krušina, přiběhl k lůžku a řečeného pana Tobiáše smrtelně zranil. A po tomto činu vyvázl bez úhony, ačkoli ve dveřích stálo mnoho ozbrojenců.*“⁴⁹² Je však pravděpodobnější, že Tobiáš z Bechyně zemřel až po smrti Rudolfa Habsburského, protože jako jeden z věrných šlechticů prohabsburské strany se objevuje hned na dvou listinách z období Rudolfovy krátké vlády. Politickou pozici zesnulého otce mohl samozřejmě nahradit jeho stejnojmenný syn, nicméně je pravděpodobnější, že v obou listinách figuroval ještě Tobiáš z Bechyně starší. Nešlo navíc o ojedinělé úmrtí prohabsburského šlechtice rukou nepřátel. Stejně jako Tobiáš byl zabit i Hiltmar Fridinger. Jiní šlechtici stranicí Habsburkům byli nuceni uprchnout.⁴⁹³

⁴⁹¹ *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 189. Pulkava se ve všem shoduje s kronikou Františka Pražského. Navíc ještě dodává informaci z kroniky Beneše z Weitmile o vrahovi Krušinovi.

⁴⁹² *Kroniky doby Karla IV.*, s. 181. (Beneš Krabice z Weitmile).

Kronika Beneše z Weitmile, FRB IV, s. 465–466. „*Et camerarius regni, dominus Thobias de Bechina, cum eo tempore pateretur in pedibus infirmitatem, in ipso electionis tractatu iacebat in lecto episcopali in camera secreciori, ubi omnes una cum episcopo congregati fuerant, aperiens os suum dixit: Ex quo de principe eligendo concordare non possumus, expedit, ut unus de rusticis cille Stadicz, unde Prtemisl, primus dux Boemorum, ortus erat, a nobis in principem eligatur et Elizabeth virgini, filie regis Wenceslai, matrimonio copuletur. Displicuit hic sermo multis eo, quod super ipsos rusticus regnare deberet. Et unus ex nobilibus cui nomen Crussyna, accurrens ad lectum prefactum dominum Tobiam letaliter vulneravit. Et hoc facto, licet multi in fortibus starent armati, illesus evasit.*“

Okolnosti vraždy českého šlechtice popisuje stručně i Neplachova kronika. Jde však o natolik zmatený a nepřesný sled událostí, že tento zápis nelze brát v úvahu. *Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika římská a česká*, FRB III, s. 479.

K okolnostem Tobiášovy smrti srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.86, s. 111–115; J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 415.

⁴⁹³ J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 415.

3.4.1 Synové Tobiáše z Bechyně

Tobiáš z Bechyně starší měl dva syny. Jejich existenci připomíná František Pražský v souvislosti s rostoucími rozpory mezi královnou Eliškou Přemyslovnou a královnou vdovou Eliškou Rejčkou, které započaly kolem roku 1316. Bratři Tobiáš z Bechyně mladší a Zbyněk z Bechyně stáli v tomto sporu po boku královny Elišky Přemyslovny.⁴⁹⁴ Jméno Tobiáše z Bechyně se také objevuje na dvou listinách z období vlády Jana Lucemburského, konkrétně z let 1312 a 1315.⁴⁹⁵ Nejspíš jde o Tobiáše z Bechyně mladšího.

3.5 Shrnutí – genealogie Benešoviců

Za zakladatele rodu můžeme považovat Beneše I. z Benešova, jehož sedm synů vytvořilo silné jádro druhé generace rodu Benešoviců. Beneš I. se nacházel u dvora krále Přemysla Otakara I., což nejspíš předurčilo politický vzestup jeho potomků. Pro srovnání uveďme, že stejný postup vidíme i u příslušníků dalšího moravského rodu – pánů ze Švábenic. Nejstarším doložitelným předkem tohoto rodu byl Milíč I., který se ve 20. letech 13. století taktéž objevuje u dvora Přemysla Otakara I. Silné kontakty, které si Milíč u dvora vybudoval, předurčily slibnou politickou kariéru jeho synů Milíče II., Idíka a Slavibora u dvora na Moravě vládoucích panovníků ať již markrabat nebo přímo českých králů. Bratři zastávali důležité úřady na Moravě (brněnský a olomoucký komorník, purkrabí v Hradci nad Moravicí a v Olomouci) a úspěšně rozšiřovali rodový majetek.⁴⁹⁶ Se jmény Benešových synů se rovněž setkáváme u markraběcího i královského dvora, nicméně ne všichni bratři erbu zavínuté střely měli ve druhé generaci takový politický úspěch (nebo o něm z dostupných pramenů alespoň nevíme) jako Švábenicové. Nicméně i ve druhé generaci Benešoviců máme moravského podkomořího a z církevních postů jednoho opata a pražského probošta, což byly naopak oblasti, do kterých Švábenicové nepronikli. Setkáváme se tedy s typickým modelem, dle kterého otec-zakladatel na počátku 13. století vytvořil vhodné podmínky pro kariérní vzestup svých potomků a vnoučat. Není rovněž výjimkou, že se u dvora setkáváme s několika bratry, z nichž někteří zastávají více a jiní méně významné posty.

⁴⁹⁴ *Kronika Františka Pražského*, FRB IV, s. 388.

⁴⁹⁵ RBM III, č. 70, s. 29–31 (11. 4. 1312, Praha); RBM III, č. 285, s. 114 (25. 11. 1315, Praha).

⁴⁹⁶ K této generaci Švábeniců srov. D. PAPAŽÍK, *Švábenicové*, s. 25–43.

Druhou generaci Benešoviců tvořili bratři Vok I., Ondřej I., Drslav, Matouš, Beneš II., Robert I. a Tobiáš I. Z bratrů byl nejspíše nejstarší Vok I. z Benešova, který se etabloval u markraběcího a později i královského dvora, což otevřelo cestu k politickému úspěchu i jeho synovi Benešovi (IV.) ze Cvilína. Životní osudy Ondřeje I., Drslava, Matouše a Beneše II. nemůžeme kvůli absenci pramenů důkladně zmapovat. Nicméně Drslav je později důležitý především jako otec tří bratrů nesoucích predikát „ze Štítiny“, kteří náležejí do třetí generace Benešoviců. Je také možným zakladatelem větve pánů z Bechyně. Robert I. se stal opatem kláštera Hradisko u Olomouce. Klášter Hradisko někteří členové rodu i v pozdějších letech materiálně podporovali. Na druhou stranu však z 80. let 13. století máme zprávy i o ničení majetku tohoto kláštera některými Benešovici. Tobiáš I. byl rovněž předurčen pro církevní kariéru, ovšem mimo klášterní zdi a za hranicemi Moravy. Tobiášův život byl pevně spjat s pražským biskupstvím, kde získal hodnost pražského probošta.

Období třetí generace rodu Benešoviců bylo vrcholem dějin rodu ve 13. století. Zatímco v první polovině 13. století byl vytvořen základ pro majetkový i politický vzestup členů rodu, tak druhá polovina 13. století byla ve znamení posílení a rozšíření vlivu, ačkoli občas tyto snahy narazily na nečekané překážky. Opět si dovoluji udělat paralelu k moravskému rodu Švábeniců, jejichž vývoj se ve 13. století v základních obrysech v mnohém podobá Benešovicům. První dvě generace pánů ze Švábenic taktéž věnovaly své úsilí tomu, aby se dostaly mezi významnou moravskou šlechtu a až třetí generaci se podařilo zvýšit význam rodu natolik, že mezi roky 1253 až 1310 patřili páni ze Švábenic společně s pány z Kunštátu mezi politicky nejvlivnější rody na Moravě.⁴⁹⁷ Benešovici v tomto období směřovali své úsilí i do Čech, kde díky osobě biskupa Tobiáše (II.) z Benešova a dalšího Benešovice Tobiáše (IV.) z Bechyně měli velký vliv na politické dění v celém království. Na Moravě se Benešovici dostávají mezi politickou elitu až ve 14. a 15. století, kdy společně s pány z Kunštátu ovládají nejvýznamnější zemské úřady, díky nimž ovlivňují politické směřování Moravy.⁴⁹⁸

Osudy třetí generace Benešoviců jsme zúžili pouze na syny Drslava a Voka (I.) z Benešova. Mohli bychom je teoreticky rozšířit o pány z Dubé, kteří by měli být jejich potenciálními bratranci, pokud bychom přijali nepodloženou úvahu o tom, že páni z Dubé

⁴⁹⁷ D. PAPAŽÍK, *Švábenicové*, s. 44.

⁴⁹⁸ D. PAPAŽÍK, *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, s. 519–532.

jsou potomci synů Matouše z Benešova. Vzhledem k tomu, že tuto hypotézu nemůžeme doložit žádnými prameny, tak pány z Dubé mezi ostatní příslušníky třetí generace nezahrnujeme. Třetí generaci tvoří Drslavovi synové Vok (II.), Jaroslav a Beneš (III.) ze Štítiny a osm synů Voka (I.) z Benešova, mezi něž patří Beneš (IV.) ze Cvilína, Milota z Dědic, Robert (II.), Ondřej (II.), Vok (III.) z Kravař, Zbyslav z Koutů a Bohuslav z Koutů a Jan a Tobiáš (II.). První započal svou kariéru Beneš (IV.) ze Cvilína, který navázal na úspěšnou kariéru svého otce u markraběcího a královského dvora a jako první z Benešoviců získal i purkrabský úřad ve Znojmě. Jeho oslnivý vzestup však neměl dlouhého trvání, a nakonec byl popraven v roce 1265. Milota z Dědic započal svou úspěšnou politickou kariéru až několik let po smrti Beneše (IV.) ze Cvilína. Působil ve funkci štyrského hejtmana a v období interregna byl jednou z důležitých postav na Moravě. O bratrech Robertovi (II.) a Ondřejovi (II.) máme příliš málo zpráv na to, abychom mohli detailněji prostudovat jejich život. Vok (III.) z Kravař byl zakladatelem později nejvýznamnější moravské větve Benešoviců, která v průběhu 14. a 15. století díky zisku důležitých úřadů ovlivňovala politické dění na Moravě. Zbyslav z Koutů a Bohuslav z Koutů a jeho bratr Jan trávili svůj život na rodném Opavsku a do vyšší politiky se nezapojovali. Nejvýznamnější osobou této generace Benešoviců byl však Tobiáš (II.), biskup pražský. Tobiáš částečně kopíroval kariéru svého stejnojmenného strýce, ale na rozdíl od něj dosáhl biskupského svěcení. Tobiášův episkopát byl významný nejen z církevního, ale také z politického hlediska, protože můžeme zcela bez nadsázky říct, že se Tobiáš v období interregna stal skutečným hybatelem české politiky a jedním z nejdůležitějších reprezentantů zájmů Českého království. Pokud mluvíme o tomto Tobiášovi, tak nesmíme opomenout ani druhého významného Tobiáše konce 13. století, kterým byl Tobiáš (IV.) z Bechyně. Bechyňský purkrabí Tobiáš představoval jednu z nejvýraznějších postav české politické scény 90. let 13. století. Nepochybně ho můžeme zařadit do rozrodu Benešoviců. Kvůli nedostatku a rovněž mnoha nepřesnostem v pramenech však bohužel nemůžeme přesně určit, kdo byl jeho otcem. Pravděpodobně však také náležel do třetí generace Benešoviců. Do této generace nejspíš patřil i Čeněk z Kamenice, možný bratr Tobiáše z Bechyně.

Čtvrtou generací Benešoviců se již postupně začínáme dostávat mimo sféru našeho zájmu, tedy do 14. století. Pokud zůstaneme ve století třináctém, tak čtvrtou generaci najdeme v osobách synů Beneše (IV.) ze Cvilína. Beneš byl nejspíš jedním z nejstarších příslušníků třetí generace, a proto se s jeho dospělými syny Vokem (IV.) a Benešem (V.) z Branice setkáváme již v 80. letech 13. století. Díky listinám z tohoto období jsme informováni i o

dětech Beneše (V.) z Branice, mezi které můžeme zařadit Voka (VI.), Adelaidu a Obiesku (pátá generace). Je to vůbec poprvé, kdy je jmenována ženská příslušnice rodu Benešoviců.

Dalšími příslušníky čtvrté generace byli potomci Voka (III.) z Kravař, Miloty z Dědic a Tobiáše (IV.) z Bechyně. Kravařští žili dále na Opavsku, kde úspěšně rozšiřovali svůj majetek. Bratři Tobiáš z Bechyně mladší a jeho bratr Zbyněk z Bechyně nadále žili v Čechách a v pozdějších letech se s nimi setkáváme u dvora Jana Lucemburského. Tobiáš (III.), syn Miloty z Dědic, se stal hradeckým arcijáhnem. Vyšší církevní post však nikdy nezískal a nenapodobil tak ani svého stejnojmenného strýce biskupa ani svého prastrýce pražského probošta.

Z geografického hlediska byla většina Benešoviců spojená spíše s Moravou. O Benešovi I. toho víme příliš málo, abychom mohli činit závěry o místech jeho pobytu. Z druhé generace jsou s moravským územím jednoznačně svázáni Vok I., Ondřej I. a opat Robert I. Jména Drslava, Matouše a Beneše II. se vyskytují na příliš malém vzorku listin, abychom mohli s jistotou rozhodnout, kde po většinu života pobývali či jaké majetky vlastnili. U jediného Tobiáše I., pražského probošta, si můžeme být zcela jisti, že spojil svůj osud s Čechami.

Ve třetí generaci Benešoviců se již setkáváme se štěpením rodu na moravské a české odnože. Na Moravě zůstali páni ze Štítiny, synové Drslava. Vok (III.) z Kravař a jeho bratři Zbyslav z Koutů a Jan strávili svůj život na Opavsku. O Robertovi II. máme natolik málo zpráv, že jeho geografickou příslušnost nemůžeme určit. S Milotou z Dědic i jeho bratrem Ondřejem (II.) se setkáváme na Moravě i v Čechách. O majetku Ondřeje toho mnoho nevíme. U Miloty z Dědic jsme však schopni určit, že většinu svého majetku vlastnil na jižní Moravě a po smrti svého bratra biskupa Tobiáše (II.) zdědil i jeho panství Benešov u Prahy. Pražský biskup Tobiáš (II.) byl z hlediska svého úřadu vázán na pobyt v Čechách, kde vlastnil majetek (osobní, nikoli biskupský) v okolí středočeského Benešova. Nic však nenasvědčuje tomu, že by mu patřil nějaký majetek i na Moravě. S Čechami jsou rovněž svázány dvě odnože Benešoviců, které jsou hůře zařaditelné do benešovického rozrodu – páni z Bechyně a páni z Dubé.

4 Majetek Benešoviců ve 13. století

Etablování šlechty ve 13. století úzce souviselo s rozšiřováním její majetkové základny. V úvodu práce již bylo zmíněno, že otázka vzniku a formování šlechty se v minulých dvou desetiletích stala předmětem velké diskuse, která rozdělila historiky na dva tábory.⁴⁹⁹ První skupina zastává názor přerodu původních družiníků přemyslovských panovníků do pozemkové šlechty v průběhu 13. století, v němž urozená vrstva začala rozšiřovat a zcelovat svá majetková dominia. Proces souvisel nejen se zavedením dědičné držby půdy po zavedení tzv. Statutu Konráda Oty v roce 1189,⁵⁰⁰ ale také s postupující kolonizací, na které se šlechta podílela. Jde o koncept „velké knížecí vesnice“ založené na výhradní držbě půdy státem v průběhu 10. až 12. století. Ke změně tohoto konceptu došlo až ve 13. století, díky čemuž se vytvořila nová skupina vlastníků pozemky – pozemková šlechta. Hlavními zastánci tohoto názoru byli Dušan Třeštík a Josef Žemlička.⁵⁰¹

Druhá skupina hledá počátky šlechty již v období vlády prvních Přemyslovců a nesouhlasí s názorem, že by se šlechta najednou vytvořila až ve 13. století z na knížeti zcela závislých mužů. Dle tohoto druhého modelu šlechta, svobodně vlastníci majetek, měla starší kořeny v řadách dávné aristokracie a podílela se na řízení státu. Mezi obhájci této teorie nejvíce rezonují studie a úvahy Libora Jana.⁵⁰²

České země procházely v průběhu 13. století vrcholně středověkou transformací. Mnohá dosud neobydlená území byla nově kolonizována, docházelo k zakládání nových měst, rozvoji řemeslné výroby a obchodu (včetně dálkového), posílení peněžního hospodářství a celkové přeměně hospodářství díky významnému nárůstu vlivu hornictví na ekonomiku

⁴⁹⁹ Připomeňme, že podrobně celý problém a názory obou protistran shrnul L. JAN, *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty*, s. 241–260.

⁵⁰⁰ Ke Statutům Konráda Oty srov. Jan ZELEŇKA, *Beneficium et feudum*, Praha 2016, s. 166–168; Libor JAN, *Statuta Konráda Oty a problémy jejich historické a právněhistorické interpretace*, in: *Časopis Matice moravské* 136, č. 1, 2017, s. 3–34.

⁵⁰¹ Výběrově uvedme: D. TŘEŠTÍK, *Proměny české společnosti ve 13. století*, s. 131–154; D. TŘEŠTÍK, – J. ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, s. 122–164; J. ŽEMLIČKA, *O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví*, s. 269–308; TÝŽ, *K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku*, s. 189–233.

⁵⁰² L. JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*; TÝŽ, *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty*, s. 241–260; TÝŽ, *Česká a Moravská šlechta ve 13. a 14. století*, s. 38–62. Mezi dalšími zastánci této teorie zmiňme D. KALHOUS, *Čeští velmoži 10. věku*, s. 5–13; M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 11–29.

celého království. Na kolonizaci se podílela místní šlechta i církev.⁵⁰³ Nové oblasti byly osidlovány domácím obyvatelstvem i osadníky cizího původu. Například část území olomouckého biskupství za episkopátu Bruna ze Schauenburka kolonizovali leníci pocházející z ministeriálních rodů z holštýnského a schaumburského hrabství, mindenského biskupství a statků ženského kláštera v Möllenbecku. Tito šlechtici se na Moravě stali Brunovými leníky a tvořili tak pomyslně jádro jeho manského systému, doplněné o příslušníky měšťanů, českých nižších šlechticů a cizích šlechticů, kteří přišli na Moravu ještě před Brunových příchodem.⁵⁰⁴ Jiná území kolonizovala česká šlechta, byť někdy také za pomoci cizích kolonistů, která tímto způsobem získávala nová či rozšiřovala svá původní majetková dominia. Jmenujme například Hrabšice na Bílinsku a později na jiných místech Čech a Moravy, Vítkovce v jižních Čechách, Markvartice a Ronovce v severních Čechách, Lichtenburky (odnož Ronovců) na Českomoravské vrchovině, pány z Holštejna na Drahanské vrchovině a Švábenice v severovýchodních Čechách a na severní Moravě (ačkoli hlavní sférou jejich majetkového vlivu byla jižní Morava).⁵⁰⁵

Benešovici měli svou hlavní državu na Opavsku, kde vlastnili rozsáhlý majetek. Později však získali různé větší či menší enklávy statků také v jiných částech Moravy a též v Čechách.

⁵⁰³ Ke kolonizaci podrobněji srov. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny I/5. Středověká kolonisace v českých zemích*, Praha 1938; Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie českých zemí*, Praha 2002; Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005; TÝŽ, *Kolonizace*, in: Přemyslovci. Budování českého státu, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), Praha 2009, s. 394–397; TÝŽ, *Osídlení českých zemí na sklonku přemyslovské epochy*, in: Přemyslovci, s. 378–383.

⁵⁰⁴ Libor JAN, *Věrně po boku svého krále. Bruno ze Schaumburku*, in: Osobnosti moravských dějin 1, Libor Jan – Zdeněk Drahoš (eds.), Brno 2006, s. 70–71. Výčet leníků včetně jejich původu přesahuje rámec této práce. Pro podrobnější informace k leníkům a biskupovu lennímu systému srov. Dalibor JANIŠ, *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*, in: Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a struktura dvorské společnosti, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (eds.), Praha 2008, s. 354–359; Stanislav BÁRTA, *Tři Brunovi muži aneb pozůstatky disertace, která nikdy nevznikla*, in: Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu, Bronislav Chcoláč – Jiří Malíř – Lukáš Reitinger – Martin Wihoda (eds.), Brno 2020, s. 205–219; Libuše HRABOVÁ, *Biskup Bruno ze Schauenburgu a hospodářské přeměny na Moravě ve XIII. století*, in: Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Olomouc 2006, s. 145–152; Jaroslav BAKALA, *K lenním listinám Bruna ze Schaumburka*, in: Folia diplomatica, studijní příručka 2, č. 7–8, 1953–1954, s. 229–247.

⁵⁰⁵ K jednotlivým rodům srov. T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*; B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici*; J. URBAN, *Lichtenburkové*; D. PAPAŽÍK, *Páni z Holštejna*; D. PAPAŽÍK, *Švábenicové*.

Benešovici vlastnili statky v Čechách i na Moravě nejspíš již v průběhu života Beneše I., prvního historicky doložitelného příslušníka Benešoviců. Beneš I. je v jedné z listin jmenován jako český pán „*nobilis Boemie*“,⁵⁰⁶ což by mohlo znamenat, že vlastnil nějaký majetek v Čechách, ačkoli pro toto tvrzení neexistují žádné důkazy. František Dvorský pokládal Beneše za zakladatele Horního a Dolního Benešova na Opavsku.⁵⁰⁷ Dolní Benešov skutečně založit mohl, nicméně v případě Horního Benešova prokazatelně víme, že lokační listinu vystavil až v roce 1253 Beneš ze Cvilína a město se později nacházelo v centru rodových držav.⁵⁰⁸ Životní osudy Benešových synů ve 20. a 30. letech 13. století jsou spjaty především s Moravou a moravským markraběcím dvorem, což by nasvědčovalo tomu, že již v této době zde Benešovici vlastnili některá území.⁵⁰⁹

Benešův syn Drslav měl syny Voka (II.), Jaroslava a Beneše (III.). U všech tří se často setkáváme s predikátem „ze Štítiny“, která se nachází na Opavsku přibližně devět kilometrů od Dolního Benešova. Je možné, že panství Štítina vybudoval již Drslav a následně přešlo na jeho syny, kteří poté začali používat predikát „ze Štítiny“. Hrad Štítina byl však zbudován až v pozdním 13. století, takže je pravděpodobné, že tato větev rodu nejprve využívala opevněné sídlo nedaleko Štítiny, jímž mohl být hrádek Přerovec, který po přestěhování pánů na Štítinu zanikl.⁵¹⁰

V další generaci rodu Benešoviců byl významnou postavou Beneš (IV.) ze Cvilína, jenž vlastnil rozsáhlý majetek na Opavsku včetně hradu Cvilín (zvaný též Lobenstein či Šelenburk), který získal od krále Přemysla Otakara II. Po popravě Beneše ze Cvilína v roce 1265 byl hrad zřejmě na příkaz krále Benešovým synům zkonfiskován.⁵¹¹

Beneš ze Cvilína se rovněž zasloužil o vznik dnešního Horního Benešova na Opavsku a vlastnil i Úvalno (*Lobenstein*), protože v zakládací listině Horního Benešova vystupuje jako Beneš z Úvalna „*Benes de Úvalno*“.⁵¹² Lobenstein je německé označení hradu Cvilín i nedaleké vsi Úvalno, což je mnohdy matoucí. Jeho syn Beneš z Branice vystupuje

⁵⁰⁶ CDB II, č. 106, s. 100–101 (z roku 1213, Praha).

⁵⁰⁷ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 19.

⁵⁰⁸ CDB IV/1, č. 267, s. 458–460 (11. 4. 1253).

⁵⁰⁹ K majetku Benešoviců na Moravě v průběhu 13. století srov. přílohu č. 12.

⁵¹⁰ Tuto hypotézu uvádějí P. KOUŘIL – D. PRÍX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 437.

⁵¹¹ P. KOUŘIL – D. PRÍX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 38.

⁵¹² CDB IV/1, č. 267, s. 458–460 (11. 4. 1253).

s predikáty „*de Lobenstein*“ či „*de Branyzh*“. Dnes již polská Branice se nachází čtyři kilometry od Úvalna. V Branici si Benešovici ještě v závěru vlády Přemysla Otakara II. zbudovali menší hrad.⁵¹³ Beneš z Branice měl také patronátní práva nad kostely v Horním Benešově, Životicích, Branici a Úvalnu, která v letech 1288 a 1289 převedl na klášter Hradisko.⁵¹⁴ Z těchto listin také víme, že v blízkém okolí Benešovi patřily vesnice Rázová (*Razow*), Horní Životice (*Sejwetndorff*), Milotice nad Opavou (*Milotndorff*), Bobolusky (*Boboluski*), Býkov (*Bykow*), Dubnice (*Dubnicze*) a Hradecká Dubnice (*Dubnicie de Hradecz*) a dnes již zaniklé osady Schwarzendorff, Rabendorff a Wokendorff. Je možné, že k panství také patřily dnes již zaniklé osady Hartmannsdorf a Rudelsdorf u Horního Benešova, dále též Jamnice, Hvozdnice, Lichnov a Starý Heřmínov. Centry všech těchto obcí byl Horní Benešov, vsi Branice a Úvalno a nejspíš i hrad Cvilín.⁵¹⁵

Zbyslav z Koutů a Bohuslavic vlastnil majetek na Opavsku a později také na Zlínsku. Kouty jsou dnes součástí Kravař, které vlastnil Zbyslavův bratr Vok (III.) z Kravař. Bohuslavice se nacházejí jeden kilometr od Dolního Benešova. V roce 1278 dosvědčil jistý Zbyslav ze Skorotína listinu Přemysla Otakara II.⁵¹⁶ Není zcela jisté, zda je Zbyslav ze Skorotína totožný se Zbyslavem z Koutů. S jistotou však víme, že Skorotín vlastnil v roce 1282 Beneš ze Štítiny, protože ho postoupil olomouckému biskupství. Je tedy pravděpodobné, že Skorotín byl v držení Benešoviců i v roce 1278 a vlastnil ho Zbyslav, který později získal Kouty (predikátem „z Koutů“ je poprvé označen v roce 1281), a proto Skorotín předal či spíše odprodal Beneši ze Štítiny.⁵¹⁷ V květnu 1293 Mikuláš Opavský Zbyslavovi z Bohuslavic prodal vsi Žalkovice a Libosváry u Kroměříže a to, co vlastnil v Trnavě u Slušovic.⁵¹⁸ Prodané osady se nacházejí nedaleko Kvasic, které byly pravděpodobně v tu dobu v majetku Miloty z Dědic. Je proto možné, že záměrem bylo rozšířit rodový majetek v této oblasti.

Určení přesného rozsahu majetku Miloty z Dědic je složité. Můžeme se však alespoň pokusit nastínit jeho majetkové vazby k jednotlivým územím. Je nesporné, že Milota

⁵¹³ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 436.

⁵¹⁴ CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava); CDM IV, č. 281, s. 357–358 (29. 3. 1289, Olomouc).

⁵¹⁵ Dalibor PRIX, *Páni z Krnova a Lobenštejna na středověkém Opavsku*, in: *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Řada C. č. 1, 1994, s. 43.

⁵¹⁶ CDB V/1, č. 858, s. 576–577 (21. 1. 1278, Brno – hrad Špilberk).

⁵¹⁷ Toto hypotézu předkládají P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 436.

⁵¹⁸ CDM IV, č. 342, s. 402 (15. 5. 1293, Opava).

z Dědic byl velmi bohatým moravským šlechticem, jehož politické ambice se naplnily především na konci vlády Přemysla Otakara II. Za svůj dlouhý život se mu zřejmě dařilo postupně rozšiřovat rodový majetek, který po své smrti převedl na různé příslušníky rodu Benešoviců, protože jeho jediný známý syn Tobiáš se po vzoru svého strýce, biskupa Tobiáše, vydal na církevní dráhu. Nejprve Milota v průběhu 70. let 13. století vystavěl hrad Dědice u Vyškova, po němž se poté zval v následujících desetiletích. Později získal i Strážnici, kterou odkázal kravařské větvi benešovického rodu. Nevíme, kdy Strážnici získal, je však jisté, že po jeho smrti připadla pánům z Kravař, kteří ji vlastnili až do konce 15. století.⁵¹⁹ Je také možné, že Milota vlastnil Kvasice, protože existuje listina, ve které vystupuje jistý Milota z Kvasic, kterého Libor Jan spojuje s Milotou z Dědic.⁵²⁰ Jde o jediný případ, kdy je Milota s tímto přídomkem spojován. Navíc nemáme žádnou zprávu o tom, že by Milota v okolí Kvasic něco vlastnil, ačkoli v dalších letech byly Kvasice v majetku další rodové větve Benešoviců. Je možné, že Kvasice byly v majetku Miloty z Dědic a po jeho smrti přešly na další rodovou větev, ale písemný důkaz o tom neexistuje.

Pokud bychom chtěli dokončit výčet Milotova majetku, tak je nutné zmínit vlastnictví hradu Konopiště, který Benešovici vystavěli poblíž středočeského Benešova a který zůstal v majetku rodu až do dvacátých let 14. století. Poté ho pražský kanovník Tobiáš (III.) z Benešova, syn Miloty z Dědic, prodal svému příbuznému Zdislavu ze Šternberka. Převod majetku potvrdil v roce 1327 i Jan Lucemburský. Šternberkové komopišťské panství vlastnili až do konce 16. století.⁵²¹ Šternberkové následně získali i část Milotova majetku v okolí Vyškova.⁵²²

Soukromý majetek vlastnil také biskup Tobiáš (II.) z Benešova. Až do jeho episkopátu pražský biskup v majetkových otázkách nikdy nevystupoval jako fyzická osoba či soukromý vlastník, ale vždy ztělesňoval a zastupoval zájmy celého biskupství. Výjimkou v období Tobiášova episkopátu je však královská darovací listina ze 14. července 1292, která se od ostatních listin liší tím, že jde nikoli o dar biskupství, ale o dar samotnému biskupovi. Všechny ostatní majetkové listiny (a to včetně všech listin Tobiášových

⁵¹⁹ Shrnutí možných verzí toho, kdy a za jakých okolností se Strážnice dostala do držení Benešoviců, nabízí L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 101.

⁵²⁰ CDB V/2, č. 592, s. 182–184 (4. 9. 1269, Opava). Srov. L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 100.

⁵²¹ A. VLASÁK, *Bibliotéka místních dějepisův*, s. 10.

⁵²² L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 100.

předchůdců) vždy pojednávaly o biskupském majetku z hlediska majetku diecéze jako instituce. O to překvapivější je formulace této listiny, ve které Václav II. dává biskupu Tobiašovi do dědičné držby vsi Klatovec, Bukovec, Dubenky, Zahrádčice a část vsi Zálší u Sepekova.⁵²³ Tyto statky původně patřily Vítkovi ze Zálší, který se provinil a jeho majetek připadl králi. V listině je zdůrazněno, že darované statky se mají stát biskupových osobním dědičným majetkem: „*damus per eundem episcopum hereditario iure, non tamquam alia bona sua episcopalia sed tamquam intuitu persone sue sibi concessas in perpetuum libere possidendas*.“⁵²⁴ Jde o jediný případ majetku, který biskup získal od krále a mohl s ním disponovat jako soukromý vlastník.

Biskup Tobiaš se svým soukromým majetkem také disponoval. Z blíže neurčeného roku jeho episkopátu pochází formulář v Tobiašově formulářové sbírce, ve kterém biskup dává nejmenovaným bratrům „*fratribus, dilectis fidelibus nostris*“, část svého dědictví v jistém neurčeném místě s podmínkou, že den výročí úmrtí jeho samotného a jeho strýce, pražského probošta Tobiaše, budou jeho dědicové slavit mši, almužnou a hoštěním kněží a chudých.⁵²⁵ Vzhledem k tomu, že formulář nespecifikuje přesnou lokaci dědictví, tak nevíme, zda šlo o výše zmíněné vesnice darované králem nebo o jinou část biskupova osobního majetku. Ve svědečné řadě listiny také figuruje benešovský purkrabí, což by mohlo napovídat tomu, že šlo o biskupův majetek v této oblasti. Je také třeba připomenout, že s Benešovem u Prahy je spojen i biskupův strýc, někdejší pražský probošt Tobiaš, který nechal v Benešově vybudovat minoritský klášter, snad původně plánovaný jako rodová nekropole. Vzhledem k tomu, že biskupova listina pamatuje na jeho strýce, tak je pravděpodobné, že se dědictví nacházelo v oblasti Benešova, se kterým byl spjat biskup i jeho strýc.

Jak již bylo výše zmíněno, tak se většina majetku Benešoviců nacházela na Opavsku a později i na Moravě. V Čechách měl rod majetkové vazby především na okolí Benešova u Prahy, který je některými historiky dokonce považován za kolébku celého rodu před

⁵²³ Klatovec se nachází severozápadně od Telče a nedaleko leží ves Panské Dubenky, což by mohlo odpovídat Dubenkám z listiny. Zahrádčice leží u Dolních Kralovic, což odpovídá předešlé biskupově akvizici v této oblasti, zároveň se však Zahrádčice nachází velmi daleko od zbylých vesnic. U Zálší je jednoznačně uvedeno, že se nachází u Sepekova a mělo by jít tedy o stejnou vesnici, jejíž část biskupství získalo jako náhradu od Vítkovců v roce 1291. Bukovec bohužel není možné jednoznačně určit.

⁵²⁴ KLL I, č. 659, s. 259 (14. 7. 1292, Praha). Citováno z textu v RBM II, č. 1582, s. 681 (14. 7. 1292, Praha).

⁵²⁵ FBT, č. 265, s. 204–205 (1279–1296).

ziskem půdy na Opavsku.⁵²⁶ Nevíme, jakým způsobem přecházelo vlastnictví benešovského panství mezi jednotlivými členy rodu. Nepochybně je však Benešov ve druhé a třetí generaci Benešoviců spjat se dvěma Tobiáši, kteří byli v církevních službách. Pražský probošt Tobiáš (I.) je považován za zakladatele minoritského kláštera v Benešově. Jeho synovec biskup Tobiáš (II.) vlastnil Benešov v 80. a 90. letech 13. století a následně ho odkázal svému bratrovi Milotovi z Dědic a ten zase svému synovi Tobiášovi (III.), který byl taktéž v církevních službách. Nejspíš na konci 13. století Benešovici vystavěli hrad Konopiště, který však již v roce 1327 připadl společně s celým benešovským panstvím rodu Šternberků.

Tobiáš s Milotou však nebyli jedinými Benešovici, kteří vlastnili majetek v Čechách. Jednou z odnoží rodu, která se taktéž usadila na Benešovsku, byli páni z Dubé. Je možné, že šlo o potomky Matouše z Benešova,⁵²⁷ kteří se v 60. letech 13. století usídlili na hradu Kavčí Hora u Líšna a později na hradu Dubá na Benešovsku, který zanikl během bojů za vlády Jiřího z Poděbrad.⁵²⁸

Zdá se, že majetek v Čechách byl určen mladším synům, protože rodová základna zůstávala na Opavsku. O majetku v Čechách však máme pro období 13. století ještě méně zpráv než o majetku v okolí Opavy. Navíc se zde setkáváme s problémem určení stupně příbuznosti českých větví s moravskými Benešovici. Páni z Dubé na Benešovsku nepochybně patřili do rozrodu Benešoviců, ale bohužel nejsme schopni určit, kdo byl prapředkem této odnože. Stejný problém je i s pány z Bechyně, jejichž původ je také obestřen tajemstvím, jak již bylo výše zmíněno, ačkoli je nepochybné, že taktéž patřili do rozrodu Benešoviců. V souvislosti s majetky Benešoviců v Čechách je nutné upozornit na skutečnost, že ačkoli se jedna z jejich větví nazývá „páni z Bechyně“, tak to neznamená, že by Benešovici bechyňské panství vlastnili. Jde o predikát získaný pouze díky držbě purkrabského úřadu.⁵²⁹

⁵²⁶ K této problematice srov. kapitulu „Původ a první generace Benešoviců“. K majetku Benešoviců v Čechách viz přílohu č. 13.

⁵²⁷ F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců I*, s. 31. Tato rodová větev nese jméno po hradu Dubá v Posázaví, který je dnes známý jako zřícenina Stará Dubá.

⁵²⁸ Blíže k hradu Stará Dubá srov. Josef PETRÁŇ a kol., *Benešovsko, Podblanicko*, Praha 1985, s. 83–84.

⁵²⁹ Srov. pozn. 477.

4.1 Hrady a města Benešoviců

Na počátku 13. století šlechta vlastnila spíše jen jednoduše ohrazené dvorce, které později nahradila lépe opevněnými sídly v podobě tvrzí, hrádků a posléze ve druhé polovině 13. století i hradů.⁵³⁰ Hrad byl jedním ze základních mocenských symbolů středověkého světa, byl vnímán jako správní centrum a zástupný symbol vrchnostenské moci, tvořil součást rodové šlechtické identity a zároveň byl jedním z prvků přejímání rytířské kultury do středověkých Čech. Hrady symbolizovaly právní nárok šlechtice k určitému území, jeho sociální statut a byly stejně důležitým symbolem stálé přítomnosti šlechtice jako erby, nápisy či umělecká díla.⁵³¹ Hrad však nebyl pouhým mocenským symbolem, ale také důležitým správním centrem pro určitou oblast, obranným prvkem, pomyslnou bariérou bránící teritoriální expanzi sousedů, a v neposlední řadě také obytným prostorem pro vrchnost. Na těchto sídlech žili v prvních letech zakladatelé hradů a jejich přímí potomci. U mnoha rodů začalo postupně docházet k přelidnění hradů vlivem velkého množství mužských potomků, kteří žili na původním rodovém sídle i se svými rodinami. V některých případech šlo původní hrad rozšířit o předhradí. Jindy však bylo nutné postavit či jinak získat nový objekt mimo původní areál. Pro konec 13. století a pro 14. století je typická tendence stavět nová sídla a získávat nové hrady nejen ve snaze o zhodnocení rodového majetku a územní expanzi, ale také v touze po samostatnosti jednotlivých mužských potomků.

Kromě tvrzí, hrádků a hradů se šlechta také podílela na zakládání měst. Většina měst ve 13. století byla královského založení, přesto se však postupně začínají objevovat i města poddanská založená příslušníky šlechtických rodů či církví. Nejstarším historicky doložitelným poddanským městem je Kynšperk nad Ohří. V jeho zakládací listině z roku

⁵³⁰ Jednotlivé hrady byly kromě mnoha dílčích studií podrobně zpracovány v několika souhrnných dílech a encyklopediích. Výběrově jmenujme T. DURDÍK – P. BOLINA, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*; jen pro Čechy: D. MENCLOVÁ, *České hrady. Díl 1 a 2*; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl 1–15*; pro Moravu: M. PLAČEK, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*; pro Slezsko: P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*.

⁵³¹ K symbolice hradů srov. Robert ŠIMŮNEK, *Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty*, in: *Český časopis historický* 108, č. 2, 2010, s. 185–219.

1232 povolil král Václav I. založení města doksanskému klášteru.⁵³² Není jisté, do jaké míry se na zakládání poddanských měst podíleli Benešovici.

S rodem Benešoviců jsou v jejich majetkové doméně na Opavsku spojeny čtyři hrady a hrádky – Přerovec, Štítina, Cvilín a Branice. Dále zde bylo založeno město Horní Benešov, které bylo jedním z center benešovických držav v této oblasti. Milota z Dědic dále založil na Moravě hrad Dědice a s osobou biskupa Tobiáše (II.) je spojeno založení hradu Konopiště v Čechách, který následně přešel do vlastnictví rodiny jeho bratra Miloty z Dědic (k umístění hradů a měst viz přílohu č. 14).

4.1.1 Přerovec

Hrádek Přerovec, nacházející se v jižní části benešovického opavského dominia, byl nejspíš zbudován syny Drslava z Benešova ve druhé polovině 13. století.⁵³³ Přerovec patřil k jedné z nejstarších šlechtických fundací v této oblasti. Typově nešlo o hrad v pravém slova smyslu, ale spíše o drobnější fortifikační sídlo – hrádek, který však byl zbudován z kvalitních materiálů. Šlo nejspíš o hrázděný objekt s absencí kamenných prvků.⁵³⁴ Hrádek byl typ sídla nižší šlechty, který „*souvisel s residenční funkcí, správou rozsáhlejších i menších šlechtických dominií a jejich konstituováním i funkcí obrannou, jak jednotlivých feudálů, tak i v systému obrany země*“.⁵³⁵ Je možné, že vznik hrádků a později i hradů souvisel s neúspěšným povstáním markraběte Přemysla proti jeho otci Václavu I., kdy začalo docházet k postupnému uvolňování přísného panovnického regálu spojeného s výstavbou různých fortifikačních objektů.⁵³⁶ Zatímco hrady byly kamenné, tak hrádky sestávaly z dřevohlinitého jednoduchého opevnění s absencí hospodářského zázemí z důvodu malé rozlohy celého objektu. Hrádky stávaly buď mimo ves, nebo na jejím

⁵³² K problematice středověkých měst srov. František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009; Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v Českých zemích*, Praha 1998.

⁵³³ Tuto hypotézu předestírá P. KOUŘIL – D. PRÍX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 437. K archeologickému průzkumu této lokality srov. P. KOUŘIL – M. WIHODA, *Přerovec*, s. 204–218.

⁵³⁴ P. KOUŘIL – M. WIHODA, *Přerovec*, s. 215.

⁵³⁵ P. KOUŘIL – Z. MĚŘÍNSKÝ – M. PLAČEK, *Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku*, s. 125–126.

⁵³⁶ K této teorii pro oblast Moravy srov. P. KOUŘIL – Z. MĚŘÍNSKÝ – M. PLAČEK, *Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku*, s. 125. Pro oblast Čech srov. Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248–1249 a jeho sociální zázemí*, in: *Československý časopis historický* 33, č. 4–6, 1985, s. 584.

okraji. Hrádky v krajině nepřestavovaly skutečnou vojenskou hrozbu či překážku. Nešlo ani o hospodářské centrum dané oblasti. Můžeme spíše souhlasit s tvrzením, že hrádky byly spíše symbolem určitého výsadního sociálního postavení šlechty v rámci středověké společnosti.⁵³⁷ Hrádky bývaly umístěny nedaleko poddanských vsí na strategicky výhodných místech. Pro tento typ hrádků je charakteristické, že kolem nich byly hloubeny příkopy a z takto získaného materiálu byly vršeny valy na vnější straně příkopů a byla také uměle zvyšována jádra hrádků, takže samotný objekt hrádku stál mírně vyvýšen nad terénem.⁵³⁸ Areál Přerovce měl oválný až lichoběžníkový tvar (viz přílohy č. 15 a 16) o rozměrech 50 x 40 m a stál na ostrožně východně od vsi. Stejně jako řada dalších hrádků byl i Přerovec opevněn příkopem a valem.⁵³⁹

Přerovec však nesloužil této větvi rodu Benešoviců dlouho, neboť již koncem 13. století zanikl, což souviselo se zbudováním hradu ve Štítině, který dal základ predikátu Drslavových synů Voka, Beneše a Jaroslava ze Štítiny. Pavel Kouřil a Martin Wihoda dokonce předložili domněnku, že Přerovec mohl být jen jakýmsi provizoriem a nejpozději roku 1282 ztratilo jeho obývání smysl, když Beneš přesunul centrum svého panství do Štítiny.⁵⁴⁰ Tato teorie je velmi pravděpodobná, protože zatímco Přerovec byl nejspíš jen hrázdným hrádkem, tak Štítina již byla plnohodnotným kamenným hradem. Přerovec tedy skutečně mohl sloužit jen jako prvotní sídlo této větve Benešoviců předtím, než se jejich ekonomická situace zlepšila natolik, že si mohli dovolit postavit plnohodnotný hrad.⁵⁴¹ Stejný model, jaký vidíme u Benešoviců na příkladu Přerovce a Štítiny, můžeme sledovat například i u Švábeniců, kteří kolonizovali oblast Trutnovska. Zbudovali zde rozsáhlý fortifikační systém, jehož centrem byl původně malý hrad v dnešním Horním Starém Městě, kde se nacházela původní tržní osada Úpa. Po založení nového města Úpy

⁵³⁷ Srov. P. KOUŘIL – Z. MĚŘÍNSKÝ – M. PLÁČEK, *Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku*, s. 128, 131–132.

⁵³⁸ Vladimír NEKUDA – Josef UNGER, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981, s. 32.

⁵³⁹ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 293–295; V. NEKUDA – J. UNGER, *Hrádky a tvrze na Moravě*, s. 247.

⁵⁴⁰ P. KOUŘIL – M. WIHODA, *Přerovec*, s. 215.

⁵⁴¹ Pavel Kouřil a Martin Wihoda v této souvislosti upozorňují na skutečnost, že stěhování z provizorních objektů do plnohodnotných sídel nebylo ve 13. století neobvyklé. Rody, které postupně kolonizovaly určitá území, si mnohdy původně vybudovaly menší sídlo a když se v dané oblasti ekonomicky a politicky stabilizovaly, tak si založily větší a architektonicky náročnější fundaci. P. KOUŘIL – M. WIHODA, *Přerovec*, s. 216.

(dnešního Trutnova) bylo hlavní rodové sídlo přesunuto sem a původní hrad postupně zanikl.⁵⁴² Dalším příkladem opuštění provizorního sídla po dostavbě nového hradu je rod pánů z Medlova (budoucích Pernštejnů) při kolonizaci oblasti řeky Svratky. Páni z Medlova původně obývali dvorce a dřevohliněné hrádky. Později si zbudovali hrádek nad Štěpánovem nad Svartkou. Opět šlo zřejmě jen o provizorní fortifikaci, která rodu sloužila do doby založení prvních hradů ve druhé polovině 13. století, z nichž prvním byl Pernštejn.⁵⁴³

Definitivní zánik Přerovce možná souvisel s boji Mikuláše Opavského s městem Opavou na jaře roku 1284.⁵⁴⁴ Mikuláš svou vojenskou akcí protestoval proti listině Václava II., kterou mladý král uděloval opavským měšťanům výsady, mezi nimiž bylo i právo mincovní, hrdelní a právo skladu zboží. Je pravděpodobné, že diplomatický útok a zásah do práv, která si na Opavsku nárokoval Mikuláš, měl ve skutečnosti na svědomí nikoli sám mladý král, ale spíše někdo z jeho okolí. Dokonce ani s jistotou nevíme, kdy přesně bylo sporné královské privilegium pro Opavu vydáno.⁵⁴⁵ Existují dvě teorie, kdo mohl být onou šedou eminencí v tomto sporu. Pokud bylo privilegium vydáno na přelomu roku 1283/1284, tak mohl být jeho iniciátorem již Závíš z Falkenštejna. K této teorii se kloní Martin Wihoda.⁵⁴⁶ Pokud bylo ale vydáno v závěru roku 1283, tak je pravděpodobnější, že ho měla na svědomí královna Kunhuta, protože Závíš v této době ještě u dvora nepobýval. K této druhé možnosti se kloní Libor Jan.⁵⁴⁷ Mikuláš nakonec kapituloval a opavská privilegia udělená králem uznal a zavázal se, že uhradí napáchané škody a v blízkosti městských hradeb nepostaví hrad. Opavští měšťané naopak slíbili, že se bez porady s dalšími městy nezapojí do případného souboje Mikuláše s Václavem II.⁵⁴⁸

⁵⁴² Vladimír WOLF, *K problematice středověkých horských hradek ve východním podhůří Krkonoš*, in: *Archaeologia historica*, roč. 2, 1977, s. 105.

⁵⁴³ Miroslav PLÁČEK, *Hrady v horním povodí Svratky*, in: *Archaeologia historica*, roč. 11, 1986, s. 191.

⁵⁴⁴ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 457.

⁵⁴⁵ Královská listina se sice nedochovala, nicméně z Mikulášovy listiny, kterou se později smířoval s opavskými měšťany, je patrné, o co ve Václavově privilegii pro Opavu šlo. CDM IV, č. 217, s. 285–286 (3. 4. 1284, Opava).

⁵⁴⁶ M. WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, s. 221.

⁵⁴⁷ L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 98–99.

⁵⁴⁸ Tamtéž.

4.1.2 Štítina

Štítina byla državou synů Drslava z Benešova nejpozději roku 1282, kdy Drslavův syn Beneš (III.) ze Štítiny přesunul centrum svého panství z Přerovce do Štítiny.⁵⁴⁹ V držení Benešoviců zůstala následujících téměř sto let. Tento predikát je později spojován i s Benešovými bratry Vokem (II.) a Jaroslavem, což naznačuje, že Štítina byla obývána všemi příslušníky této rodové větve. Je však možné, že v této době ještě nešlo o plnohodnotný zděný hrad.⁵⁵⁰

Areál hradu Štítina byl vybudován v údolí řeky Opavy. Šlo o nevelký objekt, který svou rozlohou a uspořádáním odpovídal spíše tvrzi než klasickému gotickému hradu. Nicméně k hradům je přiřazován nejen kvůli svému umístění mimo vesnickou zástavbu, ale také vzhledem ke svému významu v krajině jako zemská pevnost.⁵⁵¹ Hrad se čtyřhrannou dispozicí byl původně obehnan valy a příkopy. Gotický základ má část sklepů v jižní části areálu a nad nimi se tyčící zdivo přízemí a prvního patra, kde se nacházel podsklepený palác s průjezdem na nádvoří, do něhož ústil padací most (viz přílohu č. 17 s vyznačením nejstaršího zdiva). Je pravděpodobné, že v místech pozdějšího renesančního vjezdu byl již v období hradu gotický vjezd. Hrad byl významně přestavěn již v průběhu 16. století a v průběhu století následujícího došlo k přeměně areálu na renesanční zámek. Projekt renesančního zámku nejspíš zhruba respektoval rozsah původního hradního areálu s tím, že nová zámecká křídla nahradila některé původní starší objekty, proluky mezi nimi a také využila vnější gotický ochranný systém okružního příkopu a valu.⁵⁵² Změnám se hrad neubráníl ani v dalších staletích. V roce 1988 byl zbořen.

⁵⁴⁹ P. KOUŘIL – M. WIHODA, *Přerovec*, s. 215.

⁵⁵⁰ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 345.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 350.

⁵⁵² Tamtéž, s. 347–350.

4.1.3 Cvilín

Hrad Cvilín, zvaný též Lobenštejn či Šelenburk,⁵⁵³ ležel na důležité obchodní stezce mezi Opavou a Krnovem, která vedla podél řeky Opavy (viz přílohu č. 18). Díky své vyvýšené poloze Cvilín kontroloval celé široké údolí. Návrší bylo osídleno již v období pravěku a následně zde bylo vybudováno hradisko v období slezské fáze komplexu popelnicových polí. Prostor ohraničený valem měl tvar protáhlého oválu o rozměrech 400 x 900 m.⁵⁵⁴ Později je zde doloženo i slovanské osídlení, které se však nejspíš nenacházelo v celém prostoru, ale soustředilo se pouze v nejvyšší části komplexu cvilínského kopce.⁵⁵⁵ V 11. století zde nejspíš vznikla hlinitodřevěná pevnost, na jejímž místě byl přibližně ve 40. letech 13. století postaven kamenný hrad.⁵⁵⁶ Cvilín je kombinací hradu s pravidelným obvodem a raného hradu bergfritového typu. Celá fortifikace měla rozměry 72 x 54 m, byla chráněna 25–35 m širokým příkopem a soustavou okružních valů. Nejstarší jádro s oktogonální dispozicí bylo vymezeno hradební zdí o průměru 3–4 m, která obepínala prostor o rozměru 44,5/43,2 x 41,4/43,9 m, uvnitř kterého se nacházela mohutná válcová věž o průměru 14 m, studna a patrová budova paláce (k půdorysu a podobě hradu viz přílohy č.19, 20, 21 a 22).⁵⁵⁷

Hrad vznikl na starší, nejspíš původně zeměpanské fortifikaci, kvůli čemuž není možné rozhodnout, zda šlo o zeměpanský hrad, jehož správcem se stal Beneš (IV.) ze Cvilína, či

⁵⁵³ Pro období 13. století jsou poplatné pouze názvy Cvilín a Lobenštejn. Označení „Šelenburk“ začalo být používáno až později jako upomínka na vlastnictví hradu pány ze Šelmberka v letech 1493–1526. Srov. R. VOJSKOVSKÝ, *Cvilín*, s. 43.

⁵⁵⁴ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 41.

⁵⁵⁵ K literatuře týkající se archeologického výzkumu v lokalitě srov. P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 42.

⁵⁵⁶ R. VOJSKOVSKÝ, *Cvilín*, s. 3. Autor předpokládá, že původní pevnost (buď dřevěná nebo již kamenná) byla vypálena při mongolském vpádu na Opavsko v roce 1241 a na jejím místě byl poté vybudován kamenný hrad.

⁵⁵⁷ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 42–49 (zde je k dispozici velmi podrobný popis celého hradního areálu na základě archeologického výzkumu); Markéta TYMONOVÁ, *Archeologické doklady každodenního života obyvatel hradu Cvilína v období středověku a raného novověku*, in: *Archaeologia historica*, roč. 35, 2010, s. 63.; Z. MĚŘÍNSKÝ – M. PLAČEK, *Nástin vývoje hradní architektury*, s. 226; František SPURNÝ, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Morava*, Praha 1983, s. 48; Jiří KUTHAN – Jiří MÜLLER – Radko CHODURA, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města – hrady – kláštery – kostely*, Vimperk 1994, s. 86–87.

zda byl stavebníkem a vlastníkem samotný Beneš.⁵⁵⁸ Podobně sporná je i fundace nedalekého Horního Benešova, o které bude pojednáno níže.

Je třeba připomenout, že Beneš je spojován s predikátem „ze Cvilína“ až posmrtně v listině z roku 1282, ve které je jeho syn Beneš z Branice označen jako syn pana Beneše ze Cvilína „*filius quondam domini Benessii de Czwilin*“.⁵⁵⁹ V období svého života tedy není s tímto predikátem nikdy spojován. Dokonce i pojmenování v listině z roku 1282 nemusí nutně souviset s vlastnictvím hradu. Ve 13. století nebylo neobvyklé, aby purkrabí používali jako predikát název spravovaného hradu.⁵⁶⁰ Na druhou stranu je však nutné poznamenat, že jediné purkrabství, se kterým bylo Benešovo jméno v listinách spojováno, bylo znojenské purkrabství. Miroslav Plaček a Rudolf Procházka v této souvislosti zmiňují, že do poloviny 13. století nebyla výstavba soukromých hradů na Moravě a ve Slezsku běžným jevem. Naopak u šlechty do značné míry ještě i na počátku vlády Přemysla Otakara II. přetrvávala obliba držby hradeckých úřadů a také užívání predikátů po hradech, kde byli šlechtici kasteláni.⁵⁶¹ U purkrabích byla jejich správcovská funkce obvykle spojena s jejich trvalejším pobytem na hradě, což dle zmiňovaných autorů mohlo vést v případě Cvilína k jeho přivlastnění ze strany Beneše jakožto purkrabího.⁵⁶² Nemuselo jít nutně o přechod vlastnických práv, ale o trvalou zástavu.⁵⁶³ Nicméně i v případě, že by byl Beneš jen purkrabím a nikoli vlastníkem hradu Cvilína, tak jemu i jeho rodu tato správcovská pozice mohla umožnit zisk a kolonizaci dosud nedostatečně osídlených oblastí v této lokalitě. V souvislosti se správcovstvím hradu Cvilína je nutné upozornit ještě na možnost, že správcem mohl být v tomto období, byť jen po určitou dobu, i někdo jiný než Beneš. Markéta Tymonová uvádí, že první nepřímá zmínka o Cvilínu pochází z roku 1253, kdy se

⁵⁵⁸ Zdeněk MĚŘÍNSKÝ – Miroslav PLAČEK, *Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek*, in: *Archaeologia historica*, roč. 13, 1988, s. 226.

⁵⁵⁹ CDB VI, č. 233, s. 285–287 (28. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

⁵⁶⁰ Vzpomeňme na Tobiáše z Bechyně. K této problematice srov. pozn. 477.

⁵⁶¹ Je však třeba zmínit, že s nárůstem výstavby šlechtických hradů ve druhé polovině 13. století klesal zájem mnoha rodů o držbu hradeckých úřadů, což působilo postupný rozklad hradecké správy. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Odboj královce Přemysla*, s. 584.

⁵⁶² Miroslav PLAČEK – Rudolf PROCHÁZKA, *K problematice opevněných sídel přelomu raného a vrcholného feudalismu na Moravě (Teze)*, in: *Archaeologia historica*, roč. 11, 1986, s. 165.

⁵⁶³ Teorii přechodu původně zeměpanského hradu Cvilína do soukromých rukou, byť jen formou trvalé zástavy, také podporuje P. KOUŘIL – Z. MĚŘÍNSKÝ – M. PLAČEK, *Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku*, s. 137.

má v zakládací listině Horního Benešova hovořit o cvilínském kastelánovi Kuroldovi.⁵⁶⁴ To by znamenalo, že v tomto roce byl správcem hradu Kurold a nikoli Beneš. Nicméně při studiu svědečné řady zakládací listiny Horního Benešova zjistíme, že se zde sice nachází jistý „*Curolodus castellanus*“, ale nikde není specifikováno, že jde o cvilínského purkrabího.⁵⁶⁵ Můžeme se také dočíst o tom, že Beneš ze Cvilína získal od krále Cvilín jako léno za odměnu až po roce 1257, kdy při vpádu královských vojsk do Bavorska statečně bojoval u Mühldorfu.⁵⁶⁶

Po popravě Beneše ze Cvilína v roce 1265 byl hrad zřejmě na příkaz krále Benešovým synům odebrán.⁵⁶⁷ Pokud šlo o původně královský hrad spravovaný Benešem ze Cvilína, tak král po Benešově popravě rozhodl o ustavení nového purkrabího. Pokud by byl hrad v Benešově vlastnictví, tak by šlo o konfiskaci jeho majetku. O několik let později, v roce 1288, je již existence purkrabího na cvilínském hradě písemně doložena, když se ve svědečné řadě darovací listiny paní Adelaidy objevuje jméno cvilínského purkrabího Bohdala „*burcrauius de Czevelin*“⁵⁶⁸. Je třeba upozornit, že se cvilínským hradem bývá někdy spojován i Heřman z Lobenštejnu, který v letech 1280 a 1297 vystupoval v listinách biskupů Bruna ze Schauenburka a Dětricha z Hradce vydaných na moravskoslezském pomezí.⁵⁶⁹ Mezi roky 1285–1295 nejspíš na Cvilíně také často přebýval Mikuláš Opavský.⁵⁷⁰ Od roku 1318 celé panství Branice včetně cvilínského hradu přešlo do vlastnictví opavských vévodů.⁵⁷¹

⁵⁶⁴ M. TYMONOVÁ, *Archeologické doklady každodenního života obyvatel hradu*, s. 63.

⁵⁶⁵ CDB IV/1, č. 267, s. 458–460 (11. 4. 1253).

⁵⁶⁶ R. VOJSKOVSKÝ, *Cvilín*, s. 7.

⁵⁶⁷ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 38.

⁵⁶⁸ CDM IV, č. 270, s. 348–349 (květen 1288, Opava).

⁵⁶⁹ P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 38. Srov. listiny CDB VI, č. 99, s. 154 (10. 5. 1280, Ketř) a CDM V, s. 74–75, č. 73 (srpen 1297).

⁵⁷⁰ R. VOJSKOVSKÝ, *Cvilín*, s. 9.

⁵⁷¹ Srov. P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 39.

4.1.4 Branice

O malém benešovickém hradu Branice se nedochovalo příliš informací. Benešovici si zde hrad zbudovali nejspíš v závěru vlády Přemysla Otakara II. a jeho pozůstatky jsou údajně skryty v areálu někdejšího pivovaru.⁵⁷² Vzhledem k absenci archeologického výzkumu není možné určit ani jeho přesné rozměry ani jeho dispozici. Je možné, že vybudování tohoto malého hradu úzce souviselo se ztrátou kontroly nad nedalekým hradem Cvilín, který byl nejspíš po smrti Beneše ze Cvilína v roce 1265 jeho potomkům odebrán a který do té doby sloužil jako jedno z hlavních center rodových držav. Hrad Branice se nacházel nedaleko vsi Branice na levém břehu řeky Opavy. Šlo o strategické místo, protože v údolí řeky Opavy vedla stezka z Opavy do Krnova (viz přílohu č.18). Na místě hradu byl později vybudován zámek, který byl ve druhé polovině 19. století přebudován na pivovar se sladovnou (viz přílohu č. 23).

4.1.5 Horní Benešov

Horní Benešov byl založen na základě listiny vydané 11. dubna 1253 královským podkomořím Benešem (IV.) ze Cvilína.⁵⁷³ Je možné, že na témže místě již předtím existovala osada. Vincenc Prasek, autor *Historické topografie země Opavské*, zmiňuje, že Benešov vznikl již za vlády markraběte Vladislava Jindřicha.⁵⁷⁴ Nicméně o existenci osady nemáme žádný pramenný důkaz.

V zakládací listině Horního Benešova podkomoří Beneš udělil právo založit město dle hlubčického práva bratřím Erwigovi a Kuidenovi. Zároveň stanovil práva pro lokátory, výsady pro město a osvobození města od daně na dvanáct let. V otázce soudnictví Beneš v zakládací listině zmiňuje, že rychtáři z jeho vsí na místním panství mají nechat soudit závažné zločiny přímo v Benešově.⁵⁷⁵ Zakládací listinu Horního Benešova sice vydal

⁵⁷² P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 436.

⁵⁷³ K Hornímu Benešovu též srov. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. díl H – K*, Praha 1997, s. 142–145. Horní i Dolní Benešov zmiňuje i Ladislav Hosák v *Historickém místopisu země Moravskoslezské*. Zakládací listinu z roku 1253 však zmiňuje u Dolního, a nikoli tedy u Horního Benešova. Srov. Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské*, Brno 1938, s. 810 a 819.

⁵⁷⁴ Vincenc PRASEK, *Historická topografie země Opavské A–K*, Opava 1889, s. 14.

⁵⁷⁵ CDB IV/1, č. 267, s. 458–460 (11. 4. 1253).

Beneš ze Cvilína, ale není jisté, zda tak učinil jako vydavatel-soukromá fyzická osoba, nebo z titulu svého úřadu moravského podkomořího, a tím i z pověření markraběte Přemysla. Josef Žemlička se přiklání k názoru, že šlo o nekrálovské, tedy šlechtické založení, které se mělo stát centrem benešovických držav na západním Opavsku.⁵⁷⁶ Za poddanské město považuje Horní Benešov rovněž František Hoffmann, který jeho zakládací listinu považuje za druhou nejstarší k poddanskému městu hned po kynšperské z roku 1232. Zmiňuje však, že i ke vzniku poddanského města byl nezbytný souhlas panovníka, protože všechna právní opatření o městech náležela mezi královské regály.⁵⁷⁷ Jiří Kejř k případu založení Horního Benešova podotýká, že prohlášení městského statutu patřilo k výsostným právům panovníka. Rozhodně se tedy vymezuje proti možnosti, že by šlechtic v tomto období mohl svévolně založit město. V případě Beneše poukazuje na to, že tento šlechtic zastával úřad podkomořího a zakládací listinu města tak vydal nikoli jakou šlechtic-soukromá osoba, ale spíše z titulu svého úřadu, který odpovídal za zakládání měst a kolonizaci. Zakládací listina se navíc odvolává na hlubčické právo.⁵⁷⁸ Kejř připomíná, že Hlubčicím byla městská privilegia udělena dnes již ztracenou královskou listinou, což však dokazuje, že soukromý zakladatel nemohl těmito právy disponovat a propůjčovat je z vlastní vůle nově založenému městu. Ačkoli se tedy město mělo stát rodovou základnou Benešoviců, tak nad Benešem i při tomto aktu stála panovnická moc.⁵⁷⁹ Město se později stalo centrem pro místní državy Benešoviců. Dle listiny z roku 1288 Benešův stejnojmenný syn Beneš z Branice převedl patronát nad kostelem v Horním Benešově na premonstráty z kláštera Hradisko. Díky této listině se také dozvídáme o těžební činnosti v okolí Horního Benešova, protože Beneš klášteru rovněž přiznal desátek z těžby různých kovů.⁵⁸⁰ Již v průběhu 13. století se zde rozvinula důlní činnost, ačkoli původně nebyl Benešov založen jako horní město. V listopadu 1271 vydal Přemysl Otakar II. listinu, která opavským měšťanům povolovala těžbu stříbra v okolí Horního

⁵⁷⁶ Josef ŽEMLIČKA, *Království v pohybu*, Praha 2014, s. 163–164.

⁵⁷⁷ F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 54.

⁵⁷⁸ K městským právům srov. F. HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 394–395.

⁵⁷⁹ J. KEJŘ, *Vznik městského zřízení v Českých zemích*, s. 53 a 123. K Hornímu Benešovu srov. také Jaroslav BAKALA, *Moravskoslezské pomezí v proměnách 13. věku: výběr z článků a studií*, Brno 2002, s. 347–372. Stejný názor na založení města zastává i L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 161.

⁵⁸⁰ CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava).

Benešova. Při těžbě mělo být použito jihlavské horní právo.⁵⁸¹ Další listinu povolující těžbu stříbra v této oblasti opavským měšťanům vydal v dubnu 1298 opavský vévoda Mikuláš.⁵⁸²

4.1.6 Dědice a Stagnov

Hrad Dědice na Vyškovsku byl vystavěn v průběhu 70. let 13. století Benešovicem Milotou z Dědic, který je s tímto predikátem spojován od roku 1278, kdy byl hrad Dědice nejspíše dokončen. Hrad stával na ostrožně nad severním koncem osady Hamiltony, která je dnes součástí Vyškova, a byl složen ze dvou částí oddělených příkopy.⁵⁸³ Hrad zanikl nejspíš v průběhu husitských válek a stala se z něho zřícenina. Z obou částí původního hradu zůstaly dodnes dochovány pouze náspy.⁵⁸⁴ Z tohoto důvodu je složité rekonstruovat původní podobu hradu (viz přílohu č. 24).

Součástí dědického panství byl i hrad Stagnov, který se nacházel severozápadně od Dědic nedaleko od obce Rychtářov a jehož úkolem bylo zabezpečovat toto benešovické panství před vpádem pánů z Holštejna, kteří vlastnili nedaleký hrad Kuchlov a celé území kolonizovali. Je pravděpodobné, že hrad Stagnov byl vystavěn nedlouho po dokončení Dědic, nejspíš v 80. letech 13. století.⁵⁸⁵ Stagnov nejspíš zanikl během česko-uherských válek ve 2. polovině 15. století, protože se již v roce 1535 uvádí jako pustý.⁵⁸⁶

Jako zajímavost můžeme uvést, že dědické panství později získal rod Šternberků, který od Benešoviců získal i konopišťské panství. Není však přesně známo, kdy a jakým způsobem k převodu došlo. Víme pouze to, že to bylo někdy před rokem 1372.⁵⁸⁷

⁵⁸¹ CDB V/2, č. 647, s. 275–276 (24. 11. 1271, Vratislav).

⁵⁸² *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau*, č. 180, s. 147 (15. 4. 1298, Hlubčice).

⁵⁸³ Podrobně k dispozici hradu srov. M. PLÁČEK, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, s. 185–186.

⁵⁸⁴ Ladislav HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*, Praha 1981, s. 89.

⁵⁸⁵ Pavel BOLINA – Jiří DOLEŽEL, *Hrady na Dražanské vrchovině do konce 13. století (počáteční stav výzkumu)*, in: *Archaeologia historica*, roč. 13, 1988, s. 332.

⁵⁸⁶ L. HOSÁK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*, s. 216.

⁵⁸⁷ Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 85.

4.1.7 Benešov u Prahy a hrad Konopiště

Před stavbou hradu Konopiště byl rod Benešoviců více orientován na nedaleký Benešov, kde stál minoritský klášter.⁵⁸⁸ O vlastnictví benešovského panství a hradu Konopiště rodem Benešoviců máme zpráv pouze poskrovnu, a navíc s nedostatečnou pramennou základnou. Založení osady na území dnešního Benešova nelze spojit s žádným historicky doložitelným jménem ani s rodem Benešoviců, který můžeme s touto oblastí spojovat až od 13. století.⁵⁸⁹ Poblíž původní osady vzniklo někdy v první polovině 13. století tržiště, které dalo základ budoucímu městu Benešovu. Mezi starou osadou a tržištěm byl v polovině století vystavěn minoritský klášter, postupně vznikaly kamenné domy a na místě starého kostelíka byl někdy ve třetí čtvrtině 13. století vystavěn nový trojlodní kostel sv. Mikuláše.⁵⁹⁰

V dějinách této oblasti jsou důležití dva Tobiášové z rodu Benešoviců.⁵⁹¹ Pražský probošt Tobiáš (I.), syn Beneše I. z Benešova a strýc biskupa Tobiáše (II.), založil dle záznamu v *Kronice tzv. Beneše Minority* v roce 1247 v Benešově minoritský klášter.⁵⁹² Tobiáš později do chóru klášterního kostela nechal přenést ostatky svých předků a po své smrti v roce 1261 byl na téže místě sám pohřben.⁵⁹³

Není známo, jakým způsobem přecházelo vlastnictví benešovského panství mezi jednotlivými členy rodu Benešoviců. Víme však, že v 80. a 90. letech 13. století patřilo Tobiášovi (II.) z Benešova, pražskému biskupovi. Tobiášovo vlastnictví Benešova je nesporné, což dokládá jeden z jeho formulářů, v němž si biskup v roce 1289 stěžoval králi, že synové Hroznaty z Úžic přepadli jeho poddané jedoucí z Benešova do Prahy, mnohé zranili a odvěkli do zajetí.⁵⁹⁴ V roce 1294 městečko Benešov i s klášteřem vyhořelo.

⁵⁸⁸ K Benešovu též srov. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. díl A – G*, Praha 1996, s. 84–88.

⁵⁸⁹ Různé teorie a dohady o zakladatelích a datu vzniku Benešova shrnuje a kriticky hodnotí J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 9–24.

⁵⁹⁰ J. PETRÁŇ a kol., *Benešovsko, Podblanicko*, s. 88–90. K rozvoji Benešova ve 13. století srov. také J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 34–40.

⁵⁹¹ J. PETRÁŇ a kol., *Benešovsko, Podblanicko*, s. 74.

⁵⁹² *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 26. Ke klášteru též srov. Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 175–177.

⁵⁹³ *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 30.

⁵⁹⁴ FBT, č. 189, s. 149–150 (1289).

O dva roky později, v roce 1296, zemřel biskup Tobiáš a panství připadlo jeho bratru Milotovi z Dědic, který v roce 1306 financoval obnovu celého kláštera.⁵⁹⁵

Po Milotově smrti panství zdědil jeho syn Tobiáš (III.), pražský kanovník. Dobroslava Menclová uvádí, že kanovník Tobiáš se ještě v roce 1311 psal s přízviskem „z Benešova“, zatímco v roce 1318 již i s bratrem Benešem užíval predikát „z Konopiště“.⁵⁹⁶ Menclová proto usuzuje, že nejspíš mezi lety 1311–1318 byl starý hrad v Benešově opuštěn a páni se přestěhovali na nové sídlo Konopiště, které bylo vystavěno na ostrohu nad Konopišťským potokem.⁵⁹⁷ Tomáš Durdík se domnívá, že hrad byl postaven již v pokročilé druhé polovině 13. století. Jeho zakladatelem byl buď král nebo pražský biskup Tobiáš.⁵⁹⁸ Jiří Tywoniak pro tuto teorii uvádí několik důvodů. Prvním důvodem je hradní typ francouzského kastelu (k rekonstrukci půdorysu a podoby hradu viz přílohy č. 25 a 26),⁵⁹⁹ který byl do té doby v Čechách velmi neobvyklý a jeho užití by odpovídalo fundátorovi v politickém a mocenském postavení biskupa Tobiáše. Druhým důvodem je časový harmonogram stavby hradu. Konopiště byl náročný projekt, jehož plánování i stavba zabrala mnoho let. Pokud by byl zakladatelem biskupův bratr a dědic Milota z Dědic, tak by musel celý projekt stihnout mezi rokem 1296, kdy zemřel biskup Tobiáš, a rokem 1307, kdy zemřel sám Milota. Je samozřejmě možné, že buď Tobiáš či Milota projekt naplánovali a za svého života nestihli dokončit. Dataci stavby do 80. let 13. století však

⁵⁹⁵ J. PETRÁŇ a kol., *Benešovsko, Podblanicko*, s. 91 a J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 16. V textu je úryvek z Palackého díla *Würdingung* z roku 1830, ve kterém je citován rukopis rožmberského archiváře Václava Brezana o historii rodu Šternberků, který se zmiňuje o Benešově, jeho požáru i obnově minoritského kostela Milotou z Dědic.

⁵⁹⁶ D. MENCLOVÁ, *České hrady. Díl 1*, s. 313. Je však třeba poznamenat, že Menclová neodkazuje na žádný pramen a v RBM se mi nepodařilo dohledat žádnou zmínku o tom, že by nějací bratři mezi lety 1310–1320 vystupovali buď s predikátem „z Benešova“ nebo „z Konopiště“. Navíc je pravděpodobné, že nešlo o bratry, ale pouze o příbuzné. Benešem byl nejspíš myšlen Beneš z Benešova, syn opavského komorníka Voka z Benešova. Srov. J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 46.

⁵⁹⁷ D. MENCLOVÁ, *České hrady. Díl 1*, s. 313.

⁵⁹⁸ T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 271.

⁵⁹⁹ K architektonické dispozici a přestavbám původního hradu srov. D. MENCLOVÁ, *České hrady. Díl 1*, s. 312–316; TÁŽ, *České hrady. Díl 2*, Praha 1972, s. 447–448; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 271–272; J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 46–49; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý*, s. 28–37.

dokládá také raně gotické sdružené okénko umístěné na západním nádvoří zámku a tvar oblouku nad okénky, které odpovídají spíše tomuto období než počátku 14. století.⁶⁰⁰

V roce 1327 pražský kanovník Tobiáš, syn Miloty z Dědic, daroval Konopiště svému příbuznému Zdislavu ze Šterberka, přičemž Šternberkové toto sídlo vlastnili do roku 1590, pokud pomineme krátkodobou ztrátu vlastnictví v průběhu vlády Jiřího z Poděbrad mezi lety 1468–1479.⁶⁰¹ Tobiáš Šternberkům společně s hradem daroval i město Benešov a přilehlé vesnice – Jarkovice, Ondřejovice, Lhotu, Velké a Malé Podhájí (současné Horní a Dolní Podhájí), Radíkovice, Konářovice a Semovice.⁶⁰² Benešov má dodnes jako připomínku na dlouholeté vlastnictví rodem Šternberků ve svém znaku šternberskou zlatou osmicípou hvězdou na modrém poli.

4.2 Majetkové spory Benešoviců

Koncem srpna 1282 bylo několik členů rodu Benešoviců povoláno před soud s místem konání v opavském minoritském klášteře, jehož svolání inicioval opavský vévoda Mikuláš.⁶⁰³ Cílem soudu bylo vyřešit spor mezi církevními institucemi a několika členy rodu Benešoviců, na které byla podána stížnost, že škodili majetku olomouckého

⁶⁰⁰ J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 45.

⁶⁰¹ Otázka příbuzenství mezi kanovníkem Tobiášem III. z Benešova a Zdislavem ze Šternberka není zcela jasná. Je možné, že byl Zdislav synem sestry probošta Tobiáše I. z Benešova, který v Benešově založil minoritský klášter. K této informaci srov. J. TYWONIAK, *Benešov a Konopiště v minulosti*, s. 50.

Genealogie české větve Šternberků v 1. polovině 14. století je značně komplikovaná, protože rod byl již velmi rozkošatělý a v tutéž dobu žilo několik Zdislavů (či Zdeslavů). Navíc není dostatek pramenů pro jejich rozlišení. O rekonstrukci rodových vazeb se snažila řada historiků, jejichž snahy shrnul Zdeněk Pokluda, který však musel rovněž konstatovat, že přesná rekonstrukce příbuzenských vazeb je v tomto období u české větve Šternberků nemožná. Srov. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 51–59.

⁶⁰² RBM III, č. 1248, s. 486 (1327). Vlasák mylně datuje dar do roku 1311. Srov. Antonín VLASÁK, *Ze starých dějin města Benešova*, Benešov 1898, s. 17.

⁶⁰³ Mendikantské konventy bývaly nezřídka využívány k jednáním. V klášteře hradeckých minoritů se v roce 1241 projednával odkaz Domaslavy (vdovy po Zbraslavovi) německým rytířům. CDB IV/1, č. 8, s. 67–68 (19. 10. 1241, Hradec Králové). V kostele znojenských minoritů v září roku 1281 vydala listinu Alžběta, vdova po Kadoltu Sirotovi. CDB VI/1, č. 170, s. 222–224 (18. 9. 1281, Znojmo). V červenci roku 1309 posloužil jako jednací místo konvent pražských dominikánů u sv. Klimenta. RBM II, č. 2189, s. 951–952 (27. července 1309, Praha). Srov. také J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 31.

biskupství a kláštera Hradisko.⁶⁰⁴ Někteří Benešovici využili složité situace na Opavsku v průběhu roku 1281 a pokusili se přivlastnit si část církevního majetku. Politická nestabilita Moravy, a především poté Opavska, byla způsobena hlavně dvěma okolnostmi. V únoru roku 1281 zemřel dlouholetý olomoucký biskup Bruno ze Schauenburka, kterého v úřadu nahradil biskup Dětrich, jehož první měsíce na biskupském stolci však provázela řada problémů.⁶⁰⁵ Druhou významnou událostí roku 1281 byl návrat Mikuláše Opavského ze zajetí a jeho následné rozepře s přívrženci královny Kunhuty a Záviše z Falkenštejna, kterému královna svěřila úřad hradeckého purkrabího.

Soud v Opavě měl nedávné křivdy vyřešit. Obžalování z poškozování majetku olomouckého biskupství a kláštera Hradisko byli Vok (III.) z Kravař se svým synem Benešem,⁶⁰⁶ Beneš (V.) z Branice a Beneš (III.) ze Štítiny. Sbor rozhodčích, ustanovený se souhlasem olomouckého biskupa Dětricha, byl tvořen zástupci církve i šlechty. Církevní zájmy chránili olomoucký arcijáhen Fridrich a znojemský arcijáhen Oldřich. Světskými rozhodčími sporu byli Pardus z Horky, Jan z Radkova, Petr řečený Zub, Soběhrd z Želechovic, Protiva z Kunovic a Zbyslav z Koutů, který byl zároveň bratrem obžalovaného Voka z Kravař, a tedy i členem benešovického rodu. Spor byl nakonec vyřešen ke spokojenosti biskupa Dětricha i hradištského opata Budiše, protože Benešovici

⁶⁰⁴ Nešlo však o první útoky na církevní majetek. Ve druhé polovině roku 1280 napadl a vypaloval statky olomouckého biskupství, kapituly i hradištských premonstrátů Albert ze Šternberka, který později církevní instituce odškodnil. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 49.

⁶⁰⁵ Ze dne 26. března 1281 se zachovala listina CDB VI, č. 136, s. 184–187 (26. 3. 1281, Olomouc, kostel sv. Petra), kterou olomoučtí kanovníci oznamovali mohučskému arcibiskupovi Vernerovi výsledek hlasování. V listině jsou také popsány zmatky na Moravě a těžkosti, které volbu provázely. Především šlo o nutnost uspořádat volbu nikoli v katedrále sv. Václava, ale v kostele sv. Petra, původní katedrále. Beda Dudík v této souvislosti poznamenává, že hlavními rušiteli klidu, kteří útočili na majetek olomouckého biskupství a kláštera Hradisko, byli Beneš z Branice a Beneš ze Štítiny, k nimž se přidali Fridrich ze Šumburka, Milota z Dědic a Gerhard z Obřan. Srov. B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl VII.*, s. 39–41. Výsledek soudního řízení z roku 1282, o němž bude pojednáno níže, jednoznačně dokládá vinu Beneše z Branice a Beneše ze Štítiny. Nelze však doložit, zda k útokům docházelo již před volbou biskupa Dětricha či až po ní. Role dalšího Benešovice, Miloty z Dědic, je značně sporná, což je podrobněji rozebráno v kapitole „Milota z Dědic“. Srov. také L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 250. K původu Dětricha z Hradce a jeho nástupu do čela olomouckého biskupství srov. D. NOVOTNÝ – J. ŠKVRŇÁK, *Původ olomouckého biskupa Dětricha aneb příklad středověkého nepotismu*, s. 232–236.

⁶⁰⁶ S Benešem z Kravař se setkáváme pouze na jedné listině shrnující závěry soudu, kde je jmenován jako Vokův syn „*filium suum*“. CDB VI, č. 232, s. 284–285 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter). V pozdějších pramenech se však s jeho jménem více nesetkáme.

slíbili, že se nadále zdrží jakéhokoli poškozování církevního majetku a za své činy biskupství i klášter odškodní.

V první listině z 27. srpna 1282 Beneš ze Štítiny, syn zesnulého Drslava, nabídl olomouckému biskupství jako odškodnění za způsobené škody ves Skorotín, za což z něho byla sejmuta klatba. Beneš se vzdal práv na ves za sebe i své bratry Voka (III.) a Jaroslava.⁶⁰⁷

Téhož dne olomoucký biskup Dětrich potvrdil rozsudek nad Benešem z Branice, Benešem ze Štítiny, Vokem z Kravař a jeho synem Benešem z Kravař ve věci poškozování majetku kláštera Hradisko. Benešovici se zavázali, že již klášteru nebudou škodit, Beneš z Branice se navíc vzdal neprávem obsazeného majetku v Kamenci a v Branici a Vok z Kravař měl užívat výnosu z premonstrátské vsi Budišovice jen po část svého života a poté ji odevzdat klášteru.⁶⁰⁸ Listinu dosvědčili i Vok a Jaroslav ze Štítiny, bratři Beneše ze Štítiny.

Následující den došlo ke smíření Beneše z Branice s olomouckým biskupstvím. Beneš z Branice se zavázal, že olomouckému biskupství postoupí roční plat 12 hřiven stříbra, splatných jednou ročně ve vsi Býkov.⁶⁰⁹ Tímto soudním líčením byl spor církevních institucí s Benešovici ukončen.

4.3 Dlužní úpisy Benešovců

Z doby vlády Václava II. se nám dochovaly informace o tom, jak si biskup Tobiáš (II.) a Tobiáš (IV.) z Bechyně půjčovali peníze od měšťanů. V této době nešlo o neobvyklý jev. Díky *Svatopavelskému formuláři*⁶¹⁰ máme k dispozici dlužní zápisy, z nichž jsou jednotlivé úvěrové transakce patrné. V období vlády Václava II. patřili mezi časté věřitele šlechticů blízkých králi i královské komoře příslušníci měšťanské rodiny Velflů (bratři Dětrich,

⁶⁰⁷ CDB VI, č. 231, s. 282–283 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

⁶⁰⁸ CDB VI, č. 232, s. 284–285 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

⁶⁰⁹ CDB VI, č. 233, s. 285–287 (28. 8. 1282, Opava, minoritský klášter).

⁶¹⁰ *Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. (dále jen Svatopavelský formulář)*, Johann Loserth (ed.), Praha 1896. V této souvislosti je třeba připomenout, že listiny podobného charakteru se vyskytují i ve *Formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně*.

Mikuláš od Věže a Jakub Velflovic), rodiny „od Kamene“ (Eberlin, Konrád a Jindřich), Matouš z Chebu a další zámožní měšťané.⁶¹¹

V roce 1296 si purkrabí Tobiáš z Bechyně půjčil společně s vyšehradským proboštem a kancléřem Janem, magdeburským purkrabím a podkomořím Burchardem a brněnským proboštem Petrem 120,5 hřiven stříbra od Dětricha Velflovice.⁶¹² Je otázkou, proč se k dluhu doznali všichni muži společně. V této souvislosti je třeba zmínit vysoce pravděpodobnou teorii Josefa Žemličky, že nešlo o dluhy samotných šlechticů, ale o dluhy panovníka. Král měl velký movitý i nemovitý majetek, nicméně se mu často nedostávalo hotových peněz. Z dnešního ekonomického pohledu měl problémy s likviditou, což šlo snadno vyřešit pomocí úvěru od měšťanů, kteří hotovými penězi disponovali. Přemyslovští králové, na rozdíl od pozdějšího období vlády Lucemburků, nechtěli veřejně vystupovat v roli dlužníka, a proto v dlužních úpisech často najdeme jména šlechticů blízkých králi, především pak královského podkomořího Burcharda z Magdeburgu. V některých dlužních úpisech je přímo napsáno, že šlechtici slibují uhradit dluh českého krále Václava II., v jiných, mezi něž patří výše zmíněný úpis na 120,5 hřiven stříbra, to však není explicitně zmíněno.⁶¹³ Tento dlužní úpis je však zajímavý i podmínkami splacení dluhu, který měl být uhrazen nejpozději „*in festo Epiphanie domini proxime venturo*“, což v tomto případě znamená do Tří králů roku 1297. Věřitel měl však získat i flanderské sukno z Poperinge a Yper. Nešlo zřejmě o nijak mimořádnou formu úplaty za poskytnuté finanční služby. Je pravděpodobné, že pomocí sukna byly spláceny úroky za poskytnutí peněžních

⁶¹¹ Podrobněji k této problematice srov. Martin MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven stříbra Ebruše Poplinova. Několik zamyšlení nad velikostí majetku pražských a kutnohorských městských elit ve 14. století na základě písemných pramenů*, in: Numismatický sborník 26/1, 2012, s. 119; J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 85–86.

⁶¹² *Svatopavelský formulář*, č. 36, s. 51. Martin Musílek chybně identifikoval vyšehradského probošta Jana jako Jana Volka. Šlo však bezpochyby o nemanželského syna Přemysla Otakara II., který zastával úřad vyšehradského probošta v letech 1291–1296. Srov. M. MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven stříbra Ebruše Poplinova*, s. 120. Ve formuláři zmíněný brněnský probošt Petr je bezpochyby Petr Angelův, který se v roce 1311 stal olomouckým biskupem. Na formuláři není uvedeno datum. Nicméně vzhledem k tomu, že vyšehradský probošt Jan zemřel v srpnu roku 1296 a Petr Angelův se stal prvním proboštem brněnské kapituly v roce 1296, tak musel být formulář vydán někdy v první polovině roku 1296.

⁶¹³ J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 108.

prostředků, protože stanovení peněžitého úroku bylo křesťanům přísně zakázáno, a proto bylo brání úroků potřeba nějak zastříť.⁶¹⁴

Zůstaňme ještě chvíli u králových dluhů. *Zbraslavská kronika* líčí poslední okamžiky vlády Václava II., který na smrtelné posteli přiznal své dluhy vzniklé výdaji na obranu království proti římskému králi Albrechtovi a na zisk polského království. Umírající král zavázal svého syna Václava III., ke splacení těchto dluhů, k čemuž mu měla posloužit sedmina urbury a důchodů plynoucích z Kutné Hory, kterou králové dostávali každý týden. Kronikář popisuje, že speciálně tomuto aktu byli přítomni i protonotář Petr Angelův,⁶¹⁵ Hynek z Dubé, Jindřich z Rožmberka a Tobiáš z Bechyně. Svědkem králova slibu byla kromě přítomných šlechticů i relikvie lebky svatého Václava a jiné vzácné ostatky.⁶¹⁶

Burchard z Magdeburgu a Tobiáš z Bechyně se společně zavázali ještě k jednomu dluhu ve výši 247 hřiven stříbra. Tentokrát byl společně s nimi dlužníkem Jindřich z Dubé. Všichni tři společně dlužili Matoušovi z Chebu a Martinovi.⁶¹⁷ Částka byla opět splatná do Tří králů následujícího roku. Opět šlo nejspíš o dluh krále, za něhož v dlužním úpisu vystupovali jeho šlechtici.

Jiný dlužní úpis zachovaný ve *Svatopavelském formuláři* je podepsaný přímo Tobiášem z Bechyně. Tobiáš se v něm doznává k dluhu 200 hřiven stříbra, jejichž věřitelem je opět pražský měšťan Matouš z Chebu. Formulář též obsahuje podmínky pro případ, že by Tobiáš zemřel před splacením dluhu (termín splátky byl příští svátek sv. Jiří). V tomto

⁶¹⁴ Tuto vysoce pravděpodobnou teorii předkládá Martin Musílek s odůvodněním, že ve středověku se úroky běžně skrývaly za dodávky drahého sukna. Srov. M. MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven stříbra Ebruše Poplinova*, s. 119; K tomu srov. také František GRAUS, *Český obchod se sukem ve 14. a počátkem 15. století. K otázce významu středověkého obchodu*, Praha 1950, s. 70–71.

⁶¹⁵ V souvislosti s biskupem Tobiášem je vhodné zmínit listinu, ve které pražský biskup prohlásil Petra Angeliho za legitimně zplozeného a uznal ho za způsobilého k zisku církevních beneficií. KLL I, č. 313, s. 120 (26. 9. 1287, Praha). Blíže k následnému Petrovu kariérnímu vzestupu a životu srov. J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 370; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 668–671; Miloslav SOVADINA, *Rok vlády Václava III.*, in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka: sborník příspěvků*, Brno 2000, s. 157–159.

⁶¹⁶ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.74, s. 93–94. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců*, s. 336; Josef ŽEMLIČKA, *Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*, Lenka Bobková – Mlada Holá (eds.), Praha – Litomyšl 2005, s. 36; K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 214.

⁶¹⁷ *Svatopavelský formulář*, č. 41, s. 53. Dle vysvětlivky ve formuláři by mělo jít o Martina z Chebu.

případě by Matoušovi či jeho dědicům připadl Tobiášův majetek ve městě „Chastraw“ do doby úplného splacení 200 hřiven ze strany Tobiášových dědiců.⁶¹⁸

Tobiáš z Bechyně, Odolenus z Egerbergu a Fridrich ze Schonbergu podepsali další dlužní úpis na 300 hřiven stříbra, které byly splatné ve dvou splátkách. Věřiteli byli tentokrát Bohuslav a Jindřich „de Wyr“.⁶¹⁹

Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně dokládá, že k dlužníkům patřil i další Benešovic, samotný biskup Tobiáš. Formulář s datací 23. května 1287 potvrzuje dluh pražského biskupa Tobiáše ve výši 120 hřiven stříbra, které si biskup vypůjčil za účelem úhrad nákladů na cestu na koncil ve Würzburgu. Věřitelem byl blíže neurčený žid, kterému dal biskup v zástavu stříbrný kalich v hodnotě 40 hřiven stříbra. List také ustanovuje výši úroků, které měly růst do chvíle, kdy dojde k úplnému splacení dluhu.⁶²⁰ Z údajů *Svatopavelského formuláře* je patrné, že k dalším velkým dlužníkům patřil i Tobiášův nástupce biskup Řehoř Zajíc z Valdeka, který si krátce po svém nástupu do úřadu v roce 1296 půjčil společně s Janem ze Sonnenwaldu 1000 hřiven stříbra.⁶²¹

Ačkoli se nám nedochovaly všechny dlužní úpisy, tak díky *Svatopavelskému formuláři* si můžeme udělat alespoň malou představu o tom, jak šlechta i církev konce 13. století řešila nedostatek peněžní hotovosti. V tomto období nebylo běžné, aby panovník sám ručil za své dluhy, takže si místo něho půjčovali jemu blízcí šlechtici. Půjčování peněz od židů i křesťanů bylo ve šlechtických kruzích nejspíš všeobecně tolerováno. V případě půjček od křesťanů však bylo nezbytné, aby nebyl úrok vyplácen hotovostně, ale musel být splacen v naturáliích, k čemuž bylo nejčastěji využíváno kvalitní flanderské sukno.⁶²²

⁶¹⁸ *Svatopavelský formulář*, č. 43, s. 54. Město s latinským označením „Chastraw“ se mi bohužel nepodařilo identifikovat.

⁶¹⁹ *Svatopavelský formulář*, č. 71, s. 68–69.

⁶²⁰ FBT, č. 57, s. 51–52 (23. 5. 1287).

⁶²¹ *Svatopavelský formulář*, č. 103, s. 82–83. M. MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven stříbra Ebruše Poplinova*, s. 120.

⁶²² Obecně k problematice půjčování peněz a lichvy ve středověku srov. Jacques LE GOFF, *Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku*, přeložila Kateřina Bavorová, Praha 2005, s. 11–26; TÝŽ, *Peníze ve středověku. Historicko-antropologická studie*, přeložil Michal Šťovíček, Praha 2012, s. 73–83.

4.4 Pečeti Benešoviců

Rodový znak byl jedním ze symbolů šlechty. Kromě erbu ho též nalezneme na pečetích, na nichž byl jedním z hlavních rozlišovacích znaků. Kromě znaku též na pečeti najdeme opis, díky němuž můžeme přesněji identifikovat člena rodu, jemuž pečeť patřila. Pečeti církevních hodnostářů obvykle rodové znaky neobsahují. Jejich vzhled, pečetní obraz i opis se řídí pravidly danými pro tvorbu pečeti dané kategorie.

Pražský biskup Tobiáš (II.) z Benešova používal během svého episkopátu dva typy zašpičatělých oválných pečeti. První typ používal od svého nástupu až do roku 1287. V tomto roce došlo ke změně používaného typu pečeti. Oba typy se liší velikostí i uspořádáním obrazu. První typ (viz přílohu č. 27) má konstantní velikost 65 mm x 43 mm a pečetní obraz představuje stojícího biskupa žehnajícího pravicí a s biskupskou berlou v levici. Druhý typ má podlouhlejší tvar o rozměrech 71 mm x 43 mm. Opět představuje biskupa ve stejném postavení jako první typ, ale v tomto případě roucho zcela kryje nohy a berla zasahuje stočeným výběžkem do opisové řádky (viz přílohu č. 28).⁶²³ Kolem pečetního obrazu je v případě obou typů pečeti v kruhu vyhotoven opis „*Thobie dei gracia pragensis episcopi*“. Tobiáš používal stejně jako jeho předchůdce Jan III. z Dražic na dorsu pečeti sekret. Šlo o malou kulatou pečeť, v jejímž pečetním poli byla vyobrazena mužská hlava pokrytá knížecí čepicí. Kolem pečeti byl v kruhu opis „*S. Venceslaus*“ a „*S. Secretorum*“ (viz ukázky v příloze č. 29).⁶²⁴

Rovněž pečeti používané biskupovým bratrem Milotou z Dědic prošly v průběhu jeho života vývojem (viz přílohu č. 30). V 80. letech 13. století Milota používal šestihrannou pečeť o průměru 27 mm x 21 mm, v jejímž středu se nalézal gotický štít s benešovickým erbovním znamením zavinuté střely. V opisu bylo uvedeno „*S Milote de Benessov*“. V 90. letech 13. století měla již Milotova pečeť zcela kulatý tvar. Pečeť měla stále stejný námět, jen opis se lišil, protože obsahoval jen Milotovo křestní jméno „*S Milote*“.⁶²⁵

⁶²³ Rostislav NOVÝ, *Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiky přemyslovského období)*, in: Sborník archivních prací 10, sv. 1, 1960, s. 187–188. K biskupské pečeti též srov. Lukáš FÜHRER, *Pečeti pražských biskupů a jiných církevních hodnostářů ve 13. a na počátku 14. století. Několik úvah nad metodou, tradicí a užíváním církevní pečeti v českých zemích přemyslovské doby*, in: *Sigilla – arma – monetae*. Sborník příspěvků k 70. narozeninám profesora Tomáše Krejčíka. Jiří Brňovják – Petr Elbel (eds.), Brno a Ostrava 2021, s. 65–91.

⁶²⁴ CDB VII/6, s. 20 a R. NOVÝ, *Pečeti pražských a olomouckých biskupů*, s. 188.

⁶²⁵ CDB VII/6, s. 43.

Tobiáš (IV.) z Bechyně používal kulatou pečeť. Fragment pečeti, kterou přivěsil na listinu z 24. května 1284, je bohužel hůře čitelný.⁶²⁶ Zcela dochovaná je však pečeť, kterou Tobiáš z Bechyně používal na počátku 14. století, když zastával úřad maršálka Českého království. Jde o kruhovou pečeť o průměru 58 mm. Uprostřed pečeti se nachází vpravo nakloněný gotický štít se znamením zavínuté střely, nad nímž je umístěna vpravo otočená kbelíková přilba se znakem ryby. Po obvodu pečeti je vyhotoven opis „*S Dobessii de Bechin svmmi marsalci regni boemie*“ (viz přílohu č. 31).⁶²⁷

4.5 Shrnutí – majetek Benešoviců

Benešovické državy se rozprostíraly na území Čech, Moravy i Slezska. Vzhledem ke štěpení rodů na mnoho odnoží nebyl tento majetkový vývoj v rámci středověké šlechty ve 13. století nijak neobvyklý. I jiné rody zvětšovaly svá majetková dominia a získávaly majetky v oblastech daleko od svých původních rodových držav. Vzpomeňme v této souvislosti na rod Hrabšiců, jejichž kolébkou sice bylo Bílinsko, ale ve 13. století též vybudovali mnoho dalších majetkových dominií, mezi nimiž můžeme jmenovat například oblast mezi Uherským Brodem a hřebenem Bílých Karpat a další na Moravskotřebovsku.⁶²⁸ Původní majetkovou doménou Ronovců bylo dolní Poohří a Litoměřicko, které však již na počátku 13. století nedostačovalo jejich kolonizačním aktivitám, protože o tuto oblast jevil zájem i další rody a církevní instituce. Nakonec si vybrali severočeskou oblast Záhvozdu a Milčanska, kde se však začali střetávat s Markvartici. Postupně zde však vybudovali rozsáhlou državu na česko-míšeňském pomezí.⁶²⁹ Větvením rodu došlo později opět k rozrůstání majetku i v rámci jiných regionů Českého království. Ze severních Čech se takto Ronovci díky Smilu z Lichtenburka dostali

⁶²⁶ CDB VII/6, s. 41. Jde o pečeť k listině, kterou šlechtici patřící ke straně biskupa Tobiáše přísahali věrnost králi a zavazovali se žít v míru se stranou podporující Záviše z Falkenštejna. KLL I, č. 53, s. 34 a ACRB I/1, č. 27, s. 43–44. (24. 5. 1284, Praha).

⁶²⁷ CDB VII/6, s. 41.

⁶²⁸ T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 87–148.

⁶²⁹ J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 27–31. Kolonizační aktivity Ronovců na hranicích českého království probíhaly dle Urbana se souhlasem českého krále, protože pomáhaly zadržovat expanzi míšeňských Wettinů. Na jihu země plnili tuto úlohu Vítkovci, kteří zde odráželi nápor rakouských ministeriálů a zatlačovali je zpět. Připomeňme, že Markvartici zase podobným způsobem hájili oblast Děčína.

do oblasti Českomoravské vrchoviny, kterou posléze velmi úspěšně kolonizovali a otevřeli zde stříbrné doly.⁶³⁰

Písemné prameny bohužel obvykle reflektují nikoli založení, ale až následnou držbu území. Tato skutečnost nám v případě majetku Benešoviců neumožňuje přesně datovat, od kdy konkrétní državy vlastnili. Mnohdy se o vlastnictví, zvláště venkovského majetku, dozvídáme pouze náhodou v souvislosti s udílením patronátních práv či v souvislosti s nějakým majetkovým vypořádáním. Část majetku z tohoto důvodu může zůstat skryta. Výjimkou je pouze město Horní Benešov, u něhož známe zakládací listinu vydanou podkomořím Benešem (IV.) ze Cvilína v roce 1253. Nicméně v tomto případě není jisté, zda šlo o soukromou benešovickou fundaci, či zda byl zakladatel Beneš pouze vykonavatelem královské vůle.

Nejrozsáhlejší benešovickou državou byla oblast Opavska, kde vlastnili poměrně rozsáhlý pozemkový majetek včetně hrádku Přerovec, hradu Štítina a Branice. Vlastnictví hradu Cvilína je sporné. Hrad byl nepochybně v držení Beneše ze Cvilína, nicméně není jisté, zda byl jeho soukromým majetkem, či zda byl vlastněn králem a Beneš ho měl v držení pouze z titulu cvilínského purkrabího. Majetkové dominium Benešoviců na Opavsku též zahrnovalo řadu vesnic. Na základě pramenů jsme však schopni doložit nejspíš pouze menší část všech vsí, které k benešovickému panství patřily.

Na Moravě byl hlavním vlastníkem benešovických majetků Milota z Dědic, který si v centru své majetkové domény v blízkosti Brna vybudoval v 70. letech 13. století hrady Dědice a později též Stagnov. Milotovi také nejspíš krátce patřila i Strážnice.

V Čechách Benešovici vlastnili oblast v okolí středočeského Benešova. Nemůžeme s jistotou doložit, od kdy jim tato oblast patřila. S jistotou však víme, že zde byl v polovině 13. století založen minoritský klášter. Fundátorem měl být pražský probošt Tobiáš I., příslušník rodu Benešoviců. Vazba Benešoviců k tomuto místu je tedy nesporná. V 80. letech 13. století byl Benešov ve vlastnictví pražského biskupa Tobiáše z Benešova, po jehož smrti přešel na jeho bratra Milotu z Dědic. V tomto období také dochází ke stavbě nedalekého hradu Konopiště, které Milotův syn Tobiáš III. i s celým benešovským panstvím v roce 1327 daroval svému příbuznému Zdislavu ze Šternberka.

Majetkové poměry rodu Benešoviců zcela odpovídaly obecné struktuře šlechtického majetku, jejímž východiskem byl dvojí základní pilíř – profánní (panské sídlo) a sakrální

⁶³⁰ J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 52–53.

(kostel či klášter).⁶³¹ Profánní prostředí bylo v rodě Benešoviců tvořeno jejich hrádky a hrady, sakrální rovina zahrnovala fundaci kláštera v Benešově a patronátní právo ke kostelům v rámci jejich majetkového dominia na Opavsku (s jistotou víme o vlastnictví patronátního práva ke kostelům v Horním Benešově, Životicích, Branici a Úvalnu). Obě roviny souvisely s typickou reprezentací české šlechty ve středověku. Rozdíly mezi jednotlivými rody můžeme spatřovat pouze v množství majetku, které záviselo na sociálním postavení konkrétního rodu. Některé rody vlastnily několik hradů a patronát k jednomu či více klášterům. Jiné rody oproti tomu vlastnily jen jeden hrad či tvrz a patronátní právo k jednomu kostelu. Základní struktura majetku však u všech rodů vykazovala shodné rysy.

Benešovici ve 13. století vlastnili statky v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Rodů, které vlastnily majetek jak v Čechách, tak i na Moravě, bylo vícero. Vzpomeňme například Hrabšice, Ronovce či pány ze Šternberka, kteří od Benešoviců získali panství Konopiště a Benešov u Prahy a kteří zároveň vlastnili rozsáhlé majetky na Moravě.

Vlivem pozdějšího štěpení Benešoviců na několik větví nevnímáme jejich rodový majetek celistvě. Ve 14. století byli nejbohatší a nejvlivnější větví páni z Kravař, jejichž moc se z rodného Opavska rozšířila i do dalších částí Slezska a Moravy. Na počátku 14. století získali Starý Jičín, nedaleko něhož posléze vybudovali Nový Jičín.⁶³² V roce 1308 rozšířili své statky na východní Moravě o Vsetín, nejprve formou nájmu a poté ho získali do stálé držby.⁶³³ Komorník Vok z Kravař získal velký majetek především za vlády Jana Lucemburského. V roce 1312 rozšířil své panství o hrad Helfštýn se statky v okolí Lipníku nad Bečvou a o čtyři roky později o Fulnek.⁶³⁴ Později se Vokovi z Kravař podařilo získat i další území, včetně hradu Plumlova s okolními vesnicemi.⁶³⁵ V roce 1366 se Kravařští dokonce stali leníky olomouckého biskupa Jana ze Středy, když obdrželi do správy Rožnovsko.⁶³⁶

⁶³¹ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, s. 17.

⁶³² F. DVORSKÝ, *O starožitném panském rodě Benešoviců II*, s. 9.

⁶³³ Tamtéž, s. 8.

⁶³⁴ Tamtéž, s. 9–10.

⁶³⁵ Tamtéž, s. 13.

⁶³⁶ Dalibor JANIŠ, *Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě*, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*, Luděk Galuška – Pavel Kouřil – Jiří Mitáček (eds.), Brno 2008, s. 202.

Ačkoli někteří členové rodu Benešoviců byli ve službách církve, tak se i tento rod zapojil do ničení církevního majetku v neklidných 80. letech 13. století. Rody, které se na útocích podílely, měly obvykle buď majetkové, nebo politické důvody, případně kombinaci obojího. Několik Benešoviců stanulo v roce 1282 před soudem za poškozování majetku kláštera Hradisko a olomouckého biskupství, za což museli církevní instituce odškodnit. Nešlo však o ojedinělý útok vedený šlechtou proti církevnímu majetku. Ve druhé polovině roku 1280 napadl a vypaloval statky olomouckého biskupství, kapituly i hradištských premonstrátů i Albert ze Šternberka. Na konci 80. let zase obviňovala olomoucká diecéze z útoků na své vesnice Benešovice Milotu z Dědic, které podnikal výpady z Kojetína. Ve stejné době se s útoky na biskupský majetek potýkal i pražský biskup Tobiáš z Benešova. Majetkové dominium pražského biskupství cíleně ničili přívrženci Závíše z Falkenštejna. V tomto případě šlo o jednoznačně politický motiv, jehož viníci však nakonec také stanuli před soudem. Na příkladu rodu Benešoviců i ničitelů majetku pražského biskupství vidíme snahu reprezentantů výkonné moci v zemi o potrestání těchto činů. Uzurpátoři církevního majetku byli souzeni a museli škody církevním institucím nahradit.

5 Politické postoje Benešoviců v průběhu 13. století

Benešovici byli pravidelně přítomni u markraběcího i královského dvora. Panovnický dvůr byl správním centrem monarchie, důležitým komunikačním a sociálním centrem a v neposlední řadě též kulturním centrem. Na jednu stranu pro šlechtice skýtal možnost zisku úřadů, zapojení se do politického dění, prosazování svých majetkových zájmů a pozvednutí rodové prestiže. Na druhou stranu však také panovníkovi umožňoval prosazovat svou moc a ovládat šlechtice, protože bez přízně krále nemohl žádný šlechtic doufat v odměnu v podobě majetku či úřadu. Benešovici zastávali světské i církevní úřady. Někteří příslušníci rodu se také účastnili bitev a vojenských tažení, což dosvědčují zápisy v kronikách popisující jejich odvahu či možné zrádné jednání.

Z hlediska politických zvratů a změn byla pro Benešovice důležitá především 80. léta 13. století, kdy byl jedním z nejvýznamnějších mužů české politické scény biskup Tobiáš z rodu Benešoviců. V tomto období měli někteří příslušníci rodu majetkové pře s církevními institucemi na Moravě, v Čechách naopak docházelo ke konfliktu skupiny biskupa Tobiáše se šlechtici stojícími na straně Závíše z Falkenštejna.

5.1 Benešovici u královského dvora

Benešovici byli rodem, ve kterém byla silná tradice držby úřadů. Můžeme je proto řadit mezi úřednickou šlechtu. Držba officia sama o sobě nebyla jediným ukazatelem vztahu s králem. Usnadňovala však přístup k panovníkovi a mohla napomoci kariéernímu vzestupu dalším členům rodu. Ačkoli některé šlechtické rody zastávaly určitý úřad opakovaně, tak držba úřadů nebyla dědičná. Mnohdy se také setkáváme s hromaděním úřadů v ruku určitého šlechtice či s postupným ziskem různých úřadů.

Z jednotlivých životopisů je patrné, že se mnozí Benešovici pohybovali v blízkosti markraběcího, králova či královnina dvora. Někteří dokonce zastávali dvorské a zemské úřady a prokazatelně se účastnili králových vojenských tažení. Přestože byly jednotlivé životní osudy Benešoviců podrobně rozebrány, tak je vhodné alespoň stručně shrnout jejich působení u dvora.

Dvorské a zemské úřady zastával Vok I. a v další generaci poté jeho synové Beneš (IV.) ze Cvilína, Milota z Dědic a Vok (III.) z Kravař. Nicméně již Vokův otec Beneš I. působil u

dvora Přemysla Otakara I. a v roce 1219 byl jedním ze šesti pánů ustanovených králem ve věci urovnání sporu s biskupem Ondřejem.⁶³⁷ Úřad však získal až Benešův syn Vok I. Z dochovaných pramenů můžeme usuzovat, že Vok zastával funkci moravského podkomořího v letech 1226–1235.⁶³⁸ Po smrti krále Přemysla Otakara I. se Vok připojil ke dvoru markraběte Přemysla, u kterého prokazatelně působil mezi lety 1232–1235.⁶³⁹ Poté odešel do Prahy, kde ho od roku 1238 nalézáme již v hodnosti královského podkomořího, kterou zastával do roku 1241.

Na pozici moravského podkomořího působil v letech 1250–1262 také Vokův syn Beneš (IV.) ze Cvilína.⁶⁴⁰ Od roku 1257 je také známý jako znojemský purkrabí.⁶⁴¹ Dalším synem Voka I. byl Milota z Dědic, který byl v roce 1274 jmenován hejtmanem ve Štýrsku. Tento úřad zastával do roku 1276. Milota se na podzim 1279 krátce připojil ke dvoru královny vdovy Kunhuty v Hradci nad Moravicí. Dle Libora Jana nelze vyloučit, že Kunhuta svůj odchod na Moravu konzultovala s pražským biskupem Tobiašem, což je dle jeho názoru vysvětlení pro vysokou koncentraci Benešoviců u jejího dvora v Hradci nad Moravicí.⁶⁴² Připomeňme, že kromě Miloty se zde také nacházel Beneš (V.) z Branice a Vok (III.) z Kravař. Později Milotovo jméno nalézáme v listinách Bruna ze Schauenburka, který v období interregna spravoval severní část Moravy, takže je pravděpodobné, že působil u jeho dvora. V červenci 1281 byl Milota poprvé a naposledy označen jako moravský podkomoří.⁶⁴³ Nic však nenasvědčuje tomu, že tuto pozici zastával dlouhodobě. Milota nejspíš ještě krátkodobě koncem 80. let zastával funkci olomouckého purkrabího. Libor Jan upřesňuje, že šlo nejspíš pouze o léta 1289–1290.⁶⁴⁴

Milotův bratr Vok (III.) z Kravař se do politického života naplno zapojil až za dob interregna. Společně se svými příbuznými se od léta 1279 až do jara 1281 vyskytoval u

⁶³⁷ CDB II, č. 172, s. 160–161 (z roku 1219).

⁶³⁸ Poprvé je v pozici podkomořího jmenován na listině CDB II, č. 287, s. 286–287 (19. 9. 1226, Znojmo).

⁶³⁹ K Vokovu působení u dvora markraběte Přemysla srov. pozn. 106.

⁶⁴⁰ Srov. pozn. 212.

⁶⁴¹ Srov. pozn. 215.

⁶⁴² L. JAN, *Václav II.*, s. 38.

⁶⁴³ CDB VI, č. 145, s. 193–194 (4. 7. 1281, Brno).

⁶⁴⁴ Milotovým předchůdcem byl Albert ze Šternberka, který úřad zastával v letech 1286–1287. Po Milotovi je doložen až v roce 1301 Blud mladší z Jičína. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 78–80.

dvora královny vdovy Kunhuty na Opavsku. Později ho najdeme u dvora Mikuláše Opavského, u kterého v roce 1283 dokonce na čas získal úřad opavského komorníka.⁶⁴⁵

Tobiáš (IV.) z Bechyně působil za vlády Václava II. Jeho prvním známým úřadem byl post purkrabího na královské Bechyni.⁶⁴⁶ Později k bechyňskému purkrabství přidal i tentýž úřad na nedaleké Hluboké a již na konci osmdesátých let 13. století byl Tobiáš ustanoven také správcem na Poličsku.⁶⁴⁷ Kromě purkrabského úřadu zastával Tobiáš z Bechyně v letech 1294–1295 i úřad podkomořího a na počátku 14. století byl též královským maršálkem.⁶⁴⁸

Tito i další Benešovici se kromě své činnosti u dvora nepochybně také zapojovali do bitev a královských tažení. Vzhledem k tomu, že kroniky málokdy vyjmenovávají všechny příslušníky z řad šlechty, kteří byli přítomni, tak je nemožné s jistotou určit, kterých všech akcí se Benešovici účastnili. Zmíňme proto alespoň vojenské operace, u nichž tuto jistotu máme.

Nejen politicky, ale též vojensky byl aktivní Beneš (IV.) ze Cvilína, který se v roce 1246 s bratrem Milotou účastnil bitvy u Lávy. V červnu roku 1253 se společně s dalším bratrem Ondřejem (II.) zapojil do obrany Opavy při útoku polských a haličských spojenců uherského krále Bély IV.⁶⁴⁹ Díky listině dosvědčené v Elblągu víme, že se Beneš připojil k Přemyslově křížové výpravě do Pruska na přelomu let 1254/1255.⁶⁵⁰ Další vojenskou akcí, které byl Beneš prokazatelně přítomen, bylo tažení královského vojska do Bavorska v srpnu 1257.⁶⁵¹ Milota z Dědic se později prokazatelně účastnil bitvy u Suchých Krut v roce 1278, o které již bylo podrobně pojednáno.

⁶⁴⁵ K problematice úřadu opavského komorníka srov. pozn. 345.

⁶⁴⁶ Jako purkrabí je společně se svým bratrem Čeňkem zmíněn již roku 1283. KLL I, č. 2, s. 14 (28. 5. 1283, Praha). Svědečná řada je však uvedena pouze v RBM II, č. 1293, s. 557 (28. 5. 1283, Praha).

⁶⁴⁷ Jako hlubocký purkrabí je Tobiáš poprvé jmenován na listině RBM II, č. 2740, s. 1198 (10. 5. 1292, u Frankfurtu). Listina se také nachází v KLL I, č. 644, s. 251, kde však v regestu u Tobiáše není uvedena jeho funkce. Jako správce na Poličsku je zmiňován v *Das urkundliche Formelbuch des königl.*, č. 156, s. 156–157.

⁶⁴⁸ K Tobiášovu úřadu podkomořího srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 473+ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 108. Jako královský maršálek je jmenován na listině RBM II, č. 1982, s. 852–853 (8. 12. 1303, Brno).

⁶⁴⁹ Srov. *Haličsko-volyňský letopis*, s. 10–24; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 842–845.

⁶⁵⁰ CDB V/1, č. 39, s. 81–82 (17. 1. 1255, u Elblągu).

⁶⁵¹ K průběhu tažení srov. pozn. 207.

Tabulka č. 1: Benešovici a úřady, které zastávali

Jméno	Úřad	Časové rozmezí
Vok I.	Moravský podkomoří Královský podkomoří	1226–1235 1238–1241
Beneš ze Cvilína	Moravský podkomoří Znojemský purkrabí	1250–1262 1257–1262
Milota z Dědic	Štýrský hejtman Moravský podkomoří Olomoucký purkrabí	1274–1276 1281 1289–1290
Vok z Kravař	Opavský komorník	1283
Tobiáš z Bechyně	Bechyňský purkrabí Hlubocký purkrabí Královský podkomoří Královský maršálek	Nejpozději od 1283–? Nejpozději od 1292–? 1294–1295 Nejpozději od 1303–?

5.2 Benešovici ve službě církvi

Ve 13. století postupně čtyři členové rodu Benešoviců spojili svůj osud s církví. Benešovici se podíleli na založení minoritského kláštera ve středočeském Benešově, nicméně není známo, že by některý člen rodu v tomto klášteře buď pobýval, nebo byl v jeho čele. V souvislosti s rodem Benešoviců je ve 13. století naopak často zmiňován premonstrátský klášter Hradisko u Olomouce. Na počátku 40. let 13. století stanul v jeho čele Robert (I.) z rodu Benešoviců. Není známo, že by měl rod Benešoviců předtím nějaké významnější styky s klášteřem či že by ho nějakým způsobem podporoval. Robert byl opatem kláštera téměř dvacet let, během kterých došlo k významné rekonstrukci klášterního areálu. V období, kdy stál v čele kláštera opat Robert, darovali někteří Benešovici klášteru peníze, aby za ně mohl opat ke klášteru připojit ves Bystročice.⁶⁵²

Benešovici zůstali ve spojení s klášteřem Hradisko i po smrti opata Roberta. Není však známo, že by se ještě některý člen rodu stal součástí klášterní komunity, nicméně vyloučit to nelze. Od 60. do 90. let 13. století se s Benešovici sporadicky setkáváme ve svědečných řadách listin, které se týkají majetkových záležitostí kláštera.⁶⁵³ Zásahy Benešoviců do

⁶⁵² K darování peněz srov. kapitolu „Robert I., opat kláštera Hradisko“ a CDB V/1, č. 469, s. 691–692 (23. 4. 1266, Hradisko). „*De pecunia fratris sui, domini Thobie, bone memorie quondam prepositi Pragensis, et Benessii, cognati sui.*“ Jde o jedinou listinu, ve které je Robert jednoznačně spojen s rodem Benešoviců.

⁶⁵³ Například Vok ze Štítiny svědčil v listinách CDB V/1, č. 384, s. 569–570 (23. 6. 1263) a CDB V/2, č. 599, s. 193–195 (1269, Praha). Jméno Voka z Kravař je přítomno na listinách CDB V/2, č. 795, s. 479–481 (3. 11. 1275, Olomouc) a CDB V/2, č. 861, s. 581–582 (22. 2. 1278, Klášterní Hradisko). Milota z Dědic dosvědčil listiny CDB V/2, č. 746, s. 408–409 (28. 5. 1274, Brno) a CDB VI, č. 79, s. 127–129 (26. 11. 1279,

klášterního majetku po smrti opata Roberta byly nejen pozitivní, ale také negativní. Beneš (V.) z Branice na konci 80. let daroval klášteru majetek a převedl na něj patronátní práva k několika kostelům na Opavsku.⁶⁵⁴ Na druhou stranu se však v roce 1281 někteří Benešovici zapojili do ničení klášterního majetku. Dle rozhodnutí soudu, svolaného vévodou Mikulášem Opavským na srpen 1282, s jistotou víme, že hlavními obžalovanými z řad Benešoviců byli Vok z Kravař se svým synem Benešem, Beneš z Branice a Beneš ze Štítiny.⁶⁵⁵

Druhým členem rodu Benešoviců, který zasvětil svůj život službě církvi, byl Tobiáš (I.), který se postupně vypracoval na post pražského probošta. S osobou probošta Tobiáše je také spojen záznam v *Kronice tzv. Beneše Minority*, dle něhož měl Tobiáš v roce 1247 v Benešově u Prahy založit minoritský klášter.⁶⁵⁶

Třetím Benešovicem držícím církevní obročí byl Tobiáš (II.), biskup pražský. Zisk svatovojtěšského stolce pro Tobiáše v roce 1278 můžeme považovat za významný milník v politickém úsilí Benešoviců, přestože bohužel nejsme schopni doložit, zda Tobiášovi v zisku biskupské hodnosti nějak pomáhali jeho příbuzní či nikoli. Biskup Tobiáš byl jedním z hlavních vůdců české politické scény v období interregna, od roku 1281 byl správcem země z pověření Oty Braniborského a podílel se též na návratu mladého krále Václava II. do vlasti v roce 1283.⁶⁵⁷

Čtvrtým Benešovicem ve službě církvi byl Tobiáš (III.), syn Miloty z Dědic, který se stal hradeckým arcijáhnem a pražským kanovníkem. Svou kariéru započal v 90. letech 13. století ještě za života svého strýce biskupa Tobiáše, nicméně vyšší hodnosti v rámci pražské kapituly nedosáhl.

Mohelnice). Společně se Zbyslavem z Koutů a Benešem z Branice dosvědčil Milota i listinu CDB V/1, č. 858, s. 576–577 (21. 1. 1278, Brno – hrad Špilberk).

⁶⁵⁴ CDM IV, č. 269, s. 347–348 (18. 5. 1288, Opava) a CDM IV, č. 281, s. 357–358 (29. 3. 1289, Olomouc).

⁶⁵⁵ CDB VI, č. 231, s. 282–283 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter); CDB VI, č. 232, s. 284–285 (27. 8. 1282, Opava, minoritský klášter); CDB VI, č. 233, s. 285–287 (28. 8. 1282, Opava, minoritský klášter). Blíže srov. kapitolu „Majetkové spory Benešoviců“.

⁶⁵⁶ *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 26.

⁶⁵⁷ Podrobněji k Tobiášovu politickému působení srov. kapitolu „Tobiáš II. z Benešova, biskup pražský“.

5.3 Benešovici na Moravě v období interregna (1278–1283)

Část Benešoviců v období interregna pobývala na Moravě a nemáme žádné zprávy o tom, že by zasahovali do dění v Čechách, ačkoli jejich mocný příbuzný, biskup Tobiáš, zastával od roku 1281 funkci správce země. Nemáme rovněž zprávy o tom, že by Tobiáš za doby svého správcovství protěžoval své příbuzné v českých úřadech.

V polovině roku 1279 se královna vdova Kunhuta uchýlila na své statky na Opavsku s centrem v Hradci nad Moravicí. Mnozí Benešovici včetně Beneše z Branice a jeho strýců Voka z Kravař a Miloty z Dědic se připojili k jejímu dvoru.⁶⁵⁸ Mezi královninými věrnými šlechtici vidíme i jiné zástupce předních moravských rodů – například na Opavsku důležité pány z Fulštejna s jejich hlavním zástupcem Herbortem z Fulštejna či pány ze Švábenic zastoupené osobou Všeboha z Náměště. V tomto období také Beneš z Branice společně se strýci Milotou z Dědic, Vokem z Kravař a Zbyslavem z Koutů a Bohuslavem potvrdili v polské Ketři listinu olomouckého biskupa Bruna.⁶⁵⁹ Milota z Dědic se k biskupovi nejspíš připojil již v listopadu 1279 v Mohelnici.⁶⁶⁰ Milota se zde objevuje po boku tehdejší moravské elity, jako byli Švábenic Všeboha z Náměště, moravský maršálek Bohuš z Drahotouš a Hartman z Čeblovic.

V létě roku 1281 však na Opavsku došlo k velkému politickému zvratu, který ovlivnil další směřování rodu Benešoviců. Na sklonku léta 1281 se na Opavsku setkáváme s Mikulášem Opavským, který se po třech letech vrátil ze zajetí po bitvě u Suchých Krut. Otázka Mikulášova vyplacení je značně složitá a dodnes není zcela jasně zodpovězena. Situaci komplikovala skutečnost, že v říjnu 1278 byl královně vdově Kunhutě přiznán pevný roční příjem tři tisíce hřiven z opavské provincie, které tak nemohly posloužit k okamžitému vyplacení Mikuláše.⁶⁶¹ To je nejspíš důvod, proč opavský vévoda setrval v zajetí až do roku 1281. Není jisté, kdo nakonec stál za Mikulášovým propuštěním a odkud plynuly peníze na výkupné. Možná šlo o výsledek nespokojenosti opavské šlechty, měst a církve se

⁶⁵⁸ Beneš společně se strýcem Milotou z Dědic v tomto období dosvědčil královninu listinu potvrzující patronátní práva johanitů nad kostelem v Hlubčicích. CDB VI, č. 73, s. 120–121 (13. 10. 1279, Hradec nad Moravicí).

⁶⁵⁹ CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř).

⁶⁶⁰ CDB VI, č. 79, s. 127–129 (26. 11. 1279, Mohelnice).

⁶⁶¹ Srov. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 218; L. JAN, *Václav II.*, s. 55–56; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 295; B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl VII.*, s. 16.

dvorem královny Kunhuty a hradeckého purkrabího Záviše. Je také možné, že se o Mikulášovo propuštění zasadil na sklonku svého života olomoucký biskup Bruno či dokonce Rudolf Habsburský, který se tak snažil vytvořit opozici proti rostoucímu vlivu Záviše z Falkenštejna.⁶⁶² Vévoda Mikuláš po svém návratu velmi rychle získal na svou stranu místní šlechtu, města i duchovenstvo. Již 6. září 1281 se Mikuláš Opavský nacházel v opolské Nyse, kde dal vratislavskému biskupovi Tomášovi II. do správy hrad Edelštejn a nedaleké Zlaté Hory jako odškodnění za předchozí útlaky způsobené edelštejnským kastelánem Otou z Linavy a jeho bratry.⁶⁶³ Mikulášovu donaci na místě dosvědčil i vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a o několik dní později ji potvrdil i vlastní listinou.⁶⁶⁴ Následně se opavský vévoda přesunul do Krnova, protože zde již 19. září potvrdil řádu německých rytířů patronátní právo nad krnovským kostelem. V Krnově se k vévodovi přidala šlechta v čele s místními nejmocnějšími rody Benešoviců a Fulštejnů.⁶⁶⁵ Tentýž den Mikuláš vydal i listinu přiznávající opavským měšťanům platy a služby, kterými byli opavskému vévodovi povinováni opavští Židé.⁶⁶⁶ Po zbytek roku 1281 se Benešovici zdržovali v blízkosti Mikulášova dvora, protože na další listině vydané v Hlubčicích, na jejímž základě vévoda daroval Krnovu 24 lánů lesa v Opavici, vystupují na prvních místech svědečné řady hlavní představitelé tohoto rodu Vok z Kravař, Zbyslav

⁶⁶² P. KOURIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 455. Dále srov. M. WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, s. 217 a 229. Martin Wihoda upřesňuje, že nejpravděpodobnější je zásah Rudolfa Habsburského. Svou domněnku zakládá na jednom z Rudolfových formulářů, v němž král oznamuje neznámému adresátovi, že omilostnil Přemyslova syna Mikuláše. Wihoda připouští, že formulář nejspíš nikdy neopustil Rudolfovu kancelář, nicméně jeho obsah koresponduje s habsburskými zájmy na oslabení rostoucího vlivu Záviše z Falkenštejna. Navíc připomíná, že opavský vévoda byl i v následujících letech úzce spojen s habsburskou politikou, a dokonce pojal za manželku vzdálenou Rudolfovu příbuznou Adelheidu. Wihodovi se naopak velmi nevěrohodně jeví účast biskupa Bruna na Mikulášově propuštění, protože tato domněnka je založena na Bočkově falzu v CDM IV, č. 175, s. 238–239.

⁶⁶³ CDB VI, č. 158, s. 205–208 (6. 9. 1281, Nysa).

⁶⁶⁴ CDB VI, č. 160, s. 209–210 (11. 9. 1281, Nysa). Listinu dosvědčili i další významní hodnostáři např. míšeňský probošt Bernard z Kamence a Jindřich, komtur opavské komendy řádu německých rytířů.

⁶⁶⁵ CDB VI, č. 171, s. 224–225 (19. 9. 1281). Na listině sice není uvedeno místo vydání, nicméně lze přepokládat, že jím byl Krnov. Mikuláš se v Krnově pravděpodobně zastavil při cestě z Nysy do Opavy. Na rozdíl od listiny vydané v Nyse, kde nesvědčil nikdo z opavské šlechty, tak v listině pro řád německých rytířů již svědčí nejvýznamnější příslušníci zdejších rodů i zástupci měst. Proto je pravděpodobné, že měšťané a šlechta Mikuláše v Krnově uvítali a následně se účastnili stvrzení jím vydaných listin. Za rod Benešoviců jsou ve svědečné řadě zastoupeni Beneš z Branice a jeho strýc Vok z Kravař.

⁶⁶⁶ CDB VI, č. 172, s. 225–226 (19. 9. 1281). Listina je beze svědků. Byla však nepochybně vydána společně s listinou pro řád německých rytířů, která byla dosvědčena místní šlechtou a měšťany.

z Koutů a Beneš z Branice.⁶⁶⁷ Je otázkou, zda můžeme mluvit o tom, že by se Benešovici těšili vévodově přízni, když uvažíme, že ještě nedávno páchali škody na církevním majetku, za což byli na počátku roku následujícího samotným Mikulášem Opavským pohnáni k odpovědnosti. Jejich přítomnost v Mikulášově blízkosti tak spíše vyplývala z jejich společenského postavení jakožto jednoho z nejmocnějších rodů v opavské provincii.

5.4 Konflikt mezi stoupenci biskupa Tobiáše a Závěše z Falkenštejna

V období interregna byl pražský biskup Tobiáš jednou z vůdčích postav při dojednávání návratu mladého krále do Čech a od roku 1281 byl též Otou Braniborským ustanoven správcem celé země.⁶⁶⁸ Václava II. po jeho návratu do Čech v květnu 1283 zpočátku obklopili šlechtici věrní jeho otci v čele s Purkartem z Janovic a Zbyslavem z Třebouně. V pozadí této skupiny však stál pražský biskup Tobiáš.⁶⁶⁹ V politické elitě nebyli zpočátku zastoupeni Mikuláš Opavský, královna Kunhuta, část moravských pánů ani Vítkovci. Tyto mocenské skupiny se proto mohly cítit upozaděny a toužit po změně situace. Vratislav Vaníček předkládá domněnku o možném sbližování Vítkovců s Benešovici, jehož výsledkem mohlo být budoucí „*povznesení vítkovsko-benešovického spojení do úřadů*“.⁶⁷⁰ Je pravda, že ke styku některých Benešovců s Vítkovci došlo 28. května 1283 při prodeji vesnic biskupem Tobiášem Jindřichovi z Přiběnic (Rožmberka). Mezi svědky listiny byli mimo jiné bechyňští purkrabí Tobiáš a Čeněk (oba Benešovici) i někteří Vítkovci – Sezema z Landštejna a Ojř z Lomnice.⁶⁷¹ Přestože k setkání v rámci stvrzení prodeje došlo, tak ho nemůžeme jednoznačně pokládat za sbližování těchto dvou rodů, jak předkládá Vaníček, které by mohlo vést k budoucí hlubší spolupráci. Vaníček zároveň dodává, že moravští Benešovici byli v této době přítomni u dvora Mikuláše Opavského a mohli tak vytvořit kontakty s biskupem Tobiášem a jeho věrnými v Čechách. Proto se domnívá, že toto uspořádání poměrů připravovalo půdu pro „*konfrontaci s Purkartovou*

⁶⁶⁷ CDB VI, č. 188, s. 241–242 (1281, Hlubčice).

⁶⁶⁸ Blíže srov. kapitolu „Tobiáš II. z Benešova, biskup pražský“.

⁶⁶⁹ L. JAN, *Václav II.*, s. 65.

⁶⁷⁰ V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 388.

⁶⁷¹ KLL I, č. 2, s. 14 (28. 5. 1283, Praha). Svědečná řada je však uvedena pouze v RBM II, č. 1293, s. 557 (28. 5. 1283, Praha).

*vedoucí skupinou, pokud by trvala na oligarchistickém řízení země“.*⁶⁷² Je však otázkou, zda skutečně ke sblížení Vítkovců a Benešoviců mohlo reálně dojít. Nicméně je pravda, že na jaře ani v průběhu roku 1283 nepanovalo žádné viditelné napětí mezi biskupovou skupinou a Vítkovci.⁶⁷³

Nejspíš ještě před Vánoci roku 1283 se k Václavovu dvoru připojila jeho matka královna vdova Kunhuta, které se brzy podařilo dosáhnout příchodu Záviše z Falkenštejna ke dvoru (nejspíš za podpory dalších Závišových straníků včetně jeho švagra Dětricha Spatzmanna).⁶⁷⁴ Změna poměrů způsobila vznik otevřeného nepřátelství mezi skupinou biskupa Tobiáše, vedenou však Purkartem z Janovic, a Vítkovci a jejich přáteli.

Biskup Tobiáš z Benešova i jeho příbuzný Tobiáš z Bechyně byli dlouhodobě členy skupiny stojící proti straníkům Záviše z Falkenštejna. Důvody byly u obou především mocenské a majetkové. Vítkovec Záviš z Falkenštejna u dvora umenšoval biskupovu moc v roli králova rádce. Navíc se v jižních Čechách křížily državy Vítkovců a pražského biskupství. Své majetkové zájmy v jižních Čechách měl i bechyňský purkrabí Tobiáš.

Sílicí vliv strany Vítkovců od počátku roku 1284 měl za následek odstranění přátel Purkarta z Janovic z dvorských úřadů, které zastávali po Václavově příchodu do Čech. Celý spor se v prvních měsících roku 1284 natolik zdramatizoval, že bylo nutné dojednat smír mezi zneprátelenými stranami. V květnu roku 1284 se biskupův příbuzný Tobiáš z Bechyně jako člen protizávišovské strany účastnil smírčích jednání, která 24. května vyústila v přísahu věrnosti šlechticů Václavovi II. a závazkem, že budou obě zneprátelené strany žít v míru. Téhož dne byly vydány dvě listiny s totožným zněním s tím rozdílem, že v jedné se k míru zavazovala strana Záviše z Falkenštejna a ve druhé strana biskupa Tobiáše z Benešova. Zajímavé je, že biskup Tobiáš zde zároveň vystupuje jako arbitr, jehož exkomunikaci budou podléhat ti, kteří se závazkům zpronevěří. Je však také nutné poznamenat, že kromě biskupa Tobiáše by měli viníka exkomunikovat i olomoucký biskup Dětrich, mohučský arcibiskup a v neposlední řadě také papež. Nemůžeme tedy tento dovětek v listině vnímat jako důkaz biskupovy nestrannosti, ale spíše jako formální záležitost.⁶⁷⁵ O uzavření příměří mezi oběma stranami také vypovídají formuláře

⁶⁷² V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 388.

⁶⁷³ Tento názor zastává i L. JAN, *Václav II.*, s. 65.

⁶⁷⁴ L. JAN, *Václav II.*, s. 66.

⁶⁷⁵ KLL I, č. 52 a 53, s. 33–34 a ACRB I/1, č. 26 a 27, s. 41–44. (24. 5. 1284, Praha).

dochované ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše, které však jen potvrzují vše, co bylo sepsáno v listinách. První formulář, pocházející nejspíš z dubna 1284, uzavírá příměří mezi králem Václavem, Závišem z Falkenštejna, Ojířem z Lomnice, Jindřichem z Rožmberka (a jejich přáteli) a Tobiášem z Bechyně a Tobiášem ze Zvíkova (a jejich přáteli).⁶⁷⁶ Druhý formulář, pocházející z téhož časového období, zaručuje straníkům Tobiáše z Bechyně svobodné cestování po celé zemi.⁶⁷⁷ Vzhledem k tomu, že editor formulářové sbírky označuje biskupa Tobiáše predikátem „z Bechyně“, tak je více než pravděpodobné, že v obou formulářích je myšlen nikoli bechyňský purkrabí Tobiáš, ale biskup Tobiáš z Benešova, což však na vyznění formulářů nic nemění. Další formulář ze stejného období vydaný Závišem z Falkenštejna má charakter průvodního listu pro blíže nejmenovaného bratra biskupa Tobiáše při cestě ke dvoru a jednání s králem.⁶⁷⁸ Rovněž biskup Tobiáš vydal průvodní list na jednání s králem blíže nejmenovanému šlechtici. Nepochybně však šlo o některého ze Závišových straníků.⁶⁷⁹ Všechny tyto průvodní listy zachycené ve formulářové sbírce jednoznačně souvisejí se zajištěním bezpečné cesty ke královskému dvoru účastníkům smírčích jednání.

Vratislav Vaníček mluví o navázání korektních vztahů mezi biskupem Tobiášem a Závišem z Falkenštejna v roce 1285 při založení augustiniánského kláštera při kostele sv. Tomáše na Malé Straně.⁶⁸⁰ O součinnosti obou aktérů při založení kláštera hovoří *tzv. Kronika Beneše Minority*, která však událost mylně klade až do roku 1286.⁶⁸¹ Naopak *Zbraslavská kronika* účast Záviše vůbec nezmiňuje.⁶⁸²

O tom, že smírčí jednání celou situaci zcela nevyřešila, vypovídá list papeže Honorie IV. ze 7. května 1286, v němž nabádá českou šlechtu k podpoře Václava II.⁶⁸³ Papež svůj list adresoval obecně celé české šlechtě, čímž se vyhnul možnému stranění jedné či druhé

⁶⁷⁶ FBT, č. 96, s. 79–83 (duben 1284).

⁶⁷⁷ FBT, č. 97, s. 83 (duben 1284).

⁶⁷⁸ FBT, č. 99, s. 84–85 (duben 1284).

⁶⁷⁹ FBT, č. 100, s. 85 (duben 1284).

⁶⁸⁰ V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 394. K založení kláštera srov. Jaroslav KADLEC, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen: mit Edition seines Urkundenbuches*, Würzburg 1985, s. 12.

⁶⁸¹ *Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování*, s. 68.

⁶⁸² *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.19, s. 25–26.

⁶⁸³ KLL I, č. 191, s. 80.

straně sporu. Libor Jan pokládá za pravděpodobné, že stížnosti u papežského dvora na neuspořádanost poměrů v českém království pocházely z církevních kruhů, nejspíše od samotného biskupa Tobiáše. Na druhou stranu však také připouští, že minimálně v oficiální rovině biskup udržoval se Závišem a jeho věrnými formálně „nezávadné“ vztahy.⁶⁸⁴

Ačkoli královna Kunhuta zemřela již v září 1285, tak tím Závišova moc nezeslábla. Naopak byl králem bohatě obdarován statky ve východních Čechách a až do příchodu královny Guty v létě 1287 si u dvora udržoval velký vliv.

Napětí mezi stranou Záviše z Fakenštejna a biskupa Tobiáše začalo vrůstat od jara 1287. O prvních nepokojích a ničení biskupského majetku máme zprávy z března roku 1287 z Vltavotýnska.⁶⁸⁵ Opětovné vyostření situace nejspíš souviselo se slibem biskupa Tobiáše a českých pánů králi Rudolfovi Habsburskému, že přijmou jeho dceru Gutu jako svou paní a královnu a budou plnit její přání.⁶⁸⁶ K jednání biskupa Tobiáše s králem Rudolfem pravděpodobně došlo v březnu 1287 během legátské synody a paralelního říšského sněmu ve Würzburgu.⁶⁸⁷

Po Gutině příchodu do Prahy v červenci 1287 se začala situace u dvora měnit. Ovdovělý Záviš z Falkenštejna během několika měsíců odešel pro svou novou nevěstu do Uher a moc jeho straníků u dvora byla postupně oslabována. V následujících dvou letech po příchodu královny Guty ke dvoru se naplno rozpoutala domácí válka mezi straníky Záviše z Falkenštejna a biskupa Tobiáše, během které docházelo k pustošení biskupského majetku. Připomeňme, že v roce 1288 vypršelo příměří, které mezi sebou uzavřely zneprátené šlechtické strany v květnu 1284. V téže době se také opět setkáváme s Benešovicí Čenkem a Tobiášem, bechyňskými purkrabími. Záviš byl zatčen někdy před 10. lednem 1289, nejspíš kolem Vánoc 1288.⁶⁸⁸ Mělo se tak stát na popud biskupa Tobiáše,

⁶⁸⁴ Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 76 a 79.

⁶⁸⁵ FBT, č. 1, s. 1 (23. 3. 1287, Praha). Blíže k ničení biskupského majetku srov. D. TROJAN, *Tobiáš z Benešova*, s. 129–132.

⁶⁸⁶ RBM II, č. 2263, s. 983. Listinu jsem v KLL I nenašla. V RBM II je jako datum jejího vydání uveden s otazníkem rok 1285, nicméně svým obsahem odpovídá spíše situaci roku 1287.

⁶⁸⁷ L. JAN, *Václav II.*, s. 90.

⁶⁸⁸ Libor Jan podrobně analyzuje starší literaturu a zmínky v kronikách zmiňující dataci a okolnosti Závišova zatčení. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 103–105. Naopak Vratislav Vaníček se přiklání k dataci zatčení až po 10. lednu 1289. Srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III*, s. 403.

Mikuláše Opavského a některých dalších pánů.⁶⁸⁹ Po celý rok 1289 nadále docházelo k útokům na biskupský majetek, přestože někteří škůdci z roku předchozího (především Zdislav ze Šternberka a Zbyslav z Třebouně) se již přidali na královu stranu.

Mezitím rostla u dvora moc biskupa Tobiáše a dle Vratislava Vaníčka také v této době „*ojedinělé moci dosáhli s pomocí pražského biskupa Benešovicí*“, především poté Tobiáš z Bechyně a biskupův bratr Milota z Dědic, který se stal purkrabím olomouckým.⁶⁹⁰ O politickém vzestupu jiných Benešoviců zprávy nemáme.

K zasedání soudu se Závišem došlo pravděpodobně v dubnu 1290 a mezi jeho členy byl mimo jiné i Tobiáš z Bechyně.⁶⁹¹ Vítkovci se obrátili o pomoc do Uher ke králi Ladislavu IV., jehož sestra Alžběta byla Závišovou manželkou, a do Slezska k vratislavskému vévodovi Jindřichovi IV. Probovi. Za jednoho z hlavních viníků celé situace považovali, nejspíš zcela oprávněně, pražského biskupa Tobiáše. Z tohoto důvodu Vítkovci a jejich přívrženci v následné domácí válce mohutně napadali majetky pražského biskupství. Vypleněny byly biskupské statky na Příbramsku, Chýnovsku, Českobrodsku, Benešovsku, Štěpánovsku, v okolí Prahy a městečka Pelhřimov a Týn nad Vltavou s přilehlými vesnicemi.⁶⁹²

Dle kroniky Otokara Štýrského král Rudolf poradil českému králi, aby byl Záviš převážen od jedné královské pevnosti v držení Vítkovců ke druhé. Na místě vždy bylo demonstrativně stavěno popravčí lešení, aby byla hradní posádka donucena ke kapitulaci. Pod hrozbou Závišovy popravy se jeho hejtmani královskému vojsku vedenému Mikulášem Opavským skutečně vzdávali.⁶⁹³ Závišův bratr Vítek z Krumlova, který měl v držení hrad Hluboká nad Vltavou, ho odmítl vydat. Pro nesplnění podmínek byl Záviš

⁶⁸⁹ *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 171.

⁶⁹⁰ V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 407.

⁶⁹¹ O tom, že Záviš stanul před soudem, víme z listiny z listopadu 1291, ve které Václav II. hovoří o Závišově majetku, který byl po jeho procesu u zemského soudu přisouzen králi. Srov. KLL I, č. 520, s. 206 (15. 11. 1290, Praha).

Libor Jan určil čas soudního jednání pouze přibližně na základě logické posloupnosti událostí. Nemohlo k němu dojít před březnem 1290, protože na konci roku dostali Vítkovci možnost se majetkově vypořádat s biskupem a v březnu jim měla začít běžet lhůta k nápravě. Vyjednávání se však nejspíš nezdařila, a proto bylo přikročeno k soudnímu řešení. Rozhodnutí o Závišově osudu však bylo nejspíš učiněno až v červenci, kdy byl předán Mikuláši Opavskému. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 124–125.

⁶⁹² Blíže k ničení biskupského majetku srov. D. TROJAN, *Tobiáš z Benešova*, s. 129–132.

⁶⁹³ *Ottokars Österreichische Rheimchronik*, verše 20641–20668. Srov. také V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 413, L. JAN, *Václav II.*, s. 117.

pod hradem Hlubová proto s'at.⁶⁹⁴ Hradní posádka jako odvetu s'tala svého zajatce, kterým byl Čeněk z Kamenice z rodu Benešoviců.⁶⁹⁵

Po porážce Vítkovců se velkého zadostiučinění dostalo biskupu Tobiaši a jeho příbuznému Tobiašovi z Bechyně. Tobiaš z Bechyně získal k bechyňskému purkrabství ještě tentýž úřad na Hluboké, kterou do té doby držel Závišův bratr Vítek.⁶⁹⁶ Byl také ustanoven správcem na Poličsku a je možné, že získal také Svojanov.⁶⁹⁷

Rovněž pražské biskupství v čele s biskupem Tobiašem bylo náležitě odškodněno za útrapy, kterým bylo vystaveno v době domácí války. V červnu 1291 král Václav II. pražskému biskupovi potvrdil soudní výrok proti Hroznatovi z Úžic a Vítkovi ze Skalice, kteří patřili k největším ničitelům biskupských majetků. Vítek ze Skalice a jeho bratři Vok, Budivoj a Henslín způsobili biskupovi škodu odhadnutou na 11 141 hřiven stříbra. Hroznata z Úžic se syny Arnoštem, Jencem a Budivojem způsobili škodu za 3 534 hřiven stříbra. Protože však Vítek ani Hroznata s příbuznými v jednorroční lhůtě biskupství škodu neuhradili, tak byl jejich majetek odhadnut, zkonfiskován a předán biskupovi jako náhrada za způsobené škody. Statky Vítka a jeho bratrů byly zemskými úředníky a královskými rytíři Oldřichem z Křivsoudova a Jankem z Ústupenic odhadnuty na pouhých 900 hřiven stříbra z celkového dluhu. Hroznatovy statky byly celkově odhadnuty na 420 hřiven. Biskup dále vykoupil od zemských úředníků i jejich nárok na podíl ze stanovených tax odhadnutých škod, čímž biskup získal přístup k dalšímu majetku viníků. Král následně

⁶⁹⁴ Dalimilova kronika uvádí, že „král z toho rozhněva a Záviši na Hlubokú nésti káza, a prknem jemu hlavu sstrčiti rozkáza.“ *Rýmovaná kronika česká*, FRB III, s. 242. Rovněž *Kronika Pulkavova* (konkrétně Krakovský rukopis, 5. recenze kroniky) popisuje, že byl Záviš pod hradem s'tat prknem. Vzhledem k tomu, že jde o pozdější recenzi kroniky, tak věrohodnost této informace není jistá. Srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 378. (Pulkavova kronika); *Kronika Pulkavova*, FRB V, s. 171.

⁶⁹⁵ Beneš z Weitmile stručně popisuje popravu stětím, nicméně o odvetné popravě Čenka z Kamenice se nezmiňuje. *Kronika Beneše z Weitmile*. FRB IV, s. 559. Kronikář František Pražský naopak uvádí, že po Závišově stětí popravila hradní posádka jakéhosi šlechtice jménem Čeněk. *Kronika Františka Pražského*. FRB IV, s. 356. V překladu kroniky je v poznámce 38 na s. 159 uvedeno, že šlo o Čenka z Kamenice, bratra biskupa Tobiaše. Srov. *Kroniky doby Karla IV.*, s. 64. (Kronika Františka Pražského). Neplachova kronika oproti tomu ve stručnosti formou letopisu uvádí, že byl s'tat Záviš a pan Čeněk, jeho bratr, což by znamenalo, že Čeněk patřil k Vítkovcům. Informace z Neplachovy kroniky tedy musíme považovat za nepřesné a zavádějící. *Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika římská a česká*, FRB III, s. 477.

⁶⁹⁶ Jako hlubocký purkrabí je Tobiaš poprvé jmenován na listině RBM II, č. 2740, s. 1198 (10. 5. 1292, u Frankfurtu). Listina se také nachází v KLL I, č. 644, s. 251, bez uvedení Tobiašovy hodnosti.

⁶⁹⁷ V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 413. Své pochybnosti nad ziskem Svojanova však vyjádřil i J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 171.

všechny tyto odhady stvrdil a přiznal biskupovi plné právo se zabavenými majetky disponovat.⁶⁹⁸ V listině jsou všechny zastavené majetky velmi podrobně jmenovány. Nejde jen o vsi, ale také o dvory, mlýny a lesy. V případě Hroznatovců se většina vsí nacházela v Posázaví.⁶⁹⁹ U Vítkovců se naopak jednalo o majetek nalézající se na Milevsku a Bechyňsku.⁷⁰⁰ Statky získané záběrem majetku Vítkovců pravděpodobně přešly pod biskupskou správu s centrem v Týnu nad Vltavou. V těsné blízkosti zabaveného majetku Hroznatovců se zase nacházel biskupský Trhový Štěpánov, který mohl sloužit jako centrum správy pro tuto oblast. V pozdějších listinách z období episkopátu Tobiáše z Benešova nemáme žádné zprávy o tom, že by Hroznatovci či Vítkovci své statky vykoupili zpět. Naopak se nám dochoval doklad o tom, že biskup usiloval o rozšiřování práv nově nabytého majetku. Pouhý rok po zisku původně vítkovských Božetic u Milevska si biskup na králi vymohl udělení tržního práva pro tuto ves.⁷⁰¹

Narovnání sporu s Hroznatovci se též týkala listina z 11. srpna 1295, která zmiňovala i již proběhlé transakce.⁷⁰² Král v ní daroval pražské diecézi majetky zabavené Heřmanovi, synovi Hroznaty z Úžic. V případě tohoto rozhodnutí můžeme bezpochyby vidět pokračování soudní pře mezi biskupem a Hroznatovci narovnávací škody napáchané Hroznatou a jeho syny v letech 1288–1289, která pro viníky znamenala již v roce 1291 ztrátu mnoha vsí v Posázaví.⁷⁰³ Nově král biskupovi přiřknul i další vsi v Posázaví.⁷⁰⁴

⁶⁹⁸ KLL I, č. 574, s. 222–224 (17. 6. 1291, Praha).

⁶⁹⁹ Hradiště u Vlašimi; Kozojedy, Malovidy a Ježovice (u Ratají nad Sázavou); mlýn v Ledči nad Sázavou; vsi Chrástná, Smrk a Moštice u Sázavy; vsi Boštice, Milotice a Nespeřice (nejspíš Staré Nespeřice) u Čestlína; Voděrady (nejspíš Černé Voděrady) u Mnichovic, Beřice u Uhlířských Janovic (Beřice jsou dnes součástí Rašovic).

⁷⁰⁰ Severně od Milevska šlo o vsi Vlksice, Vratšov, 2 dvory v Mlčkově s lesy (lesy Bečovy, Soběnov, Děsný), Nosetín, Chválov, Brezí, Veletín, Myslkov a Chýška s lesem Hráčov (nepochybně jde o současnou ves Chyšky). Mezi Milevskem a Bechyní to byl Sepekov, půl Radětic, ves Zběšice, Podboří s lesem Chlumem, půl Zálší, Držkrajov, Božetice a Hudušín. Jihovýchodně od Bechyně se nacházel Hodětín. Kromě těchto vesnic Vítkovci museli biskupovi postoupit i vsi Popovice, Raškov, Dobrotín, Crhov, Podolí a dvůr v Pychově s lesem Ostrým, nicméně tento majetek není možné jednoznačně identifikovat a geograficky zařadit.

⁷⁰¹ KLL I, č. 661, s. 260–261 (15. 7. 1292, Praha).

⁷⁰² KLL I, č. 883, s. 344–346 (11. 8. 1295).

⁷⁰³ Srov. KLL I, č. 574, s. 222–224 (17. 6. 1291, Praha).

⁷⁰⁴ Opevněnou ves Rataje a vsi Mirošovice, Smilovice, půl Úžic a mlýn s jedním rybářem v Ledči nad Sázavou.

5.5 Benešovici v 90. letech 13. století

Po Závišově pádu došlo ke změnám v obsazení nejvyšších dvorských úřadů i některých purkrabství. Vítka z Krumlova nahradil v pozici hlubockého purkrabího Tobiáš z Bechyně, který již předtím zastával stejnou pozici i na Bechyni.⁷⁰⁵ Obsazení úřadu Tobiášem mohlo mít několik důvodů. Svou roli jistě sehrála geografická blízkost obou hradů i Tobiášova znalost místního prostředí. Je však také možné, byť jde pouze o dohad, že šlo o jisté zadostiučnění za popravu Benešovice Čenka, ke které došlo právě na Hluboké.

Pražský biskup Tobiáš se sice stále zapojoval do politiky, ale vzhledem ke králově orientaci na polskou otázku se do popředí stále více dostával míšeňský probošt Bernard z Kamence, který byl s polskými záležitostmi dokonale obeznámen.

Protikladem ke slábnoucímu politickému vlivu biskupa Tobiáše byl kariérní vzestup jeho příbuzného Tobiáše z Bechyně, nového hlubockého purkrabího. V květnu 1292 byl Tobiáš z Bechyně jedním ze šlechticů, kteří se účastnili diplomatické mise vedené Bernardem z Kamence na jednání kurfiřtů ve Frankfurtu nad Mohanem, kde byl volen nový římský král.⁷⁰⁶ Ve volbě nakonec s přispěním hlasu českého krále zvítězil hrabě Adolf Nasavský. Česká výprava také jednala s novým římským králem o věnu dcery českého krále Anežky zaslíbené Adolfovu synovi Ruprechtovi.⁷⁰⁷ Korunovace v Cáchách se české poselstvo vedené Bernardem z Kamence nejspíš neúčastnilo, protože Bernard se již na konci června nacházel v Praze a je nepravděpodobné, že by se vrátil sám.⁷⁰⁸

Tobiáše z Bechyně můžeme pokládat za politicky nejúspěšnějšího muže rodu erbu zavínuté střely 90. let 13. století i počátku století následujícího. Žádný z jeho moravských příbuzných se v této době neangažoval v královské politice tolik, jako právě Tobiáš. Stejný postoj Benešoviců jsme však mohli sledovat i během konfliktu biskupovy strany a

⁷⁰⁵ Jako hlubocký purkrabí je Tobiáš poprvé jmenován na listině RBM II, č. 2740, s. 1198 (10. 5. 1292, u Frankfurtu). Listina se také nachází v KLL I, č. 644, s. 251, kde však v registru u Tobiáše není uvedena jeho funkce.

⁷⁰⁶ RBM II, č. 2740, s. 1198 (10. 5. 1292, u Frankfurtu) a KLL I, č. 644, s. 251. Český král se z důvodu nemoci nemohl jednání účastnit, a proto místo sebe vyslal své zástupce, srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 156.

⁷⁰⁷ KLL I, č. 653, s. 257 (30. 6. 1292, Cáchy).

⁷⁰⁸ L. JAN, *Václav II.*, s. 160. Listina dojednávající podmínky věna byla Adolfem Nasavským vydána až 30. června, tedy 6 dní po korunovaci. Její závěry nepochybně vycházely z jednání vedených Bernardem z Kamence. Je však možné, že po odjezdu jeho mise přijelo další poselstvo, které mělo za úkol jednání dokončit.

příznivců Závíše z Falkenštejna na konci 80. let. Žádný zápis v kronice, listina ani formulář nás neinformují o tom, že by se mocný a rozvětvený klan Benešoviců přidal na biskupovu stranu a pomohl mu v boji s nepřáteli. Je otázkou, zda Benešovici vnímali útoky na biskupský majetek jako něco, co si musí biskupství vyřešit samo, či zda byly pro jejich jednání jiné důvody. Z dochovaných pramenů víme nepochybně to, že zatímco Závíše podporovalo jeho početné příbuzenstvo, tak z Benešoviců byli na biskupově straně jen bechyňští purkrabí Tobiáš a Čeněk. Zatímco Čeněk přišel o život, tak kariéra Tobiáše z Bechyně byla v dalších letech na prudkém vzestupu, což můžeme přičítat i jeho jednoznačné podpoře strany biskupa Tobiáše.

5.6 Shrnutí – politické postoje Benešoviců

Dlouhodobější účast Benešoviců u markraběcího či královského dvora byla spojena s držbou úřadů. S rodem Benešoviců se ve 13. století pojí především úřad moravského podkomořího, který držel Vok I. z Benešova, jeho syn Beneš (IV.) ze Cvilína a později též Milota z Dědic. Další úřady, které Benešovici v průběhu 13. století zastávali, byly úřady olomouckého komorníka (Milota z Dědic) a opavského komorníka (Vok (III.) z Kravař). Dva Benešovici měli též na starosti správu královských hradů. Beneš (IV.) ze Cvilína byl znojemským purkrabím a Tobiáš (IV.) z Bechyně nejprve bechyňským a poté i hlubockým purkrabím (bechyňským purkrabím byl společně s dalším Benešovicem Čňkem). Milota z Dědic dva roky pobýval ve Štýrsku jako hejtman Přemysla Otakara II. Ačkoli Benešovici drželi v průběhu 13. století různé úřady, tak se z hlediska jejich množství a politické významnosti nemohli rovnat jednotlivým odnožím Vítkovců, Ronovců či Markvarticů v Čechách a rodům pánů ze Zbraslavi (konkrétně větvi pánů z Kunštátu), z Horky, ze Šternberka či Švábenic na Moravě.⁷⁰⁹

Přestože již v období vlády Václava I. a Přemysla Otakara II. Benešovici drželi různé úřady, tak až za vlády Václava II. se dostali do skutečné blízkosti panovníka díky osobě biskupa Tobiáše. Ačkoli bychom mohli předpokládat, že rod této příležitosti využije k významnému rozšíření politického a majetkového vlivu, tak k zásadním změnám nedošlo. Pouze biskupův příbuzný Tobiáš (IV.) z Bechyně obdržel úřad hlubockého

⁷⁰⁹ Srov. tabulky s výčtem úřadů v J. JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 24–30.

purkrabího. Ani o významných majetkových ziscích Benešoviců nejsme informováni. Jednotlivé šlechtické rody se vždy v určitém období dostaly na politické výsluní a mnohé toho obratně využily ve svůj prospěch. Například bratři Častolov a Jindřich z rodu Ronovců patřili mezi favority krále Václava I. Oba budovali rozsáhlé majetkové dominium na česko-míšeňském pomezí, Jindřich ve 30. letech 13. století vykonával funkci královského purkrabího v Budyšíně, Jindřichův syn Smil poté mezi léty 1249–1251 působil jako purkrabí Pražského hradu.⁷¹⁰ Rod pánů ze Zbraslavi byl zase typickým moravským rodem, jehož příslušníci za vlády posledních Přemyslovců vynikali v umění zisku různých úřadů, díky čemuž se dostali mezi šlechtickou elitu. Jedním z významných členů rodu byl Boček ze Zbraslavi, jenž byl nejprve moravským maršálkem a podkomořím, později však dosáhl funkce znojemského purkrabího a titulu hraběte z Perneggu. Jeho bratr Kuna z Kunštátu byl zase postupně purkrabím na několika královských hradech na Moravě, moravským maršálkem, brněnským komorníkem a později též olomouckým komorníkem.⁷¹¹ Společně s hromaděním úřadů získávali páni ze Zbraslavi politický a mocenský vliv a rozšiřovali svůj rodový majetek na Moravě.

Ačkoli Benešovici ve 13. století nepatřili mezi přední české či moravské rody z hlediska častého zastoupení v důležitých zemských úřadech, tak již ve století následujícím se situace značně změnila v jejich prospěch. V průběhu 14. a 15. století měli Benešovici v linii pánů z Kravař rozhodující vliv na politické dění na Moravě díky pravidelné držbě důležitých zemských úřadů. Společně s Kravařskými se na politickém směřování Moravy ještě podíleli Kunštáti, kteří pocházeli z významného rozrodu pánů ze Zbraslavi. Nešlo však o držbu českých, ale moravských zemských úřadů.⁷¹²

Kromě držby úřadů jsme též sledovali podíl Benešoviců na politickém dění v zemi. V průběhu interregna se část Benešoviců zdržovala na svých statcích na Moravě a nemáme žádné zprávy o tom, že by zasahovali do vývoje politické situace v Čechách či že by aktivně pomáhali svému příbuznému biskupu Tobiášovi. Naopak několik Benešoviců nalézáme nejprve u dvora královny vdovy Kunhuty, poté u dvora olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka a později po návratu Mikuláše Opavského ze zajetí u jeho dvora.

⁷¹⁰ J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 28 a 32.

⁷¹¹ M. PLÁČEK, *Páni z Kunštátu a Jevišovic*, s. 7.

⁷¹² D. PAPAŽÍK, *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, s. 519–532.

V roce 1278 byl Tobiáš (II.) z Benešova zvolen pražským biskupem. Vzhledem k politické situaci se od něho kromě naplnění církevní stránky úřadu očekával též jasný postoj k politickému směřování země. Biskup se stal jedním z hlavních hybatelů politiky a jednou z vůdčích osobností české šlechty. Od roku 1281 byl též jmenovaným správcem země, což ho předurčovalo k zastupování zájmů a názorů šlechty u Oty Braniborského, poručníka mladého českého krále. Po návratu Václava II. do Čech, na němž měl biskup Tobiáš nemalý podíl, vypukl boj o moc mezi jednotlivými mocenskými skupinami. Biskup Tobiáš a jeho skupina vedená Purkartem z Janovic později stanula proti Vítkovcům. Biskup Tobiáš vyšel z tohoto sporu vítězně a na počátku 90. let se jemu i jeho přívržencům dostalo mnoha kompenzací. Biskup získal pro pražské biskupství mnoho zabavených majetků jako odškodné za způsobené útrapy. Biskupův příbuzný, dosavadní bechyňský purkrabí, Tobiáš (IV.) získal úřad hlubockého purkrabího a správce Poličska, čímž započala jeho slibná politická kariéra, během níž se v 90. letech 13. století i v prvních letech století následujícího stal nejmnocnějším Benešovicem.

6 Itineráře

Itineráře příslušníků šlechtických rodů a církevních hodnostářů jsou významným zdrojem informací o jejich životních osudech, vztahu k panovníkovi a v neposlední řadě nám též pomáhají zasadit jejich život do dobového kontextu.⁷¹³ Vizualizace itineráře pomocí mapy navíc umožňuje čtenáři lépe pochopit pohyb tehdejšího člověka v prostoru hranic i mimo hranice království. Pokud bychom měli k dispozici více itinerářů osob žijících ve stejném období, tak bychom mohli sledovat, kde se jejich cesty protínaly a mohli bychom dále vyhodnocovat, proč tomu tak bylo. Itineráře šlechty pro období 13. století nejsou kvůli malému počtu pramenů příliš obvyklé. Více se setkáváme s itineráři českých králů či moravských markrabat, ačkoli ani ty nejsou pro období 13. století kompletně zpracované. Navíc každý autor používá pro tvorbu itineráře jinou metodu. U moravských markrabat Vladislava Jindřicha a Přemysla jejich autoři propojili itineráře s životopisy, které nejsou natolik obsáhlé jako u jejich bratrů králů. Následně se tvůrci těchto dvou itinerářů zaměřili na časovou osu a na navštívená místa, která byla v případě itineráře markraběte Vladislava Jindřicha ještě velmi vhodně doplněna mapou.⁷¹⁴ Itineráře českých králů jsou o poznání komplikovanější a z logických důvodů je nemožné jejich tvorbu pojmout jako sestavení králova životopisu s následnou tvorbou časové osy a identifikací navštívených míst. Itinerář v tomto pojetí by byl podkladem pro samostatnou knihu, což při tvorbě itinerářů není záměrem jejich tvůrců. Itinerář má být vhodným doplňkem k líčení životních osudů konkrétních postav a má čtenáři umožnit lépe se zorientovat v prostoru a času jejich životů. Itineráře českých králů 13. století jsou proto paradoxně velmi stručné a k dispozici jsou

⁷¹³ K itinerářům srov. Ivan HLAVÁČEK, *Itinerář jako pracovní nástroj českého medievisty*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem*, Lenka Bobková – Michaela Neudertová (eds.), Ústí nad Labem 1995, s. 57–62; TÝŽ, *Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Eva Doležalová – Robert Šimůnek (eds.), Praha 2007, s. 209–218; Robert ANTONÍN – Tomáš BOROVSÝ – Demeter MALAŤÁK, *Královský itinerář a královské slavnosti středověké Moravy*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 56, č. C54, 2007, s. 99–120.

⁷¹⁴ Martin WIHODA, *Itinerář moravského markraběte Vladislava Jindřicha*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 49, č. C47, 2000, s. 5–45; S. BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte Přemysla*, s. 27–55.

pouze pro Václava I., Přemysla Otakara II. (ačkoli jde o velmi stručný a neúplný itinerář) a Václava II.⁷¹⁵

Tvorba itinerářů pro období 13. století je značně složitá a do jisté míry i nepřesná práce. Nemáme k dispozici deníky či jiné materiály, které by nám umožnily sledovat pohyb osob s co největší přesností. Musíme se spokojit pouze s několika každoročně získanými geografickými údaji, které pocházejí především z informací poskládaných na základě diplomatické heuristiky, méně poté z narativních pramenů. Zcela výstižný je proto pojem „bodový itinerář“, který používá Ivan Hlaváček.⁷¹⁶ Musíme také alespoň předpokládat, že se v daném časovém úseku uskutečnily eventuální neevidované cesty, které nejsou zachyceny žádným pramenem buď proto, že se pramen nedochoval, nebo proto, že v něm nikdy uvedeny nebyly. Je také třeba dávat pozor na středověká falza listin, která nelze do itineráře zahrnovat. V itinerářích Benešoviců hrají zásadní roli královské listiny. Z pozice šlechtice ve svědečné řadě můžeme usuzovat, zda byla jeho role u dvora více či méně důležitá. Rovněž můžeme porovnávat, jak často se šlechtic ve svědečné řadě nacházel. V této souvislosti je však třeba upozornit na dva problémy. Prvním z nich je, že se mnohé listiny nemusely dochovat, a proto se může stát, že pro určitý rok máme málo informací pro tvorbu itineráře. Druhým problémem je skutečnost, že nebylo nutnou podmínkou, aby byl šlechtic z králova doprovodu vždy přítomen ve svědečné řadě, přestože krále doprovázel a vydání listiny se účastnil. V případě listin vydaných na králových cestách je dokonce známo, že král nechával svědčit převážně místní honoraci, ačkoli je nepochybné, že v jeho doprovodu bylo i množství jiných šlechticů.⁷¹⁷

Problém rovněž nastává v případě narativních pramenů, díky kterým se dozvídáme o mnoha bitvách a královských slavnostech a ceremoniích. Bohužel, pokud šlechtic nebyl velmi významnou osobností nebo pokud neudělal něco výjimečného, tak je jeho jméno v kronikách zaznamenáno pouze sporadicky. Pokud kronikář referoval o bitvě či

⁷¹⁵ Itinerář Václava I. zpracoval M. SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, s. 33–38. Itinerář Václava II., v rámci jehož tvorby autorka částečně pro porovnání zpracovává itinerář Přemysla Otakara II., vytvořila D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, s. 193–201. Itinerář Přemysla Otakara II. samostatně neexistuje, ale kromě již zmíněné knihy Dany Dvořákové-Malé se s částečným itinerářem Přemysla Otakara II. se zaměřením na teritorium Moravy můžeme setkat ve studii R. ANTONÍN – T. BOROVSKEJ – D. MALÁČEK, *Královský itinerář a královské slavnosti středověké Moravy*, s. 103–106. Tato studie také představuje moravské pobyty Václava II. na s. 106–107.

⁷¹⁶ I. HLAVÁČEK, *Poznámky k itinerářům*, s. 210.

⁷¹⁷ J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 196.

o slavnosti, tak obvykle jednotlivé aktéry z řad šlechty nevypisoval. Můžeme proto pouze předpokládat, že se šlechtic, jehož itinerář je sestavován a patřil do určité společenské skupiny, účastnil určitých slavností a vojenských výprav, o kterých se zmiňují kronikáři, ačkoli není přímo jmenován.

Pro tvorbu itineráře je třeba mít dostatek pramenů, ze kterých je možno vyčíst lokaci, jinak jeho tvorba postrádá smysl. Z tohoto důvodu zde nebudou vytvořeny itineráře všech Benešoviců, o kterých bylo výše pojednáváno. Je třeba upozornit na skutečnost, že ne všechny listiny obsahují místo vydání, takže ne vždy lze pro tvorbu itineráře využít všechny listiny spojené s danou osobou. U kronik se obvykle s místem dění setkáváme.

Pro první generaci rodu Benešoviců zastoupenou Benešem I. z Benešova nebylo pro nedostatek pramenů s přesnou lokací možné itinerář vytvořit. Pro druhou generaci Benešoviců bude představen itinerář Voka I. z Benešova, pražského probošta Tobiáše I. a hradišťského opata Roberta I. Itinerář opata Roberta je stručný a jeho cílem je poukázat na skutečnost, že se Robert jako opat zdržoval především v blízkosti svého kláštera a nikam necestoval. V případě itinerářů Voka a Tobiáše sice můžeme vycházet z poměrně bohaté pramenné základny, která je však chudá na zmínky o místě pobytu. Vlivem této skutečnosti je u obou mužů zcela bezpředmětné sestavení mapy s vyznačenými přesuny a místy pobytu. Musíme si uvědomit, že smyslem tvorby itineráře nemusí být vždy jen vykreslení pohybu osoby, ale také informace o tom, na jakých místech se zkoumaný subjekt nejčastěji nacházel. Oba itineráře jsou představeny formou přehledné tabulky, ze které je na první pohled patrné, na kterých místech se Vok I. a Tobiáš nejčastěji nacházeli.

Ve třetí generaci Benešoviců nemá smysl tvořit itineráře pro Drslavovy syny ani pro Vokovy syny Roberta II., Ondřeje II. a Jana kvůli malému množství dochovaných listin. V případě Voka a Zbyslava je opět vytvořen jen stručný itinerář bez map, protože se oba bratři nacházeli po většinu života v okolí Opavy. Podrobnější itinerář, byť stále půjde o „bodový itinerář“, si můžeme dovolit vytvořit u Beneše ze Cvilína, Miloty z Dědic a biskupa Tobiáše. Tito Benešovici cestovali i za hranice Čech a Moravy, díky čemuž je jejich itinerář bohatší. U těchto bratrů je tedy kromě tabulky vytvořena i mapa zachycující jejich pohyb v bodech. Tyto itineráře jsou také podrobněji popsány, protože v mnoha případech je nutné pohyb těchto Benešoviců dát do bližších souvislostí s cestami panovníka.

6.1 Itinerář Voka I. z Benešova

Bodový itinerář Voka I. z Benešova je tvořen na základě 28 listin, v nichž figuruje ve svědečné řadě. Devět z těchto listin nemá uvedeno místo vydání, přesto je však z důvodu časových souvislostí do tabulky uvádím. Z Vokova itineráře je patrné, že se do roku 1235 pohyboval především na Moravě. Z tohoto období pochází sedm dosvědčených emisí ze Znojma, tři z Brna, jedna z Olomouce, jedna z Opavy a jedna z Velehradu. Pouze jedna listina z roku 1234 byla vydaná v Praze, nicméně emitentem byl moravský markrabě Přemysl. Většina listin z Vokova moravského období pochází z let 1232–1235, kdy působil u dvora markraběte Přemysla. Od roku 1236 do roku 1241 se s Vokem setkáváme již jen na území Čech. Čtyři listiny v tomto období dosvědčil v Praze a jednu v Hradci Králové.

Tabulka č. 2: Itinerář Voka I. z Benešova

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
mezi lety 1219–1222	bez místa vydání	CDB II, č. 231, s. 219–220	Přemysl Otakar I.
19. 9. 1226	Znojmo	CDB II, č. 287, s. 286–287	Přemysl Otakar I.
19. 9. 1226	Znojmo	CDB II, č. 288, s. 287–289	Přemysl Otakar I.
27. 11. 1228	bez místa vydání	CDB II, č. 321, s. 319–323	Přemysl Otakar I.
listopad 1232	Znojmo	CDB III/1, č. 25, s. 23–24	moravský markrabě Přemysl
25. 9. 1233	bez místa vydání	CDB III/1, č. 50, s. 50–51	moravský markrabě Přemysl
2. 12. 1233	Znojmo	CDB III/3, č. 278, s. 394–396	moravský markrabě Přemysl
27. 12. 1233	Olomouc	CDB III/1, č. 53, s. 53–54	moravský markrabě Přemysl
5. 4. 1234	Velehrad	CDB III/1, č. 66, s. 69–71	moravský markrabě Přemysl
12. 7. 1234	Znojmo	CDB III/1, č. 74, s. 80–81	moravský markrabě Přemysl
před 26. 8. 1234	bez místa vydání	CDB III/1, č. 77, s. 84	moravský markrabě Přemysl
2. 10. 1234	Praha	CDB III/1, č. 85, s. 90–92	moravský markrabě Přemysl
22. 10. 1234	Znojmo	CDB III/1, č. 87, s. 94–96	moravský markrabě Přemysl
31. 10. 1234	Znojmo	CDB III/3, č. 264, s. 363–366	moravský markrabě Přemysl
10. 11. 1234	Brno	CDB III/1, č. 91, s. 107–108	moravský markrabě Přemysl
1234	Opava	CDB III/1, č. 97, s. 112–113	moravský markrabě Přemysl
28. 3. 1235	Brno	CDB III/1, č. 107, s. 129–133	moravský markrabě Přemysl
6. 6. 1235	Brno	CDB III/1, č. 113, s. 139–140	moravský markrabě Přemysl
před 17. 8. 1236	bez místa vydání	CDB III/1, č. 136, s. 169–170	Václav I.
1237	bez místa vydání	CDB III/1, č. 173, s. 213–214	kladrubský opat Rainer
21. 6. 1238	Praha	CDB III/2, č. 193, s. 245–246	Václav I.
6. 8. 1238	Praha	CDB III/2, č. 195, s. 248–250	Václav I.
6. 8. 1238	bez místa vydání	CDB III/2, č. 196, s. 250–251	Mistr Mladota, johanita
29. 6. 1239	bez místa vydání	CDB III/3, č. 212, s. 276–278	Václav I.
před 16. 10. 1239	Pražský hrad	CDB III/2, č. 214, s. 280–283	moravský markrabě Přemysl
17. 12. 1239	Praha	CDB III/2, č. 219, s. 289–295	Václav I.
1239–1240	bez místa vydání	CDB III/2, č. 223, s. 300–301	Václav I.
19. 10. 1241	Hradec Králové	CDB IV/1, č. 8, s. 67–68	Václav I.

6.2 Itinerář opata Roberta

Životní osudy Roberta z Benešova byly spjaty s klášteřem Hradisko, v němž byl také opatem. Robert byl díky svému úřadu častým příjemcem papežských i biskupských listin, čímž se významně odlišuje od svých bratrů (samozřejmě s výjimkou dalšího církevního hodnostáře Tobiáše I.). Tyto listiny nám však s tvorbou itineráře nepomohou. Kromě falz, jichž pro klášter Hradisko najdeme hojný počet, nám k rekonstrukci opatova itineráře musí postačit pouze sedm listin, z nichž čtyři jsou listiny vydané samotným opatem a tři listiny dosvědčené. Dvě z těchto listin navíc postrádají místo vydání. Nicméně zbylé listiny dokládají, že pokud nebyl místem vydání Robertův domovský klášter Hradisko, tak jím bylo biskupské město Olomouc či nedaleká Pustiměř. Z předloženého velmi stručného itineráře opata Roberta je patrné, že se zdržoval v blízkosti svého kláštera, nekonal cesty do Prahy ani do jiných premonstrátských klášterů.

Tabulka č. 3: Itinerář Roberta, opata kláštera Hradisko

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
20. 3. 1243	Pustiměř	CDB IV/1, č. 18, s. 88–89	olomoucký biskup Konrád
1250	Hradisko	CDB IV/1, č. 197, s. 358–359	opat Robert
12. 8. 1255	Olomouc	CDB V/1, č. 50, s. 103–105	opat Robert
6. 11. 1255	Olomouc	CDB V/1, č. 55, s. 109–112	olomoucký biskup Bruno
3. 5. 1256	bez místa vydání	CDB V/1, č. 77, s. 142–144	opat Robert
23. 6. 1263	bez místa vydání	CDB V/1, č. 384, s. 569–570	opat Robert
11. 11. 1264	Olomouc	CDB V/1, č. 424, s. 629–631	Přemysl Otakar II.

6.3 Itinerář pražského probošta Tobiáše z Benešova

Podkladem pro itinerář pražského probošta Tobiáše z Benešova je 25 dosvědčených listin, 4 vydané listiny a jedna zmínka v Neplachově kronice. Z celkového počtu 29 listin je 10 bez uvedeného místa vydání, v 16 případech je místem vydání Praha, jednou byla dosvědčená listina vydána v Týnu na Vltavou, jednou ve Znojmě a jednou ve Starém Hrádku. Všechny mimopražské emise byly ovlivněny osobou vydavatelů. V biskupském zboží Týnu nad Vltavou nechal listinu zhotovit pražský biskup Jan II. Znojemskou emisi listiny uskutečnil moravský markrabě Přemysl. Starý Hrádek byl zase oblíbeným mimopražským sídlem dalšího vydavatele, Václava I. Zvíkov byl dle *Neplachovy kroniky* místem věznění straníků mladého Přemysla Otakara II. proti králi Václavu I. (v letech

1248–1249). V tabulce itineráře jsou kvůli časovým souvislostem uvedeny i listiny bez místa emise.

Tabulka č. 4: Itinerář pražského probošta Tobiáše z Benešova

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
mezi lety 1219–1222	bez místa vydání	CDB II, č. 231, s. 219–220	Přemysl Otakar I.
17. 10. 1229	Týn nad Vltavou	CDB II, č. 331, s. 337–340	pražský biskup Jan II.
srpen 1233	bez místa vydání	CDB III/1, č. 45, s. 45–46	mělnický probošt Peregrinus
2. 10. 1233	Znojmo	CDB III/3, č. 278, s. 394–396	moravský markrabě Přemysl
13. 10. 1233	Praha	CDB III/1, č. 51, s. 51–52	Václav I.
1. 5. 1234	Praha	CDB III/1, č. 70, s. 74–75	pan Zdislav
24. 9. 1234	Praha	CDB III/1, č. 83, s. 89–90	pražský biskup Jan II.
1235	bez místa vydání	CDB III/1, č. 125, s. 155–156	Václav I.
26. 11. 1237	u Prahy	CDB III/3, č. 287, s. 404–405	Václav I.
po 26. 11. 1237	bez místa vydání	CDB III/3, č. 288, s. 406–407	Bohuslav z Černuc
1237	bez místa vydání	CDB III/1, č. 173, s. 213–214	kladubský opat Rainer
4. 4. 1238	Praha	CDB III/1, č. 180, s. 223–225	Václav I.
24. 5. 1238	Praha	CDB III/1, č. 191, s. 239–242	pražský biskup Bernard
6. 8. 1238	bez místa vydání	CDB III/2, č. 196, s. 250–251	Mistr Mladota
1. 5. 1239	Praha	CDB III/2, č. 208, s. 269–271	Václav I.
17. 12. 1239	Praha	CDB III/2, č. 219, s. 289–295	Václav I.
24. 12. 1239	Praha	CDB III/2, č. 220, s. 295–296	pražský kanovník Marquartus
1245	bez místa vydání	CDB IV/1, č. 87b, s. 178–179	Tobiáš, litoměřický probošt Heřman a pražský arcijáhen Radoslav
9. 4. 1246/7	Praha	CDB IV/1, č. 106, s. 199–200	Tobiáš, litoměřický probošt
1249	Zvíkov	<i>Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika římská a česká</i> , FRB III, s. 473.	
25. 3. 1250	Starý Hrádek	CDB IV/1, č. 183, s. 334–335	Václav I.
1250	bez místa vydání	CDB IV/1, č. 199, s. 360–361	Tobiáš a pražský děkan Vít
8. 3. 1251	Praha	CDB IV/1, č. 205, s. 368–369	vyšehradský probošt Mistr Dionisius
15. 2. 1253	Praha	CDB IV/1, č. 263, s. 446–447	Tobiáš, boleslavský probošt a dominikán Jan
6. 4. 1253	Praha	CDB IV/1, č. 266, s. 452–458	Václav I.
6. 12. 1253	bez místa vydání	CDB V/1, č. 6, s. 39–40	Bavor ze Strakonic
12. 1. 1257	Praha	CDB V/1, č. 112, s. 188–189	Přemysl Otakar II.
5(4). 2. 1257	bez místa vydání	CDB V/1, č. 117, s. 193–194	Přemysl Otakar II.
13. 2. 1257	Praha	CDB V/1, č. 121, s. 199–200	pražský biskup Mikuláš
1. 10. 1258	Praha	CDB V/1, č. 163, s. 259–261	pražský biskup Jan III.

6.4 Itinerář Beneše ze Cvilína

Hlavním podkladem pro itinerář Beneše ze Cvilína je 53 listin, z nichž v 52 Beneš figuruje ve svědečné řadě a jednu listinu sám vydal. Kromě dvou listin je u všech uvedeno místo vydání. Nejčastěji šlo o markraběcí nebo královské listiny, ve kterých Beneš vystupoval v pozici podkomořího a později též znojemského purkrabího. Do itineráře nejsou z pochopitelných důvodů zahrnována středověká falza, která pro něj nemají žádný vypovídací význam. Dalším pramenem pro sestavení Benešova itineráře je několik málo zmínek v kronikách.

V narativních pramenech se s Benešem poprvé setkáváme v souvislosti s popisem vpádu českého vojska do rakouského pohraničí v lednu 1246. Bitva, ve které české vojsko prohrálo, se odehrála v Lávě nad Dyjí.⁷¹⁸ V diplomatických pramenech se Benešovo jméno poprvé objevuje v únoru 1250, když dosvědčil listinu markraběte Přemysla Otakara o připojení farního obvodu kuřimského kostela ke kostelu sv. Petra v Brně. Listina byla vydána v blízkosti Brna „*apud Brunam*“.⁷¹⁹ Beneš ze Cvilína zde již vystupuje jako „*Benisch camerarius*“. Ve funkci moravského podkomořího dosvědčil i několik dalších listin markraběte Přemysla Otakara, což jsou pro toto období jediné prameny, které lze využít k lokalizaci Benešova pohybu. V březnu 1251 svědčil v markraběcí listině potvrzující donaci pro Rajhradský klášter. Tato listina má uvedeno místo vydání v Němčicích „*Nemciz*“.⁷²⁰ Není bohužel blíže specifikováno, o které Němčice jde, a proto je nutné hledat souvislost s itinerářem markraběte Přemysla. Václav Novotný soudí, že jde o Němčice v jižních Čechách, kde se markrabě patrně zastavil při návratu z výpravy do Bavorska.⁷²¹ Pokud přijmeme tuto hypotézu, tak by to znamenalo, že se Beneš ze Cvilína účastnil této vojenské výpravy, a proto byl poté zachycen spolu s mnoha dalšími českými i moravskými šlechtici na markraběcí listině při návratu z Bavorska. Novotný vychází ze zápisu v *Letopisech českých*, kde je uvedeno, že v roce 1251 vytáhl král Václav proti Bavorům, poté se však vrátil a v boji místo něho pokračoval jeho syn Přemysl, který poté k 1. květnu uzavřel s bavorským vévodou příměří.⁷²² Novotný dává líčení kronikáře do

⁷¹⁸ Jansen Enikel Werke, *Weltchronik, Fürstenbuch*, s. 660–661, verš 3145–3158.

⁷¹⁹ CDB IV/1, č. 179, s. 329–330 (3. 2. 1250, u Brna).

⁷²⁰ CDB IV/1, č. 208, s. 371–372 (23. 3. 1251, Němčice).

⁷²¹ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 821.

⁷²² *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 287.

kontextu s listinami vydanými Přemyslem. Na základě listiny z 26. ledna 1251 vydané v Praze víme, že se zde touto dobou nacházel i markrabě. Dle Novotného v tomto období vedl boje v Bavorsku král Václav I.⁷²³ Poté mělo dojít k vystřídání otce se synem v čele vojska a Přemysl „*potom zavřev příměří s vévodou bavorským, který o ně žádal, k prvnímu květnu navrátil se jest k domovu*“.⁷²⁴ Novotný však nesouhlasí s umístěním čárky v souvětí a uvádí, že je nutné čárku v letopise umístit až za datum, z čehož by poté vyplývalo, že příměří bylo uzavřeno k 1. květnu a Přemyslův návrat by tak nebyl ničím časově omezen. Díky tomu mohl Novotný zkonstruovat svou teorii o tom, že Přemyslova cesta dle listin vedla přes Němčice v jižních Čechách,⁷²⁵ přes Hradec⁷²⁶ do Znojma, kde je jeho pobyt zaznamenaný od 16. května.⁷²⁷

Je však třeba zvážit i druhou teorii, s níž Václav Novotný ve svém díle nesouhlasí a považuje ji za mylnou.⁷²⁸ Béda Dudík v *Dějínách Moravy* uvádí, že markrabě Přemysl sice válku proti Bavorovi vedl, ale vůdcem na bitevním poli byl někdo jiný, neznámá osoba. Samotný Přemysl neopustil Čechy, což dle Dudíka dokládají výše zmíněné listiny. Kromě konce ledna, kdy se markrabě prokazatelně nacházel v Praze, byl dle Dudíka přítomen především na Moravě, a proto nejspíš Dudík považuje za místo emise listiny pro benediktinský Rajhradský klášter blízké Němčice u Brna.⁷²⁹

Pokud budeme předpokládat, že se Beneš ze Cvilína po celou dobu pohyboval v blízkosti markraběte Přemysla, tak jsou tedy dvě možné teorie, kde se v první polovině roku 1251 nacházel. První, založená na názoru Novotného, nastiňuje možnost, že mohl jet s markrabětem do Prahy, přičemž je třeba připomenout, že ve svědečné řadě listiny z 26. ledna se Benešovo jméno nenachází, poté s ním jet na výpravu do Bavorska a následně se při návratu na Moravu účastnit podpisu listiny v jihočeských Němčicích. Druhá teorie, vyplývající ze zjištění Dudíka, předpokládá, že kromě možné návštěvy Prahy na konci ledna byl markrabě se svým dvorem převážně na Moravě, a tudíž je

⁷²³ CDB IV/1, č. 203, s. 364–366 (26. 1. 1251, Praha).

⁷²⁴ *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 287.

⁷²⁵ CDB IV/1, č. 208, s. 371–372 (23. 3. 1251, Němčice).

⁷²⁶ CDB IV/1, č. 209, s. 372–373 (5. 4. 1251, Hradec Králové).

⁷²⁷ CDB IV/1, č. 211, s. 374–376 (16. 5. 1251, Znojmo).

⁷²⁸ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 821, pozn. 5.

⁷²⁹ B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl V.*, s. 283.

pravděpodobné, že se na Moravě nacházel rovněž Beneš. Lokačně sporná listina by v tomto případě byla podepsána v Němčicích u Brna. Dle formulace zápisu v *Letopisu* se však přiklání ke skutečnosti, že Přemysl se výpravy do Bavorska osobně účastnil, což by také lépe vysvětlovalo jeho dohodu o příměří s rakouským vévodou. Z tohoto důvodu se tedy přiklání spíše k teorii Václava Novotného o Přemyslově itineráři v prvních měsících roku 1251, což má vliv i na itinerář Beneše ze Cvilína.

V září 1251 máme doloženou přítomnost Beneše ze Cvilína v Praze díky markraběcí konfirmační listině pro řád německých rytířů.⁷³⁰ Poté se s Benešem setkáváme až v únoru 1252 v dolnorakouském Hainburgu, kde dosvědčil Přemyslovy listiny pro klášter Waldhausen.⁷³¹ Hainburg byl o několik dní dříve dějištěm Přemyslovy svatby s Markétou Babenberskou. Z Benešovy přítomnosti v místě konání svatby můžeme usuzovat, že se o několik dní dříve účastnil i svatebních oslav.⁷³²

V průběhu roku 1252 se Beneš opět nacházel společně s markrabětem Přemyslem na Moravě. Figuruje ve dvou markraběcích listinách s místem vydání v Brně, ovšem bez konkrétního data vydání listiny. Víme pouze, že k němu došlo někdy v roce 1252. První z listin, která potvrzuje fundaci kláštera ve Žďáru nad Sázavou, dosvědčil i Benešův bratr Milota.⁷³³ Druhá písemnost konfirmovala práva a svobody brněnskému klášteru „*Cella beate Mariae Virginis*“.⁷³⁴ Jde o dnes již zaniklý Herburský klášter.⁷³⁵ Beda Dudík se domníval, že k vydání této listiny došlo 8. května 1252. Svou domněnku podkládá zmínkou v listině vydané 4. prosince téhož roku, která se na Přemyslovu listinu odkazovala a uváděla doslova toto: „*post recessum regiae Maiestatis de Bruna in die s. Stanislai*“.⁷³⁶

⁷³⁰ CDB IV/1, č. 223, s. 388–389 (2. 9. 1251, Praha).

⁷³¹ CDB IV/1, č. 430, s. 565 (16. 2. 1252, Hainburg); CDB IV/1, č. 431, s. 565–566 (16. 2. 1252, Hainburg).

⁷³² Ke svatbě srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 830 (v poznámce č. 1 uvádí četné narativní prameny a literaturu k Přemyslovu sňatku); J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 46.; V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 45.

⁷³³ CDB IV/1, č. 259, s. 439–441 (1252, Brno).

⁷³⁴ CDB IV/1, č. 260, s. 441–443 (1252, Brno).

⁷³⁵ K Herburskému klášteru srov. D. FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 160–166; Jindřich ŠEBÁNEK, *K otázce založení herburského kláštera v Brně*, in: Sborník prací věnovaných Prof. Dru. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 406–419. Ke konfirmaci privilegií markrabětem Přemyslem srov. s. 416.

⁷³⁶ CDB IV/1, č. 254, s. 432–434 (4. 12. 1252, Brno).

Dudík uvádí, že svátek sv. Stanislava připadá na 8. května,⁷³⁷ což by mělo být také datum vydání listiny pro Herburský klášter. Dle poznámky u listiny v CDB však mělo jít o 7. května. Je však třeba zdůraznit Dudíkovu poznámku, že tento mučedník byl papežem Inocencem IV. kanonizován až 17. září 1253, nicméně na Moravě byl prý ctěn již od roku 1250.⁷³⁸

V následujících měsících roku 1252 je pohyb podkomořího Beneše nejasný. S jistotou můžeme doložit pouze jeho pobyt v Linci na konci listopadu, kde Přemysl konfirmoval donace a privilegium Fridricha Bavorského pro hornorakouský klášter Wilhering.⁷³⁹ Víme, že Přemysl se v Linci zastavil při své cestě ze Štýrska na Moravu, odkud se ihned na počátku roku 1253 vydal zpět do Rakous.⁷⁴⁰ O Benešově přítomnosti na Moravě v doprovodu markraběte koncem roku 1252 nemáme žádné zprávy, nicméně v listině z 20. ledna 1253 vydané ve Vídni již opět figuruje ve svědečné řadě.⁷⁴¹ Zde se nabízí důležitá otázka, zda máme do Benešova itineráře zahrnout i pobyty markraběte Přemysla, pokud logicky zapadají do chronologického sledu listin, ve kterých je Beneš přítomen ve svědečné řadě. Dobrým příkladem je právě druhá polovina roku 1252 a počátek roku 1253, kdy Beneš vystupuje torzovitě pouze na dvou listinách markraběte Přemysla – v Linci 28. listopadu a ve Vídni 20. ledna. Je samozřejmě možné, že by s markrabětem na Moravu necestoval, ale vzhledem k jeho úřadu podkomořího je to nepravděpodobné. Musíme si uvědomit, že nebylo běžné, aby byl podkomoří svědkem na úplně všech listinách vydaných markrabětem. Záleželo nejen na místě vydání, ale i na typu listiny, povaze sdělení a případně i na důležitosti příjemce. Nemůžeme proto jednoduše rozhodnout, že neúčast ve svědečné řadě znamená nepřítomnost u markraběcího dvora. Je samozřejmě nutné být obezřetný při nepodloženém rozhodování o zařazení lokací do itineráře. Na druhou stranu je však třeba zachovávat určitý logický sled událostí, a proto doufám, že nebude příliš

⁷³⁷ V současném kalendáři je uveden 7. května, protože na 8. května připadá Den vítězství.

⁷³⁸ B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl V.*, s. 291–292, pozn. 5. Dudík v odkazu na listinu odkazuje na datum 4. listopadu, ale listina byla dle CDB vydaná 4. prosince.

⁷³⁹ CDB IV/1, č. 449, s. 575 (28. 11. 1252, Linec).

⁷⁴⁰ CDB IV/1, č. 457, s. 579. Srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 839; V. VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české III*, s. 45; B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl V.*, s. 294 uvádí, že Přemysl v prosinci sice dosvědčil listinu v Kremži (u Českého Krumlova), nicméně Nový rok prý už slavil ve Vídni.

⁷⁴¹ CDB IV/1, č. 457, s. 579 (20. 1. 1253, Vídeň).

troufalé Benešův „bodový itinerář“ místy doplnit o místa pobytu markraběte Přemysla, pokud časově i místně zapadají do kostry Benešova itineráře.

Na počátku dubna 1253 se již Přemysl i Beneš nacházeli v Praze. Markrabě zde vydal se souhlasem krále Václava I. listinu, v níž došlo k úmluvě biskupů frisinského, bamberského a sekovského ohledně uprázdněných lén pasovské diecéze, která byla pasovským biskupem Bertoldem propůjčena Přemyslovi, jakožto novému pánovi rakouských zemí.⁷⁴² V souvislosti s vydáním listiny jistě není náhodou, že *Letopisy české* uvádějí, že brzy před svátkem Zvěstování Panny Marie, který připadá na 25. března, se do českých zemí sjelo několik církevních hodnostářů, mezi nimiž byli salcburský arcibiskup Filip Sponheimský, bamberský biskup Jindřich, řezenský biskup Albert, míšeňský biskup Konrád, pasovský biskup Bertold, olomoucký biskup Bruno a jiní blíže nejmenovaní biskupové.⁷⁴³ Dle výše zmíněné listiny je pravděpodobné, že zde byl přítomen i sekovský biskup Oldřich a frisinský biskup Konrád.⁷⁴⁴ Letopisec zmiňuje, že je po několik dní hostil král Václav na svém Starém Hrádku, nicméně o obsahu jednání mlčí, či spíše doslova píše, že „*co s králem jednali, zůstává neznámo*“.⁷⁴⁵ Je však nesporné, že výše zmíněná listina s přítomností biskupů na Václavově dvoře přímo souvisela.

Koncem dubna 1253 byl již Beneš ve Vídni u příležitosti přiznání privilegií měšťanům Vídeňského Nového Města markrabětem Přemyslem.⁷⁴⁶ Následně víme, že Přemysl navštívil Štýrsko a poté se soustředil na obranu Rakous, kde očekával útok uherského krále Bély IV.⁷⁴⁷ Někdy v této době se od Přemysla oddělil Beneš ze Cvilína, který zamířil na Opavsko, kam později směřoval útok spojenců Bély IV. V červnu 1253 se zde Beneš společně se svým bratrem Ondřejem účastnil obrany Opavy a následně Hlubčic při útoku polských a haličských spojenců uherského krále.⁷⁴⁸

⁷⁴² CDB IV/1, č. 462, s. 581–582 (1. 4. 1253, Praha).

⁷⁴³ *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278*, FRB II, s. 290.

⁷⁴⁴ S touto domněnkou se ztotožňuje také V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 841.

⁷⁴⁵ Václav Novotný upřesňuje, že šlo o Starý Hrádek u Lišan. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 841.

⁷⁴⁶ CDB IV/1, č. 465, s. 583–584 (29. 4. 1253, Vídeň).

⁷⁴⁷ V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 843.

⁷⁴⁸ *Haličsko-volyňský letopis*, s. 90–93. Srov. též V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/3*, s. 842–844; P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady českého Slezska*, s. 426. Celá vojenská epizoda je podrobně popsána v kapitole „Beneš ze Cvilína“.

S Benešem se v roce 1253 setkáváme již jen na jedné listině vydané Přemyslem někdy před 5. srpnem 1253, nicméně bez určení místa emise.⁷⁴⁹ Není ani jisté, zda k vydání listiny došlo před nebo po uherském útoku. Poté Beneš ze Cvilína z Přemyslových listin na více než rok mizí a setkáváme se s ním až v období Přemyslovy křížové výpravy do Pruska. Je otázkou, proč nebyl Beneš jakožto moravský podkomoří tak dlouhou dobu přítomen ve svědečných řadách Přemyslových listin. Vysvětlení je několik. Mohl být zraněn při obraně Opavska v červnu 1253, a proto nebyl přítomen u dvora. Nebo je možné, že jeho nepřítomnost v blízkosti Přemyslova dvora byla způsobena změnou poměrů po smrti krále Václava I. Případně je zde i zcela jednoduché vysvětlení – listiny, ve kterých byl Beneš svědkem, se nedochovaly. Je však jisté, že když se Beneš objevuje v listinách na počátku roku 1255, tak opět zastává pozici podkomořího „*subcamerarius*“.

Na přelomu let 1254/1255 se Beneš ze Cvilína účastnil křížové výpravy do Pruska. Přemysl Otakar II. vydal 17. ledna 1255 u Elblágu listinu, v jejíž svědečné řadě nalezneme i podkomořího Beneše.⁷⁵⁰ Nedlouho po vydání této listiny se Přemysl vydal na zpáteční cestu přes Opavsko, Brno až do rakouské Kremže, kde již 8. března vydal listinu, kterou opět dosvědčil i Beneš ze Cvilína.⁷⁵¹ V srpnu 1255 se Beneš podílel na rozhodování sporu mezi Robertem, opatem kláštera Hradisko, a bratry z Vážan o ves Střelechy a les u Knínic. Listina byla vydána v Olomouci.⁷⁵² V prosinci 1255 se Beneš nacházel ve Znojmě, kde dosvědčil závět' Bočka, hraběte z Perneggu a znojemského purkrabího.⁷⁵³ Králem byla tato závět' potvrzena v Brně 1. ledna roku následujícího.⁷⁵⁴ Mezi svědky byl opět Beneš a jeho bratr Milota. Na počátku roku 1256 pobýval král na Moravě. V lednu se Beneš v Brně účastnil vydání listiny pro Velehradský klášter⁷⁵⁵ a ve druhé polovině ledna se s králem přesunul do Znojma, kde byl při vydání konfirmace privilegií předchozích přemyslovských králů daných Velehradskému klášteru.⁷⁵⁶

⁷⁴⁹ CDB IV/1, č. 286, s. 479–480 (před 5. 8. 1253).

⁷⁵⁰ CDB V/1, č. 39, s. 81–82 (17. 1. 1255, u Elblágu).

⁷⁵¹ CDB V/1, č. 41, s. 85–88 (8. 3. 1255, u Kremže).

⁷⁵² CDB V/1, č. 50, s. 103–105 (12. 8. 1255, Olomouc).

⁷⁵³ CDB V/1, č. 60, s. 120–122 (17. 12. 1255, Znojmo).

⁷⁵⁴ CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno).

⁷⁵⁵ CDB V/1, č. 68, s. 130 (leden 1256, Brno).

⁷⁵⁶ CDB V/1, č. 69, s. 130–132 (16. 1. 1256, Olomouc).

V srpnu 1257 se Beneš účastnil králova pobytu v Opavě, během kterého dosvědčil dvě královské listiny a jednu listinu olomouckého komorníka Parduse, který daroval ves Drslav komendě johanitů v Hrobníkách.⁷⁵⁷

Poté se Beneš s králem přesunul do Vídně, kde dosvědčil listinu potvrzující sňatek rytíře Bertholda z Ernstbrunnu a Margarety, dcery rytíře Konráda z Greifensteinu. Dle informace v českém diplomatáři byla listina vydána buď 19. července nebo 1. srpna 1256. Vzhledem k tomu, že král se ještě 18. července prokazatelně nacházel v Opavě, kde vydal listinu konfirmující postoupení vsi olomouckým komorníkem Pardusem johanitům,⁷⁵⁸ tak je pravděpodobnější, že vídeňská listina byla vydána až 1. srpna.⁷⁵⁹

V následujících měsících můžeme sledovat Benešovy přesuny mezi Vídní a Prahou, které přímo souvisely s přesuny krále mezi rakouskými a českými zeměmi. Koncem listopadu a v prosinci 1256 se Beneš nacházel ve Vídni,⁷⁶⁰ v únoru 1257 potvrzoval listinu pro vyšehradský kostel v Praze⁷⁶¹ a v květnu 1257 byl již opět ve Vídeňském Novém Městě, kde Přemysl vydal listinu konfirmující donace a privilegia daná rakouskými vévody Leopoldem VI. a Fridrichem II. Babenberským dolnorakouskému klášteru Lilienfeld.⁷⁶² Zápis v kronice nás podrobně zpravuje o událostech srpna a počátku září roku 1257, kdy královské vojsko vpadlo přes Pasov do Bavorska a nakonec při ústupu obsadilo Mühldorf a několik dní se z něho neúspěšně bránilo jednotce vévody Jindřicha Bavorského. V kronikářově výčtu šlechticů opevněných v Mühldorfu nalezneme i Beneše ze Cvilína.⁷⁶³

Až do března 1258 nemáme o Benešovi žádné zprávy. Na jaře byl Beneš v doprovodu krále při cestách českými zeměmi. Můžeme tak soudit dle míst vydání listin, v nichž Beneš figuroval ve svědečné řadě. V březnu 1258 Přemysl v Písku potvrdil záměnu vsi Sebranice

⁷⁵⁷ CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava); CDB V/1, č. 85, s. 158–159 (18. 7. 1256, Opava); CDB V/1, č. 86, s. 159–160 (18. 7. 1256, Opava).

⁷⁵⁸ CDB V/1, č. 85, s. 158–159 (18. 7. 1256, Opava).

⁷⁵⁹ CDB V/1, č. 87, s. 160–162 (19. 7. či 1. 8. 1256, Vídeň). Václav Novotný taktéž zastává názor, že se král se svým doprovodem nemohl tak rychle přesunout. Novotný však vycházel z RBM, kde je tato konkrétní listina uvedena s datem vydání 20. července. RBM II, č. 110, s. 44 (20. 7. 1256, Vídeň). V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 56, pozn. 2.

⁷⁶⁰ CDB V/1, č. 97, s. 172 (30. 11. 1256, Vídeň); CDB V/3, č. 1078, s. 88–89 (10. 12. 1256, Vídeň).

⁷⁶¹ CDB V/1, č. 119, s. 195–197 (13. 2. 1257, Praha).

⁷⁶² CDB V/3, č. 1107, s. 104–105 (9. 5. 1257, Vídeňské Nové Město).

⁷⁶³ *Annales et historiae Altahenses*, s. 399. Bliže k účasti Beneše na tomto tažení srov. pozn. 207.

za Sobotice mezi Břevnovským klášterem a panem Bohušem.⁷⁶⁴ V květnu byl již Beneš s králem v blízkosti Uherského Hradiště, kde Přemysl udělil svobody a práva nově založenému městu Uherské Hradiště, které mělo pomáhat chránit území před nájezdy z oblasti Uher.⁷⁶⁵ V srpnu se již Beneš opět nacházel v Praze⁷⁶⁶ a v říjnu dosvědčoval královské listiny v Brně, v nichž Přemysl rozhodoval ve věci sporu o patronát ke kostelu sv. Petra v Brně.⁷⁶⁷

Pro rok 1259 může Benešův pohyb dosvědčit pouze jedna listina z listopadu vydaná ve Znojmě, ve které král daroval příjmy z desátků a z příjmů kostela v Hlubčicích svému kaplanovi Eliovi.⁷⁶⁸

Na konci ledna 1260 byl Beneš přítomen ve Vídni,⁷⁶⁹ v dubnu byl v Písku⁷⁷⁰ a poté můžeme předpokládat, že zůstal s královým doprovodem až do bitvy u Kressenbrunn. Účast Beneše v bitvě není ničím doložena, nicméně je velmi pravděpodobné, že se bitvy účastnil. Po bitvě byl Beneš jedním z nemnoha českých pánů, kteří zůstali s Přemyslem Otakarem II. ve Štýrsku až do Vánoc. Mezi 21. – 25. prosincem řídil Přemysl před kostelem ve Štýrském Hradci dvorská a soudní zasedání, jimž byl dle zápisů ve svědečných řadách listin přítomen i Beneš.⁷⁷¹

Na počátku roku 1261 se Beneš nacházel v Havlíčkově Brodě u příležitosti vydání listiny pro Dětricha z Freibergu, která osvobozovala jeho dvě štoly od pravomoci hornických a mincovních úřadů pro Moravu.⁷⁷² V dubnu téhož roku se s Benešem setkáváme ve Vídni.⁷⁷³ Beneš zde nepochybně doprovázel krále během jednání o míru s Uhry. K definitivnímu uzavření míru mezi českým a uherským králem a k jeho potvrzení ze

⁷⁶⁴ CDB V/1, č. 149, s. 238–239 (25. 3. 1258, u Písku).

⁷⁶⁵ CDB V/1, č. 156, s. 245–248 (23. 5. 1258, u Uherského Hradiště).

⁷⁶⁶ CDB V/1, č. 159, s. 251–252 (před 6. 8. 1258, Praha).

⁷⁶⁷ CDB V/1, č. 165, s. 263–264 (17. 10. 1258, Brno); CDB V/1, č. 166, s. 265–266 (17. 10. 1258, Brno).

⁷⁶⁸ CDB V/1, č. 204, s. 322–323 (17. 11. 1259, Znojmo).

⁷⁶⁹ CDB V/1, č. 208, s. 326–327 (30. 1. 1260, Vídeň).

⁷⁷⁰ CDB V/1, č. 218, s. 339–340 (4. 4. 1260, Písek).

⁷⁷¹ CDB V/3, č. 1181, s. 147–148 (23. 12. 1260, u Štýrského Hradce); CDB V/3, č. 1184, s. 149–150 (25. 12. 1260, Štýrský Hradec); CDB V/3, č. 1185, s. 150 (25. 12. 1260, Štýrský Hradec).

⁷⁷² CDB V/1, č. 252, s. 384–385 (9. 1. 1261, Havlíčkův Brod).

⁷⁷³ CDB V/1, č. 278, s. 414–415 (12. 4. 1261, u Vídni).

strany církve došlo 31. března 1261 ve Vídni pasovským, olomouckým a pražským biskupem.⁷⁷⁴ Nicméně je nutné upozornit na skutečnost, že Benešem stvrzená královská listina se nijak netýkala míru, ale stvrzovala říční práva a svobody dolnorakouského města Tulln an der Donau. 23. května 1261 Beneš v Písku dosvědčil královskou donaci pro olomoucké biskupství.⁷⁷⁵ Více zpráv o Benešově pohybu v roce 1261 nemáme. Můžeme pouze předpokládat, že se účastnil Přemyslovy svatby s Kunhutou Mačevskou 25. října 1261 v Bratislavě a následně i korunovace královského páru 25. prosince 1261 v Praze, nicméně pramenné důkazy pro to nemáme.

Během celého ledna a února 1262 se Beneš nejspíš společně s královským dvorem zdržoval v Praze, což dokládá jeho přítomnost ve svědečných řadách několika listin.⁷⁷⁶ 29. března 1262 Beneš s bratry Milotou a Ondřejem dosvědčil listinu potvrzující práva Židů. Listina má uvedeno jako místo vydání Prahu a Vídeň, takže nemůžeme s jistotou určit, ve kterém z měst se Beneš nacházel.⁷⁷⁷ V květnu 1262 Beneš opět se svými bratry Ondřejem a Milotou dosvědčil ve Vídni listinu obnovující privilegia nad Mikulovem pro Jindřicha z Lichtenštejnu.⁷⁷⁸

Po roce 1262 se s Benešovým jménem v listinách setkáváme pouze sporadicky, což značně komplikuje tvorbu jeho itineráře. V září 1263 nalezneme jeho jméno na listině vydané v Písku pro johanity v Hrobníkách, kterou dosvědčil spolu se svými bratry.⁷⁷⁹ V roce 1264 Beneš v žádné listině nefiguruje. Až v únoru 1265 ho nalézáme ve svědečné řadě královské listiny vydané v Praze, nicméně je třeba poznamenat, že jde o listinu, u které si nemůžeme být zcela jisti její pravostí.⁷⁸⁰

V průběhu roku 1265 byl Beneš ze Cvilína společně se svým bratrem Milotou a rakouským šlechticem Otou z Meissova zatčen. Různá kronikářská líčení zatčení a popravy byla již

⁷⁷⁴ CDB V/I, č. 277, s. 413–414. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I/4*, s. 102.

⁷⁷⁵ CDB V/I, č. 283, s. 419–422 (23. 5. 1261, Písek).

⁷⁷⁶ CDB V/I, č. 307, s. 455–458 (13. 1. 1262, Praha); CDB V/I, č. 308, s. 458–459 (21. 1. 1262, Praha); CDB V/I, č. 310, s. 460–462 (30. 1. 1262, v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě); CDB V/I, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha); CDB V/I, č. 312, s. 464–465 (6. 2. 1262, Praha); CDB V/I, č. 313, s. 466–468 (16. 2. 1262, Praha); CDB V/I, č. 314, s. 469 (16. 2. 1262, Praha).

⁷⁷⁷ CDB V/I, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň).

⁷⁷⁸ CDB V/I, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň).

⁷⁷⁹ CDB V/I, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek).

⁷⁸⁰ CDB V/I, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha).

představena v kapitole „Benešův politický epilog“. Beneš byl vězněn a popraven na královském hradě Veverří na Brněnsku, které je také poslední lokalitou Benešova itineráře.

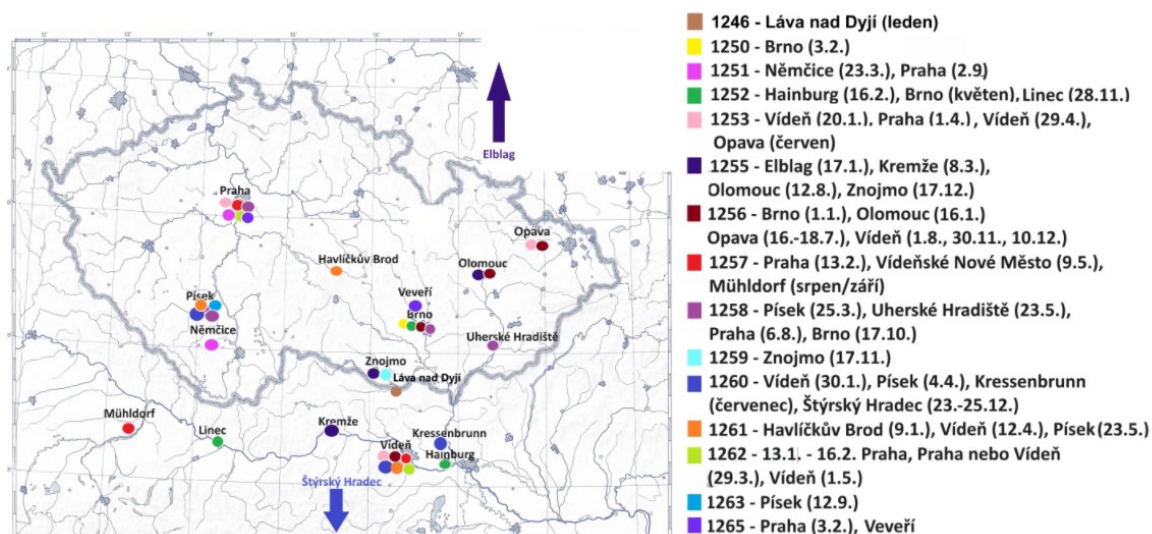
Benešův itinerář je velmi pestrý, protože po celý svůj aktivní život cestoval se dvorem Přemysla Otakara II. Nemáme bohužel žádné zprávy o jeho případných soukromých cestách na Opavsko, ačkoli je pravděpodobné, že tento region kvůli správě rodového majetku navštěvoval.

Tabulka č. 5: Itinerář Beneše ze Cvilína

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
leden 1246	Láva nad Dyjí	<i>Jansen Enikel Werke, Weltchronik, Fürstenbuch</i> , s. 660–661, verš 3145–3158.	
3. 2. 1250	u Brna	CDB IV/1, č. 179, s. 329–330	markrabě Přemysl Otakar II.
23. 3. 1251	Němčice	CDB IV/1, č. 208, s. 371–372	markrabě Přemysl Otakar II.
2. 9. 1251	Praha	CDB IV/1, č. 223, s. 388–389	markrabě Přemysl Otakar II.
16. 2. 1252	Hainburg	CDB IV/1, č. 430, s. 565	markrabě Přemysl Otakar II.
16. 2. 1252	Hainburg	CDB IV/1, č. 431, s. 565–566	markrabě Přemysl Otakar II.
1252	Brno	CDB IV/1, č. 259, s. 439–441	markrabě Přemysl Otakar II.
asi 7./8. 5. 1252	Brno	CDB IV/1, č. 260, s. 441–443	markrabě Přemysl Otakar II.
28. 11. 1252	Linec	CDB IV/1, č. 449, s. 575	markrabě Přemysl Otakar II.
20. 1. 1253	Vídeň	CDB IV/1, č. 457, s. 579	markrabě Přemysl Otakar II.
1. 4. 1253	Praha	CDB IV/1, č. 462, s. 581–582	markrabě Přemysl Otakar II.
11. 4. 1253	bez místa vydání	CDB IV/1, č. 267, s. 458–460	Beneš z Úvalna (ze Cvilína)
29. 4. 1253	Vídeň	CDB IV/1, č. 465, s. 583–584	markrabě Přemysl Otakar II.
červen 1253	Opava	<i>Haličsko-volyňský letopis</i> , s. 90–93.	
před 5. 8. 1253	bez místa vydání	CDB IV/1, č. 286, s. 479–480	markrabě Přemysl Otakar II.
17. 1. 1255	u Elblągu	CDB V/1, č. 39, s. 81–82	král Přemysl Otakar II.
8. 3. 1255	u Kremže	CDB V/1, č. 41, s. 85–88	král Přemysl Otakar II.
12. 8. 1255	Olomouc	CDB V/1, č. 50, s. 103–105	hradišťský opat Robert
17. 12. 1255	Znojmo	CDB V/1, č. 60, s. 120–122	Boček, hrabě z Perneggu
1. 1. 1256	Brno	CDB V/1, č. 67, s. 128–129	král Přemysl Otakar II.
leden 1256	Brno	CDB V/1, č. 68, s. 130	král Přemysl Otakar II.
16. 1. 1256	Olomouc	CDB V/1, č. 69, s. 130–132	král Přemysl Otakar II.
16. 7. 1256	Opava	CDB V/1, č. 84, s. 153–158	král Přemysl Otakar II.
18. 7. 1256	Opava	CDB V/1, č. 85, s. 158–159	král Přemysl Otakar II.
18. 7. 1256	Opava	CDB V/1, č. 86, s. 159–160	olomoucký komorník Pardus
1. 8. 1256	Vídeň	CDB V/1, č. 87, s. 160–162	král Přemysl Otakar II.
30. 11. 1256	Vídeň	CDB V/1, č. 97, s. 172	král Přemysl Otakar II.
10. 12. 1256	Vídeň	CDB V/3, č. 1078, s. 88–89	král Přemysl Otakar II.
13. 2. 1257	Praha	CDB V/1, č. 119, s. 195–197	král Přemysl Otakar II.
9. 5. 1257	Vídeňské Nové Město	CDB V/3, č. 1107, s. 104–105	král Přemysl Otakar II.
srpen/září 1257	Mühldorf	<i>Annales et historiae Altahenses</i> , s. 399.	
25. 3. 1258	u Písku	CDB V/1, č. 149, s. 238–239	král Přemysl Otakar II.
23. 5. 1258	u Uherského Hradiště	CDB V/1, č. 156, s. 245–248	král Přemysl Otakar II.
před 6. 8. 1258	Praha	CDB V/1, č. 159, s. 251–252	král Přemysl Otakar II.

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
17. 10. 1258	Brno	CDB V/1, č. 165, s. 263–264	král Přemysl Otakar II.
17. 10. 1258	Brno	CDB V/1, č. 166, s. 265–266	král Přemysl Otakar II.
17. 11. 1259	Znojmo	CDB V/1, č. 204, s. 322–323	král Přemysl Otakar II.
30. 1. 1260	Vídeň	CDB V/1, č. 208, s. 326–327	král Přemysl Otakar II.
4. 4. 1260	Písek	CDB V/1, č. 218, s. 339–340	král Přemysl Otakar II.
červenec 1260	Kressenbrunn	Beneš není explicitně v žádné kronice zmiňován. Je však pravděpodobné, že se bitvy účastnil.	
23. 12. 1260	u Štýrského Hradce	CDB V/3, č. 1181, s. 147–148	král Přemysl Otakar II.
25. 12. 1260	Štýrský Hradec	CDB V/3, č. 1184, s. 149–150	král Přemysl Otakar II.
25. 12. 1260	Štýrský Hradec	CDB V/3, č. 1185, s. 150	král Přemysl Otakar II.
9. 1. 1261	Havlíčkův Brod	CDB V/1, č. 252, s. 384–385	král Přemysl Otakar II.
12. 4. 1261	u Vidně	CDB V/1, č. 278, s. 414–415	král Přemysl Otakar II.
23. 5. 1261	Písek	CDB V/1, č. 283, s. 419–422	král Přemysl Otakar II.
13. 1. 1262	Praha	CDB V/1, č. 307, s. 455–458	král Přemysl Otakar II.
21. 1. 1262	Praha	CDB V/1, č. 308, s. 458–459	král Přemysl Otakar II.
30. 1. 1262	Praha, klášter sv. Jiří	CDB V/1, č. 310, s. 460–462	král Přemysl Otakar II.
6. 2. 1262	Praha	CDB V/1, č. 311, s. 463–464	král Přemysl Otakar II.
6. 2. 1262	Praha	CDB V/1, č. 312, s. 464–465	král Přemysl Otakar II.
16. 2. 1262	Praha	CDB V/1, č. 313, s. 466–468	král Přemysl Otakar II.
16. 2. 1262	Praha	CDB V/1, č. 314, s. 469	král Přemysl Otakar II.
29. 3. 1262	Praha a Vídeň	CDB V/1, č. 316, s. 471–474	král Přemysl Otakar II.
1. 5. 1262	Vídeň	CDB V/1, č. 330, s. 489–490	král Přemysl Otakar II.
12. 9. 1263	Písek	CDB V/1, č. 392, s. 583–584	král Přemysl Otakar II.
3. 2. 1265	Praha	CDB V/1, č. 432, s. 640–642	král Přemysl Otakar II.
1265	Veveří	<i>Auctarium Vindobonense</i> . s. 724.	

Obrázek č. 1: Mapa itineráře Beneše ze Cvilína

6.5 Itinerář Miloty z Dědic

Základem pro tvorbu itineráře je 31 listin (pokud nepočítáme falza), z nichž třicet Milota dosvědčil a jednu vydal. Milotovo jméno se také objevuje v několika formulářích a najdeme také několik málo zmínek v kronikách.

Poprvé se se jménem Miloty z Dědic setkáváme v popisu účastníků výpravy českého vojska do rakouského pohraničí, kde se v lednu 1246 odehrála bitva u Lávy nad Dyjí. Výpravy se Milota účastnil společně se svým bratrem Benešem ze Cvilína.⁷⁸¹ O šest let později je opět po boku svého bratra Beneše přítomen ve svědečné řadě listiny vydané v Brně, ve které dosvědčil fundaci kláštera Žďár nad Sázavou.⁷⁸² Svůj podpis oba také připojili na potvrzení závěti znojemského kastelána Bočka z Perneggu v Brně v lednu 1256⁷⁸³ a v témže měsíci v Olomouci na potvrzení svobod Velehradského kláštera ze strany krále.⁷⁸⁴ V červenci 1256 Milota dosvědčil královskou listinu vydanou v Opavě, která potvrzovala privilegia daná olomouckému biskupství královými předky.⁷⁸⁵

V následujících dvou letech nemáme o Milotovi žádné zprávy, až do listopadu 1259, kdy ve Znojmě dosvědčil dar desátků z mýta a z příjmů kostela v Hlubčicích královi kaplanovi Eliovi.⁷⁸⁶

Poté, co se stal Milotův starší bratr Beneš ze Cvilína v roce 1257 znojemským purkrabím, tak s ním Milota nejspíš pobýval na znojemském hradě. O jeho přítomnosti na jihu Moravy svědčí dva formuláře zařaditelné do roku 1262, z nichž je patrné, že se Milota chtěl zúčastnit turnaje v Rakousku. Z tohoto důvodu se dotazoval hejtmana v Lávě nad Dyjí Kadolta z Wehingu, kdy se koná nejbližší turnaj, na což mu hejtman odpověděl, že 3. srpna se koná turnaj ve Vídni a pokud bude Milota chtít, tak může nechat v Lávě odpočinout své

⁷⁸¹ *Jansen Enikel Werke, Weltchronik, Fürstenbuch*, s. 661, verš 3159–3170.

⁷⁸² CDB IV/1, č. 259, s. 439–441 (1252, Brno).

⁷⁸³ CDB V/1, č. 67, s. 128–129 (1. 1. 1256, Brno).

⁷⁸⁴ CDB V/1, č. 69, s. 130–132 (16. 1. 1256, Olomouc).

⁷⁸⁵ CDB V/1, č. 84, s. 153–158 (16. 7. 1256, Opava).

⁷⁸⁶ CDB V/1, č. 204, s. 322–323 (17. 11. 1259, Znojmo).

rytířské koně.⁷⁸⁷ Přesné datum vydání formuláře však neznáme, a dokonce ani nevíme, zda Milota nabídku využil a v srpnu se turnaje ve Vídni zúčastnil.

V únoru 1262 Milota v Praze potvrdil konfirmaci privilegií pro kostel v Příbyslavicích pro králova notáře a kaplana Godefrida.⁷⁸⁸ Na jaře roku 1262 se u královského dvora společně nacházeli bratři Beneš, Milota a Ondřej. Nejprve společně v Praze dosvědčili královskou listinu upravující práva pro Židy na území Českého království a následně ve Vídni stvrdili obnovení privilegií pro ves Mikulov ve vlastnictví Jindřicha z Lichtenštejna.⁷⁸⁹ S bratry Benešem a Tobiášem je Milota uveden ve svědečné řadě královské listiny vydané v Písku v září 1263 pro johanity, kterým král potvrdil dědičnou donaci vsi Hrobníky na Opavsku.⁷⁹⁰ V únoru 1265 poté v Praze stvrdil společně s Benešem ze Cvilína povolení pro Herborda z Fulštejna, stolníka olomouckého biskupa Bruna, k opevnění vsi Krzanovice.⁷⁹¹

V průběhu roku 1265 byl Milota společně se svým bratrem Benešem ze Cvilína a rakouským šlechticem Otou z Meissova zatčen. Vzhledem k tomu, že Beneš byl vězněn a popraven na hradě Veverí, tak můžeme předpokládat, že na stejném místě byl vězněn i jeho bratr Milota. Bohužel pro to však neexistují žádné písemné důkazy, takže jde pouze o hypotézu vytvořenou na základě logických souvislostí. Později byl Milota propuštěn, nicméně až do roku 1268, kdy se opět vrátil ke královskému dvoru, o něm nemáme žádné zprávy.

Z diplomatických ani narativních pramenů se nedochovaly žádné zvěsti o důvodech Milotova přijetí zpět ke královu dvoru ani o jeho možné účasti při Přemyslově druhé křížové výpravě do Pruska na přelomu let 1267/1268. Je však více než pravděpodobné, že Milotův opětovný příchod ke dvoru s jeho účastí v králově vojsku úzce souvisel. Jak jinak si totiž vysvětlit jeho náhlý návrat do královy blízkosti po téměř tříleté pauze, kdy byl očividně v nemilosti. S jistotou můžeme doložit pouze to, že se Milota pohyboval

⁷⁸⁷ L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 94. Libor Jan se odkazuje na dva formuláře uvedené v Max WELTIN, *Die „Laaer Briefsammlung“. Eine Wuelle zur inneren Geschichte Österreich unter Ottokar II. Přemysl*, Wien 1975, s. 124, č. 60; s. 126, č. 65.

⁷⁸⁸ CDB V/1, č. 313, s. 466–468 (16. 2. 1262, Praha).

⁷⁸⁹ CDB V/1, č. 316, s. 471–474 (29. 3. 1262, Praha a Vídeň); CDB V/1, č. 330, s. 489–490 (1. 5. 1262, Vídeň).

⁷⁹⁰ CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek).

⁷⁹¹ CDB V/1, č. 432, s. 640–642 (3. 2. 1265, Praha).

v králově blízkosti téměř vzápětí po jeho návratu z Pruska v únoru 1268.⁷⁹² Následující měsíc potvrdil listinu moravského šlechtice Hartmana z Čeblovic, který rozhodl, že má po jeho smrti připadnout ves Bukovina a její okolí premonstrátskému klášteru v Zábrdovicích u Brna.⁷⁹³ V únoru 1269 již společně se svým bratrem Tobiášem, jenž byl stále ještě jen mělnickým proboštem, doprovázel krále při cestě do Poděbrad, kde vzal král pod ochranu nově založený klášter cisterciáků v Pohledu a potvrdil mu privilegia udělená královnou Kunhutou.⁷⁹⁴ V březnu téhož roku doprovodil Milota krále na Křivoklát, kde vzal Přemysl pod ochranu cistercký klášter Plasy a potvrdil mu vlastnictví vsi Ledce.⁷⁹⁵ Na počátku května poté Milota v Praze dosvědčil dvě královské listiny pro pražský špitál sv. Františka.⁷⁹⁶

Po celý rok 1270 nemáme o Milotově pohybu žádné zprávy. S jeho jménem se opět setkáváme až v červenci 1271, kdy v Praze dosvědčil společně s ostatními šlechtici návrh mírové smlouvy Přemysla Otakara II. po jeho bojích s uherským králem Štěpánem.⁷⁹⁷ Další zprávu o něm máme až o dva roky později, kdy v květnu 1273 doprovodil krále společně se svými bratry Tobiášem a Ondřejem při cestě na Zbraslav.⁷⁹⁸ V květnu následujícího roku je uveden společně s bratrem Vokem a dalšími blíže neurčenými bratry v Brně jako svědek na listině Budiše, opata kláštera Hradisko, potvrzující směnu vsi Roštín za Sudice.⁷⁹⁹

V roce 1274 se stal Milota štyrským hejtmanem. Poprvé je s touto funkcí spojován v královské listině z července 1274.⁸⁰⁰ Jde o pověřovací listinu pro Milotu k plnění úkolů ve Štýrsku, takže nemá pro tvorbu itineráře žádný zásadní význam. Podobných zmocňovacích listin král vydal v dalších letech vícero. Zmocňovací listiny napovídají

⁷⁹² CDB V/2, č. 547, s. 108–109 (16. 2. 1268, Praha).

⁷⁹³ CDB V/2, č. 551, s. 115 (5. 3. 1268).

⁷⁹⁴ CDB V/2, č. 579, s. 160–162 (24. 2. 1269, Poděbrady).

⁷⁹⁵ CDB V/2, č. 583, s. 168–170 (18. 3. 1269, Křivoklát).

⁷⁹⁶ CDB V/2, č. 585, s. 172–174 (1. 5. 1269, Praha); CDB V/2, č. 586, s. 174–176 (1. 5. 1269, Praha).

⁷⁹⁷ CDB V/2, č. 637, s. 247–260 (14. 7. 1271, Praha).

⁷⁹⁸ CDB V/3, č. 1581, s. 370 (28. 5. 1273, Zbraslav).

⁷⁹⁹ CDB V/2, č. 746, s. 408–409 (28. 5. 1274, Brno). Opat Budiš nahradil po roce 1267 v čele kláštera Milotova strýce Roberta. Je tedy zřejmé, že ještě v tomto období měli Benešovici s klášterem přátelské vztahy, což se však později v období interregna zásadně mění.

⁸⁰⁰ CDB V/3, č. 1625, s. 394 (25. 7. 1274, Praha).

tomu, že se Milota ve Štýrsku v letech 1274–1276 dlouhodobě zdržoval, aby zde dbal o zájmy Přemysla Otakara II. Po útoku tyrolsko-gorického hraběte Menharta II. musel Milota ze Štýrska odejít. Není jisté, zda Milota území opustil ihned, nebo se ve Štýrsku zdržoval až do uzavření vídeňského míru na konci roku 1276. V mírové smlouvě ze září 1277 mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským se o Milotovi hovoří jako o možném rukojmí, ale více zpráv o něm z tohoto roku nemáme.⁸⁰¹ V lednu 1278 se již Milota opět nacházel na Moravě, kde se společně se svým synovcem Benešem z Branice účastnil jednání zemského soudu na brněnském Špilberku, který řešil spor o majetek kláštera Hradisko. Bylo to vůbec poprvé, kdy byl Milota na listině označen přídomkem „z Dědic“.⁸⁰² 26. srpna 1278 se Milota účastnil bitvy u Suchých Krut, o které bylo podrobně pojednáno v kapitole „Milota z Dědic“.

V únoru 1279 se Milota nejspíš v Brně účastnil slavnostního svěcení svého bratra Tobiáše na pražského biskupa.⁸⁰³ Na podzim roku 1279 se Milota společně s dalšími Benešovici nacházel v blízkosti dvora královny vdovy Kunhuty v Hradci nad Moravicí, kde společně se synovcem Benešem z Branice dosvědčil královninu listinu ze října 1279, ve které Kunhuta johanitům potvrdila jejich patronátní práva nad kostelem v Hlubčicích.⁸⁰⁴ V dalších měsících se již Milotovo jméno na královniných listinách nevyskytuje, naopak se s ním však pravidelně setkáváme ve svědečných řadách listin biskupa Bruna ze Schauenburka. V listopadu 1279 dosvědčil listinu vydanou v Mohelnici a v květnu 1280 společně s některými dalšími Benešovici stvrdil listinu vydanou v Ketři.⁸⁰⁵ Na konci června roku 1281 Milota dosvědčil při jednání zemského soudu ve Znojmě listinu vdovy Alžběty, která darovala patronát a desátky plynoucí z kostela sv. Jakuba v Hodonicích na Znojemsku křižovníkům s červenou hvězdou v Praze.⁸⁰⁶ V Brně poté na počátku července dosvědčil majetkovou listinu znojemského komorníka Hartleba z Dubna.⁸⁰⁷

⁸⁰¹ CDB V/2, č. 846, s. 558–562 (12. 9. 1277, Praha).

⁸⁰² CDB V/1, č. 858, s. 576–577 (21. 1. 1278, Brno – hrad Špilberk).

⁸⁰³ Libor Jan jmenuje Milotu z Dědic a další příbuzné jako účastníky biskupova slavnostního svěcení. Neodkazuje se sice na žádný pramen, nicméně lokalita i důležitost tohoto aktu jednoznačně nasvědčuje tomu, že se Milota svěcení svého bratra účastnil. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 36.

⁸⁰⁴ CDB VI, č. 73, s. 120–121 (13. 10. 1279, Hradec nad Moravicí).

⁸⁰⁵ CDB VI, č. 79, s. 127–129 (26. 11. 1279, Mohelnice); CDB VI, č. 99, s. 154–155 (10. 5. 1280, Ketř).

⁸⁰⁶ CDB VI, č. 142, s. 190 (23. 6. 1281, Znojmo).

⁸⁰⁷ CDB VI, č. 145, s. 193–194 (4. 7. 1281, Brno).

V létě roku 1281 byl Milota společně s Gerhardem z Obřan zajat Albrechtem Saským.⁸⁰⁸ K zajetí obou mužů došlo na sklonku léta 1281. Milota dosvědčil v Brně svou poslední listinu 4. července a Gerhard z Obřan dokonce dosvědčil v Brně donaci Bohuše z Drahotouš ještě 22. srpna.⁸⁰⁹ Jejich zadržení tedy muselo proběhnout krátce poté někdy na přelomu srpna a září. K této události nejspíš došlo na jihu Moravy, protože z této oblasti máme o Milotovi poslední zprávy a rovněž dle slov Jindřicha Heimburského odtud začal Albrechtův vojenský výpad. O průběhu zajetí ani o okolnostech propuštění obou mužů nemáme žádné zprávy. Víme jen, že Gerhard z Obřan se do veřejného života na Moravě vrátil v roce 1283.⁸¹⁰ Je proto pravděpodobné, že v této době byl již propuštěn i jeho spoluvězeň Milota z Dědic.⁸¹¹

Po roce 1281 se nejspíš Milota stáhnul z politického života, protože o něm máme jen několik málo zpráv. Až do jeho smrti se jeho jméno nevyskytuje v žádné listině vydané na území Čech. Lze tedy předpokládat, že své aktivity směřoval pouze na oblast Moravy, nejčastěji na Brno, v jehož blízkosti se nacházel jeho hrad Dědice. Například v únoru 1286 byl přítomen na brněnském hradě při slibu věrnosti Gerharda z Kunštátu a Obřan do rukou mladého krále Václava II.⁸¹²

Z formulářové sbírky pražského biskupa Tobiáše víme, že Milota v průběhu 80. let 13. století spravoval biskupský Kojetín, odkud dělal výpady do okolních vesnic. Bohužel je však uvedeno několikaleté časové rozmezí, kdy mohl formulář vzniknout, takže ho pro tvorbu itineráře nelze použít.⁸¹³

⁸⁰⁸ *Letopis Jindřicha Heimburského*, FRB III, s. 319.

⁸⁰⁹ CDB VI, č. 157, s. 204–205 (po 22. 8. 1281, Brno).

⁸¹⁰ Gerhard je uveden ve svědečné řadě listiny vydané Václavem II. v listopadu 1283 v Brně. RBM II., č. 1301, s. 561–562. (6. 11. 1283, Brno). Listina se bez svědečné řady nachází i v KLL I, č. 23, s. 22.

⁸¹¹ Tuto domněnku podporuje L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, s. 99.

⁸¹² CDM IV, č. 238, s. 310–311 (28. 2. 1286, brněnský Špilberk). S tímto Gerhardem byl Milota v roce 1281 zajat Albrechtem Saským. Gerhard byl později moravským podkomořím a věrně sloužil králi. Koncem roku 1285 však došlo k prudkému obratu, obvinění Gerharda z odbojnosti a ozbrojenému zásahu krále. Gerhard se následně pokoril králově vůli a stáhnul se z politického života. Libor Jan v této souvislosti spekuluje nad důvody změny Gerhardovy loajality vůči králi, kterému do té doby věrně sloužil. Jedním z vysvětlení, která předkládá, je snaha obohatit se díky podkomorskému úřadu na úkor panovníka. Druhým vysvětlením by mohla být snaha Závíše z Falkenštejna zbavit se svého protivníka, pospinit jeho jméno a odstranit ho z funkce moravského podkomořího. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 86.

⁸¹³ FBT, č. 184, s. 144–145 (mezi lety 1282–1289).

S Milotovým jménem se poté setkáváme až v květnu 1293, kdy v Opavě dosvědčil listinu, již opavský vévoda Mikuláš prodal několik vesnic Milotovu bratrovi Zbyslavu z Koutů a z Bohuslavic. Listinu také dosvědčili další Benešovici – Milotův synovec Beneš z Branice a bratrance Vok a Jaroslav ze Štítiny.⁸¹⁴ Tento Milotův výjezd na sever Moravy byl nejspíš ojedinělý, protože v dalších letech se s ním setkáváme opět jen ve svědečných řadách listin vydaných v Brně. V únoru 1295 dosvědčil olomouckému biskupovi Dětrichovi udělení některých vesnic v léno rytíři Brunovi a dva roky poté, v září 1297, stvrdil opět v Brně majetkovou listinu Protivy z Doubravic.⁸¹⁵

V závěru svého života, v březnu 1302, Milota společně se svým synem Tobiášem (hradecký arcijáhen) a se synovcem Benešem (nejspíš z Branice) daroval Velehradskému klášteru polovinu vsi Leskovec nad Moravicí.⁸¹⁶ Listina byla vydaná ve Strážnici, která pravděpodobně již v této době patřila Milotovi z Dědic.

Tabulka č. 6: Itinerář Miloty z Dědic

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
leden 1246	Láva nad Dyjí	<i>Jansen Enikel Werke, Weltchronik, Fürstenbuch</i> , s. 661, verš 3159–3170.	
1252	Brno	CDB IV/1, č. 259, s. 439–441	Přemysl Otakar II.
1. 1. 1256	Brno	CDB V/1, č. 67, s. 128–129	Přemysl Otakar II. (již král)
16. 1. 1256	Olomouc	CDB V/1, č. 69, s. 130–132	Přemysl Otakar II.
16. 7. 1256	Opava	CDB V/1, č. 84, s. 153–158	Přemysl Otakar II.
17. 11. 1259	Znojmo	CDB V/1, č. 204, s. 322–323	Přemysl Otakar II.
1262	Znojmo	<i>Die „Laaer Briefsammlung“</i> , s. 124, č. 60; s. 126, č. 65.	
16. 2. 1262	Praha	CDB V/1, č. 313, s. 466–468	Přemysl Otakar II.
29. 3. 1262	Praha a Vídeň	CDB V/1, č. 316, s. 471–474	Přemysl Otakar II.
1. 5. 1262	Vídeň	CDB V/1, č. 330, s. 489–490	Přemysl Otakar II.
12. 9. 1263	Písek	CDB V/1, č. 392, s. 583–584	Přemysl Otakar II.
3. 2. 1265	Praha	CDB V/1, č. 432, s. 640–642	Přemysl Otakar II.
1265	Veverí	Na Veverí byl vězněn Milotův bratr Beneš poté, co byl společně s Milotou uvězněn. Můžeme proto předpokládat, že zde byl vězněn také Milota.	
16. 2. 1268	Praha	CDB V/2, č. 547, s. 108–109	Přemysl Otakar II.
5. 3. 1268	bez místa vydání	CDB V/2, č. 551, s. 115	Hartman z Čeblovic
24. 2. 1269	Poděbrady	CDB V/2, č. 579, s. 160–162	Přemysl Otakar II.
18. 3. 1269	Křivoklát	CDB V/2, č. 583, s. 168–170	Přemysl Otakar II.
1. 5. 1269	Praha	CDB V/2, č. 585, s. 172–174	Přemysl Otakar II.

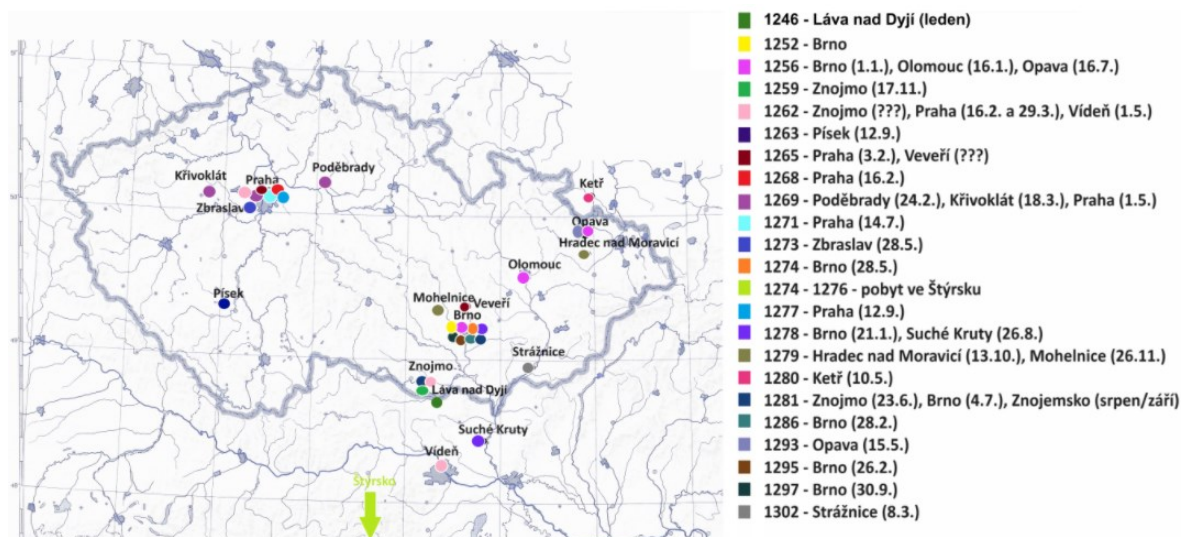
⁸¹⁴ CDM IV, č. 317, s. 402 (15. 5. 1293, Opava).

⁸¹⁵ CDM V, č. 25, s. 25–26 (26. 2. 1295, Brno); CDM V, č. 77, s. 79–80 (30. 9. 1297, Brno).

⁸¹⁶ CDM V, č. 129, s. 133–134 (8. 3. 1302, Strážnice).

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
1. 5. 1269	Praha	CDB V/2, č. 586, s. 174–176	Přemysl Otakar II.
14. 7. 1271	Praha	CDB V/2, č. 637, s. 247–260	Přemysl Otakar II.
28. 5. 1273	Zbraslav	CDB V/3, č. 1581, s. 370	Přemysl Otakar II.
28. 5. 1274	Brno	CDB V/2, č. 746, s. 408–409	Přemysl Otakar II.
1274–1276	Štýrsko	Milotův pobyt ve Štýrsku nemůžeme přesně časově ohraničit. Je však pravděpodobné, že se zde zdržoval po většinu času, kdy zde byl hejtmanem.	
12. 9. 1277	Praha	CDB V/2, č. 846, s. 558–562	Přemysl Otakar II.
21. 1. 1278	Brno	CDB V/1, č. 858, s. 576–577	výsledek jednání zemského soudu
26. 8. 1278	Suché Kruty	<i>Kronika Pulkavova</i> , FRB V, s. 164.	
13. 10. 1279	Hradec nad Moravicí	CDB VI, č. 73, s. 120–121	královna Kunhuta
26. 11. 1279	Mohelnice	CDB VI, č. 79, s. 127–129	olomoucký biskup Bruno
10. 5. 1280	Ketř	CDB VI, č. 99, s. 154–155	olomoucký biskup Bruno
23. 6. 1281	Znojmo	CDB VI, č. 142, s. 190	Alžběta, vdova po Kadoltovi
4. 7. 1281	Brno	CDB VI, č. 145, s. 193–194	Hartleb z Dubna
srpen/září 1281	Znojensko	<i>Letopis Jindřicha Heimburského</i> , s. 319.	
28. 2. 1286	brněnský Špilberk	CDM IV, č. 238, s. 310–311	Gerhard z Kunštátu a Obřan
15. 5. 1293	Opava	CDM IV, č. 317, s. 402	Mikuláš Opavský
26. 2. 1295	Brno	CDM V, č. 25, s. 25–26	olomoucký biskup Dětřich
30. 9. 1297	Brno	CDM V, č. 77, s. 79–80	Protiva z Doubravic
8. 3. 1302	Strážnice	CDM V, č. 129, s. 133–134	Mílot z Benešova se synem Tobíášem a synovcem Benešem

Obrázek č. 2: Mapa itineráře Míloty z Dědic

6.6 Itinerář Voka z Kravař

Itinerář Voka z Kravař můžeme vytvořit na základě 15 dochovaných listin, z nichž pouze dvě nemají určené místo emise. Všechny listiny, kromě jedné, Vok dosvědčil. Výjimkou je pouze listina z roku 1283, kterou Vok vydal z pozice komorníka Mikuláše Opavského. Vok se nacházel výhradně na Moravě, nejčastěji poté v blízkosti Opavy a dvora Mikuláše Opavského.

Tabulka č. 7: Itinerář Voka z Kravař

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
28. 5. 1274	Brno	CDB V/2, č. 746, s. 408–409	Přemysl Otakar II.
3. 11. 1275	Olomouc	CDB V/2, č. 795, s. 479–481	Zášit z Kurovic
22. 2. 1278	Klášteří Hradisko	CDB V/2, č. 861, s. 581–582	olomoucký měšťan Meingot
31. 8. 1279	Hradec nad Moravicí	CDB VI, č. 66, s. 112–113	královna Kunhuta
10. 5. 1280	Ketř	CDB VI, č. 99, s. 154–155	olomoucký biskup Bruno
19. 9. 1281	bez místa vydání	CDB VI, č. 171, s. 224–225	Mikuláš Opavský
1281	Hlubčice	CDB VI, č. 188, s. 241–242	Mikuláš Opavský
11. 2. 1281	Hlubčice	CDB VI, č. 130, s. 177–178	královna Kunhuta
27. 8. 1282	Opava	CDB VI, č. 231, s. 282–283	Mikuláš Opavský
27. 8. 1282	Opava	CDB VI, č. 232, s. 284–285	olomoucký biskup Dětrich
28. 8. 1282	Opava	CDB VI, č. 233, s. 285–287	Mikuláš Opavský
7. 8. 1283	Hlubčice	Franz KOPETZKY, <i>Regesten</i> , č. 141, s. 135.	Unčík z Vladenína
16. 3. 1283	bez místa vydání	CDB VI, č. 264, s. 318–319	Vok z Kravař
23. 3. 1283	Cvilín	CDB VI, č. 265, s. 319–320	Mikuláš Opavský
15. 5. 1293	Opava	CDM IV, č. 342, s. 402	Mikuláš Opavský

6.7 Itinerář Zbyslava z Koutů a Bohuslavic

Zbyslav z Koutů a Bohuslavic dosvědčil 13 dochovaných listin, z nichž všechny byly místem vydání i svým obsahem svázány s oblastí Opavska. Na většině listin navíc svědčil společně se svými příbuznými. Zbyslavův stručný itinerář dokládá, že svůj život strávil na Opavsku, kde také vlastnil část majetku Benešoviců.

Tabulka č. 8: Itinerář Zbyslava z Koutů a Bohuslavic

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
21. 1. 1278	Brno	CDB V/1, č. 858, s. 576–577	výsledek jednání zemského soudu
10. 5. 1280	Ketř	CDB VI, č. 99, s. 154–155	olomoucký biskup Bruno
1281	Hlubčice	CDB VI, č. 188, s. 241–242	Mikuláš Opavský
27. 8. 1282	Opava	CDB VI, č. 231, s. 282–283	Mikuláš Opavský
27. 8. 1282	Opava	CDB VI, č. 232, s. 284–285	olomoucký biskup Dětrich
28. 8. 1282	Opava	CDB VI, č. 233, s. 285–287	Mikuláš Opavský
23. 3. 1283	Cvilín	CDB VI, č. 265, s. 319–320	Mikuláš Opavský
7. 8. 1283	Hlubčice	Franz KOPETZKY, <i>Regesten</i> , č. 141, s. 135.	Unčík z Vladenína
18. 5. 1288	Opava	CDM IV, č. 269, s. 347–348	Beneš z Branice
květen 1288	Hradec nad Moravicí	CDM IV, č. 271, s. 349–350	Mikuláš Opavský
1. 6. 1288	Opava	CDM IV, č. 277, s. 354–355	Mikuláš Opavský
1290	bez místa vydání	CDM IV, č. 293, s. 371–372	Mikuláš Opavský
15. 5. 1293	Opava	CDM IV, č. 342, s. 402	Mikuláš Opavský

6.8 Itinerář biskupa Tobiáše z Benešova

Základem pro tvorbu itineráře je 68 listin, u kterých je uvedeno místo vydání, z nichž 13 Tobiáš dosvědčil a 55 vydal. Na některých místech se také můžeme opřít o zmínky v kronikách.

Poprvé se se jménem Tobiáše z Benešova, již v pozici pražského kanovníka, setkáváme v listině z 6. února 1262.⁸¹⁷ Jde však o listinu, která se o Tobiášovi pouze zmiňuje v souvislosti se ziskem pasovského kanonikátu. Není tedy jisté, zda byl Tobiáš jejímu vydání přítomen, ačkoli to můžeme předpokládat.

S Tobiášem v pozici svědka se později setkáváme až v září 1263 v Písku.⁸¹⁸ V únoru roku 1264 Tobiáš v Praze dosvědčil listinu pražského arcijáhna Radoslava.⁸¹⁹ Do února 1269 nemáme o Tobiášovi žádné zprávy, a to ani v souvislosti se zatčením a popravou jeho bratra Beneše ze Cvilína v roce 1265. V únoru 1269 dosvědčil v Poděbradech z pozice mělnického probošta královskou ochranu a konfirmaci privilegií pro klášter cisterciáček

⁸¹⁷ CDB V/1, č. 311, s. 463–464 (6. 2. 1262, Praha).

⁸¹⁸ CDB V/1, č. 392, s. 583–584 (12. 9. 1263, Písek).

⁸¹⁹ CDB V/1, č. 400, s. 595–596 (1. 2. 1264, Praha).

v Pohledu.⁸²⁰ Dne 27. ledna 1270 Tobiáš ve Vídni dosvědčil tři listiny Přemysla Otakara II. pro klášter ve Wilheringu.⁸²¹ Po tříleté odmlce se s Tobiášovým jménem setkáváme v květnu 1273 na Zbraslavi po boku jeho bratrů Ondřeje a Miloty při dosvědčení královské majetkové listiny.⁸²² Další zprávy o Tobiášově pohybu máme až z května roku 1277, kdy v Brně dosvědčil královskou listinu týkající se směny majetku s Břevnovským kláštelem.⁸²³

15. listopadu 1278 pražská kapitula zvolila Tobiáše novým biskupem.⁸²⁴ Je nepochybné, že se v této době nový biskup-zvolenec nacházel v Praze. Z Prahy byl následně vypraven posel k mohučskému arcibiskupovi, který se vrátil zpět do Prahy 22. prosince 1278. Ihned poté Tobiáš vyslal posly k olomouckému biskupovi Brunovi ze Schauenburka, aby ho o výsledcích jednání s arcibiskupem informoval.⁸²⁵ V tomto období byl tedy biskup nepochybně přítomen v Praze a setrval zde až do svého odjezdu na Moravu 5. ledna 1279. Tobiáš byl se svým doprovodem přijat olomouckým biskupem Brunem v Ostravě.⁸²⁶ 18. ledna 1279 biskup Bruno potvrdil Tobiášovu volbu pražským biskupem a 21. února 1279 se Tobiáš vydal se svým doprovodem do Brna, kde měl být vysvěcen. Není doloženo, zda Tobiáš pobýval v Ostravě (či jinde na Moravě) až do doby, kdy se přesunul na slavnostní vysvěcení do Brna, nebo zda se mezitím odebral zpět do Prahy. Václav Vladivoj Tomek se domníval, že se Tobiáš v mezidobí nacházel v Praze, odkud se po obdržení stvrzovacího listu biskupa Bruna z 18. ledna vydal opět na Moravu, kam dle Tomka dorazil 21. února.⁸²⁷ Libor Jan také zvažuje variantu Tobiášova odjezdu od Brunova dvora, ovšem s tím rozdílem, že k němu mělo dojít až po vydání potvrzení dne 18. ledna.⁸²⁸

⁸²⁰ CDB V/2, č. 579, s. 160–162 (24. 2. 1269, Poděbrady).

⁸²¹ CDB V/3, č. 1488, s. 316 (27. 1. 1270, Vídeň); CDB V/3, č. 1489, s. 317 (27. 1. 1270, Vídeň); CDB V/3, č. 1490, s. 317 (27. 1. 1270, Vídeň).

⁸²² CDB V/3, č. 1581, s. 370 (28. 5. 1273, Zbraslav).

⁸²³ CDB V/2, č. 834, s. 536–538 (1. 5. 1277, Brno).

⁸²⁴ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 335.

⁸²⁵ Tamtéž, s. 336–337.

⁸²⁶ S přesným datem odjezdu se setkáváme ve *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 337.

⁸²⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 192. Tomek je v dataci související s biskupovým svěcením mírně nepřesný. Uvádí sice správné datum cesty, nicméně Tobiášovo kněžské svěcení klade již do 22. února a biskupské svěcení o den později. Jeho návrat do Prahy se měl dle Tomka uskutečnit 26. února, což je ale dle *Letopisu* datum, kdy byl teprve vysvěcen na biskupa.

⁸²⁸ L. JAN, *Václav II.*, s. 36.

Pokud Tobiáš opravdu odjel do Prahy a následně se vrátil na Moravu, tak si musíme položit otázku, jaký měl pro cestu důvod. Musíme také uvážit skutečnost, že již první Tobiášova cesta na Moravu se dle líčení letopisce uskutečnila s početným doprovodem, který spíše odpovídal slavnostní události typu biskupského svěcení než pouhé prezentaci zvolence Tobiáše před olomouckým biskupem.⁸²⁹ Pokud se Tobiáš do Prahy vrátil, tak se opět musíme dotazovat, zda tak učinil sám pouze s malou družinou či společně se svým velkým doprovodem, aby s ním o pár týdnů později opět podnikl dlouhou cestu do Brna. Pokud bychom přijali Tomkovu variantu brzkého odjezdu ještě před vydáním potvrzení, tak je nepochybné, že pro něj biskup musel mít vážný důvod. Očekával snad komplikace se svým potvrzením ze strany biskupa Bruna, a proto se rozhodl na Moravě nevyčkávat? Byl snad problém se zajištěním přítomnosti dalších biskupů, kteří by se na Tobiášově svěcení podíleli? Nebo byla Tobiášova přítomnost nezbytně nutná na jiném místě, a proto musel dvůr olomouckého biskupa dočasně opustit?

Jedinou podstatnou překážkou Tobiášova biskupského svěcení byla jeho dosavadní hodnost jáhna. Nicméně o tomto problému byl informován i moravský arcibiskup, který souhlasil, že před biskupským svěcením bude Tobiáš vysvěcen na kněze. V tomto duchu také metropolita vydal kladné stanovisko, ve kterém vyřízení celé záležitosti pověřil olomouckého biskupa Bruna, čímž byl problém vyřešen. Při Tobiášově cestě do Ostravy navíc nešlo o to biskupa Bruna teprve informovat o závěrech jednání Tobiášova poselstva s moravským arcibiskupem. O nich byl již biskup Bruno spraven díky poslovi, kterého za ním Tobiáš vyslal ihned poté, co se poselstvo od arcibiskupa vrátilo do Prahy. Tobiášova přítomnost v Ostravě tedy byla spíše společenskou záležitostí a oficiálním požádáním o potvrzení volby a následné kněžské a biskupské svěcení. Oba muži byli také nepochybně předem domluveni, že ke slavnostnímu aktu svěcení dojde na Moravě, což by nasvědčovalo biskupovu bohatému doprovodu, který ho doprovázel již do Ostravy. Vraťme se zpět k časovým souvislostem. Dne 5. ledna 1279 se Tobiáš vydal z Prahy do Ostravy a již 18. ledna biskup Bruno potvrdil kanonicitu Tobiášovy volby. Pokud bychom věřili Tomkovu tvrzení, tak v tomto krátkém mezidobí musel Tobiáš do Ostravy s celým doprovodem dojet, chvíli zde pobývat a následně odjet ještě před 18. lednem. Z pohledu současného člověka se nám cestování nezdá tolik složité a často přehlízíme jeho časovou i fyzickou náročnost. Musíme si však uvědomit, že běžný jezdec mohl ve středověku denně zvládnout přibližně 50–60 km. S rostoucí vzdáleností navíc obvykle úměrně námaze a

⁸²⁹ Srov. *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 338.

vyčerpání docházelo spíše ke zkracování denních úseků.⁸³⁰ Tobiáš navíc necestoval pouze s malou družinou, ale s početným doprovodem, což čas strávený na cestě spíše prodlužovalo, než zkracovalo. Nevíme, zda cestoval v sedle či na povozu, což by opět znamenalo delší čas strávený na cestě. Pokud budeme vzhledem k dálce a náročnosti cesty uvažovat rychlost 50 kilometrů za den, tak Tobiášovi cesta z Prahy do Ostravy dlouhá přibližně 350 km trvala týden, což by odpovídalo dojezdu někdy okolo 12. ledna. Ve světle tohoto poznatku se 18. leden, kdy Bruno vydal potvrzení o kanonicitě volby, nejeví jako otálení s rozhodnutím, protože tomuto aktu muselo předcházet uvítání Tobiáše a jeho doprovodu, jednání obou prelátů a také jednání biskupa Bruna s basilejským biskupem Jindřichem ohledně vydání potvrzení. Zdá se vysoce nepravděpodobné, že by se Tobiáš se svým doprovodem po týdenní náročné cestě v zimních měsících vydal po několika málo dnech zpět do Prahy. Návrat před vydáním potvrzení, jak přepokládal Tomek, se tedy ve světle těchto časových souvislostí jeví jako velmi nepravděpodobný, což ovšem neznamená, že se Tobiáš nemohl do Prahy vrátit později, jak usuzoval Libor Jan.

Druhým možným důvodem biskupova návratu do Prahy mohl být problém se zajištěním přítomnosti dalších biskupů k obřadu biskupského svěcení, což by ho mohlo podnítit k odjezdu zpět do Prahy po vydání potvrzení od biskupa Bruna. Víme, že sekovský biskup byl u Brunova dvora přítomen již v době vydání potvrzení o kanonicitě volby dne 18. ledna.⁸³¹ Basilejský biskup je v *Letopisu* připomínán až v den svěcení, takže je možné, že bylo třeba vyčkat, až dorazí. Nicméně jako důvod pro Tobiášův odjezd se tato skutečnost nejeví jako dostatečně závažná.

Jako třetí důvod pro Tobiášův odjezd z Moravy se nabízí nutnost zúčastnit se nějakého důležitého jednání. Tomek zmiňuje, že v tomto mezičase Ota Braniborský svolal sněm, na němž měl od panstva přijmout přísahu věrnosti. Sněmu, který se na Otovi snažil vymoci propuštění královny a kralevice Václava z Bezdězu, se dle něho měl účastnit i Tobiáš.⁸³² Je nutné si uvědomit, že pokud přijmeme Tomkovy závěry, tak by se dotčený sněm musel konat někdy v období mezi polovinou ledna a polovinou února 1279. Šusta klade konání tohoto sněmu až do doby po Tobiášově první celebrowané mši z pozice biskupa, tedy po

⁸³⁰ Nad fyzickou i časovou náročností cestování se zamýšlí J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 25. K tématu cestování ve středověkých Čechách též srov. TÝŽ, *Návraty do krajiny českého středověku. Výbor z díla*, Praha 2016, s. 51–63.

⁸³¹ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 338.

⁸³² V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 192.

25. březnu.⁸³³ Březen také jako pravděpodobný měsíc zmiňuje Libor Jan.⁸³⁴ *Letopisy* přesné datum sněmu neuvádějí, ale na druhou stranu ho také nijak nespojují s biskupovým náhlým návratem do Prahy. Ostatně *Letopisy* biskupův návrat do Prahy v mezidobí mezi vydáním potvrzení a svěcením nezmiňují vůbec.⁸³⁵ Proti Tomkově dataci také hovoří skutečnost, že na sněmu údajně konaném před 21. únorem, se jednalo o návratu kralevice z Bezdězu do Prahy, přičemž k jeho převozu na Bezděz došlo snad někdy kolem poloviny února.⁸³⁶ Připomeňme také, že markrabě Ota Braniborský se v únoru účastnil svatby svého mladšího bratra Oty VI. s Hedvikou Habsburskou. Ke konání sněmu s českou šlechtou došlo až po této události.⁸³⁷

Shrňme nyní všechny dosud získané poznatky. Tomek utvořil logický řetězec událostí, z něhož vyplývá, i když chybně, že Tobiáš nejprve 5. ledna odjel do Ostravy, poté se vrátil, aby se účastnil sněmu a následně se vrátil na Moravu, kde byl v Brně vysvěcen.⁸³⁸ Libor Jan žádný důvod Tobiášova odjezdu po vydání potvrzení neuvádí. Pouze konstatuje, že k němu došlo a že se Tobiáš poté na Moravu vrátil, tentokrát s celým svým honosným doprovodem.⁸³⁹ *Letopis* však uvádí, že s početným doprovodem duchovních i světských hodnostářů cestoval biskup již do Ostravy na začátku ledna.⁸⁴⁰ Nevíme tedy s jistotou, zda Tobiáše s jeho početným doprovodem hostil olomoucký biskup až do 21. února, kdy se celý průvod vydal do Brna, nebo zda se Tobiáš z nám neznámých důvodů odebral zpět do Čech. Pokud k tomu došlo, tak se nám o tom nedochovaly zprávy. Výše byly nastíněny tři důvody, proč by tak mohl učinit, ale všechny tři jsme postupně shledali za nerelevantní.

⁸³³ J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 306.

⁸³⁴ L. JAN, *Václav II.*, s. 37.

⁸³⁵ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 347.

⁸³⁶ *Letopisy* sice celou událost velmi dramaticky líčí, nicméně datum převozu na Bezděz nezmiňují. Srov. *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 347. Datum nezmiňuje ani *Zbraslavská kronika*. Srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.9, s. 15–16. Libor Jan a Josef Šusta událost kladou do období po polovině února. Srov. L. JAN, *Václav II.*, s. 37; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 305. Kateřina Charvátová usuzuje na 4. únor. Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 54.

⁸³⁷ Srov. K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 54.

⁸³⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy. Díl I.*, s. 192.

⁸³⁹ L. JAN, *Václav II.*, s. 36.

⁸⁴⁰ Srov. *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 337.

Můžeme se ještě pokusit zaměřit na to, zda šlo cestu z Prahy do Brna stihnout. Výše již bylo zmíněno, že cestování bylo náročné a zdlouhavé, zvláště v případě cest s velkým doprovodem. Pokud letopisec zmiňuje, že biskup vyrazil (neznámo odkud) dne 21. února do Brna a již 25. února zde byl svěcen na kněze a o den později na biskupa, tak měl na přesun maximálně čtyři dny. Při průměrné rychlosti 50 kilometrů za den tato doba odpovídá vzdálenosti maximálně 200 km, což by však znamenalo, že by dorazil večer 24. února. Je navíc otázkou, zda by tato rychlost byla s doprovodem v zimních měsících realizovatelná. Ostrava a Brno jsou od sebe vzdáleny 170 km, Praha a Brno 200 km. Obě varianty by tedy teoreticky byly v tomto časovém úseku zvládnutelné, nicméně cesta z Ostravy se zdá být pravděpodobnější.

V následujících letech se na základě míst vydání listin zdá, že se biskup nacházel především v Praze. V červenci a v září roku 1279 vydal v Praze dvě konfirmační listiny.⁸⁴¹ Z roku 1280 se zachovala pouze jediná listina vydaná biskupem a hradištským opatem Budišem v Kojetíně. Místo vydání souvisí s obsahem listiny, který se týkal ukončení sporu mezi biskupstvím a klášterem o hranice biskupské državy Kojetín a klášterní vesnice Bezměrov.⁸⁴²

V letech 1281–1284 se s biskupovým jménem setkáváme pouze v listinách s místem vydání v Praze.⁸⁴³ Z *Letopisů* také víme, že biskup 9. března 1281 sloužil v kostele sv. Víta slavnostní mši ve výroční den svého biskupského svěcení.⁸⁴⁴

V lednu roku 1285 se Tobiáš účastnil svatby Václava II. a Guty Habsburské v Chebu. Vzhledem k Tobiášovu politickému i církevnímu významu je jeho účast téměř jistá, ačkoli se o ní žádná kronika nezmiňuje.⁸⁴⁵ O Tobiášově přítomnosti v Chebu v tomto období však svědčí pamětní zápis pořizený v Chebu 21. ledna 1285, který se zmiňuje o vysvěcení

⁸⁴¹ CDB VI, č. 57, s. 103 (10. 7. 1279, Praha); CDB VI, č. 68, s. 115–116 (8. 9. 1279, Praha).

⁸⁴² CDB VI, č. 90, s. 143–145 (7. 2. 1280, Kojetín).

⁸⁴³ CDB VI, č. 159, s. 208–209 (10. 9. 1281, Praha); CDB VI, č. 176, s. 229 (29. 9. 1281, Praha); CDB VI, č. 241, s. 295–296 (22. 10. 1282, Praha); KLL I, č. 2, s. 14 (28. 5. 1283, Praha); KLL I, č. 81, s. 46 (20. 11. 1284, Praha).

⁸⁴⁴ *Vypravování o zlých létech*, FRB II, s. 341.

⁸⁴⁵ Srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, FRB IV, I.19, s. 25–26.

kostela minoritů řezenským biskupem Heinrichem II. za účasti Václava II., Guty Habsburské, pražského biskupa Tobiáše a olomouckého biskupa Dětřicha.⁸⁴⁶

Následující dva roky se s biskupovým jménem setkáváme opět pouze v roli vydavatele v Praze.⁸⁴⁷ V březnu roku 1287 se Tobiáš účastnil sněmu biskupů ve Würzburgu, o čemž v kronice stručně referuje i Jindřich Heimburský: „*Téhož léta sešli se všichni biskupové do Würzburgu k legatovi*“⁸⁴⁸. Do Würzburgu cestoval přes Bavorsko, což se dozvídáme z jednoho z biskupových formulářů z počátku roku 1287, ve kterém žádá vévodu Jindřicha Bavorského o průvodní list ke koncilu.⁸⁴⁹ Biskup Tobiáš během synody sám i společně s dalšími přítomnými biskupy vydával odpustkové listiny pro různé církevní instituce.⁸⁵⁰ Biskup dorazil do Würzburgu několik dní před konáním synody, která byla slavnostně zahájena ve würzburgské katedrále 16. března. První řádné zasedání se konalo 18. března a druhé řádné zasedání 26. března. 3. dubna 1287 zemřel papež Honorius IV., čímž moc papežského legáta pohasla a synoda byla brzy poté ukončena.⁸⁵¹ Tobiášem vydané listiny nic nevypovídají o tom, že by se v místě konání synody zdržoval i po jejím skončení. Po návratu do Čech biskupem vydané i dosvědčené listiny z dalších let naznačují, že až do roku 1292 setrval nejspíš pouze v Praze.⁸⁵²

⁸⁴⁶ KLL I, č. 89, s. 48 (21. 1. 1285, Cheb). K svatbě srov. též František KUBŮ, *Chebská svatba roku 1285*, in: Seminář a jeho hosté, Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (eds.), Praha 2008, s. 29–36.

⁸⁴⁷ KLL I, č. 97, s. 51 (19. 2. 1285, Praha); KLL I, č. 159, s. 68 (27. 10. 1285, Praha); KLL I, č. 168, s. 70 (4. 1. 1286, Praha); KLL I, č. 215, s. 89 (13. 8. 1286, Praha).

⁸⁴⁸ *Letopis Jindřicha Heimburského*, FRB III, s. 320. „*Ipsa anno omnes episcopi conveniunt in Herbipolensem civitatem ad legatum*“.

⁸⁴⁹ FBT, č. 272, s. 212 (začátek roku 1287).

⁸⁵⁰ KLL I, č. 241, s. 98 (11. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 243, s. 99 (13. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 248, s. 100 (15. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 249, s. 100 (15. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 250, s. 100 (15. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 252, s. 101 (16. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 254, s. 101 (po 16. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 255, s. 102 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 256, s. 102 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 257, s. 102 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 258, s. 103 (17. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 266, s. 105 (18. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 268, s. 105 (19. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 269, s. 106 (23. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 272, s. 107 (mezi 13.–26. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 273, s. 107 (mezi 13.–26. 3. 1287, Würzburg); KLL I, č. 275, s. 107 (mezi 13.–26. 3. 1287, Würzburg).

⁸⁵¹ P. KRAFL, *Dvě studie k synodálnímu zákonodárství*, s. 15.

⁸⁵² KLL I, č. 313, s. 120 (26. 9. 1287, Praha); KLL I, č. 321, s. 123 (18. 12. 1287, Praha); KLL I, č. 339, s. 130 (28. 1. 1288, Praha); KLL I, č. 345, s. 133–134 (9. 3. 1288, Praha); KLL I, č. 346, s. 135 (12. 3. 1288, Praha); KLL I, č. 408, s. 159–160 (10. 1. 1289, Praha); KLL I, č. 453, s. 179 (20. 11. 1289, Praha); KLL I, č. 467, s. 184–185 (12. 2. 1290, Praha); KLL I, č. 473, s. 187 (20. 3. 1290, Praha); KLL I, č. 474, s. 187–188

Na podzim roku 1292 se biskup Tobiáš účastnil tažení českého krále Václava II. do Polska, o čemž svědčí jedna biskupem dosvědčená a jedna vydaná listina v táboře před Sieradzi z října 1292.⁸⁵³ Až do biskupovy smrti v roce 1296 se s jeho jménem následovně setkáváme pouze na listinách vydaných v Praze.⁸⁵⁴ Výjimku tvoří pouze jediná listina vydaná v únoru 1295 v Kolíně.⁸⁵⁵

Z předloženého biskupova bodového itineráře vyplývá, že více cestoval před svým nástupem na biskupský stolec než po něm. Na rozdíl od svého předchůdce Jana III. z Dražic buď opravdu cestoval méně, nebo se nám o jeho přesunech dochovalo méně zpráv. Zatímco itinerář Jana III. z Dražic je relativně bohatý na místa biskupova pobytu doložená dosvědčenými i vydanými listinami,⁸⁵⁶ tak itinerář Tobiáše z Benešova je o tyto přesuny dosti ochuzen. Důvodů může být několik. Jan III. z Dražic zastával svůj úřad v období vlády Přemysla Otakara II., kdy se panovník se svým doprovodem často přesouval z Prahy do Vídně a často i do dalších částí své velké říše. Tobiáš z Benešova musel naopak stabilizovat situaci v Čechách, a proto byla jeho přítomnost v Praze minimálně na počátku jeho biskupské kariéry nezbytná. Vzhledem k tomu, že Václav II. se také po většinu času zdržoval v Praze, tak Tobiáš neměl potřebu svého panovníka doprovázet. Účastnil se samozřejmě některých významných cest jako chebské svatby v lednu 1285 či polského tažení na podzim 1292. Jeho účast byla také nutná při jeho svěcení na Moravě na počátku roku 1279 a na koncilu ve Würzburgu v březnu 1287. Jinak však nemáme o jeho pohybu žádné zprávy, samozřejmě kromě jedné doložené zmínky o pobytu v Kojetíně z roku 1280 a v Kolíně z roku 1295.

(20. 3. 1290, Praha); KLL I, č. 521, s. 206 (16. 11. 1290, Praha); KLL I, č. 564, s. 220 (6. 5. 1291, Praha); KLL I, č. 585, s. 227 (4. 8. 1291, Praha); KLL I, č. 611, s. 237 (18. 12. 1291, Praha); KLL I, č. 612, s. 238 (20. 12. 1291, Praha).

⁸⁵³ ACRB I/1, č. 50, s. 78–79. (9. 10. 1292, u Sieradze) a KLL I, č. 676, s. 265–266 (9. 10. 1292, tábor před Sieradzi); ACRB I/1, č. 51, s. 79–81. (13. 10. 1292, u Sieradze) a KLL I, č. 678, s. 266 (13. 10. 1292, tábor před Sieradzi).

⁸⁵⁴ KLL I, č. 691, s. 271 (29. 12. 1292, Praha); KLL I, č. 719, s. 281 (22. 6. 1293, Praha); KLL I, č. 729, s. 284 (9. 6. 1293, Praha); KLL I, č. 746, s. 291–292 (6. 8. 1293, Praha); KLL I, č. 776, s. 304 (26. 4. 1294, Praha); KLL I, č. 783, s. 306 (31. 5. 1294, Praha); KLL I, č. 860, s. 338 (10. 5. 1295, Praha); KLL I, č. 873, s. 342 (30. 6. 1295, Praha); KLL I, č. 880, s. 344 (17. 7. 1295, Praha); KLL I, č. 884, s. 346 (16. 8. 1295, Praha); KLL I, č. 886, s. 346 (14. 9. 1295, Praha); KLL I, č. 905, s. 353 (1295, Praha).

⁸⁵⁵ KLL I, č. 838, s. 329 (12. 2. 1295, Kolín).

⁸⁵⁶ Srov. itinerář Jana III. z Dražic zpracovaný v Gabriela DYKASTOVÁ, *Jan III. z Dražic*, Praha 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, s. 108–125.

Měli bychom si však ještě položit otázku, zda je možné, že biskup navštěvoval biskupské statky a nedochovaly se nám o tom žádné zprávy. Možné to samozřejmě je. Musíme si uvědomit, že zatímco za Tobiášova předchůdce Jana III. z Dražic se biskupská kancelář teprve formovala a bylo tedy pochopitelné, že některé písemnosti byly vydávány „cestou“ při zastávkách biskupa, tak Tobiášova kancelář již byla kanceláří plně fungující.⁸⁵⁷ Proto je nejspíš u téměř všech biskupových listin místem vydání Praha, kde sídlila jeho kancelář, ačkoli koncept listiny mohl být vytvořen po cestě při biskupově pobytu na jeho statcích. Na rozdíl od Tobiášova předchůdce tedy musíme být při hodnocení Tobiášova bodového itineráře opatrní, protože již jde o období, kdy místa vydání listin nemusí plně vypovídat o pohybu osoby. Jde tedy spíše o nastínění nejvýznamnějších biskupových přesunů než o kompletní výčet navštívených míst.

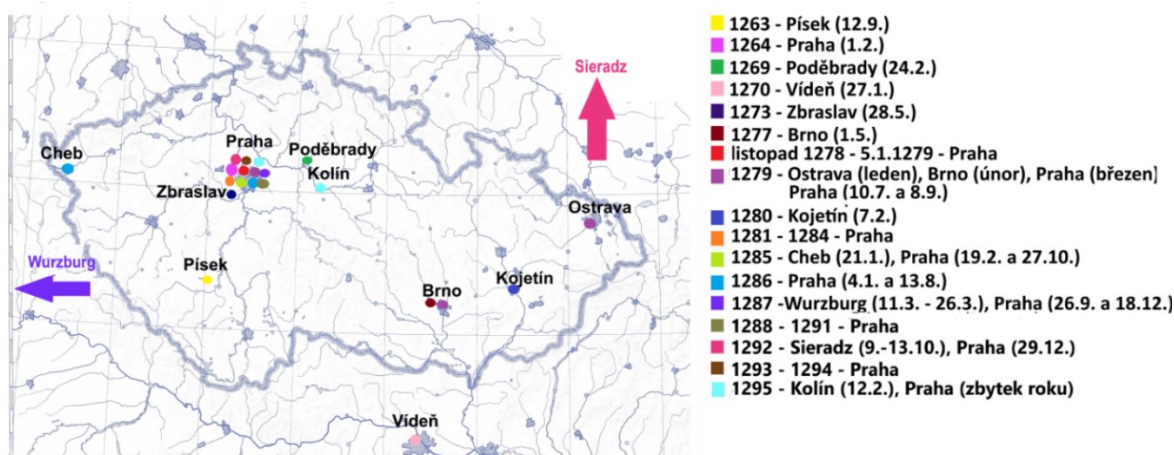
Tabulka č. 9: Itinerář biskupa Tobiáše z Benešova

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
12. 9. 1263	Písek	CDB V/1, č. 392, s. 583–584	Přemysl Otakar II.
1. 2. 1264	Praha	CDB V/1, č. 400, s. 595–596	pražský arcijáhen Radoslav
24. 2. 1269	Poděbrady	CDB V/2, č. 579, s. 160–162	Přemysl Otakar II.
27. 1. 1270	Vídeň	CDB V/3, č. 1488, s. 316	Přemysl Otakar II.
27. 1. 1270	Vídeň	CDB V/3, č. 1489, s. 316	Přemysl Otakar II.
27. 1. 1270	Vídeň	CDB V/3, č. 1490, s. 316	Přemysl Otakar II.
28. 5. 1273	Zbraslav	CDB V/3, č. 1581, s. 370	Přemysl Otakar II.
1. 5. 1277	Brno	CDB V/2, č. 834, s. 536–538	Přemysl Otakar II.
11/1278 – 5. 1. 1279	Praha	<i>Vypravování o zlých létech</i> , FRB II, s. 335–337.	
Leden 1279	Ostrava	<i>Vypravování o zlých létech</i> , FRB II, s. 337.	
Únor 1279	Brno	<i>Vypravování o zlých létech</i> , FRB II, s. 338.	
Březen 1279	Praha	<i>Vypravování o zlých létech</i> , FRB II, s. 339.	
10. 7. 1279	Praha	CDB VI, č. 57, s. 103	biskup Tobiáš
8. 9. 1279	Praha	CDB VI, č. 68, s. 115–116	biskup Tobiáš
7. 2. 1280	Kojetín	CDB VI, č. 90, s. 143–145	biskup Tobiáš + opat Budiš
9. 3. 1281	Praha	<i>Vypravování o zlých létech</i> , FRB II, s. 341.	
10. 9. 1281	Praha	CDB VI, č. 159, s. 208–209	biskup Tobiáš
29. 9. 1281	Praha	CDB VI, č. 176, s. 229	biskup Tobiáš
22. 10. 1282	Praha	CDB VI, č. 241, s. 295–296	biskup Tobiáš
28. 5. 1283	Praha	KLL I, č. 2, s. 14	biskup Tobiáš
20. 11. 1284	Praha	KLL I, č. 81, s. 46	biskup Tobiáš
21. 1. 1285	Cheb	KLL I, č. 89, s. 48	neznámý
19. 2. 1285	Praha	KLL I, č. 97, s. 51	biskup Tobiáš
27. 10. 1285	Praha	KLL I, č. 159, s. 68	biskup Tobiáš
4. 1. 1286	Praha	KLL I, č. 168, s. 70	biskup Tobiáš

⁸⁵⁷ K biskupské kanceláři ve 2. polovině 13. století z nejnovější literatury srov. L. FÜHRER, *Listina pražských biskupů v pozdním 13. století*.

Datum	Místo	Pramen	Vydavatel listiny
13. 8. 1286	Praha	KLL I, č. 215, s. 89	biskup Tobiáš
11. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 241, s. 98	biskup Tobiáš
13. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 243, s. 99	biskup Tobiáš + další biskupové
15. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 248, s. 100	biskup Tobiáš + další biskupové
15. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 249, s. 100	biskup Tobiáš + další biskupové
15. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 250, s. 100	biskup Tobiáš
16. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 252, s. 101	biskup Tobiáš + další biskupové
po 16. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 254, s. 101	biskup Tobiáš
17. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 255, s. 102	biskup Tobiáš
17. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 256, s. 102	biskup Tobiáš + další biskupové
17. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 257, s. 102	biskup Tobiáš + další biskupové
17. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 258, s. 103	biskup Tobiáš + další biskupové
18. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 266, s. 105	biskup Tobiáš + další biskupové
19. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 268, s. 105	biskup Tobiáš + další biskupové
23. 3. 1287	Würzburg	KLL I, č. 269, s. 106	biskup Tobiáš + další biskupové
Mezi 13.–26.3.1287	Würzburg	KLL I, č. 272, s. 107	biskup Tobiáš + další biskupové
Mezi 13.–26.3.1287	Würzburg	KLL I, č. 273, s. 107	biskup Tobiáš
Mezi 13.–26.3.1287	Würzburg	KLL I, č. 275, s. 107	biskup Tobiáš + další biskupové
26. 9. 1287	Praha	KLL I, č. 313, s. 120	biskup Tobiáš
18. 12. 1287	Praha	KLL I, č. 321, s. 123	biskup Tobiáš
28. 1. 1288	Praha	KLL I, č. 339, s. 130	biskup Tobiáš
9. 3. 1288	Praha	KLL I, č. 345, s. 133–134	biskup Tobiáš
12. 3. 1288	Praha	KLL I, č. 346, s. 135	biskup Tobiáš
10. 1. 1289	Praha	KLL I, č. 408, s. 159–160	opolský vévoda Kazimír
20. 11. 1289	Praha	KLL I, č. 453, s. 179	plebán Petr
12. 2. 1290	Praha	KLL I, č. 467, s. 184–185	biskup Tobiáš
20. 3. 1290	Praha	KLL I, č. 473, s. 187	biskup Tobiáš
20. 3. 1290	Praha	KLL I, č. 474, s. 187–188	biskup Tobiáš
16. 11. 1290	Praha	KLL I, č. 521, s. 206	biskup Tobiáš
6. 5. 1291	Praha	KLL I, č. 564, s. 220	biskup Tobiáš
4. 8. 1291	Praha	KLL I, č. 585, s. 227	biskup Tobiáš
18. 12. 1291	Praha	KLL I, č. 611, s. 237	biskup Tobiáš
20. 12. 1291	Praha	KLL I, č. 612, s. 238	biskup Tobiáš
9. 10. 1292	tábor před Sieradzi	KLL I, č. 676, s. 265–266	hnězdenský arcibiskup
13. 10. 1292	tábor před Sieradzi	KLL I, č. 678, s. 266	biskup Tobiáš + další biskupové
29. 12. 1292	Praha	KLL I, č. 691, s. 271	biskup Tobiáš
22. 6. 1293	Praha	KLL I, č. 719, s. 281	biskup Tobiáš
9. 6. 1293	Praha	KLL I, č. 729, s. 284	biskup Tobiáš
6. 8. 1293	Praha	KLL I, č. 746, s. 291–292	biskup Tobiáš
26. 4. 1294	Praha	KLL I, č. 776, s. 304	biskup Tobiáš
31. 5. 1294	Praha	KLL I, č. 783, s. 306	biskup Tobiáš
12. 2. 1295	Kolín	KLL I, č. 838, s. 329	biskup Tobiáš
10. 5. 1295	Praha	KLL I, č. 860, s. 338	vyšehradský probošt Jan
30. 6. 1295	Praha	KLL I, č. 873, s. 342	biskup Tobiáš
17. 7. 1295	Praha	KLL I, č. 880, s. 344	biskup Tobiáš
16. 8. 1295	Praha	KLL I, č. 884, s. 346	biskup Tobiáš
14. 9. 1295	Praha	KLL I, č. 886, s. 346	biskup Tobiáš
1295	Praha	KLL I, č. 905, s. 353	biskup Tobiáš

Obrázek č. 3: Mapa itineráře biskupa Tobiáše

6.9 Shrnutí – itineráře

Itineráře jednotlivých Benešoviců se odlišují svou podrobností, která se odvíjí od množství dochovaných pramenů pro jejich konstrukci. Při tvorbě každého itineráře musíme mít na paměti, že v cestování se setkáváme se dvěma základními fenomény – prostorem a časem. Pohyb byl ale vždy ovlivněn ještě třetím fenoménem – samotným cestovatelem. Zatímco prostor a čas jsou objektivními složkami, tak lidský faktor přináší subjektivní složku cestování. Každý cestovatel má jiné pohnutky, které se odvíjejí od jeho společenského postavení, veřejných i soukromých zájmů, ale také od jeho povahových rysů. Při tvorbě itineráře středověkého člověka můžeme bohužel dle pramenů sledovat jeho pohyb pouze v souvislosti s jeho společenským postavením a úřady, které zastával. Osobní pohnutky nám zůstávají skryté. Obvykle se nám nedochovaly žádné zprávy o tom, že by šlechtic v královských službách jel na své panství vyřídit své soukromé záležitosti nebo že by jel navštívit svou rodinu. V itineráři středověkého člověka také těžko zohledníme další aspekty cestování, například klimatologické podmínky, dopravní síť, stav komunikací a možnost zastávek.⁸⁵⁸

Dva z předložených itinerářů se týkaly bratrů Voka (III.) z Kravař a Zbyslava z Koutů, kteří nebyli ve stálých službách žádného z přemyslovských markrabat či králů. Z těchto

⁸⁵⁸ K cestování ve středověku srov. Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách. Několik úvah a podnětů*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. –17. století. Korunní země v dějinách českého státu III. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 29. –31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze*. Lenka Bobková – Jana Konvičná (eds.), Praha 2007 s. 91–112.

itinerářů je patrné, jak vypadal život šlechticů, kteří nebyli pravidelně přítomni ani u markraběcího ani u královského dvora. Tito Benešovici se zdržovali pouze na rodném Opavsku a vrcholem jejich politické činnosti byla přítomnost u dvora královny Kunhuty v době jejího pobytu v Hradci nad Moravicí či u dvora opavského vévody Mikuláše. Výjimečně se stejně jako jiní místní šlechtici mohli podílet na dosvědčení listin moravských biskupů vydaných v této oblasti či se objevit ve svědečných řadách listin jiných místních šlechticů.

Itineráře všech Benešoviců, kteří byli v královských či markraběcích službách (Vok /I./, Beneš /IV./ ze Cvilína, Milota z Dědic) se odvíjejí od jejich úřadů. V dobách míru zastávali svůj úřad na markraběcím či královském dvoře a v dobách války doprovázeli své pány na bojiště. Itineráře opata Roberta (I.) a probošta Tobiáše (I.) také nevybočují z obecného schématu, které bychom očekávali u církevních hodnostářů v jejich postavení. Opat Robert se zdržoval v blízkosti svého kláštera a pražský probošt Tobiáš dosvědčoval listiny v Praze či její blízkosti tak, jak odpovídalo jeho úřadu.

Z itineráře biskupa Tobiáše (II.) z Benešova se sice na první pohled zdá, že příliš necestoval, ale je možné, že část informací o jeho cestách chybí. Biskup již disponoval plně fungující kanceláří, která však sídlila v Praze, a proto je u většiny listin místem emise Praha, přestože pojednávají o mimopražských záležitostech (výjimkou je pouze soubor listin vydaných ve Würzburgu). Biskupovy případné cesty, na kterých mohly být uzavírány dohody později obsažené v listinách, nejsou nijak zaznamenány, ačkoli k nim nepochybně docházelo. Pražský biskup měl za úkol spravovat svou diecézi, ale vzhledem k jeho společenskému postavení se od něho také očekávalo, že se při různých významných příležitostech připojí ke královskému dvoru a bude s ním případně také cestovat. Rovněž měl své povinnosti vůči kurii a musel se též účastnit synod. Z tohoto důvodu mohou být itineráře vrcholných církevních představitelů značně pestré, pokud máme k jejich tvorbě dostatek pramenů, protože se zde mísí jejich církevní povinnosti a společenské světské povinnosti, které však úzce souvisely s jejich církevní hodností.

Závěr

Sledovali jsme osudy významného, ale polozapomenutého rodu pánů z Benešova. Důvodů, proč se rod Benešoviců občas jeví jako polozapomenutý, existuje několik. Páni z Benešova sice na konci 13. století nevymřeli, ale od 14. století je již nevnímáme jako jeden rod, ale naopak jako mnoho odnoží, které si mnohdy již jen těžko spojujeme s původními pány z Benešova. Pokud zkoumáme období 13. století, tak většina Benešoviců stále ještě velmi často vystupuje s predikátem „z Benešova“. Pod tímto svým rodovým jménem vystupovali jen poměrně krátkou dobu. Postupně totiž začínají převažovat predikáty, které jednotlivé rodové větve získaly na základě držby nových území. Od konce 13. století je již nevnímáme jako jeden rod, ale jako pány z Bechyně, Kravař apod. Jméno Benešoviců sice zůstalo obsaženo v názvech měst Horního a Dolního Benešova a Benešova u Prahy, ale ani to nestačilo k trvalé připomínce rodu. Připomeňme, že žádný z hradů, který Benešovici založili, nenesl ve svém názvu jejich jméno.

Tato disertační práce si na svém počátku vytkla několik cílů. Shrňme si na závěr jejich výsledky. Pokusili jsme se identifikovat jednotlivé členy rodu v průběhu 13. století. Za zakladatele rodu a zároveň příslušníka první generace můžeme považovat Beneše I. z Benešova. Benešových sedm synů tvořilo druhou generaci rodu – Vok I., Ondřej I., Drslav, Matouš, Beneš II., Robert I. a Tobiáš I. Osudy třetí generace Benešoviců jsme zúžili pouze na syny Drslava a Voka (I.) z Benešova. Tvoří ji Drslavovi synové Vok (II.), Jaroslav a Beneš (III.) ze Štítiny a osm synů Voka (I.) z Benešova, mezi něž patří Beneš (IV.) ze Cvilína, Milota z Dědic, Robert (II.), Ondřej (II.), Vok (III.) z Kravař, Zbyslav z Koutů a Bohuslav z Bohuslavic, Jan a Tobiáš (II.). Do této generace pravděpodobně patří i první příslušníci pánů z Dubé a z Bechyně. Tyto odnože jsou však vzhledem k absenci pramenů obtížně zařaditelné do benešovického rozrodu. Čtvrtá generace Benešoviců je již velmi rozvětvená a ve většině případů bychom se jejím studiem dostávali daleko za hranice 13. století. Přesto však někteří její příslušníci do zkoumaného století náležejí. Šlo především o dva známé syny Beneše (IV.) ze Cvilína, Voka (IV.) a Beneše (V.) z Branice. Beneš z Branice měl minimálně tři děti žijící na konci 13. století – Voka (VI.), Adelaidu a Obiesku (pátá generace). Je to vůbec poprvé, kdy se setkáváme s ženskou příslušnicí rodu Benešoviců. Dalšími příslušníky čtvrté generace byli potomci Voka (III.) z Kravař, Miloty z Dědic a Tobiáše (IV.) z Bechyně.

Dalším ze zkoumaných témat byla přítomnost a postavení Benešoviců u královského a markraběcího dvora. Benešovici si v průběhu 13. století vybudovali pozici jednoho z nejvýznamnějších rodů na Opavsku. Jednotliví členové rodu získávali dvorské úřady na moravském markraběcím a později i královském dvoře, byť některé pouze po omezenou dobu. Mezi nejúspěšnější Benešovice v tomto směru ve druhé generaci patřil Vok (I.), který zastával pozici moravského podkomořího, a o generaci později jeho syn Beneš (IV.) ze Cvilína a krátkodobě též Milota z Dědic. Připomeňme také úřad znojemského purkrabího, který získal Beneš ze Cvilína, a funkci štyrského hejtmána, kterou obdržel Benešův bratr Milota z Dědic. Kromě světských úřadů se Benešovicům dařilo také v zisku církevních obročí. Robert (I.), příslušník druhé generace, byl opatem kláštera Hradisko u Olomouce. Jeho bratr Tobiáš (I.) se stal pražským proboštem a jejich synovec Tobiáš (II.) dokonce pražským biskupem.

Vztahy Benešoviců s církví nebyly jen pozitivní. Na jednu stranu Benešovice nalézáme v řadách předních představitelů pražské diecéze, premonstrátského kláštera Hradisko i jako donátory církevních institucí. Na druhou stranu však byla období, kdy církvi cíleně škodili. Jednou z nejvýznamnějších postav rodu Benešoviců ve 13. století byl pražský biskup Tobiáš (II.) z Benešova, který se snažil bránit majetek pražského biskupství v nelehkých dobách interregna i v období sporu se Závišem z Falkenštejna. Jeho strýc, pražský probošt Tobiáš (I.) z Benešova, je považován za zakladatele kláštera minoritů v Benešově, kde nechal vybudovat rodovou nekropoli, do které nechal údajně přenést ostatky svých předků. Nicméně dodejme, že o pohřbech dalších generací v tomto kostele nemáme žádné zprávy. Proboštův bratr Robert (I.) byl mnohaletým opatem premonstrátského kláštera Hradisko. S tímto klášterem byl rod Benešoviců spojen v pozitivním i negativním smyslu. Za dob opata Roberta občas nalézáme Benešovice mezi donátory kláštera. Mecenášská činnost Benešoviců však ani náznakem nedosahovala úrovně štědrosti jiných rodů, které bohatě obdarovávaly „své“ rodové kláštery movitým i nemovitým bohatstvím. Důvodem byla pravděpodobně ekonomická situace Benešoviců, která jim neumožňovala větší míru zapojení do klášterních aktivit. Vzpomeňme v této souvislosti například na rožmberský Vyšší Brod či na hrabišický Osek, které byly bohatě obdarovávány a sloužily též jako rodové nekropole. Premonstrátský klášter Hradisko rozhodně nemůžeme považovat za rodový klášter, vždyť ani nebyl založen rodem Benešoviců, a rozhodně nikdy nebyl zamýšlen jako rodová nekropole. Přes občasné donace neměl rod Benešoviců ke klášteru Hradisko dlouhodobě hlubší pozitivní vztah a nemáme ani žádné další zprávy o tom, že by

se některý další Benešovic stal součástí hradištské klášterní komunity po smrti opata Roberta. Činorodost Benešoviců se naopak projevila opačným směrem, kdy v roce 1281 několik jejich členů zaútočilo na majetek kláštera Hradisko a olomouckého biskupství, za což byli v následujícím roce potrestáni a museli příslušné církevní instituce odškodnit.

V majetkové politice byli Benešovici vcelku úspěšní. Na Opavsku je můžeme společně s Fulštejnou považovat za majetkové hegemony. Fulštejní však měli, na rozdíl od Benešoviců, pevné vazby na olomoucké biskupství. Zpočátku byli leníky olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburka a později též zastávali úřady na jeho dvoře i na dvoře jeho nástupce biskupa Dětricha. Benešovici na Opavsku vybudovali několik hradů (Přerovec, Štítina, Branice a Cvilín), zasloužili se o vznik města Horního Benešova a mnoha vesnic. Někteří Benešovici si tvořili svou majetkovou základnu i mimo hlavní rodové dominium. Milota z Dědic se zaměřil na jih Moravy a pražský biskup Tobiáš (II.) měl svůj soukromý majetek v oblasti českého Benešova u Prahy.

V rámci studia rodu Benešoviců jsme se také zaměřili na analýzu jejich pohybu v rámci prostoru a času. Tyto poznatky jsou prezentovány v podobě itinerářů osmi vybraných členů rodu. Počet itinerářů neodpovídá celkovému množství zkoumaných osob, protože ne u všech Benešoviců byl k dispozici dostatek podkladů pro tvorbu itineráře. Itineráře bratrů Beneše (IV.) ze Cvilína, Miloty z Dědic a Tobiáše (II.) z Benešova se ukázaly natolik obsáhlé, že mohly být doplněny o mapy navštívených míst. Itineráře bratrů Voka (III.) z Kravař a Zbyslava z Koutů jsou typem itineráře šlechticů, kteří nebyli ve stálých službách žádného z přemyslovských markrabat či králů. Tito Benešovici se zdržovali pouze na rodném Opavsku a pouze výjimečně byli přítomni u dvora královny vdovy Kunhuty v době jejího pobytu v Hradci nad Moravicí či u dvora opavského vévody Mikuláše. Itineráře všech Benešoviců, kteří působili v královských či markraběcích službách (Vok /I./, Beneš /IV./ ze Cvilína, Milota z Dědic) reflektují cestovní povinnosti vyplývající z jejich pobytu u dvora. V dobách míru byli přítomni u dvora a v dobách války doprovázeli své krále na bojiště. Itineráře opata Roberta (I.) a pražského probošta Tobiáše (I.) zcela korespondují s požadavky na jejich úřad. Opat Robert se zdržoval v blízkosti svého kláštera a pražský probošt Tobiáš dosvědčoval listiny v Praze či její blízkosti. Pražský biskup Tobiáš (II.) z Benešova cestoval více, což odpovídalo politickému i církevnímu významu jeho osoby.

Prestiž rodu vzrostla především v období interregna, kdy se jejich příslušník Tobiáš (II.) stal pražským biskupem. Zbytek Benešoviců je v této době naopak pravidelně připomínán

na Opavsku u dvora královny vdovy Kunhuty, biskupa Bruna ze Schauenburka a později i Mikuláše Opavského. Nicméně na základě analýzy pramenů musíme konstatovat, že většina moravských příbuzných nijak nevyužila toho, že se jeden z jejich členů stal pražským biskupem. Nejsou žádné doklady o tom, že by biskup politicky či majetkově protěžoval své příbuzné. Jediní příbuzní, kteří dlouhodobě stáli na biskupově straně v pozdějším sporu s přívrženci Závěše z Falkenštejna, byli Tobiáš a Čeněk z Bechyně, kteří se do sporu aktivně zapojovali. Po pádu Závěše z Falkenštejna opět vzrostla moc biskupa Tobiáše u dvora, což napomohlo kariéernímu vzestupu jeho podporovatelů včetně Tobiáše z Bechyně, který získal post hlubockého purkrabího.

Kromě úspěchů však rod Benešoviců zažíval i pády. V období vlády Přemysla Otakara II. se objevilo podezření ze zrady Beneše (IV.) ze Cvilína a Miloty z Dědic. Beneš ze Cvilína byl po dlouhých letech v královských službách zatčen a v roce 1265 popraven. Společně s ním byl zatčen i jeho bratr Milota z Dědic, který však byl nakonec propuštěn. Důvod zatčení je neznámý, takže jsme se mohli jen pokusit nastínit jednotlivé možnosti, z nichž jednou z nejpravděpodobnějších je obvinění z blíže nespecifikované zrady. Paradoxně se s tématem zrady o několik let později opět setkáváme u Miloty z Dědic v souvislosti s bitvou u Suchých Krut. Nicméně zde jde spíš o očernění vzniklé jedním nešťastným zápisem v kronice než o skutečnou zradu.

Výhodou i nevýhodou benešovického rodu bylo rychle se rozrůstající příbuzenstvo. Již ve 13. století můžeme sledovat, že štěpení rodu na jednotlivé větve zároveň znamenalo roztržštění majetku, protože každá větev získala jeho část. Kvůli dělení majetku následně jednotliví Benešovici začali používat různé predikáty, kvůli čemuž je později nevnímáme jako členy jednoho rodu, ale jako příslušníky různých rodin. Spojujícím znamením pro všechny Benešovice však bylo jejich erbovní znamení zavinuté střely, které se vyskytovalo v erbech i na pečetích členů rodu. Díky němu můžeme jednotlivé odnože spojit s původním rodem Benešoviců.

Zkratky

AV ČR	Akademie věd České republiky
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
ČSČH	Československý časopis historický
FBT	Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
KLL	Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře
MGH	Monumenta Germaniae Historica
NLN	Nakladatelství Lidové noviny
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický

Prameny a literatura

Práce využila databázi *Czech Medieval Sources online*, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062). Dále byla využita databáze *Bibliografie dějin Českých zemí*, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (LM2023062), do které BDČZ náleží.

Diplomatické prameny

Archivum Coronae regni Bohemiae I/1. 1158–1305. Václav Hrubý (ed.), Praha 1925.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV. (1268–1293). Antonín Boček (ed.), Olomouc 1845.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V. (1294–1306). Josef Chytil (ed.), připravil Antonín Boček, Olomouc 1850.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi I. Gustav Friedrich (ed.), Praha 1904–1907.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi II. Gustav Friedrich (ed.), Praha 1912.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus primus. Gustav Friedrich (ed.), Praha 1942.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus secundus. Gustav Friedrich a Zdeněk Kristen (eds.), Praha 1962.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus tertius. Jan Bistřícký (ed.), Praha 2000.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi III. Fasciculus quartus. Jan Bistřícký (ed.), Praha 2002.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi IV. Fasciculus primus. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1962.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi IV. Fasciculus secundus. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1965.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus primus. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1974.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus secundus. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1981.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus tertius. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (eds.), Praha 1982.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi V. Fasciculus quartus. Sáša Dušková – Vladimír Vašků (eds.), Praha 1993.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VI. Zbyněk Sviták – Helena Krmíčková – Jarmila Krejčíková – Jana Nechutová (eds.), Praha 2006.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus. Karel Maráz (ed.), Brno 2013.

Codex juris municipalis regni Bohemiae. Tomus II. Privilegia regalium civitatum provincialium annorum 1228–1419. Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1895.

Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. (Svatopavelský formulář). Johann Loserth (ed.), Praha 1896.

Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Henricus Italicus: aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen. Johannes Voigt (ed.), Wien 1863.

Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně. Jan Bedřich Novák (ed.), Praha 1903.

Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře. Dalibor Havel (ed.), Brno 2011.

Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu. 1173–1380. Díl I. Jan Bystřický et al. (eds.), Mikulov 1991.

NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130–1523)* [online], in: monasterium.net, dostupné z: <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/fond>>.

Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296). Eduard Šebesta (ed.), Praha 1905.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253–1310. Josef Emler (ed.), Praha 1882.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. Annorum 1311–1333. Josef Emler (ed.), Praha 1890.

Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau, 1061–1464. Franz Kopetzky (ed.), Wien 1871.

Sbírka pramenů práva městského Království Českého. Díl II. Privilegia královských měst venkovských z let 1225 až 1419. Jaromír Čelakovský (ed.). Praha: Grégr, 1895.

Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen. Mathias Pangerl (ed.), Wien 1865.

Výpisky právní a soudní ze starých desk zemských království Českého, in: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské II, František Palacký (ed.), Praha 1842.

Narativní prameny

Annales et historiae Altahenses. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores XVII. Annales aevi Suevici. Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1861, s. 351–427.

Annales Sancti Rudberti Salisburgenses. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici. Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1851, s. 758–810.

Auctarium Vindobonense. 93–1275. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici. Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1851, s. 722–724.

Continuatio Praedicatorum Vindobonensium. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici. Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1851, s. 724–732.

Continuatio Sancrucensis II. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores IX. Chronica et annales aevi Salici. Georg Heinrich Pertz (ed.), Hannover: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1851, s. 637–646.

Haličsko-volyňský letopis. Jitka Komendová (ed.), přel. Jitka Komendová. Praha: Argo, 2010.

Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum. Tomus I, Libri I–III. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum separatim editi. Fedorus Schneider (ed.), Hannover: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, 1909.

Jansen Enikel Werke, Weltchronik, Fürstenbuch. Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken 3. Philipp Strauch (ed.), Hannover a Lipsko: Hahnsche Buchhandlung, 1900.

Kosmova kronika česká. Zdeněk Fiala – Marie Bláhová (eds.), přel. Karel Hrdina, Marie Bláhová. Praha: Svoboda, 1972.

Kosmův letopis český. Fontes rerum Bohemicarum II. Josef Emler (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874, s. 1–200.

Kronika Beneše z Weitmile. Fontes rerum Bohemicarum IV. Josef Emler (ed.), Praha: Grégr a Dattel, 1884, s. 456–548.

Kronika Františka Pražského. Fontes rerum Bohemicarum IV. Josef Emler (ed.), Praha: Grégr a Dattel, 1884, s. 347–456.

Kronika Pulkavova. Fontes rerum Bohemicarum V. Josef Emler – Jan Gebauer (eds.), Praha: Nákladem nadání Františka Palackého, 1893, s. 1–326.

Kronika t. zv. Beneše Minority a její pokračování. Ladislav Dušek (ed.), Praha 1968.

Kronika tak řečeného Dalimila. Marie Bláhová (ed.), přel. Marie Krčmová. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005.

Kroniky doby Karla IV. Marie Bláhová (ed.), přel. Jakub Pavel, Marie Bláhová, Jana Zachová, Jaroslav Eršil. Praha: Svoboda, 1978.

Legends a kroniky Koruny uherské. Děje Uhrů Šimona z Kézy. Richard Pražák (ed.), přel. Dagmar Bartoňková, Jana Nechutová. Praha: Vyšehrad, 1988, s. 304–339.

Letopis Jindřicha Heimburského. Fontes rerum Bohemicarum III. Josef Emler (ed.), Praha: Grégr a Dattel, 1882, s. 303–321.

Letopisy české od roku 1196 do roku 1278. Fontes rerum Bohemicarum II. Josef Emler (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874, s. 282–303.

Neplacha, opata Opatovského, krátká kronika římská a česká. Fontes rerum Bohemicarum III. Josef Emler (ed.), Praha: Grégr a Dattel, 1882, s. 445–484.

Ottokars Österreichische Rheimchronik. Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken 5/1–2. Joseph Seemüller (ed.), Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1890.

PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj: *Diadochos – Posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech tří stavů slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského*. Praha 1602.

PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského, v kterémž jeden každý stav dávnost, vzácnost a povinnost svou uhlédá. Krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Parprockého z Hlohol a Paprocké Vůle*. Olomouc: Tiskárna dědiců Milichtallerových, 1593.

Petra Žitavského Kronika zbraslavská. Fontes rerum Bohemicarum IV. Josef Emler (ed.), Praha: Grégr a Valečka, 1884, s. 1–338.

Pokračovatelé Kosmovi. Zdeněk Fiala – Marie Bláhová (eds.), přel. Karel Hrdina, V. V. Tomek a Marie Bláhová, Praha: Svoboda, 1974.

Rýmovaná kronika česká tak řečeného Dalimila. Fontes rerum Bohemicarum III. Josef Emler (ed.), Praha: Grégr a Dattel, 1882, s. 1–302.

Simonis de Kéza Gesta hungarorum. Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Emericus Szentpétery (ed.), Budapest: Academia literarum Hungarica, 1937–1938.

Vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II. Fontes rerum Bohemicarum II. Josef Emler (ed.), přel. V. V. Tomek, Praha: Grégr a Dattel, 1874, s. 335–376.

Zbraslavská kronika. Zdeněk Fiala (ed.), přel. František Heřmanský, Rudolf Mertlík. Praha: Svoboda, 1976.

Literatura

ANTONÍN, Robert – BOROVSÝ, Tomáš – MALAŤÁK, Demeter: *Královský itinerář a královské slavnosti středověké Moravy*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 56, č. C54, 2007, s. 99–120.

ANTONÍN, Robert – BOROVSÝ, Tomáš: *Panovnické vjezdy na středověké Moravě*. Brno: Matice moravská, 2009.

ANTONÍN, Robert: *Lenní institut a jeho funkce při smíření v diplomacii Václava II.*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008, s. 109–120.

ANTONÍN, Robert: *Mendikanti a české země za vlády posledních Přemyslovců*, in: Časopis Matice moravské 138, č. 1, 2019, s. 3–50.

ANTONÍN, Robert: *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*. Brno: Matice moravská, 2009.

BAKALA, Jaroslav: *K lenním listinám Bruna ze Schaumburka*, in: Folia diplomatica, studijní příručka 2, č. 7–8, 1953–1954, s. 229–247.

BAKALA, Jaroslav: *Moravskoslezské pomezí v proměnách 13. věku: výbor z článků a studií*. Petr Elbel – Martin Wihoda (eds.). Brno: Matice moravská, 2002.

BALETKA, Ladislav – LOUDA, Jiří: *Znaky měst Severomoravského kraje*. Ostrava: Profil, 1980.

BALETKA, Ladislav: *K původu městských znaků Moravy a Slezska*, in: Sborník příspěvků z I. setkání genealogů a heraldiků. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků při DKP Vítkovic, 1980, s. 50–52.

BALETKA, Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha: NLN, 2004.

BAR, Přemysl: *Vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a poslední Přemyslovci*, in: Český časopis historický 106, č. 4, 2008, s. 753–787.

BÁRTA, Stanislav: *Bruno ze Schaumburka a jeho role v politice Přemysla Otakara II.*, in: Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II., Libor Jan – Jiří Kacatl (eds.), Brno – Znojmo: Matice moravská, 2010, s. 73–79.

BÁRTA, Stanislav: *Itinerář moravského markraběte Přemysla (1209–1239)*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 54, č. C52, 2005, s. 27–55.

BÁRTA, Stanislav: *Smíření otce se synem. Uzavření sporu krále Václava I. s markrabětem Přemyslem roku 1249*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně, Martin Nodl

– Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008, s. 101–108.

BÁRTA, Stanislav: *Tři Brunovi muži aneb pozůstatky disertace, která nikdy nevznikla*, in: Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu, Bronislav Chokoláč – Jiří Malíř – Lukáš Reitingер – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2020, s. 205–219.

BLÁHOVÁ, Marie: *Hladomor v Čechách roku 1282 a jeho reflexe v české středověké historiografii*, in: Documenta Pragensia XVI. Ponížení a odstrčení města versus katastrofy, Jiří Pešek – Václav Ledvinka (eds.), Praha: Scriptorium, 1998, s. 161–170.

BLÁHOVÁ, Marie: *Poznámka k datování vzniku kompilace druhého pokračování Kosmova*, in: Seminář a jeho hosté, Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (eds.), Praha: Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2008, s. 37–43.

BLÁHOVÁ, Marie: *Středověké dějiny pražského biskupství jako pramen dějin církevní správy v Čechách*, in: Vývoj církevní správy na Moravě. 27. mikulovské sympozium 9. – 10. října 2002, Brno: Státní okresní archiv Břeclav, 2003, s. 77–90.

BOČEK, Antonín: *Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství Moravském*. Brno: Jednota národní s. Cyrilla a Methuda, 1934.

BOHÁČ, Zdeněk: *Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské*, in: Historická geografie. Sborník příspěvků k dějinám feudální držby předhusitských Čech 18, 1979, s. 165–205.

BOLINA, Pavel – DOLEŽEL, Jiří: *Hrady na Dražanské vrchovině do konce 13. století (počáteční stav výzkumu)*, in: Archaeologia historica, roč. 13, 1988, s. 321–352.

BOLINA, Pavel – ŠLÉZAR, Pavel: *K problematice falz vzniklých při majetkových sporech hradištského kláštera na severu Dražanské vrchoviny*, in: Časopis Matice moravské 125, č. 2, 2006, s. 307–342.

BOROVÝ, Klement: *Dějiny diecéze pražské. Na památku 900letého jubilea*. Praha: Svatojanské dědictví, 1874.

BRAVERMANOVÁ, Milena: *Hroby pražských biskupů v katedrále sv. Víta na Pražském hradě: předběžné sdělení*, in: Archeologia historica 29, 2004, s. 599–613.

BRAVERMANOVÁ, Milena: *Hroby významných představitelů duchovního stavu na Pražském hradě*, in: Castrum Pragense 7, č. 1, 2005, s. 119–140.

BUBEN, Milan M.: *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha: LOGIK s. r. o., 2000.

ČAPSKÝ, Martin: „...okna sklená, ale některá kolečka do povětří vybita...“, in: Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. –17. století. Korunní země v dějinách českého státu III. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 29. –31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze. Lenka Bobková – Jana Konvičná (eds.), Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007 s. 187–206.

ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír: *Úřad podkomořský v Čechách. Příspěvek k dějinám stavu městského v zemích českých*. Praha: Otto, 1881.

DOLEŽALOVÁ, Eva: *Teorie a praxe svěcení kleriků v předhusitských Čechách*, in: *Církevní správa a její písemnosti na přelomu středověku a novověku*, Praha: Karolinum, 2003, s. 171–181.

DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl V. Od roku 1197 až do roku 1261*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1879.

DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl VI. Od roku 1262 až do roku 1278*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1879.

DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl VII. Od roku 1278 až do roku 1306*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1880.

DURDÍK, Tomáš – BOLINA, Pavel: *Hrady pražského biskupství (arcibiskupství)*, in: *Archæologia historica* 21, 1996, s. 291–306.

DURDÍK, Tomáš – BOLINA, Pavel: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha: Argo, 2001.

DURDÍK, Tomáš – KAŠIČKA, František – NECHVÁTAL, Bořivoj: *Hrady, zámky a tvrze na Písecku*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku, 1995.

DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha: Libri, 2009.

DUŠEK, Ladislav: *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, in: *Minulostí západočeského kraje XXVI.*, Ivan Martinovský (ed.), Plzeň: západočeské nakladatelství, 1990, s. 7–113.

DUŠKOVÁ, Sáša: *Formulář Tobiáše z Bechyně ve světle listin pražských biskupů*, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* 14, č. 12 (řada historická C), 1965, s. 53–71.

DUŠKOVÁ, Sáša: *Přemysl Otakar II. a bitva na Moravském poli*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 31, č. 1, 1979, s. 16–23.

DVORSKÝ, František: *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I*. Brno: Musejní spolek, 1907.

DVORSKÝ, František: *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část II. O rodě pánů z Kravař*. Brno: Musejní spolek, 1910.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan a kol.: *Přemyslovský dvůr*. Praha: NLN, 2014.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan: *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha: Historický ústav, 2011.

DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: *Královský dvůr Václava II.* České Budějovice: Veduta, 2011.

DYKASTOVÁ, Gabriela: *Benešovici na cestě k moci. Příspěvek k dějinám jednoho rodu v první polovině 13. století*, in: *Marginalia Historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury* 11, č. 2, 2020, s. 31–55.

DYKASTOVÁ, Gabriela: *Jan III. z Dražic.* Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

DYKASTOVÁ, Gabriela: *Vzestup a pád Beneše ze Cvilína*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 23, č. 2, 2020, s. 37–63.

EMLER, Josef: *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české: potřebná pomůcka pro archiváře, dějepisce, duchovní, soudce a advokáty.* Praha: Spolek historický, 1876.

FIALA, Zdeněk: *Komorník a podkomoří (pojednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 13. století)*, in: *Sborník historický* 2, 1954, s. 57–82.

FIALOVÁ, Eva: *Několik poznámek k metodickým problémům studia formulářových sbírek*, in: *Archivum Trebonense. Sborník studií pracovníků jihočeských archivů*, 1986, s. 121–147.

FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha: Libri, 2005.

FÜHRER, Lukáš: *Listina pražských biskupů v pozdním 13. století. Diplomatická analýza a její metody v době transformace.* Brno, 2019. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

FÜHRER, Lukáš: *Pečeti pražských biskupů a jiných církevních hodnostářů ve 13. a na počátku 14. století. Některé úvahy nad metodou, tradicí a užíváním církevní pečeti v českých zemích přemyslovské doby*, in: *Sigilla – arma – monetae. Sborník příspěvků k 70. narozeninám profesora Tomáše Krejčíka. Jiří Brňovják – Petr Elbel (eds.)*, Brno: Masarykova univerzita a Ostrava: Ostravská univerzita, 2021, s. 65–91.

FÜHRER, Lukáš: *Stav a perspektivy digitální databáze sedmého dílu českého diplomatáře na příkladu pečeti pražských biskupů z konce 13. století*, in: *Pomocné vědy historické v současné historiografii a archivnictví*, Marie Bláková – Mlada Holá – Klára Woitschová (eds.), Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 130–137.

FÜHRER, Lukáš: *Zpřístupňování sfragistického materiálu v Českém diplomatáři: "deperditní" pečeti, notářské instrumenty a textová tradice*, in: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století: směry - tendence – proměny*, Pavel Krafl (ed.), Praha: Historický ústav, 2016, s. 126–139.

GERLEOVÁ, Jana: *Páni z Valdeka a jejich sídla do první poloviny 14. století*, in: *Minulost Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně*, roč. 19, 2016, s. 11–54.

GOLL, Jaroslav: *Čechy a Prusy ve středověku.* Praha: Bursík a Kohout, 1897.

GÓRSKI, Karol: *Ród Odrowążów w wiekach średnich*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Heraldyczne, 1927.

GRAUS, František: *Adel, Land und Herrscher in Böhmen vom 10. bis 13. Jahrhundert*, in: *Nachrichten der Giessener Hochschulgesellschaft* 35, 1966, s. 131–153.

GRAUS, František: *Český obchod se sukrem ve 14. a počátku 15. století. K otázce významu středověkého obchodu*. Praha: Melantrich, 1950.

HÁS, Jiří: *Několik poznámek k moravské větvi Zajíců z Valdeka*, in: *Genealogické a heraldické informace*, roč. 14–15, 1994–1995, s. 6–9.

HEFELE, Charles-Joseph: *Histoire des conciles d'après les documents originaux. Tome VI*. Paris: Letouzey, 1914.

HLAVÁČEK, Ivan: *Dvořan – diplomat*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (eds.), Praha: Argo, 2002, s. 118–138.

HLAVÁČEK, Ivan: *Dvůr na cestách. Některé úvahy a podněty*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. –17. století. Korunní země v dějinách českého státu III. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia konaného ve dnech 29. –31. března 2006 v Clam-Gallasově paláci v Praze*. Lenka Bobková – Jana Konvičná (eds.), Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007, s. 91–112.

HLAVÁČEK, Ivan: *Itinerář jako pracovní nástroj českého medievisty*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem*, Lenka Bobková – Michaela Neudertová (eds.), Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1995, s. 57–62.

HLAVÁČEK, Ivan: *Poznámky k itinerářům a mobilitě pražských a olomouckých biskupů konce 13. století*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Eva Doležalová – Robert Šimůnek (eds.), Praha: NLN, 2007, s. 209–218.

HLAVÁČEK, Ivan: *Pražští a olomoučtí biskupové ve svědečných řadách přemyslovských a císařských listin*, in: *Acta Universitatis Carolinae* 31, č. 1, 1991, s. 11–22.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, 2005.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Biskup Jan IV. z Dražic*. Praha: Karolinum, 1992.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Biskup*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (eds.), Praha: Argo, 2002, s. 139–165.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *„Lví trůn“ na pečetích pražských biskupů*, in: *Čechy jsou plné kostelů. Boemia plena est ecclesiis. Kniha k poctě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc.*, Milana Studničková (ed.), Praha: NLN 2010, s. 250–260.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Nicolaus von Újezd*. Heslo. In: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1198 bis 1448. Ein Biographisches Lexicon*. Berlin 2001, s. 582–583.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Pražská metropolitní kapitula, její samospráva a postavení do doby husitské*, in: Sborník historický 19, 1972, s. 5–48.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Svět české středověké církve*. Praha: Argo, 2010.

HOFFMANN, František: *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Praha: NLN, 2009.

HORNA, Richard: *K dějinám moravských úředníků. Část I. Dvorskí úředníci moravští do r. 1411*. Praha: Jan Kapras, 1922.

HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země moravskoslezské*. Brno: Melantrich, 1938.

HOSÁK, Ladislav: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*. Praha: Svoboda, 1981.

HOSÁK, Ladislav: *Moravská větev pánů z Cimburka*, in: Vlastivědný věstník moravský 22, č. 1, 1970, s. 77–79.

HRABĚTOVÁ, Irena: *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*. Brno, Masarykova univerzita, 1992.

HRABOVÁ, Libuše: *Biskup Bruno ze Schauenburgu a hospodářské přeměny na Moravě ve XIII. století*, in: Sága moravských Přemyslovců. Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 2006, s. 145–152.

HRUBÝ, Václav: *Příspěvek ke kritice formulářové sbírky biskupa Tobiáše z Bechyně*, in: Časopis Musea Království českého 89, 1915, s. 289–297 a 385–395.

HÝBL, František: *Počátky minoritů v Čechách a na Moravě*, in: Český časopis historický 2, č. 6, 1896, s. 335–245.

CHALOUPECKÝ, Václav: *Jan IV. z Dražic: poslední biskup pražský*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1908.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. I., Fundace 12. století*, 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2013.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. II., Kláštery založené ve 13. a 14. století*, 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2014.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. III., Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2018.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Ota Durynský, zbraslavský opat a kronikář*, in: Mediaevalia Historica Bohemica 20, č. 1, 2017, s. 39–58.

CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. Král český a polský*. Praha: Vyšehrad, 2007.

JAN, Libor – SKŘIVÁNEK, František: *Němečtí rytíři v českých zemích*. Praha: Synergon, 1997.

JAN, Libor: *1278: Rytířská smrt pomazaného krále*, in: Osmičky: osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici, Libor Jan (ed.), Praha: NLN, 2018, s. 23–42.

JAN, Libor: *Česká a Moravská šlechta ve 13. a 14. století*, in: Šlechta v proměnách věků, Tomáš Knoz – Jan Dvořák (eds.), Brno: Matice moravská, 2011, s. 38–62.

JAN, Libor: *Deset „purkrabích“ na dvoře Přemysla Otakara II.*, in: Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a struktura dvorské společnosti, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (eds.), Praha: Historický ústav, 2008, s. 81–90.

JAN, Libor: *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008, s. 85–100.

JAN, Libor: *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha: Rakouský kulturní institut v Praze a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 247–260.

JAN, Libor: *K počátkům české šlechty. Družina, beneficium a pozemkové vlastnictví*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Praha: Filosofia, 2007, s. 45–52.

JAN, Libor: *Nástin vzniku a vývoje české a moravské šlechty (s důrazem na její počátky)*, in: Časopis Matice moravské 138, č. 2, 2019, s. 241–260.

JAN, Libor: *Proces se Závišem a proměny královské vlády 1289–1290*, in: Český časopis historický 103, č. 1, 2005, s. 1–40.

JAN, Libor: *Statuta Konráda Oty a problémy jejich historické a právněhistorické interpretace*, in: Časopis Matice moravské 136, č. 1, 2017, s. 3–34.

JAN, Libor: *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno: Matice moravská, 2006.

JAN, Libor: *Václav II. Král na stříbrném trůnu. 1283–1305*. Praha: Argo, 2015.

JAN, Libor: *Věrně po boku svého krále. Bruno ze Schaumburku*, in: Osobnosti moravských dějin 1, Libor Jan – Zdeněk Drahoš (eds.), Brno: Matice Moravská, 2006, s. 63–76.

JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno: Masarykova univerzita a Matice moravská, 2000.

JAN, Libor: *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z Dědic*, in: Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II., Libor Jan – Jiří Kacetl (eds.), Brno – Znojmo: Matice moravská, 2010, s. 93–104.

JANIŠ, Dalibor: „*Marchionatum Moravie in feudum donamus*“. *Morava v lenních vztazích ve 13. a 14. století*, in: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2003, s. 273–290.

JANIŠ, Dalibor: *Ke skladbě dvora olomouckých biskupů ve 13. století*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a struktura dvorské společnosti*, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (eds.), Praha: Historický ústav, 2008, s. 347–362.

JANIŠ, Dalibor: *Lenní systém olomouckého biskupství za episkopátu Dětricha z Hradce (1281–1302). K problematice lenních a lokačních listin*, in: *Časopis Matice moravské*, 116, č. 2, 1997, s. 325–346.

JANIŠ, Dalibor: *Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě*, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*, Luděk Galuška – Pavel Kouřil – Jiří Mitáček (eds.), Brno: Moravské zemské muzeum a Archeologický ústav AV ČR Brno, v.v.i., 2008, s. 195–203.

JÁNSKÝ, Jiří: *Hroznatovci a páni z Gutštejna*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2009.

JÁNSKÝ, Jiří: *Páni ze Švamberka. Pětisetletá saga rodu s erbem labutě*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2020.

JUROK, Jiří: *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*. Nový Jičín: Jiří Jurok, 2000.

JUŘÍK, Pavel: *Encyklopedie šlechtických rodů*. Praha: Euromedia Group, 2021.

KADLEC, Jaroslav: *Bischof Tobias und die Prager Diözese während seiner Regierungszeit (1278–1296)*, in: *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg*, 1972, roč. 6, s. 119–172.

KADLEC, Jaroslav: *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen: mit Edition seines Urkundenbuches*. Würzburg: Augustinus-Verlag, 1985.

KADLEC, Jaroslav: *Přehled českých církevních dějin 1*. Praha: ZVON, 1987.

KALHOUS, David: *Čeští velmoži 10. věku*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 54, č. C52, 2005, s. 5–13.

KALOUS, Antonín: *Biskupské a legátské rituály a ceremonie*, in: *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (eds.), Praha: Argo, 2014, s. 315–368.

KALOUSEK, Josef: *K historické mapě Čech*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1894.

KAPRAS, JAN: *Právní dějiny zemí Koruny české II/1. Dějiny státního zřízení. Doba předbělohorská*. Praha: Česká geografická akciová společnost Unie, 1913.

KEJŘ, Jiří: *Vznik městského zřízení v Českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998.

KERN, Léon: *A propos des lettres d'indulgence collectives concédées au concile de Wurzburg de 1287*, in: *Études d'histoire ecclésiastique et de diplomatie*, Léon Kern (ed.), Lausanne: Payot, 1973, s. 73–97.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Kolonizace*, in: *Přemyslovci. Budování českého státu*, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), Praha: NLN, 2009, s. 394–397.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Osídlení českých zemí na sklonku přemyslovské epochy*, Přemyslovci. Budování českého státu, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), Praha: NLN, 2009, s. 378–383.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha: NLN, 2005.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Raně středověké Mostecko a síť dálkových cest*, in: *Archeologické rozhledy* 37, 1985, s. 502–515.

KLIMEK, Tomáš: *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán, 2014.

KNOZ, Tomáš: *Středověký původ moravské šlechty v Zrcadle Bartoloměje Paprockého. Ke „konstrukci minulosti“ ve vrcholně renesančním dějepisectví*, in: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2003, s. 149–166.

KOFRÁNKOVÁ, Václava: *26. 8. 1278. Moravské pole. Poslední boj zlatého krále*. Praha: Havran, 2006.

KOHOUTEK, Jiří: *Hrady a tvrze jihovýchodní Moravy ve 13. a 14. století*, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*, Luděk Galuška – Pavel Kouřil – Jiří Mítáček (eds.), Brno: Moravské zemské muzeum a Archeologický ústav AV ČR Brno, v.v.i., 2008, s. 185–194.

KOMÁROVÁ, Marie: *Olomoucký biskup Dětrich a jeho dvůr*, Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

KONEČNÝ, Michal (ed.): *V erbu tři pruhů. Páni z Kunštátu a jejich hrad*. Kroměříž: Národní památkový ústav, 2014.

KOSS, Rudolf: *Archiv koruny české 1. Dějiny archivu* (z pozůstalosti k tisku upravil Otakar Bauer). Praha: Český zemský výbor, 1939.

KOŠÁTKOVÁ, Anna: *České království v kronice Otakara Štýrského*, Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

KOUŘIL, Pavel – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLAČEK, Miroslav: *Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku (vznik, vývoj, význam, funkce, současný stav a perspektivy dalšího výzkumu)*, in: *Archaeologia historica*, roč. 19, 1994, s. 121–151.

KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin: *Hrady českého Slezska*. Brno: Archeologický ústav AV ČR, 2000.

KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: *Prerovec – k počátkům opevněných šlechtických sídel ve Slezsku*, in: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám doc. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc., Peter Michna – Rostislav Nekuda – Josef Unger (eds.), Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1997, s. 204–218.

KRAFL, Pavel: *Dvě studie k synodálnímu zákonodárství (Würzburg 1287, Kališ 1420)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2021.

KRAFL, Pavel: *Neznámá synodální statuta olomoucké diecéze z roku 1282*, in: Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2003, s. 204–218.

KRAFL, Pavel: *Opevněné kostely v synodálním zákonodárství konce 13. století*, in: *Časopis Společnosti přátel starožitností* 129, č. 2, 2021, s. 83–87.

KRAFL, Pavel: *Synodální statuta olomoucké a pražské diecéze. Stav a možnosti historické práce*, in: *Časopis Matice moravské* 116, č. 1, 1997, s. 99–106.

KRAFL, Pavel: *Synody biskupa Tobiáše z Benešova. K počátkům synod v pražské diecézi*, in: *Východočeské listy historické* 46, 2021, s. 9–19.

KRÁL Z DOBRÉ VODY, Vojtěch rytíř: *Znaky rodů českých*. Praha: Agentura Pankrác, 2009.

KREJČÍK, Tomáš: *Pečeť v kultuře středověku*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1998.

KUBŮ, František: *Chebská svatba roku 1285*, in: Seminář a jeho hosté, Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (eds.), Praha: Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 2008, s. 29–36.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 1. díl A – G*. Praha: Libri, 1996.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. díl H – K*. Praha: Libri, 1997.

KUSTERNIG, Andreas: *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojme, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha: Rakouský kulturní institut v Praze a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 163–189.

KUTHAN, Jiří – MUDRA, Aleš: *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*. Praha: Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v nakl. Tomáš Halama, 2008.

KUTHAN, Jiří – MÜLLER, Jiří – CHODURA, Radko: *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města – hrady – kláštery – kostely*. Vimperk: Tina, 1994.

KUTHAN, Jiří – ROYT, Jan: *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*. Praha NLN, 2011. 683 s.

KUTHAN, Jiří: *Pražští biskupové a arcibiskupové: zakladatelé, stavebníci a objednavatelé uměleckých děl (973–1421)*. Praha: NLN, 2023.

LÁNÍK, Jaroslav: *Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století*, in: Historická geografie 20. Sborník k šedesátinám akademika Jaroslava Purše, 1982, s. 113–125.

LE GOFF, Jacques: *Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku*. Přeložila Kateřina Bavorová. Praha: Argo, 2005.

LE GOFF, Jacques: *Peníze ve středověku. Historicko-antropologická studie*. Přeložil Michal Šťovíček. Praha: Mladá fronta, 2012.

LÍBAL, Dobroslav: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Praha: Unicornis, 2001.

LÍBAL, Dobroslav: *Katedrála sv. Víta na Pražském hradě*. Praha: Unicornis, 1999.

MACEK, Josef: *Česká středověká šlechta*. Praha: Argo, 1996.

MALÁ-DVOŘÁČKOVÁ, Dana: *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a nerozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, Lenka Bobková – Jana Konvičná (eds.), Ústí nad Labem: Albis international, 2005, s. 129–158.

MALECZEK, Werner: *Die Urkunden des päpstlichen Legaten Johannes Boccamazza, Kardinalbischofs von Tusculum aus den Jahren 1286 und 1287*, Archiv für Diplomatik 59, 2013, 35–132.

MAMULA, Jakub: *Stošové z Albrechtic. Příběh jednoho šlechtického rodu na moravsko-slezském pomezí ve středověku*, in: Vlastivědné listy 37, č. 1, 2011, s. 1–5.

MARÁZ, Karel: *Václav III. (1289–1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*. České Budějovice: Veduta, 2007.

MENCLOVÁ, Dobroslava: *České hrady. Díl 1*. Praha: Odeon, 1972.

MENCLOVÁ, Dobroslava: *České hrady. Díl 2*. Praha: Odeon, 1972.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLAČEK, Miroslav: *Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek*, in: Archaeologia historica, roč. 13, 1988, s. 217–249.

MLATEČEK, Karel: *Zkáza pánů z Bučovic*, in: Jižní Morava, Vlastivědný sborník 39, 2003, s. 223–226.

MUSÍLEK, Martin: *Pět tisíc hřiven stříbra Ebruše Poplinova. Několik zamyšlení nad velikostí majetku pražských a kutnohorských městských elit ve 14. století na základě písemných pramenů*, in: Numismatický sborník 26/1, 2012, s. 117–135.

MYSLIVEČEK, Milan: *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*. Praha: Horizont, 1993.

NEKUDA, Vladimír – UNGER, Josef: *Hrádky a tvrze na Moravě*. Brno: Blok, 1981.

NOVÁK, Jakub: *Kopcovité útvary z hlíny a kamene jako prostředek k vymezení hranic území v písemných pramenech kláštera Hradisko u Olomouce*, in: *Archaeologia historica* 45, č. 1, 2020, 255–277.

NOVOTNÝ, Daniel – ŠKVRŇÁK, Jan: *Původ olomouckého biskupa Dětricha aneb příklad středověkého nepotismu*, in: *Jižní Morava – vlastivědný časopis* 53, svazek 56, 2017, s. 232–236.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha: Jan Laichter, 1913

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*. Praha: Jan Laichter, 1928.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla Otakara II. (1253–1271)*. Praha: Jan Laichter, 1937.

NOVÝ, Rostislav: *Heraldika pražských biskupů a arcibiskupů v předhusitské době*, in: *Acta Universitatis Carolinae* 31, č. 1, 1991, s. 53–62.

NOVÝ, Rostislav: *Listiny pražských biskupů XI. – XIV. století (diplomaticko-správní rozbor)*, in: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 5, 1960.

NOVÝ, Rostislav: *Nejstarší český urbář z let 1283–84*, in: *Československý časopis historický* 8, č. 2, 1960, s. 210–227.

NOVÝ, Rostislav: *Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiky přemyslovského období)*, in: *Sborník archivních prací* 10, sv. 1, 1960, s. 181–214.

OBST, Petr: *Aychornsberch – pokus o identifikaci lokality*, in: *Sborník havlíčkobrodské společnosti pro povznesení regionálně-historického povědomí* 1, 2001, s. 80–82.

Ottův slovník naučný. Třetí díl. Praha: J. Otto, 1890.

PACLÍK, Jiří: *Diplomatický příspěvek k otázkám hradištského klášterního velkostatku v 2. polovině 13. století*, in: *Folia diplomatica: studijní příručka* 3, č. 2, 1954–1955, s. 41–62.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl první. Od pravěkosti až do roku 1253*. Praha: L. Mazáč, 1936.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl druhý. Od roku 1253 až do roku 1403*. Praha: L. Mazáč, 1937.

PALACKÝ, František: *Přehled současných nejvyšších důstojníků a auředníků zemských i dworských ve králowstwj českem, od neystaršjch časů až do nynějška*. Praha: Matice česká, 1832.

PAPAJÍK, David: *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, in: *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2003, s. 519–532.

PAPAJÍK, David: *Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod*. České Budějovice: Veduta, 2007.

PAPAJÍK, David: *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*. Praha: NLN, 2009.

PEKAŘ, Josef: *O povstání královice Přemysla proti králi Václavovi I*. Praha: Vyšehrad, 1941.

PELANT, Jan: *Erby české, moravské a slezské šlechty*. Praha: NLN, 2013.

PETRÁŇ, Josef a kol.: *Benešovsko, Podblanicko*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1985.

PFERSCHY, Gerhard: *Funkce a struktura panství Přemysla Otakara II. ve Štýrsku*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě*, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha: Rakouský kulturní institut v Praze a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 45–53.

PIEKOSIŃSKI, Franciszek: *Rycerstwo polskie wieków średnich. Tomus II*. Kraków: Akademia umiejęności, 1896.

PILNÁČEK, Josef: *Staromoravští rodové*. Brno: Ivo Sperát, 2011, reprint knihy z roku 1930.

PLAČEK, Miroslav – PROCHÁZKA, Rudolf: *K problematice opevněných sídel přelomu raného a vrcholného feudalismu na Moravě (Teze)*, in: *Archaeologia historica*, roč. 11, 1986, s. 159–170.

PLAČEK, Miroslav: *Hrady v horním povodí Svatky*, in: *Archaeologia historica*, roč. 11, 1986, s. 189–200.

PLAČEK, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri, 2007.

PLAČEK, Miroslav: *Odras soužití několika rodin na středověkých šlechtických sídlech Moravy*, in: *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2003, s. 497–508.

PLAČEK, Miroslav: *Páni z Kunštátu a Jevišovic (pokus o stručnou genealogii)*, in: *Jižní Morava* 31, 1995, s. 7–14.

POKLUDA, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha: NLN, 2012.

POLC, Jaroslav V. – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (eds.): *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha: Karolinum, 2002.

PRASEK, Vincenc: *Historická topografie země Opavské A–K*. Opava: Vlastivěda slezská, 1889.

PRIX, Dalibor – VŠETEČKOVÁ, Zuzana: *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 - Kyjích do počátku husitských válek*, in: *Umění* 41, č. 3–4, 1993, s. 231–261.

PRIX, Dalibor: *Páni z Krnova a Lobenštejna na středověkém Opavsku*, in: *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Řada C. č. 1, 1994, s. 43–58.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. Díl I–IV*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1947–1960 (dodatky – Jan Svoboda).

RAJTEROVÁ, Petra: *Kariéry biskupů ve 13. století*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

RAZIM, Jakub: *O povaze a výzkumu úřadů panovnického dvora*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka – František Záruba a kol., *Dvory a rezidence v proměnách času*. Praha: Academia, 2023, s. 36–57.

RIEDMANN, Josef: *Hrabata z Tyrol-Gorice a Přemysl Otakar II. – vliv českého krále v severovýchodní Itálii*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.–27. září 1996 ve Znojmě*, Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (eds.), Praha: Rakouský kulturní institut v Praze a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998, s. 131–143.

RICHTROVÁ, Eva: *Curia, Hof, dvůr*, in: *Časopis Matice moravské* 130, č. 2, 2011, s. 335–359.

RYBARSKI, Anton: *Pochodzenie i początek rodu Odrowążów*, *Przegląd Historyczny* 18, č. 1, 1914, s. 1–23.

SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 3*. Vladimír Růžek (ed.) Praha: Academia, 2002.

SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 4*. Vladimír Růžek (ed.) Praha: Academia, 2003.

SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty. Svazek 5*. Vladimír Růžek (ed.) Praha: Academia, 2003.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý – Kouřimsko, Vltavsko a J. –Z. Boleslavsko*. Praha: Argo, 1998.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl sedmý – Písecko*. Praha: Argo, 1996.

SEDLÁČEK, August: *O starodávném rozdělení Moravy na kraje*, in: *Časopis Matice moravské* 15, 1891, s. 18–27, 118–129, 196–207, 298–311.

SEDLÁČEK, August: *Příspěvky k nejstarší moravské topografii*, in: Časopis Matice moravské 30, č. 2, 1906, s. 169–173.

SEMOTANOVÁ, Eva: *Historická geografie českých zemí*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2002.

SMOLOVÁ, Martina: *K pečetím listin olomouckého biskupa Dětricha uložených v Moravském zemském archivu*, in: Ad laetitia. Studenti doc. Vladimíru Vašků k 75. narozeninám. Martina Kotlíková – Jaroslava Plosová (eds.). Brno: Brněnská studentská sekce České archivní společnosti, Masarykova univerzita, 2008, s. 61–72.

SOMER, Tomáš – SVOBODOVÁ, Eva: *Konrád z Friedberka – biskup, na kterého se mělo zapomenout*, in: Časopis Matice moravské 132, č. 1, 2013, s. 3–24.

SOMER, Tomáš: *Nástup Bruna ze Schauenburka na biskupský stolec v Olomouci*, in: Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století, Antonín Kalous – Jan Stejskal – Josef Šrámek (eds.), Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2014, s. 129–144.

SOMMER, Petr: *Druhá vlna christianizace české společnosti*, in: Přemyslovci. Budování českého státu, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), Praha: NLN, 2009, s. 398–417.

SOVADINA, Miloslav: *Dvůr Václava I.*, in: Sborník archivních prací 45, č. 1, 1995, s. 3–40.

SOVADINA, Miloslav: *Rok vlády Václava III.*, in: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka: sborník příspěvků, Brno: Moravský zemský archiv, 2000, s. 155–167.

SOVADINA, Miroslav: *Lenní listiny biskupa Bruna*, in: Sborník archivních prací. Praha 24, č. 2, 1974, s. 426–460.

SPURNÝ, František: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Morava*. Praha: Svoboda, 1983.

SVÁTEK, Josef: *Ze staré Prahy. Obrazy děje a místopisné*. Praha: Vilímek, 1899.

SYCHRA, David: *Raná církevní kariéra Bruna ze Schauenburka (1229–1245)*, in: Časopis Matice moravské 136, č. 1, 2017, s. 35–49.

ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša: *Kritický komentář k Moravskému diplomatáři. Zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952.

ŠEBÁNEK, Jindřich: *K otázce založení herburského kláštera v Brně*, in: Sborník prací věnovaných Prof. Dru. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha: Historický spolek, 1931, s. 406–419.

ŠEBESTA, Eduard: *Historický archiv: Nově nalezený zlomek Formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296)*. Roč. 1905, č. 26. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny I/5. Středověká kolonisace v českých zemích*. Praha: Laichter, 1938.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Přemysl II. a panstvo české*, in: *Český časopis historický* 30, 1924, s. 19–34.

ŠIMŮNEK, Robert: *Dvory a rezidence české středověké šlechty*, in: Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka – František Záruba a kol., *Dvory a rezidence v proměnách času*. Praha: Academia, 2023, s. 237–278.

ŠIMŮNEK, Robert: *Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty*, in: *Český časopis historický* 108, č. 2, 2010, s. 185–219.

ŠIMŮNEK, Robert: *Reprezentace české středověké šlechty*. Praha: Argo, 2013.

ŠPŮROVÁ, Markéta: *Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovníckému dvoru*, in: *Dvory a rezidence ve středověku*. Sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK, Dana Dvořáčková-Malá (ed.), Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, s. 9–19.

ŠTĚPÁN, Radim: *Páni z Kunštátu a na Kunštátě*. Brno: Šimon Ryšavý, 2013.

ŠUSTA, Josef: *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*. Praha: Jan Leichter, 1935.

ŠUSTA, Josef: *Kritické příspěvky k počátkům Přemysla II. Otakara*, in: *Český časopis historický* 22, 1916, s. 12–39.

ŠUSTA, Josef: *První výprava Přemysla II. Otakara do Prus*, in: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva*. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy univerzity, k šedesátým narozeninám, Miloš Weingart – Josef Dobiáš – Milada Paulová (eds.), Praha: A. Bečková, 1928, s. 220–228.

ŠUSTA, Josef: *Záviš z Falkenštejna*, in: *Český časopis historický* 1, 1895, s. 69–75, 246–259, 287–298, 384–392.

TEIGE, Josef: *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300)*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1893.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl I*. Praha: Řivnáč, 1855.

TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy. Díl II*. Praha: Řivnáč, 1871.

TROJAN, David: *Tobiáš z Benešova. Biskup – Hospodář – Politik*. Praha: Academia, 2023.

TŘEŠTÍK, Dušan – ŽEMLIČKA, Josef: *O modelech vývoje přemyslovského státu*, in: *Český časopis historický* 105, č. 1, 2007, s. 122–164.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Proměny české společnosti ve 13. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 1, 1979, s. 131–154.

TYMONOVÁ, Markéta: *Archeologické doklady každodenního života obyvatel hradu Cvilína v období středověku a raného novověku*, in: *Archaeologia historica*, roč. 35, 2010, s. 63–79.

TYWONIAK, Jiří: *Benešov a Konopiště v minulosti*. Benešov: Městský úřad, 1992.

URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha: NLN, 2003.

URUSKI, Seweryn: *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. Tomus XII*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1915.

VANĚČEK, Václav: *Komorník a podkomoří*, in: *Sborník prací z dějin práva československého. Svazek I. K padesátým narozeninám Jana Kaprasy jeho žáci*, František Čáda (ed.), Praha: Bursík a Kohout, 1930, s. 60–64.

VANÍČEK, Vratislav: *Sociální mentalita české šlechty: urozenost, rytířství, reprezentace. Obecné souvislosti, pojetí družiny, „modernizační“ trend*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Praha: Filosofia, 2007, s. 141–188.

VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny české III*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2002.

VELÍMSKÝ, Tomáš: *Hrabišici. Páni z Rýzmburka*. Praha: NLN, 2002.

VLASÁK, Antonín: *Bibliotéka místních dějepisců. Svazek III. Okres benešovský*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1874.

VLASÁK, Antonín: *Ze starých dějin města Benešova*. Benešov: A. N. Vlasák, 1898.

VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997.

VOJSKOVSKÝ, Rostislav: *Cvilín. Zřícenina hradu zvaného též Lobenštejn či Šelenburk jihovýchodně od Krnova*. Dobruška: Beatris, 2003.

VŠETEČKOVÁ, Zuzana: *Praha 9 – Kyje, biskupský kostel sv. Bartoloměje*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha: Gallery, 2010, s. 178–181.

VYSTYD, Miloš: *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závise z Falkenštejna. Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně*, in: *Český časopis historický* 20, 1914, s. 165–187.

WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold: *Markvartici. Z historie nejstarší české šlechty z rané doby vlády Přemyslovců*. Z něm. originálu přeložili: Jindřich Bartůněk – Stanislav Kasík – František Markvart. Praha: Klub pro českou heraldiku a genealogii, 2000.

WIHODA, Martin: *"... nec petiuimus nec habemus..." Zlatá bula sicilská v královské volbě roku 1306*, in: *Ad vitam et honorem: profesor Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), Brno: Matice moravská, 2003, s. 261–272.

WIHODA, Martin: *Facta est autem distractio regni Bohemiae. Opavsko v časech interregna 1278–1283*, in: *Acta historica et museologica universitatis silesianae opaviensis* 5, 2000, s. 170–180.

WIHODA, Martin: *Geneze moravské šlechty*, in: *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis* 2, 1995, s. 23–41.

WIHODA, Martin: *Itinerář moravského markraběte Vladislava Jindřicha*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 49, č. C47, 2000, s. 5–45.

WIHODA, Martin: *Kníže a jeho věrní: Kosmas o světě předáků a urozených*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Martin Nodl – Martin Wihoda (eds.), Praha: Filosofia, 2007, s. 11–29.

WIHODA, Martin: *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, in: *Český časopis historický* 99, č. 2, 2001, s. 209–230.

WOLF, Vladimír: *K problematice středověkých horských hrádků ve východním podhůří Krkonoš*, in: *Archaeologia historica*, roč. 2, 1977, s. 105–116.

ZAJÍC, Petr: *Zajícové z Valdeka na Moravě*, Brno, 2007. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

ZAPLETAL, Florian: *O nejstarších dějinách Kojetína*, in: *Vlastivědný věstník moravský* 17, č. 2, 1965, s. 232–237.

ZÁVĚRKOVÁ, Květoslava: *Originály listin pražského biskupa Řehoře Zajíce z Valdeka (Edice a rozbor)*, Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

ZELENKA, Jan: *Beneficium et feudum*. Praha: Historický ústav, 2016.

ZHÁNĚL, Stanislav: *Jak vznikla staročeská šlechta: příspěvek k nejstarším politickým a sociálním dějinám českým*. Brno: St. Zháněl, 1930.

ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin III.: doba gotické katolicity (1200–1400)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2007.

ZVÍŘECÍ, Anna: *Veršované kroniky jihoněmeckého kulturního okruhu a jejich výpovědní hodnota v historiografii a sebereflexi středověké společnosti*, Praha, 2023. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

ŽEMLIČKA, Josef: *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*. Praha: NLN, 2017.

ŽEMLIČKA, Josef: *K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku*, in: *Český časopis historický* 110, č. 2, 2012, s. 189–233.

ŽEMLIČKA, Josef: *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*. Praha: NLN, 2020.

ŽEMLIČKA, Josef: *Království v pohybu*. Praha: NLN, 2014.

ŽEMLIČKA, Josef: *Návraty do krajiny českého středověku. Výbor z díla*. Praha: NLN, 2016.

ŽEMLIČKA, Josef: *O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví. K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách*, in: Český časopis historický 107, č. 2, 2009, s. 269–308.

ŽEMLIČKA, Josef: *Odboj královice Přemysla v letech 1248–1249 a jeho sociální zázemí*, in: Československý časopis historický 33, č. 4–6, 1985, s. 564–585.

ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti*. Praha: NLN, 2002.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011.

ŽEMLIČKA, Josef: *Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců*, in: Lesk královského majestátu ve středověku, Lenka Bobková – Mlada Holá (eds.), Praha – Litomyšl: Paseka, 2005, s. 35–46.

Elektronické zdroje

MARTÍNEK, Jan – LÉTAL, Aleš: *Dopravní spojení Čech a Moravy ve vrcholném středověku. Specializovaná mapa s odborným obsahem* [online], in: Historické cesty, dostupné z: http://www.historicke-cesty.cz/wp-content/uploads/2016/02/C_mapa_stredovek_V.pdf [vid. 2024-06-23].

PLANET-FRANKEN-ONLINE. Online. Dostupné z: <https://www.planet-franken-online.de/weit4.html> [citováno 2024-10-19].

PRÁCHEŇSKÉ MUZEUM V PÍSKU. Online. Dostupné z: <https://www.prachenskemuzeum.cz/>. [citováno 2024-09-17].

PRÁCHEŇSKÉ MUZEUM V PÍSKU. *Rytířský sál*. Online. Dostupné z: <https://museumuploaded.prf.jcu.cz/index.php/rytirsky-sal/>. [citováno 2024-09-17].

Seznam tabulek a obrázků

Seznam tabulek

TABULKA Č. 1: BENEŠOVICI A ÚŘADY, KTERÉ ZASTÁVALI	164
TABULKA Č. 2: ITINERÁŘ VOKA I. Z BENEŠOVA.....	182
TABULKA Č. 3: ITINERÁŘ ROBERTA, OPATA KLÁŠTERA HRADISKO	183
TABULKA Č. 4: ITINERÁŘ PRAŽSKÉHO PROBOŠTA TOBIÁŠE Z BENEŠOVA.....	184
TABULKA Č. 5: ITINERÁŘ BENEŠE ZE CVILÍNA	194
TABULKA Č. 6: ITINERÁŘ MILOTY Z DĚDIC	201
TABULKA Č. 7: ITINERÁŘ VOKA Z KRAVAŘ.....	203
TABULKA Č. 8: ITINERÁŘ ZBYSLAVA Z KOUTŮ A BOHUSLAVIC.....	204
TABULKA Č. 9: ITINERÁŘ BISKUPA TOBIÁŠE Z BENEŠOVA.....	212

Seznam obrázků

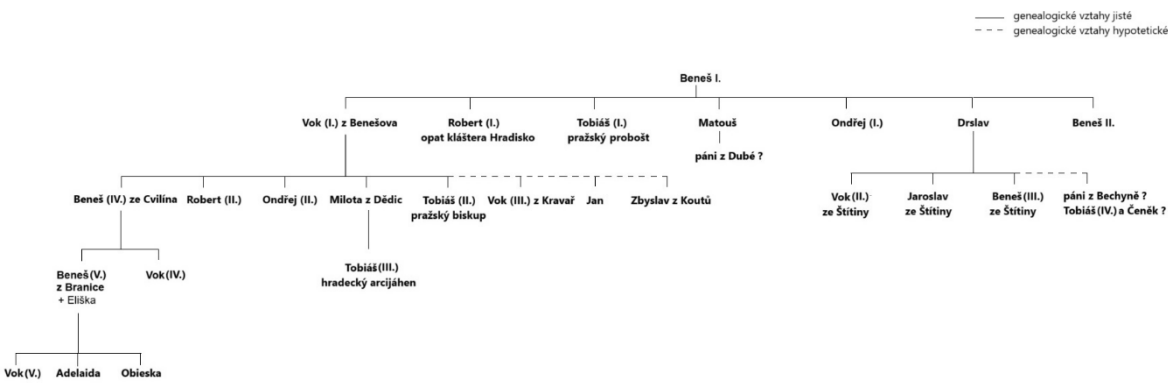
OBRÁZEK Č. 1: MAPA ITINERÁŘE BENEŠE ZE CVILÍNA	195
OBRÁZEK Č. 2: MAPA ITINERÁŘE MILOTY Z DĚDIC	202
OBRÁZEK Č. 3: MAPA ITINERÁŘE BISKUPA TOBIÁŠE	214

Seznam příloh

PŘÍLOHA Č. 1: SCHÉMA RODU BENEŠOVICŮ VE 13. STOLETÍ	I
PŘÍLOHA Č. 2: SCHÉMA ERBOVNÍ SÍNĚ NA HRADĚ LAUF	II
PŘÍLOHA Č. 3: ERB BENEŠOVICŮ NA HRADĚ LAUF	III
PŘÍLOHA Č. 4: SCHÉMA UMÍSTĚNÍ ERBU ZAVINUTÉ STŘELY NA PÍSECKÉM HRADĚ (DLE AUGUSTA SEDLÁČKA)	IV
PŘÍLOHA Č. 5: VYOBRAZENÍ ERBU ZAVINUTÉ STŘELY V RYTÍŘSKÉM SÁLE V PÍSKU (KOPIE PŮVODNÍ PODOBY)	V
PŘÍLOHA Č. 6: ERB BENEŠOVICŮ NA VYOBRAZENÍ V KNIZE DIADOCHOS	VI
PŘÍLOHA Č. 7: VARIACE ERBU BENEŠOVICŮ PO ROZSTĚPENÍ RODU NA NĚKOLIK VĚTVÍ	VII
PŘÍLOHA Č. 8: ERB BENEŠOVICŮ V OTTOVĚ SLOVNÍKU NAUČNÉM	VIII
PŘÍLOHA Č. 9: UMÍSTĚNÍ HROBU BISKUPA TOBIÁŠE V KATEDRÁLE SV. VÍTA	IX
PŘÍLOHA Č. 10: BISKUP TOBIÁŠ – MALBA NA STĚNĚ KOSTELA SV. BARTOLOMĚJE V KYJÍCH	X
PŘÍLOHA Č. 11: BISKUP TOBIÁŠ NA VYOBRAZENÍ V KNIZE DIADOCHOS	XI
PŘÍLOHA Č. 12: MAJETEK BENEŠOVICŮ NA MORAVĚ VE 13. STOLETÍ	XII
PŘÍLOHA Č. 13: MAJETEK BENEŠOVICŮ V ČECHÁCH	XIII
PŘÍLOHA Č. 14: HRADY A MĚSTA BENEŠOVICŮ	XIV
PŘÍLOHA Č. 15: PŮDORYSNÉ ZAMĚŘENÍ PŘEROVCE	XV
PŘÍLOHA Č. 16: PŮDORYS HRÁDKU PŘEROVEC	XVI
PŘÍLOHA Č. 17: PŮDORYS ŠTÍTINY S VYZNAČENÍM NEJSTARŠÍHO ZDIVA	XVII
PŘÍLOHA Č. 18: DOPRAVNÍ SPOJENÍ NA OPAVSKU V OBDOBÍ VRCHOLNÉHO STŘEDOVĚKU	XVIII
PŘÍLOHA Č. 19: POKUS O HMOTOVOU REKONSTRUKCI HRADU CVILÍN (13. STOLETÍ)	XIX
PŘÍLOHA Č. 20: PŮDORYS HRADU CVILÍN S VYZNAČENÍM NEJSTARŠÍHO ZDIVA	XX
PŘÍLOHA Č. 21: PŮDORYS HRADU CVILÍN	XXI
PŘÍLOHA Č. 22: VNITŘNÍ DISPOZICE HRADU CVILÍN	XXII
PŘÍLOHA Č. 23: UMÍSTĚNÍ ZÁMKU BRANICE NA MÍSTĚ BÝVALÉHO BRANICKÉHO HRADU	XXIII
PŘÍLOHA Č. 24: TERÉNNÍ NÁČRT A PROFIL POZŮSTATKŮ HRADU DĚDICE	XXIV
PŘÍLOHA Č. 25: NÁKRES PŮDORYSU PŘÍZEMÍ HRADU KONOPIŠTĚ VČETNĚ VYZNAČENÍ STÁŘÍ ZDIVA	XXV
PŘÍLOHA Č. 26: REKONSTRUKCE PŮVODNĚ GOTICKÉHO HRADU KONOPIŠTĚ	XXVI
PŘÍLOHA Č. 27: PRVNÍ TYP PEČETI BISKUPA TOBIÁŠE Z ROKU 1279	XXVII
PŘÍLOHA Č. 28: DRUHÝ TYP PEČETI BISKUPA TOBIÁŠE PO ROCE 1287	XXVIII
PŘÍLOHA Č. 29: SEKRET PEČETÍ BISKUPA TOBIÁŠE Z BENEŠOVA	XXIX
PŘÍLOHA Č. 30: PEČETI MILOTY Z DĚDIC	XXX
PŘÍLOHA Č. 31: PEČETI TOBIÁŠE Z BECHYNĚ	XXXI

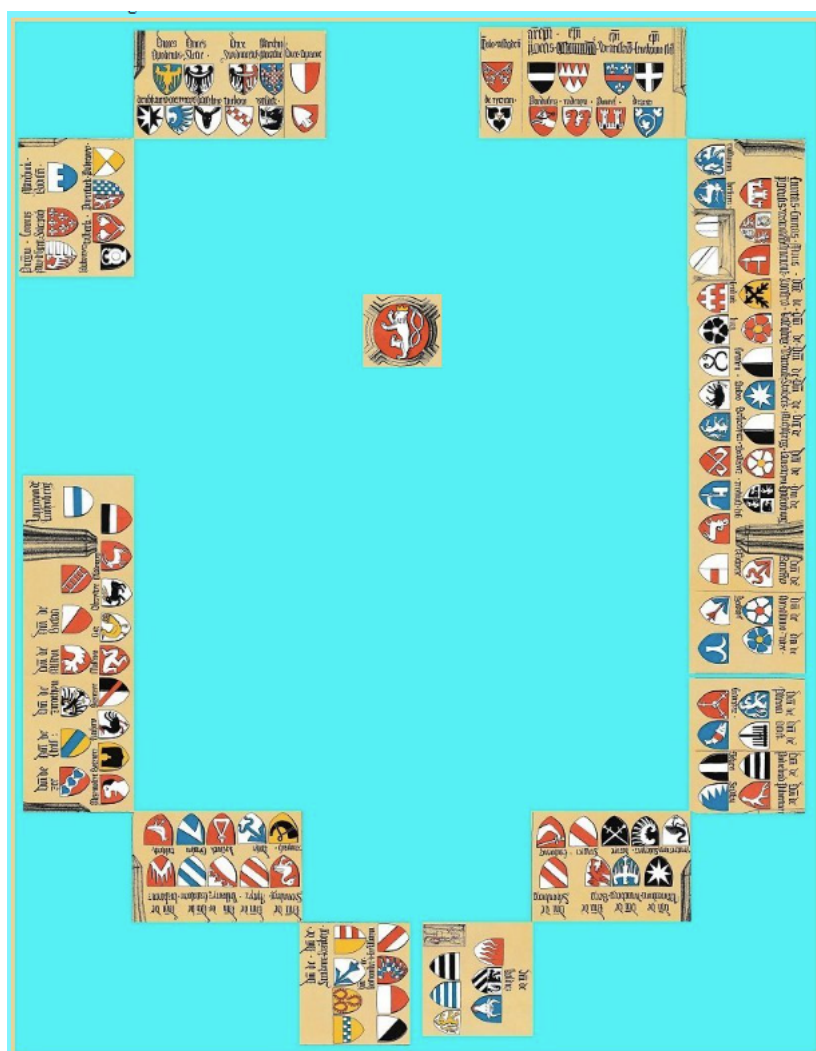
Přílohy

Příloha č. 1: Schéma rodu Benešoviců ve 13. století

Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 2: Schéma erbovní síně na hradě Lauf

Zdroj: PLANET-FRANKEN-ONLINE. Online. Dostupné z: <https://www.planet-franken-online.de/weit4.html> [citováno 2024-10-19].

Příloha č. 3: Erb Benešoviců na hradě Lauf

Zdroj: PLANET-FRANKEN-ONLINE. Online. Dostupné z: <https://www.planet-franken-online.de/weit4.html> [citováno 2024-10-19].

IV

Příloha č. 5: Vyobrazení erbu zavinuté střely v rytířském sále v Písku (kopie původní podoby)

Zdroj: PRÁCHEŇSKÉ MUZEUM V PÍSKU. Online. Dostupné z: <https://www.prachenskemuzeum.cz/>.
[citováno 2024-09-17].

Příloha č. 6: Erb Benešoviců na vyobrazení v knize Diadochos

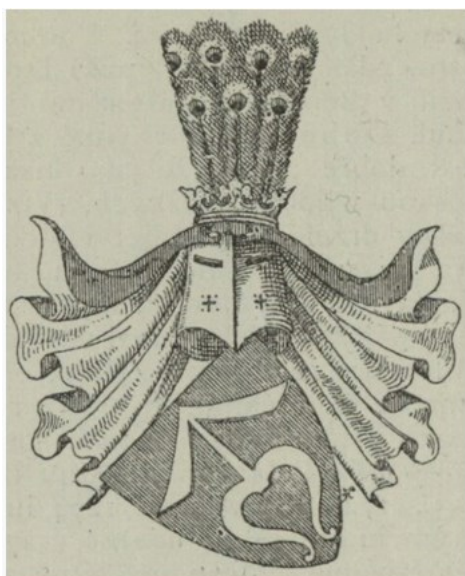
Zdroj: Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos – Posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech tří stavů slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského*, s. 333.

Příloha č. 7: Variace erbu Benešoviců po rozštěpení rodu na několik větví

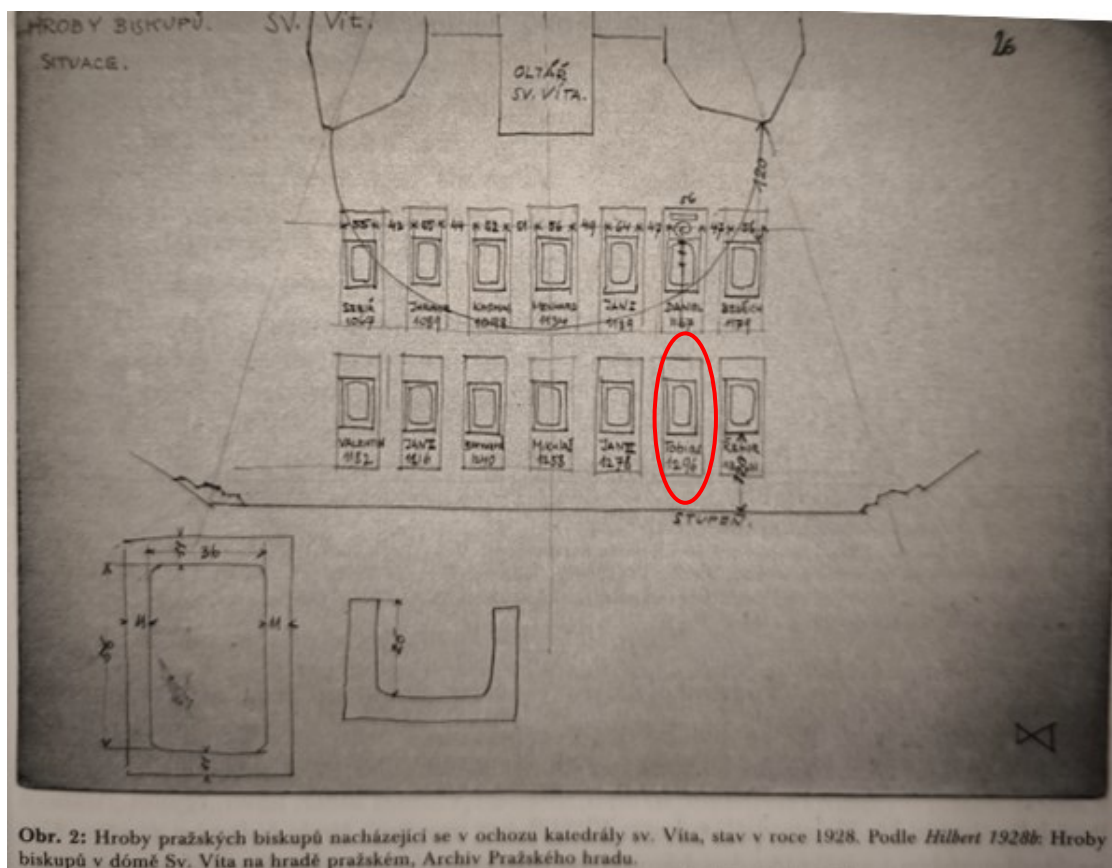
Zdroj: Milan MYSLIVEČEK, *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, příloha 3, 13 a 29.

Příloha č. 8: Erb Benešoviců v Ottově slovníku naučném

Zdroj: *Ottův slovník naučný. Třetí díl*, Praha 1890, s. 751.

Příloha č. 9: Umístění hrobu biskupa Tobiáše v katedrále sv. Víta

Zdroj: Milena BRAVERMANOVÁ, *Hroby významných představitelů duchovního stavu na Pražském hradě*, in: *Castrum Pragense* 7, č. 1, 2005, s. 121.

Příloha č. 10: Biskup Tobíáš – malba na stěně kostela sv. Bartoloměje v Kyjích

Zdroj: Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Praha 9 – Kyje, biskupský kostel sv. Bartoloměje*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, Klára Benešová (ed.), Praha 2010, s. 180.

Příloha č. 11: Biskup Tobiáš na vyobrazení v knize Diadochos

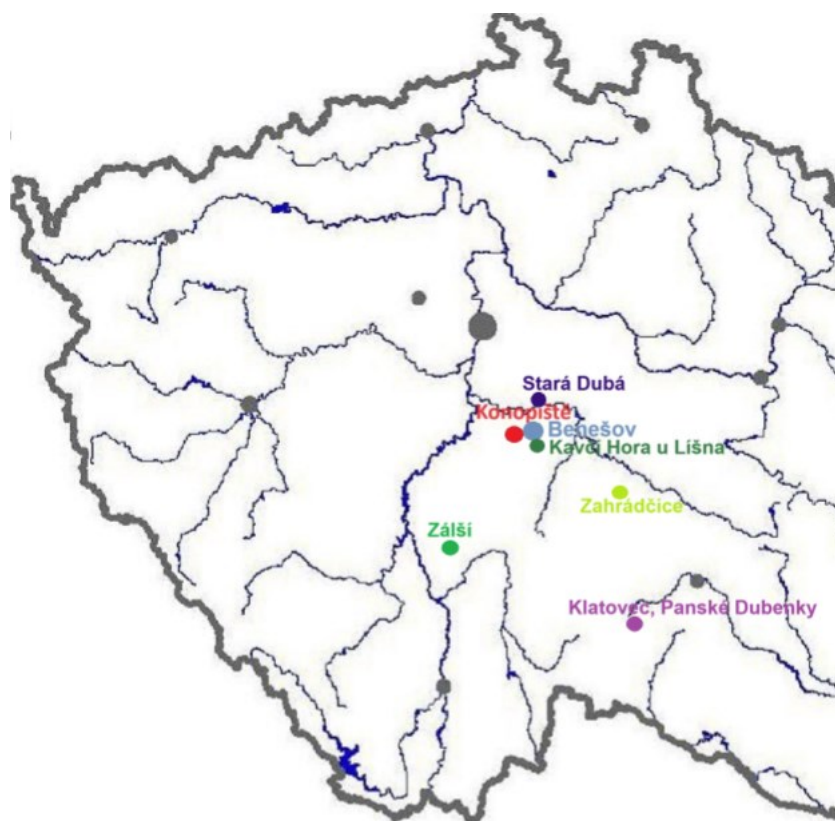
Zdroj: Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos – Posloupnost knížat a králů českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech tří stavů slavného Království českého, to jest panského, rytířského a městského*, s. 316.

Příloha č. 12: Majetek Benešoviců na Moravě ve 13. století

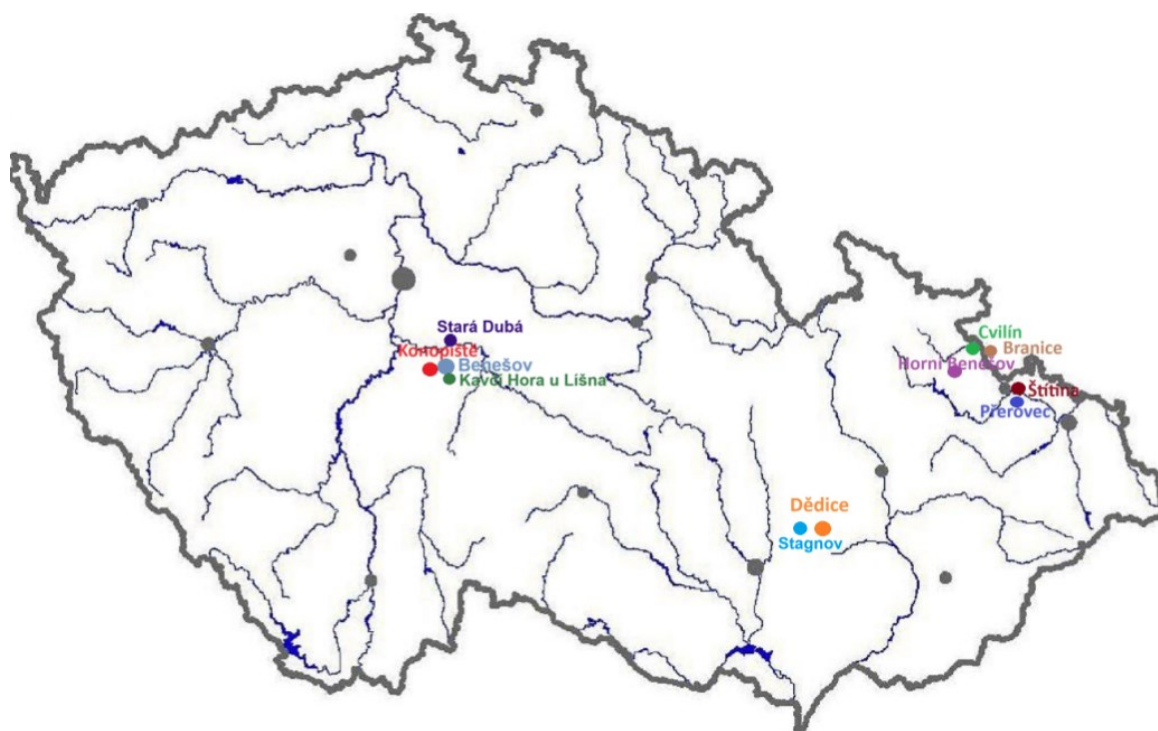
Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 13: Majetek Benešoviců v Čechách

Zdroj: Vlastní zpracování.

Příloha č. 14: Hrady a města Benešoviců

Zdroj: Vlastní zpracování.

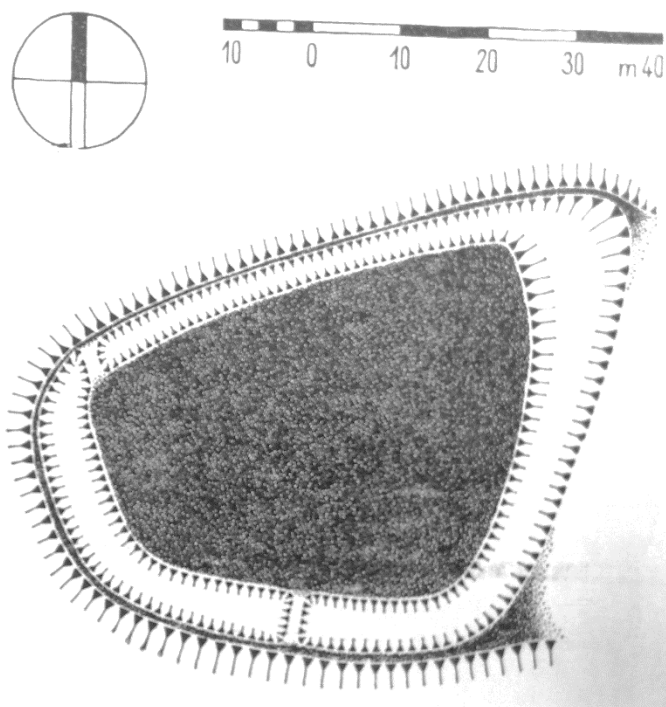
Příloha č. 15: Půdorysné zaměření Přerovce

Zdroj: Pavel KOUŘIL – Dalibor PRÍX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000, s. 295.

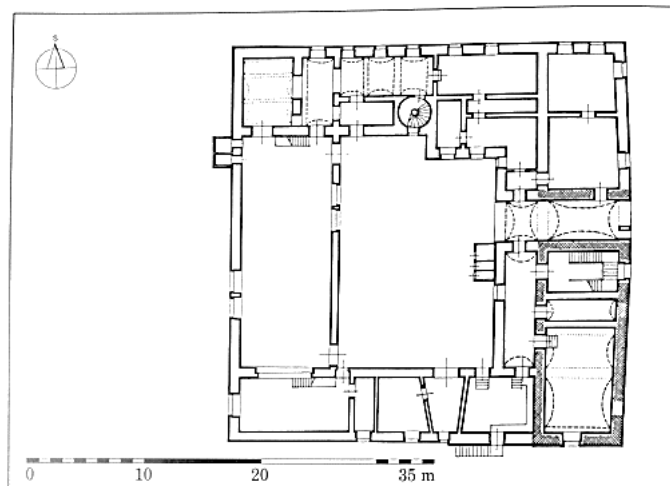
Příloha č. 16: Půdorys hrádku Přerovec

Obr. 197. Přerovec. Půdorys hrádku.

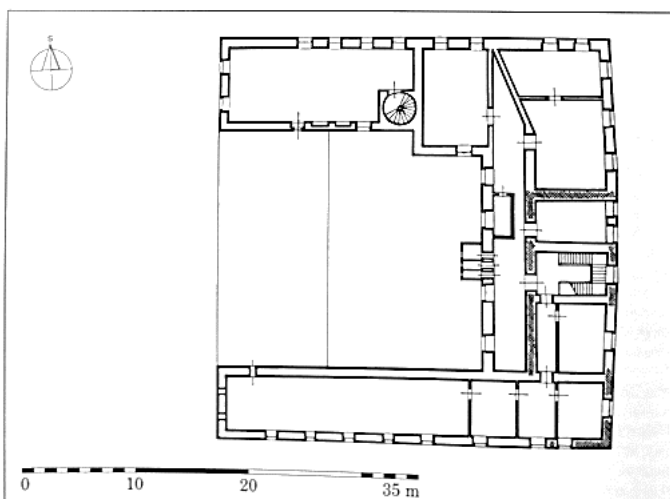

Zdroj: Vladimír NEKUDA – Josef UNGER, *Hrádky a tvrze na Moravě*, Brno 1981, s. 247.

Příloha č. 17: Půdorys Štítiny s vyznačením nejstaršího zdiva

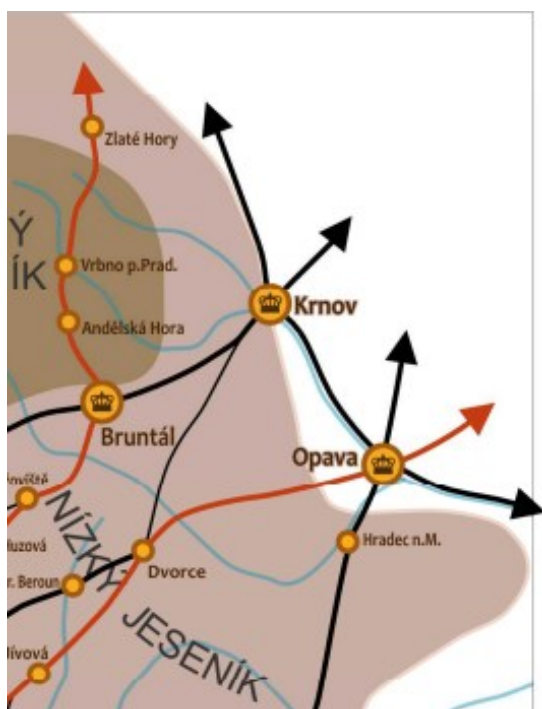
Obr. 244: Štítina. Půdorysné zaměření s vyznačením nejstarší fáze v úrovni přízemí.

Obr. 245: Štítina. Půdorysné zaměření s vyznačením nejstarší fáze v úrovni 1. patra.

Zdroj: Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000, s. 348.

Příloha č. 18: Dopravní spojení na Opavsku v období vrcholného středověku

LEGENDA

● Ledeč n.S. poloha sídliště

Brno centrum Moravy - královské město

Nymburk královské město / královské věnné město

středověký hrad / tvrz

hlavní nadregionální historická cesta z období vrcholného středověku
(průběhy cest byly zjištěny dle metodického materiálu NAKI)

původní (staré) dopravní spojení mezi Čechy a Moravou v počátcích vrcholného středověku
(průběhy cest byly zjištěny dle metodického materiálu NAKI)

nadregionální historická cesta z období vrcholného středověku
(průběhy cest byly zjištěny dle metodického materiálu NAKI)

regionální historická cesta v období vrcholného středověku
(průběhy cest byly zjištěny dle metodického materiálu NAKI)

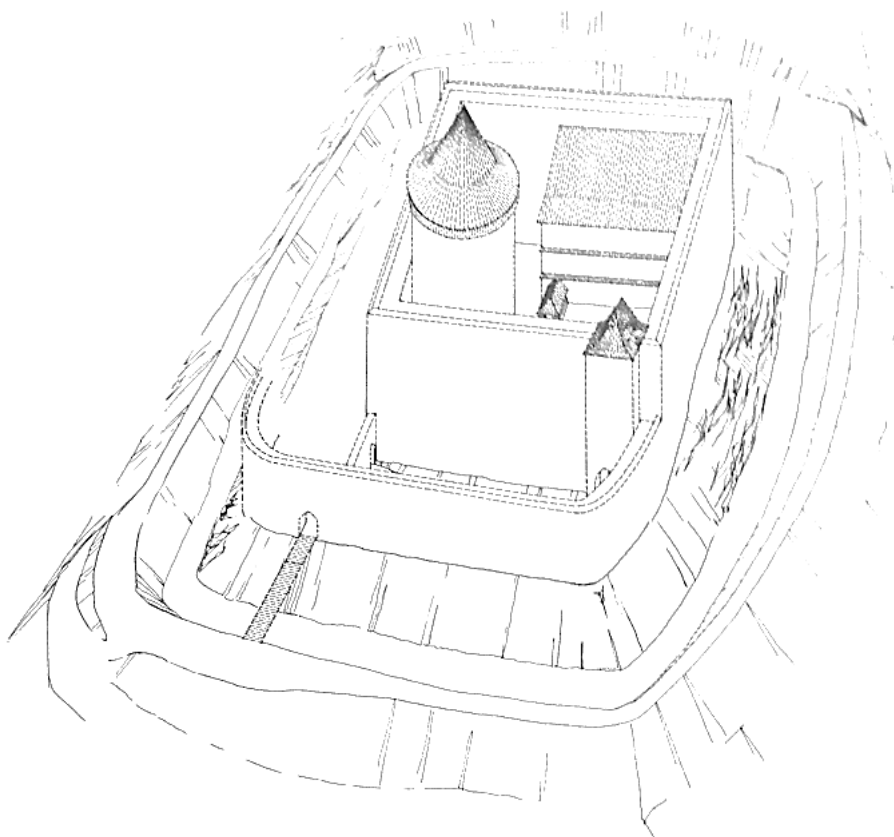
mírně zvlněný terén v rámci starých sídelních oblastí vhodný pro regionální i dálkovou dopravu

členitější reliéf pahorkatin a vrchovin průchozí jen v určitých dopravních koridorech, které jsou
v terénu dohledatelné ve formě vyšlapaných či vyjetých úvozů (tento reliéf je pro studium cest nevhodnější)

výrazné a těžko průchozí geomorfologické překážky (svojí výškou či rozsahem)

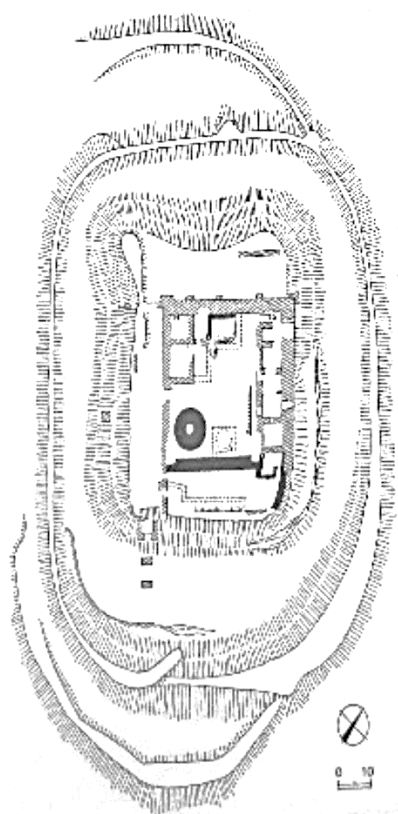
Zdroj: Jan MARTÍNEK – Aleš LÉTAL, *Dopravní spojení Čech a Moravy ve vrcholném středověku. Specializovaná mapa s odborným obsahem* [online], in: *Historické cesty*, dostupné z: http://www.historicke-cesty.cz/wp-content/uploads/2016/02/C_mapa_stredovek_V.pdf [vid. 2024-06-23].

Příloha č. 19: Pokus o hmotovou rekonstrukci hradu Cvilín (13. století)

Zdroj: Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno 2000, s. 47.

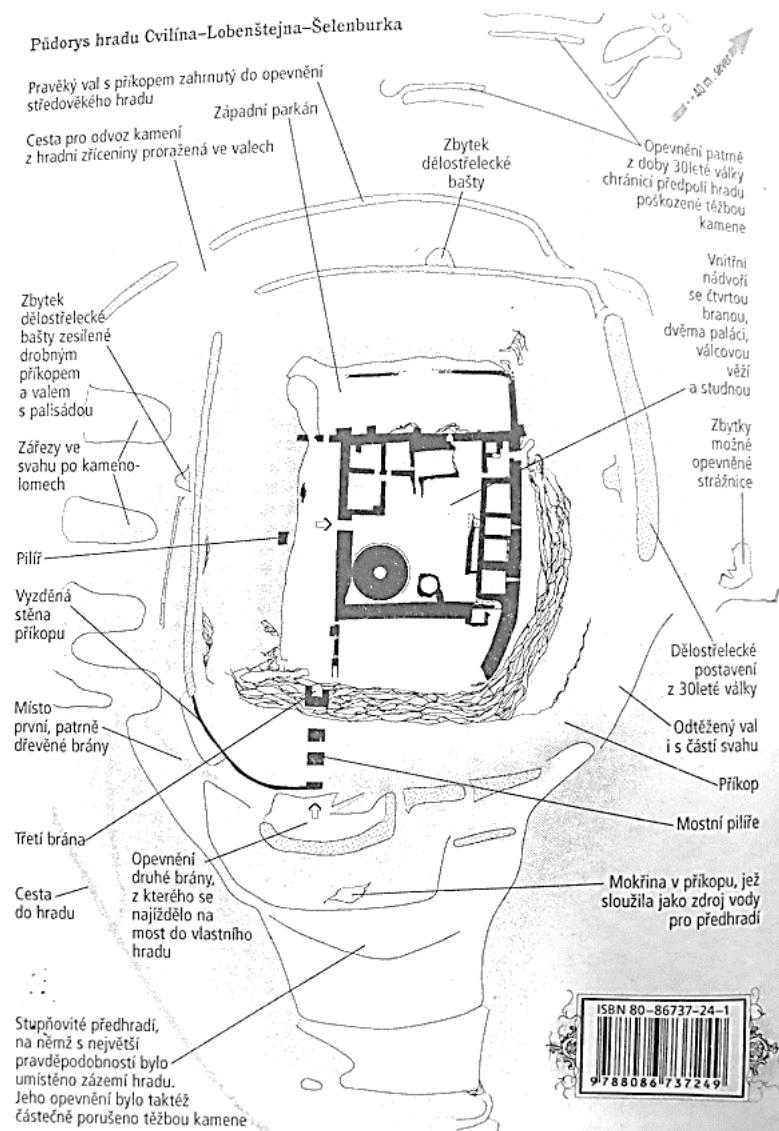
Příloha č. 20: Půdorys hradu Cvilín s vyznačením nejstaršího zdiva

Cvilín. Půdorys hradu se složitější zástavbou a pravidelným obrysem. Černě pozůstatky z doby okolo poloviny 13. století, šrafované přestavba z 15.–16. století. Čarkované jsou doplněna zdiva z předválečných výkopů.

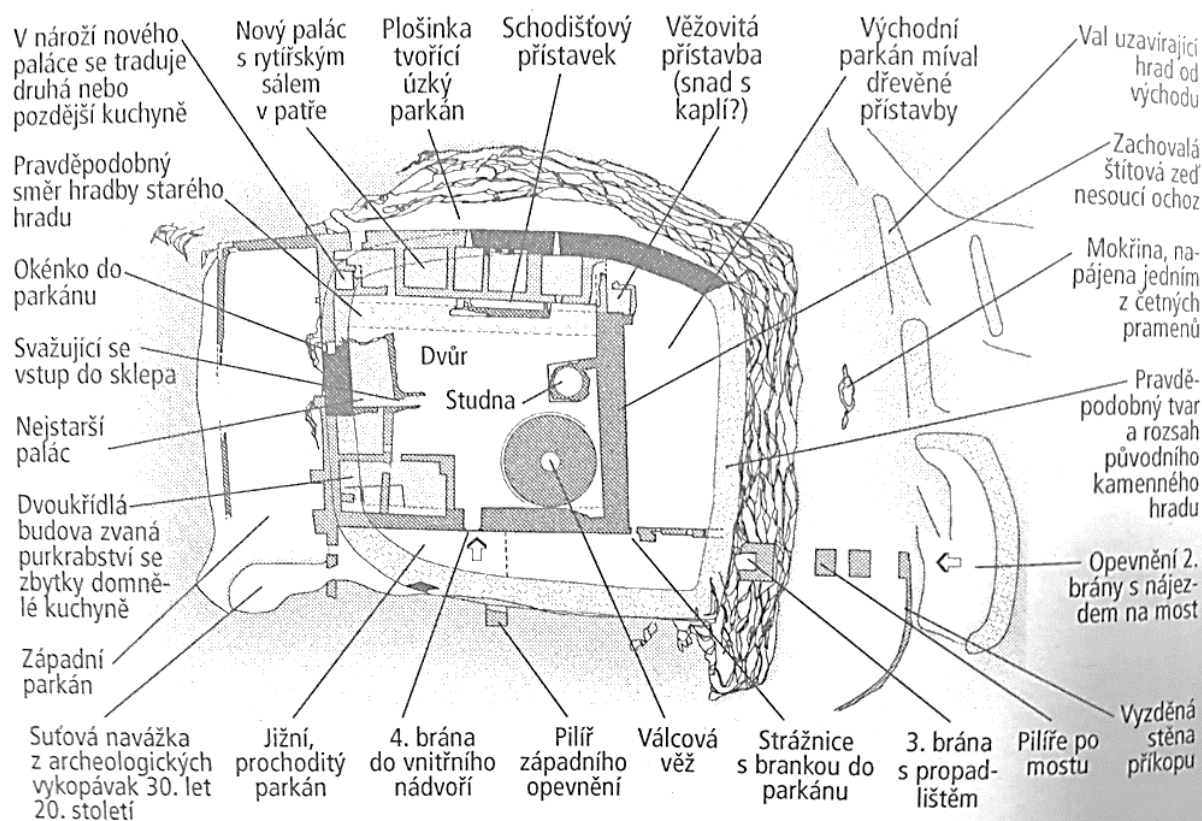
Zdroj: Tomáš DURDÍK – Pavel BOLINA, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 101.

Příloha č. 21: Půdorys hradu Cvilín

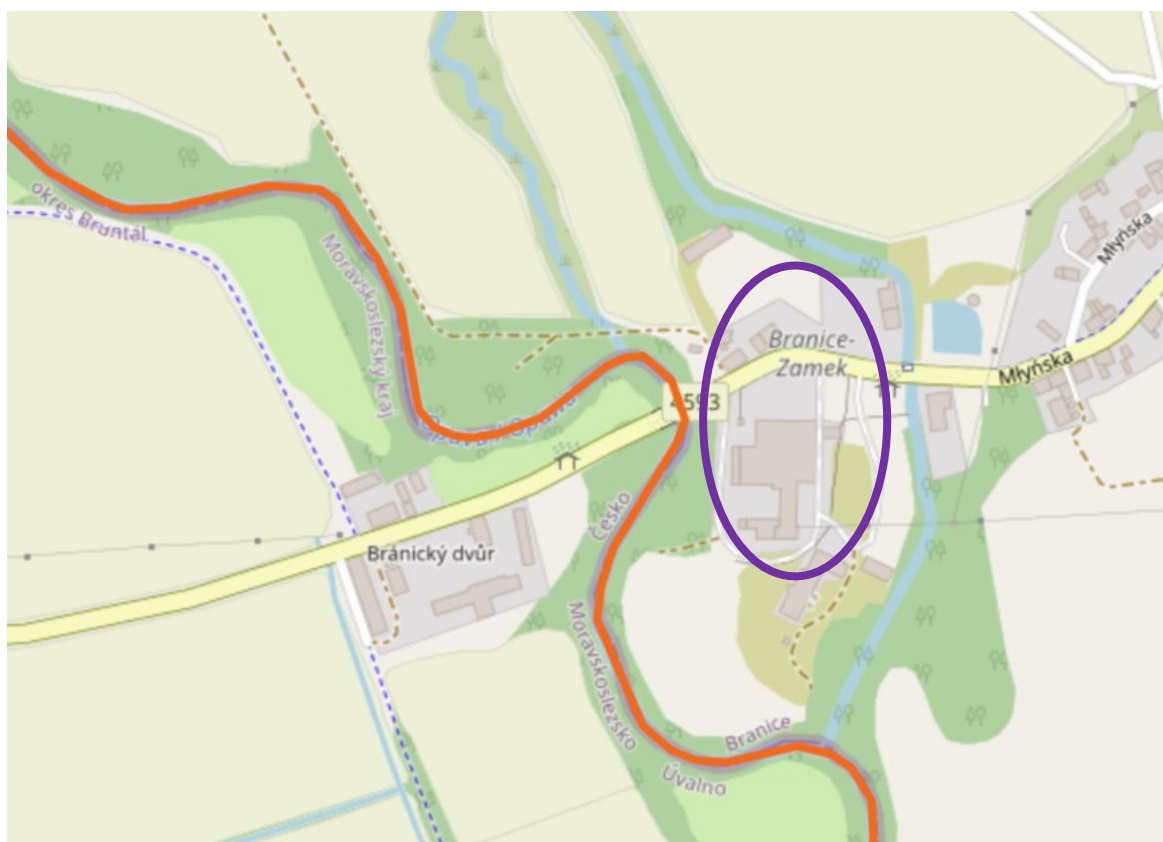
Zdroj: Rostislav VOJSKOVSKÝ, *Cvilín. Zřícenina hradu zvaného též Lobenštejn či Šelenburk jihovýchodně od Krnova*, Dobrá 2003, s. 50.

Příloha č. 22: Vnitřní dispozice hradu Cvilín

Zdroj: Rostislav VOJSKOVSKÝ, *Cvilín. Zřícenina hradu zvaného též Lobenštejn či Šelenburk jihovýchodně od Krnova*, Dobrá 2003, s. 8.

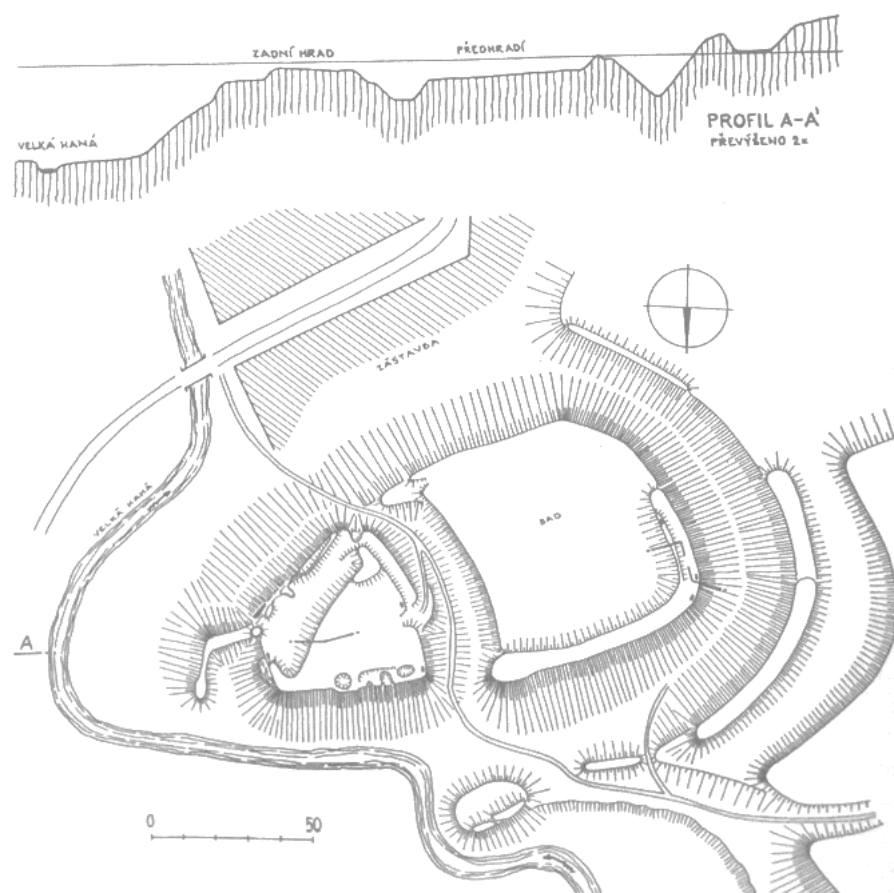
Příloha č. 23: Umístění zámku Branice na místě bývalého branického hradu

Hrad Branice se nacházel na levém břehu řeky Opavy na místě pozdějšího zámku Branice, který byl přebudován na pivovar a sladovnu. Dnes se areál nachází na polském území.

Zdroj: Vlastní zpracování.

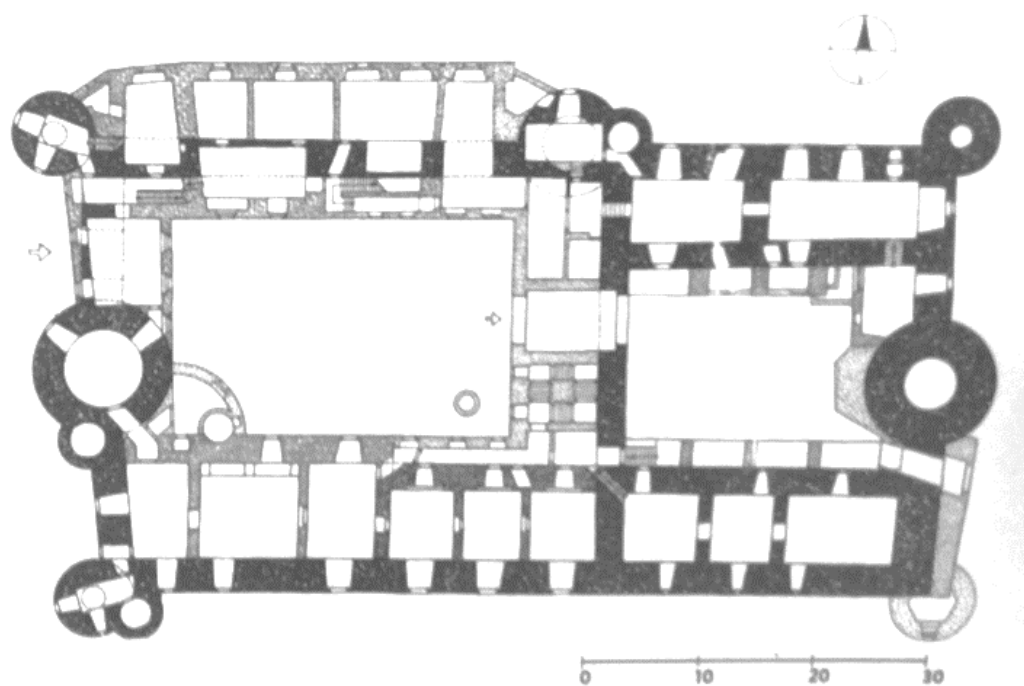
Příloha č. 24: Terénní náčrt a profil pozůstatků hradu Dědice

339. Dědice – terénní náčrt a profil pozůstatků hradu.

Zdroj: Miroslav PLÁČEK, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007, s. 185.

Příloha č. 25: Nákres půdorysu přízemí hradu Konopiště včetně vyznačení stáří zdiva

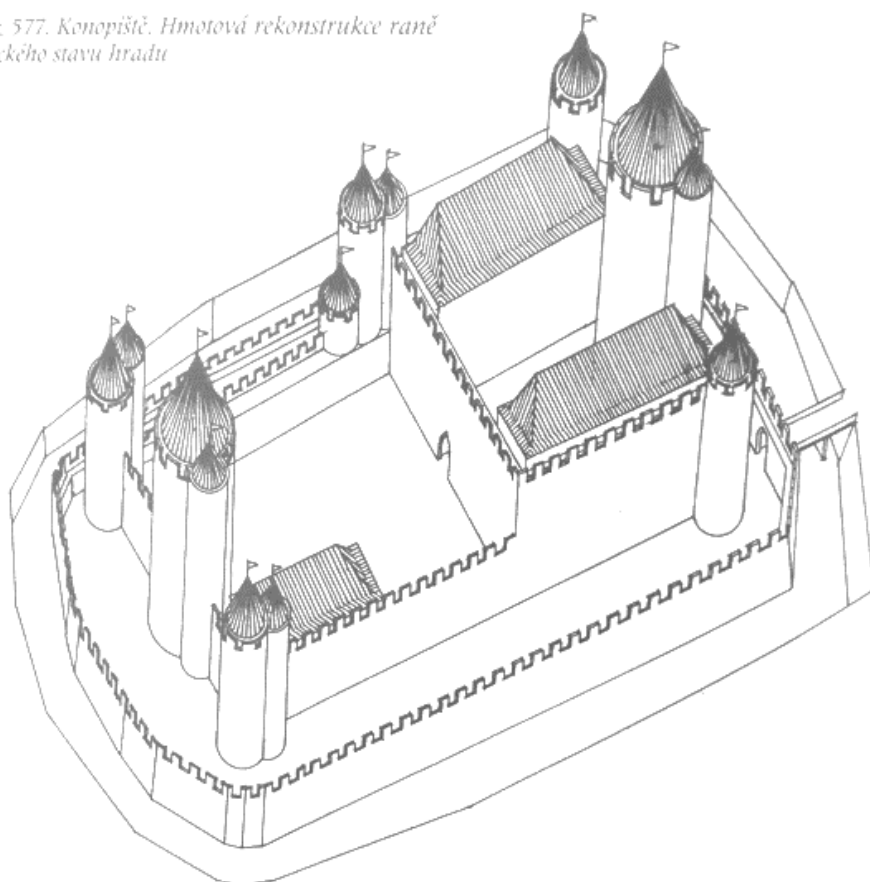

440 KONOPIŠTĚ, přízemí hradu.
Zrněné zdivo z počátku 14. stol.,
křížkované z počátku 16., šrafované
ze začátku 17. a tečkované z 18. stol.
a pozdější.

Zdroj: Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady. Díl 1*, Praha 1972, s. 313.

Příloha č. 26: Rekonstrukce původně gotického hradu Konopiště

Obr. 577. Konopiště. Hmotová rekonstrukce raně gotického stavu hradu

Zdroj: Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009, s. 272.

Příloha č. 27: První typ pečeti biskupa Tobiáše z roku 1279

Zdroj: NÁRODNÍ ARCHIV. *Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130–1523). Listina 69*, in: *monasterium.net*, dostupné z: <<https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/69/charter>>, [vid. 2024-10-08].

Příloha č. 28: Druhý typ pečeti biskupa Tobiáše po roce 1287

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 8, pečeť č. 17.

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 9, pečeť č. 18.

Příloha č. 29: Sekret pečeti biskupa Tobiáše z Benešova

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 9, pečeť č. 19.

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 9, pečeť č. 20.

Příloha č. 30: Pečetí Miloty z Dědic

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 24, pečeť č. 173.

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 24, pečeť č. 174.

Příloha č. 31: Pečetí Tobiáše z Bechyně

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 30, pečeť č. 150.

Zdroj: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. Tomi VII. Fasciculus sextus.* Karel Maráz (ed.), Brno 2013, příloha 30, pečeť č. 151.